

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

AVRUPA'DA YÜKSELEN AŞIRI SAĞ VE AVRUPA BİRLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HALİL İBRAHİM AYDIN

Danışman

Prof. Dr. HAYDAR EFE

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

"Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ ve Avrupa Birliği" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Halil İbrahim AYDIN

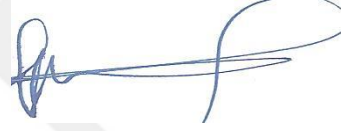

EK 3: TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Prof. Dr. Haydar EFE

Jüri: Doç. Dr. Sabit MENTEŞE

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

AVRUPA'DA YÜKSELEN AŞIRI SAĞ VE AVRUPA BİRLİĞİ

Halil İbrahim AYDIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mart 2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. HAYDAR EFE

ÖZET

1980'lerden itibaren kendini yeniden Avrupa'nın meşru zeminine yerleştiren aşırı sağ düşünce, 21. yüzyılda da etkisini tüm alanlarda hissettirmektedir. Avrupa'nın uzun uğraşlar sonucu elde ettiği Avrupa Kimliği artık aşırı sağ düşünce tarafından aşındırılmaktadır. Özellikle göçmenler ve Müslümanlar özelinde ortaya çıkan ırkçı ve yabancı düşmanı tavırlar, hem önüne geçilemeyen bir sorun olarak karşımıza çıkmakta hem de aşırı sağ partilerce seçim malzemesi olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda oylarında gözle görülür artış olan aşırı sağ partiler toplumu giderek etkilemekte, karşılaşılan sorunlar karşısında popülist söyleme başvurarak toplumun duygularını ve korkularını körüklemektedirler. Avrupa Birliği'nin bütünleşme politikalarını ve değişen ulus devlet yapısını da eleştirmektedirler. Bu tezin amacı sağ ve aşırı kavramları, aşırı sağın yükselmesindeki faktörleri, aşırı sağ partilerin ülke özelliklerini ve Avrupa Birliği'nin aşırı sağa yönelik önlemlerini ve çalışmalarını ortaya koymaktır. Ayrıca bu tezde "Aşırı sağın yükselmesinin altında yatan temel faktörler nelerdir?" ve "Avrupa Birliği politikalarının ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelesinde başarılı mı?" gibi sorulara da yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aşırı Sağ, Göçmenler, İslamofobi İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı, Ötekileştirme, Avrupa Birliği

RISING EXTREME RIGHT IN EUROPE AND EUROPEAN UNION

Halil İbrahim AYDIN

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences, Department of
Business**

M. A. Thesis, March 2019

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Haydar EFE

ABSTRACT

The ideology of the extreme right, which placed itself again on the legitimate ground of Europe as of 1980s, has an influence in all areas in the 21st century as well. The European Identity gained by Europe after long efforts is now being eroded by the ideology of the extreme right. Especially racist and xenophobic attitudes that emerge especially in terms of migrants and Muslims appear as an unavoidable problem and they are used as election materials by the parties of the extreme right. Parties of the extreme right, which have experienced a dramatic increase in their votes in recent years, are increasingly influencing the society, and they fuel the feelings and fears of society by resorting to populist discourse against the problems faced. They also criticize the integration policies of the European Union and the changing nation-state structure. The aim of this thesis is to reveal the concepts of right and extreme, the factors in the rise of the extreme right, the territorial characteristics of the parties of the extreme right and the measures and activities of the European Union regarding the extreme right. In addition, answers were sought for questions such as follows in this thesis: "What are the main factors underlying the rise of the extreme right?" and "Are the policies of the European Union successful at their struggle with racism and xenophobia?"

Key words: Extreme Right, Immigrants, Islamphobia, Racism And Xenophobia, Othering, European Union

ÖNSÖZ

Tez yazım süresince; öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan ve tezin her aşamasında yardımı, bilgiyi ve desteği benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Haydar EFE'ye teşekkürlerimi sunarım. Üniversite hayatım boyunca bilgi birikimime katkıda bulunan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU'na ve tez jürisi olarak katılıp önerileriyle katkıda bulunan Doç. Dr. Sabit MENTEŞE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Öğrenim hayatım boyunca bana katkıda bulunan ve yetiştiren adını burada anmadığım birçok hocama da teker teker teşekkürlerimi sunarım. Son olarak buralara gelmemde hayatımdaki en büyük şans olarak nitelendirdiğim, sevgi ve saygının en büyüğüne layık olan aileme, yol arkadaşşıma ve ailesine teşekkürlerimi sunarım.

Halil İbrahim AYDIN

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XI
TABLolar.....	XIV
HARİTALAR.....	XV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

SAĞ VE AŞIRI SAĞ KAVRAMINI AÇIKLAYAN UNSURLAR.....	7
I.1. Sağ Kavramını Açıklayan Unsurlar.....	7
I.1.1. Milliyetçilik.....	8
I.1.1.1. Millet Kavramı.....	12
I.1.1.2. Milliyetçiliğin Unsurları.....	13
I.1.1.3. Tarihsel Olarak Milliyetçilik.....	14
I.1.2. Muhafazakârlık.....	18
I.1.2.1. Muhafazakâr Temalar.....	22
I.1.2.1.1. Kusurlu İnsan Yapısı.....	22
I.1.2.1.2. Sınırlı Bilgi.....	23
I.1.2.1.3. Mülkiyet.....	23

I.1.2.1.4. Otorite.....	24
I.1.2.1.5. Ön yargı.....	25
I.1.2.1.6. Organik Toplum.....	25
I.1.2.1.7. Özgürlük ve Eşitlik.....	26
I.1.2.1.8. Demokrasi.....	26
I.2. Aşırı Sağ Kavramını Açıklayana Unsurlar.....	27
I.2.1. Yeni Milliyetçilik.....	29
I.2.1.1. Yeni Milliyetçiliğin Genel Özellikleri.....	33
I.2.1.2. Ulusal Bütünlüğü Bozan Etkenler.....	34
I.2.2. Yeni Muhafazakârlık.....	36
I.2.3. Faşizm.....	42
I.2.3.1. Faşizmin Tarihsel Seyri.....	43
I.2.3.2. Faşizmin Genel Özellikleri.....	45
I.2.3.3. 21. Yüzyılda Faşizm.....	46

II. BÖLÜM

AŞIRI SAĞIN YÜKSELMESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	49
II.1. Sosyal Devlet Anlayışının Azalması: Yeni Sağın Yükselişi.....	49
II.1.1. Yeni Sağın Eleştirisi: Refah Devleti.....	49
II.1.2. Neoliberalizm.....	55
II.1.3. Neo Muhafazakârlık.....	59
II.2. Küreselleşme.....	60
II.3. Avrupa'da Giderek Yayılan İslamofobi.....	66
II.3.1. İslamofobi'yi Arttıran Faktörler.....	71
II.3.1.1. Medeniyetler Çatışması Tezi.....	71

II.3.1.2. 11 Eylül-Londra-Madrid Saldırıları.....	72
II.3.1.3. Selman Rüştü Olayı.....	74
II.3.1.4. Karikatür Krizi.....	74
II.3.1.5. Pegida Hareketi.....	75
II.4. Derinleşme ve Genişleme Doğrultusunda Avrupa Birliği.....	76
II.4.1. Derinleşmenin Etkisi.....	79
II.4.2. Genişlemenin Etkisi.....	83
II.5. Etkisini Kaybeden Sol ve Aşırılaşan Ana Akım.....	86
II.5.1. Etkisini Kaybeden Sol.....	86
II.5.2. Aşırılaşan Ana Akım.....	89
II.6. Göç.....	90

III. BÖLÜM

AVRUPA'DA AŞIRI SAĞ PARTİLERİN YÜKSELİŞİ VE AVRUPA BİRLİĞİNİN İRKÇILIK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI İLE MÜCADELE ÇABALAR.....	97
III.1. Aşırı Sağ Partilerin Yükselişi.....	97
III.1.1. Fransa.....	116
III.1.2. Avusturya.....	123
III.1.3. İtalya.....	128
III.1.4. Almanya.....	133
III.1.5. Hollanda.....	137
III.1.6. Macaristan.....	140
III.1.7. Polonya.....	143
III.2. Avrupa Birliği'nin İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele Çabaları.....	145

III.2.1. Amsterdam Antlaşması Öncesi AB Politikaları.....	145
III.2.1.1. 1986 Tarihli Deklarasyon.....	145
III.2.1.2. 29 Mayıs 1990 Tarihli Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Kararı.....	146
III.2.1.3. 1994 Korfu Zirvesi.....	147
III.2.1.4. 5 Ekim ve 23 Ekim Tarihli Konsey Kararları.....	149
III.2.1.5. 13 Aralık 1995 Tarihli Yabancı Düşmanlığı, Irkçılık ve Antisemitizm Bildirisi.....	150
III.2.1.6. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadeleye İlişkin Ortak Eylem.....	151
III.2.1.7. Avrupa Irkçılık Karşıtlığı Yılı.....	152
III.2.1.8. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi'nin Kuruluşu.....	153
III.2.1.9. Irkçılığa Karşı Eylem Planı.....	154
III.2.2. Amsterdam Anlaşması Sonrası AB Politikaları	154
III.2.2.1. Başlangıç Çizgisi Grubu Önerisi (Starting Line).....	155
III.2.2.2. Irk Eşitliği Direktifi.....	156
III.2.2.3. Ayrımcılığa Karşı Eylem Programı.....	158
III.2.2.4. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle İlgili Çerçeve Kararı.....	159
III.2.2.5 Avrupa Eşit Fırsatlar Yılı.....	160
III.2.2.6. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı.....	161
III.2.2.7. Avrupa Kültürler Arası Diyalog Yılı.....	166
III.2.2.8. Ceza Hukuku İle Irkçılığın ve Yabancı Düşmanlığının Belirli Biçimleri ve İfadeleriyle Mücadeleye Dair Çerçeve Kararı.....	167

III.2.2.9. Irkçılık Yabancı Düşmanlığı ve Diğer Hoşgörüsüzlüklerle Mücadele Konusunda Avrupa Birliği Yüksek Düzey Grubu.....	168
III.2.2.10. Haklar, Eşitlik ve Vatandaşlık Programı.....	168
III.2.2.11. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Hoşgörüsüzlük İle Mücadelede AB Araçları.....	169
III.2.3. Değerlendirme.....	169
SONUÇ.....	172
KAYNAKÇA.....	177
İNTERNET KAYNAKLARI.....	185
RESMİ BELGELER.....	190

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AB-MIDIS II	: Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Anketi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.G.E	: Adı Geçen Eser
AFD	: Almanya için Alternatif Partisi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AN	: Ulusal İttifak Partisi
ANEL	: Bağımsız Yunanlar
AT	: Avrupa Toplulukları
BNP	: İngiliz Ulusal Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CDL	: Özgürlük Evi
CDU	: Hristiyan Demokrat Parti
CEV	: Orta Avrupa Üniversitesi
CSU	: Hristiyan Sosyal Birlik Partisi
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve Şam
DFB	: Danimarka Halk Partisi
DP	: Liberal Demokrat Parti
DVU	: Alman Halk Birliği Partisi
EFD	: Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu
ENF	: Özgürlükler ve Uluslar Avrupası
FİDEZS	: Genç Demokratlar İttifakı

FI	: İtalya Partisi
FN	: Ulusal Cephe
FPÖ	: Avusturya Özgürlük Partisi
FRP	: Norveç İlerleme Partisi
FRP	: Danimarka İlerleme Partisi
KNP	: Yeni Sağın Kongresi
LAOS	: Ortodoks Halk Hareketi
LN	: Kuzey Ligi
LPF	: Pim Fortuyn Listesi
LR	: Yaşanabilir Rotterdam
MDA	: Merkez ve Doğu Avrupa
MNR	: Ulusal Cumhuriyetçi Hareket
MSI	: İtalyan Sosyalist Hareketi
M5S	: 5 Yıldız Hareketi
NPD	: Almanya Ulusal Demokratik Partisi
NYD	: Yeni Domekrasi
ON	: Yeni Düzen
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
ÖVP	: Avusturya Halk Partisi
PASOK	: Panhelenik Sosyalist Hareket
PEGİDA	: Batı'nın İslamlaşmasına karşı Yurtsever Avrupalılar
PDL	: Özgürlük Halkı
PİS	: Hukuk ve Adalet Partisi
PVV	: Özgürlük Partisi

REP	: Cumhuriyetçiler
S.	: Sayfa
SD	: İsveçli Demokratlar
SNS	: Slovakya Milli Partisi
SP	: Özgürlük ve Demokrasi Partisi
SPD	: Sosyal Demokrat Parti
SPÖ	: Avusturya Sosyal Demokrat Partisi
TT	: Düzen ve Adalet Partisi
UKIP	: Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi
VB	: Flaman Çıkarı Partisi

TABLÖLAR

		Sayfa No
Şekil 1	Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerdeki Müslüman Nüfus ve Oranları	68
Şekil 2	Aşırı Sağ Besleyen Faktörler	100
Şekil 2 (Devamı)	Aşırı Sağ Besleyen Faktörler(Devamı)	101
Şekil 3	2009-2014 AP Seçimlerinde Aşırı Sağın Oy Değişimi	103
Şekil 3 (Devamı)	2009-2014 AP Seçimlerinde Aşırı Sağın Oy Değişimi (Devamı)	104
Şekil 4	ENF ve EFD Gruplarının Avrupa Parlamentosunda Ülkelere Göre Milletvekili Sayıları	105
Şekil 5	1990'dan Bu Yana Avrupa'daki Aşırı Sağ Partilerin Ulusal Seçimlerdeki Oy Oranlarının Ortalama Yüzdesi	115
Şekil 5 (Devamı)	1990'dan Bu Yana Avrupa'daki Aşırı Sağ Partilerin Ulusal Seçimlerdeki Oy Oranlarının Ortalama Yüzdesi (Devamı)	116
Şekil 6	FN'nin 2002-2015 Yılları Arası	121

	Aldığı Oy Oranları	
Şekil 7	Üye Devletlerin Eylem Planları ve Stratejileri	164
Şekil 7 (Devamı)	Üye Devletlerin Eylem Planları ve Stratejileri (Devamı)	165

HARİTALAR

		Sayfa No
Harita 1	Avrupa Sağ Popülizmin Haritası	116

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası çalışmalarla bir daha canlanmamak üzere hafızalardan silinmek istenen faşizm ve benzeri düşünceler, yaklaşık otuz yıl sonra bazı değişiklikler göstererek yeni şekliyle karşımıza çıkmıştır. Araştırma, günümüz itibariyle söylemler ve uygulamalar etrafında aklımızda oluşan sorular itibariyle oluşturulmuştur. Avrupa'da aşırı sağ partilerin yükselmesine neden olan konjonktürel gelişmeler nelerdir? Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen, mülteci ve sığınmacıların Avrupa siyasetine etkileri nelerdir? Avrupa Birliği'nin yabancı düşmanlığı karşısındaki tutumu nedir? Mülteci krizi ve yabancı düşmanlığı AB'nin geleceğini nasıl etkilemektedir?

Çalışmamız bu doğrultuda şekillenmiş olup ilk iki bölümde sağ ve aşırı sağ kavramsal temellerine yer verilmiş olup, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde aşırı sağ partilerin tarihsel temellerine, çıkış noktalarına ve AB politikalarına yer verilmiştir.

Günümüz itibariyle ötekileştirmenin, dışlamanın ve yabancı düşmanlığının siyasal alanda yansıması olan aşırı sağ düşünce, II. Dünya Savaşı'ndan otuz yıl sonra kabuk değiştirerek yeniden ortaya çıkmıştır. 1980'lerden itibaren yaşanan yapısal değişimlerin sonucundan olumsuz etkilenen kesimlerin sözcülüğünü üstlendiğini iddia eden aşırı sağ partiler, aynı zamanda Avrupa'da çok boyutlu bir entegrasyon hedefindeki Avrupa Birliği'nin önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada aşırı sağın giderek güçlenen konumu itibariyle hem Avrupa Birliği için hem de göçmen özelinde yabancılar için bir tehdit oluşturuyor mu? Siyasi elitlerin eleştirilip 'halkın sözcülüğünü' üstlendiğini iddia eden aşırı sağ partiler için, özellikle ülkenin içinde bulunduğu krizlerin veya çıkmazların önemi nedir? Irkçılık ve yabancı düşmanlığına ilişkin Avrupa Birliği başarılı mı? gibi sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasal alandan soyutlanmış olan faşizm, 1980'lere kadar sistem içinde kendini gösterememiştir. Özellikle faşizmin arka planda olduğu dönem Avrupa'sında hâkim olan sosyal devlet anlayışı, bireye sosyal

ve ekonomik anlamda destek sağlarken, toplumun da gelecek adına bir güvensizlik içinde olmaması, faşizmin ve benzeri düşüncelerin oluşmasını engellemiştir. 1980'lere doğru artan teknolojik gelişmeler, küreselleşme eğilimleri ve klasik ulus devlet anlayışının değişmeye başlaması gibi birçok faktör, yapısal değişimlere neden olmuştur. Ulus devletlerin yaşanan değişimlere ayak uyduramaması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, sosyal devlet anlayışının zayıflamasına neden olmuştur. Artık ulus devletlerin neoliberal çizgide hareket etmesiyle birlikte, devletlerin müdahale alanı giderek daralmış ve koruyan kollayan yapının etkisi azalmıştır. Küreselleşmenin de önemli faktör olduğu dönemde, kitlesel göçler hızlanmış, devletin egemenlik yetkileri tartışılmış, belli bir yaşam standardı yakalayan Avrupalı, hem yabancıların hem de işsizliğin varlığını çevrelerinde hissetmeye başlamışlardır. Dönem itibariyle toplumun çekincelerinin, korkularının ve güvensizliklerinin arttığı bir dönemde, kurtarıcı olarak sisteme dâhil olmaya çalışan aşırı sağ partiler, faşist geçmişlerini reddederek veya faşist gömleklerini üzerlerinden çıkararak sisteme dâhil olmaya çalışmış ve günümüzde de etkisi devam eden aşırı sağ dalganın temelini atmışlardır.

1980'ler itibariyle kendisini meşru siyasal zeminde göstermeye başlayan aşırı sağ partiler, II. Dünya Savaşı'na neden olan faşist partilerden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Günümüz aşırı sağ partileri, demokrasi kavramını reddetmemekle birlikte demokrasinin bazı temel prensiplerine tepki gösterirken faşist partiler ise demokrasiye tümüyle karşı çıkmaktadır. Öte yandan, günümüz aşırı sağ partileri, faşist partilerin aksine, serbest piyasa ekonomisini savunmaktadır. Söylenilebilir ki günümüz aşırı sağ partileri faşist partilerin aksine sistem içinde meşruiyetlerini devam ettirmektedirler. Bu doğrultuda şekillenen çalışmamızın ilk iki bölümünde sağ ve aşırı sağ kavramlarını açıklayan ve etkileyen unsurlara yer verilmiştir.

Milliyetçilik ve muhafazakârlık gibi sağ düşünceyi şekillendiren ideolojiler, birtakım değişimler ve dönüşümler yaşayarak ve faşizmin de etkisiyle günümüz aşırı sağ partilerinin temeli atılmıştır. Klasik muhafazakârlık ilk dönemleri itibariyle liberal ilke ve değerlere karşı bir konumdayken, 1980'ler itibariyle yeni muhafazakârlık olarak adlandırdığımız bu düşünce klasik anlayışının aksine diğer

ideolojilerle yakınlaşmıştır. Özellikle, neoliberalizm ile yaklaşan yeni muhafazakârlar, sosyal alanda güçlü, otoriter ve disiplinli bir yönetim isterken ekonomik alanda da serbest ekonomi piyasasını benimsemişlerdir. Aynı şekilde milliyetçiliğin de 1980'ler itibariyle yaşadığı değişim sonucu, etnik ve dinsel kimlikler ön plana çıkarılmış ve bu düşünce günümüz aşırı sağ partilerinin önemli bir referans noktası olmuştur. 1980'ler itibariyle yeni muhafazakârlık ve yeni milliyetçilikle birlikte, faşist ideolojinin bir yansıması olan dışlama ve ötekileştirme günümüz aşırı sağ partilerinin en önemli propaganda araçlarından biri olmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise aşırı sağ partilerin Avrupa'da yükselmesine neden olan faktörler incelenmiştir. Özellikle, sosyal devlet anlayışının azalması ve yeni sağın yükselişe geçmesiyle, neoliberal ve neomuhafazakâr politikalar sosyal devlet anlayışının yerini almıştır. Neoliberal politikalar doğrultusunda devletin müdahale alanı sınırlandırılmış ve serbest piyasanın önündeki engeller kaldırılmıştır. Neomuhafazakâr politikalar doğrultusunda ise kültür özelinde ötekileştirme adımları atılmıştır.

1980'lerden itibaren yaşanan değişimlerin en önemli nedenlerinden biri de küreselleşmedir. Ekonomik, siyasi ve sosyal alanda etkisini hissettiren küreselleşme, ulus üstü kuruluşların öneminin giderek arttığı, mevcut hükümetlerin gücünün azaldığı ve devlet egemenliklerinin aşındırıldığı bir yapısal değişimi ifade etmektedir. Küreselleşme ile birlikte kendilerini uluslararası rekabet ortamında bulan devletler, rekabetin koşulları gereğince yüksek ücretleri ve standartları azaltma yoluna gitmiştir. Ayrıca bölgesel olarak da, Avrupa'nın Asya ile rekabete girmesi ve ucuz işgücünün fazla olduğu Asya'nın rakip ekonomi olarak beklentilere cevap vermesi, Avrupa'nın geçmişten gelen üstünlüğünün önüne geçmektedir. Bu rekabet ortamında hem ulusal hem de bölgesel düzeyde küreselleşmeden zarar gören Avrupa'da, aşırı sağ partiler küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından etkilenen kesimlerin sözcülüğünü üstlenmektedir. Öte yandan, ulusal egemenliğin başka güçlerle paylaşılması sonucu, toplumda oluşan güçlü devlet isteği de aşırı sağ partilerin söylemlerinde çokça yer etmiştir. Küreselleşmenin sosyal alandaki sonuçlarında ise, farklı kültürler ve aidiyetler toplumda yeniden canlanırken, üst

kimliğin veya kültürün temsilcilerinin değişen toplum yapısını sıcak karşılamaması, toplumun sözcülüğünü üstlendiğinin iddia eden aşırı sağ partiler için önemli bir propaganda aracı olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa, hem savaşın tahribatını gidermek hem de hızlı büyüme içine giren ekonomilerinin işgücü ihtiyacını karşılamak için kapılarını göçmenlere açmıştır. Çeşitli istihdam programlarından dolayı ‘misafir işçi’ gözüyle bakılan göçmenlerin zamanla misafir olmadıkları anlaşılmış ve topluma yabancı olan göçmenlerin Avrupa ile nasıl bütünleşecekleri tartışma konusu olmuştur. Öte yandan, küreselleşme ile birlikte cazibe noktası hâline gelen Avrupa’ya göçler başlamış ve yaşanan göç dalgası dönem itibariyle meşru zemine kaymak isteyen aşırı sağ partilerin en önemli propaganda araçlarından biri olmuştur. Aşırı sağ partilerin yükselişe geçtiği Avrupa’da, neredeyse tüm partilerin ele aldığı konu göçmen karşıtlığıdır. Aşırı sağ partilerce konjonktürel sorunların nedeni olarak hedef tahtasına koyulan göçmenlere olan tutum ve davranışlar, Avrupa Birliği için günümüzde de büyük bir sorun teşkil eden ırkçılık ve yabancı düşmanlığının ilk adımları olmuştur.

Aşırı sağ için önemli kavramlardan biri de ötekidir. Öteki, hem politik söylemlerde hem de karşılaşılan sorunlar karşısında hedef göstermede aşırı sağ partiler için sıkça başvurulan araçlardan biridir. Avrupa’da 20. Yüzyılın sonlarına kadar öteki kavramı ile Sovyetler Birliği işaret edilirken, 21. Yüzyılın başlarından itibaren İslam, Avrupa için öteki kavramının içeriğini doldurmuştur. Özellikle, Sovyetler Birliği’nin dağılması, artan göçle beraber kültürel farklılıkların ortaya çıkması ve yaşanan terörist eylemlerin Müslümanlarca gerçekleştirilmesi, Avrupa’da Sovyetler sonrası ötekinin canlanması için etkili olmuştur. 11 Eylül saldırılarıyla başlayan süreçte, Madrid ve Londra Saldırıları ve günümüzde DEAŞ’ın eylemleri, terörün küresel bir hal almasına ve İslam’la ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Öte yandan Müslümanların, Hristiyan Avrupa toplumuyla bütünleşmesi ve topluma adapte olması konusunda zorluk yaşaması ötekileştirilmesine ve dışlanmasına zemin hazırlamaktadır. Aynı şekilde Müslümanlarla ilişkilendirilen terörizm ve şiddet

kavramları sonucu Avrupa’da oluşan endişe ve korku, aşırı sağ partilerce sık sık politika malzemesi yapılmaktadır.

1980’ler itibariyle dünyada yaşanan değişimlere ulus devletler ayak uydurmada zorlanmıştır. Küreselleşme ve göçler değişimin ilk basamaklarında yer almaktaydı. Aynı dönemde bütünleşmiş bir Avrupa düşüncesiyle hareket eden Avrupa Birliği, 1980’lerden itibaren yönünü ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye çevirmiştir. Ekonomik anlamda önemli bir ilerleme kaydeden AB, siyasi anlamda ise bir takım engeller ve zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle siyasi alanda yetki devri konusunda üye ülke yöneticileri ve toplumları AB’nin bu konudaki politikalarını zorlaştırmıştır. AB politikalarına sadece derinleşme anlamında değil genişleme anlamında da eleştirilmektedir. Özellikle, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini içine alan genişleme dalgasıyla demokratik ve ekonomik anlamda geri kalan ülkelerin Birliğe dâhil olması, üye ülke toplumlarında refah seviyesinin paylaşılması korkusunu ve endişesini taşımaktadır. Avrupa’yı Avrupa yapan temel değerlerin tam olarak gerçekleşmediği ve benimsemediği ülkelerin Birliğe dâhil olması, Avrupa’nın toplum modelinin bozulacağını ileri süren aşırı sağ partilerce sıkça eleştirilmiştir. Ulus devlet yetkilerinin devri, ulusal sınır kontrollerinin azalması ve ülkelerinin geleceğini adına başka bir üst yapının karar vermesi gibi nedenlerden dolayı AB kuşkuculuğu da artmıştır.

Aşırı sağın 1980’ler itibariyle güçlenmesinin ve etki alanının önündeki en büyük engel sol partilerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı’nın ardından 1990’lara kadar etkili siyasi güce sahip sol partiler, karşıt görüş olarak nitelendirdikleri aşırı sağ karşılıklı etkileşim içinde belirli bir noktada tutabilmişlerdir. Ancak, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve komünizmin kan kaybetmesi sonucu zayıflayan solun etkili bir muhalefet sunamaması aşırı sağ partilerin yükselmesinin önündeki engelin kalkmasına neden olmuştur. Zamanla sağ ve sol partilerin programlarının benzeşmesi, aradaki farkların geçmişe göre daha belirsiz olması ve aşırı sağ partilerin ekonomiden olumsuz etkilenen sol seçmene yönelmesi gibi konjontürel olaylar aşırı sağı ön plana çıkarmıştır. Merkez partilerin birbirine benzemesinden dolayı seçmenlere daha kolay yönelebilen aşırı sağ partiler, söylem belirleme güçlerinden

dolayı sağ ve sol partileri de aşırılaşan söylemlere itmektedir. Denilebilir ki, aşırı sağ partilerin söylemlerini kabullenip kendi söylemleri hâline getiren merkez partiler, hem bu söylemlerin meşrulaşmasına hem de aşırı sağ partilerin siyasette daha etkili olmasına neden olmaktadır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise, Avrupa'da etkili olan aşırı sağ partilere ve Avrupa Birliği'nin artan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı konusunda aldığı önlemlere değinilmiştir. Günümüz aşırı sağ partilerinin, II. Dünya Savaşı'na neden olan faşist partilerden bazı farklılıklar gösterdiğini söyleyebiliriz. II. Dünya Savaşı öncesi Almanya'daki ve İtalya'daki faşist partilerin demokrasiye yaklaşımı ile günümüz aşırı sağ partilerinin demokrasiye olan yaklaşımı iki farklı dönem partilerinin temel farklılığını oluşturmaktadır.

Avrupa'da artan ötekileştirme ve dışlama sonucu ortaya çıkan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede AB son yıllarda önemli çalışmalara imza atmıştır. Birliğin hedefleri arasında yer alan çok boyutlu entegrasyonun önünde engel teşkil eden ırkçılık ve yabancı düşmanlığına ilişkin mücadelede Birlik, Amsterdam Anlaşmasına kadar yasal yetki elde edememiştir. Her ne kadar yasal yetkisi olmasa da, Konsey kararları, direktifler ve eylem programlarıyla mücadelesini sürdürmüştür. Amsterdam Anlaşmasıyla birlikte kurucu anlaşmalara dâhil edilen m.13, Birliğe yasal yetki tanımıştır. Özellikle, Avrupa'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele konusunda farklılık yaratmak isteyen Birlik, yasal yetkilerle önemli adımlar atmış olsa da istenilen başarıya ulaşamamıştır. Her ne kadar Birlik bu konuda hassas olsa da, Birlik tarafından geliştirilen düzenlemeler üye ülkelerce ve sivil toplum kuruluşlarınca yeterli destek görmediği için gerekli etkiye ulaşamamıştır. Aşırı sağ partilerin hem söylem hem de hedef gösterme açısından etkili olduğu bu dönemde ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede Birliğin çabası tek başına yeterli olamamaktadır.

I. BÖLÜM

SAĞ VE AŞIRI SAĞ KAVRAMINI AÇIKLAYAN UNSURLAR

I. 1. Sağ Kavramını Açıklayan Unsurlar

Fikirlerin ve inançların bir bütün olarak toplandığı siyaset biliminde, farklılıkları ve benzerlikleri ilişkilendirme yönünde en çok kullanılan kavramlar sol ve sağdır. Bu kavramların kökenine inildiğinde, 1789'da Fransız meclisinde var olan oturma düzeni bu kavramların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kralın sağında oturan ve aristokrasi yanlısı olan sağ ve kralın solunda oturan devrimci veya eşitlikçi düşünceyi barındıran sol, o tarihten itibaren, siyasette iki ayrı alanı temsil etmektedir. İlk dönem itibariyle gerici ve kral yanlısı olan sağ düşünce, ilerleyen yıllarda başta muhafazakârlık ve milliyetçilik gibi ideolojilerle yeniden şekillenmiş ve dönüşüm yaşamıştır¹.

Sağ kavramı, genellikle muhafazakârlık, milliyetçilik ve ekonomide de liberal anlayışı çağrıştırır. Sağ, mevcut düzenin doğal yollardan oluştuğunu düşündüğü için bu düzene bağlılık gösterir; devrimden ziyade tedrici olarak yaşanacak toplumsal değişime karşı olmazken, hiyerarşik bir toplum düzenine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar değişim karşısında olsa da, kaçınılmaz ve gerekli bir durumda değişimi savunur. Sağ düşüncenin içinde barındırdığı; güvenlik, hiyerarşik bir yapı, ulusal bütünlük, geçmiş, tarih, kültür, hamaset ve din gibi kavramlar geçmişten günümüze canlılığını korumaktadır².

Sağ kavramını şekillendiren düşünce unsurları, bu kavramı temsil eden siyasi partilerin söylemlerinin bir köşesinde sürekli bulunur. İnsanın düşüncesini şekillendiren en önemli unsur olarak atalarından devraldığı değerleri gören sağ düşünce; kendi kimliğini oluşturmak için sosyal kurumların var olması gerektiğine inanır. Bu kurumların aynı zamanda da toplumsal düzenin devamlılığı için önemli olduğunu belirten sağ düşünce; toplumların bireylerden oluşan bir bütün olmadığını,

¹ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), 5.bs., Ankara 2013, s.32-33

² Aydın Cıngı, *Ortadoğu'nun Öfkesi ve Batı'da Irkçılık*, 7.bs, İstanbul 2011, s.47-48

geçmişle sürekli bir bağlantı içinde olduğunu ve buna bağlı olarak kendi kimliğini oluşturduğuna inanır³.

Bu bölümde sağ düşüncenin oluşumunda etkisi bulunan en önemli iki ideoloji olan milliyetçilik ve muhafazakârlık incelenecektir.

I. 1. 1. Milliyetçilik

Milliyetçilik, kendini dönemin koşullarına, ekonomik ve siyasal yapılarına uyarlayabilen ve bundan dolayı yerine ve zamanına göre değişebilen dayanıklı bir fenomendir. Dönemin koşullarını, yeri ve zamanı göz önünde tutarak varlığını her daim devam ettirebilen milliyetçilik için Smith şu şekilde bir yorum getirmiştir: “Milliyetçilik bukalemun varidir, rengini bağlamından alır. Bu sonsuz kere yönlendirilebilir, şekil vermeye ziyadesiyle müsait inanç, hissiyat ve sembollerden mürekkep dokuyu anlamak yalnızca her bir söylem durum içinde mümkündür”⁴.

İdeoloji olarak milliyetçilikten bahsetmek gerekirse pratikteki etkin ve etkili duruşunu teorik kısımda pek görememekteyiz. Milliyetçiliği diğer ideolojilerden ayıran en önemli özelliklerden biri; milliyetçiliğin kuramsal çerçevesini çizecek olan ideologların ve teorisyenlerin bulunmamasıdır. Milliyetçiliğin döneme göre şekil alan yapısı gereğince dönemsal milliyetçi ideologlardan bahsedebiliriz⁵.

Evrensel değerlere sahip milliyetçi prensiplerden söz etmek mümkün olmadığı için diğer ideolojilerle birleşmesi kolaylaşmıştır. Milliyetçiliğin; sosyalizm, muhafazakârlık ve liberalizm ile yaptığı ittifaklar sonucu milliyetçi ilkelerde dönüşüm yaşanmıştır. Bu ittifaklardan dolayı milliyetçilikten ziyade milliyetçilikler vardır⁶.

³ A.g.e., s.48

⁴ Senem Sönmez Selçuk, “Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünya’da Yükselen Sesler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, 2012, s.118

⁵ İnci Özkan Kerestecioğlu, “Milliyetçilik; Uyuyan Güzeli Uyandıran Prensten Frenkaştayn Canavarına”, (der. H.Birsen Örs), *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (içinde), 9.bs., İstanbul 2016, s.309

⁶ A.g.e., s.310

Son iki yüzyıllık dönemde siyasal olayların başat aktörü olan milliyetçilik, Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Pek çok radikal değişimlere neden olan milliyetçilik önce Avrupa'da sonra dünyada etkili olmuştur. Bazı Avrupa devletleri için birleştirici bir rol oynayan milliyetçilik, dönemin çok uluslu imparatorluklarında ise ayrıştırıcı ve yıkıcı bir etkide bulunmuştur. Hem birleştirici hem de yıkıcı etkisiyle milliyetçilik, Avrupa haritasının yeniden şekillenmesinde önemli bir faktördür⁷.

Milliyetçiliği, ilk dönem itibariyle karşı çıkılmayan ve tamamen halk desteğine dayanan bir fenomen olarak görmek doğru bir durum tespiti olmaz. Milliyetçilik duygusu daha çok milli birlik ve anayasa temelinde örgütlenen ve yükselen liberal kesime aitti. Liberal kesim ise konumu ve gücü itibariyle millet-inşa süreçlerini başlatacak durumda değildi. Örneğin, milliyetçi emellerin gerçekleştiği Almanya'da birleşme liberal milliyetçi fikir uğruna yapılmadı, aksine Prusya ordusunun emelleri ve milliyetçilik fikrinin çakışmasıyla gerçekleşen bir süreçti⁸.

Heywood'a göre, milliyetçiliğin bir halk hareketi hâline gelmesi on dokuzuncu yüzyılda bayrak, marş, şiirler, törenler, tatiller ve edebiyatın bu yönde bir gelişim göstermesiyle etkili olmuştur. İnsanların okuma yazma konusunda teşvik edilmesi ve kitlelere ulaşmak için yapılan çalışmaların başarılı sonuçlanması gibi bir takım uygulamalar sonucu milliyetçilik toplumsal siyasetin etkili bir dili hâline gelmiştir. Bununla birlikte milliyetçiliğin liberal ve ilerlemeci yapısında da radikal değişimler meydana gelmiştir. Zamanla bünyesine muhafazakâr ve gerici siyasileri de katmaya başlamıştır. Sonraki dönemlerde sosyal devrimlerin ve işçi sınıfı dayanışmalarıyla farklı boyut kazanan sosyalizmin karşı cephesinde yer alan milliyetçilik, toplumsal bütünlük, istikrar ve düzen gibi söylemlerle konumunu sağlamlaştırmıştır. Aynı zamanda milliyetçilik, işçi sınıfını kendi düşünceleri doğrultusunda tarafına çekerek, sosyal yapının bütünlüğünü sağlayabileceği düşüncesindeydi. Bundan böyle

⁷ Muhittin Ataman, "Milliyetçiliğin Dönüşümü: Eski ve Yeni Milliyetçilik", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, s.2

⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), 5.bs., Ankara 2013, s.162

milliyetçilik liberal ilkelerle değil, milli duygu ve düşünceler ve askeri zaferlerle yükselecekti⁹.

Milliyetçilik yaşadığı bu dönüşümle popülist, şovenist ve ötekiye karşı düşmanca duygular besleyen bir ideoloji hâline gelmiştir. Bir milletin, diğer milletlerden üstün olduğu algısı giderek kendini belli ediyordu. Halk hareketi hâline gelen milliyetçiliğin sömürgeci politikalara sirayet etmesi dünyada var olan kaynakların Avrupa kontrolünde olmasına yardımcı olmuş ve uluslararası arenada kuşku ve rekabetin artmasına neden olmuştur¹⁰.

On dokuzuncu yüzyılda milliyetçi ilkelerdeki değişim ulusa dayalı modern devletlerin inşası veya var olan böyle bir devletin olduğu gibi devam ettirilmesi amacını taşıyordu. Bu ideolojinin ana ögesi, siyasi birliğin ideal biçiminin, devlet sınırlarının ulusal toplumun sınırları olduğu ve böylece her ulusa bir devlet kurma hakkı verilmesidir. Başka bir ifadeyle siyasi birliğin ideal biçiminin ulus-devlet olması ve her ulus-devletin bir ulusu olmasıdır¹¹.

1. 1. 1. 1. Millet Kavramı

Modern bir ideoloji olarak milliyetçilikten bahsedildiğinde, millet kavramının tartışılması, tanımlanması ve açıklanmasında fayda vardır. Millet kavramının genel bir tanımının yapılamamasından dolayı özelliklerinin belirlenmesinde muğlaklık ve zorluklar güncelliğini korumaktadır. Tüm bu zorluklara karşı kültür ve dil gibi kavramlar millettten bahsedilirken kullanılması gereken asli unsurlar olarak görülürken; din, tarih, etnisite gibi belirli özellikler ulus-devlet olmanın birer emaresi olmakla birlikte ulusun varlığını belirleyecek objektif ölçütler değildir¹².

Başka bir yorumda ise millet olmanın temel unsurları arasında dil, din, tarih ve gelenek gibi parametreler kabul edilse de bunlardan hiçbiri millet kavramını zaman ve mekân boyutu ile açıklayacak kesin veriler değildir. Örneğin Alman milliyetçiliği

⁹ A.g.e, s.162

¹⁰ A.g.e, s.162

¹¹ Mustafa Erdoğan, “ Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S.15, 1999, s.3

¹² A.g.e., s.3

Alman dili üzerine, İtalyan milliyetçiliği toprak üzerine, Fransız milliyetçiliği kültür üzerine ve Amerikan milliyetçiliği tarih üzerine kurgulanan birliği ifade eder¹³.

Millet üzerine çalışmış tarihçilerden Meinecke, birçok millet tanımının olmasına rağmen bunların iki başlık altında incelenebileceğini belirtmiştir: kültürel ve siyasi millet. Burada kültürel uluslar, kendilerini aynı soydan gelen bir topluluk olarak algıladıkları için, topluluğa dâhil olmak isteyenlere yani yabancılara karşı şüpheli bir tutum izler ve çoğulculuğu reddeder. Siyasi veya sivil millet anlayışında topluluğun siyasi yönü öne çıkarken bağları ve aidiyetleri ne olursa olsun bireyler öncelikle yurttaşlık adı altında birleştikleri için bir dışlama ve anti çoğulculuk yoktur¹⁴.

Siyasi millet kavramı ele alınırken, ona getirilen eleştirilere de bakmakta fayda vardır. Eleştirilerin çoğunluğunu modern milletin, değişim aşamasındaki siyasal dünyanın birer ürünü olduğu tezi oluşturur. Nitekim Gellner da milliyetçiliğin, milletlerin kendi farkına varıp uyanma durumu değil aksine icat edilen bir durum olduğunu ifade eder. Ona göre milliyetçilik, geçmişte kültürel birikimleri olan toplumları millet adı altında icat eder ve bu süreçte de milleti farklı kılan belirtilere ihtiyaç duyar. Milliyetçiliği toplumların topraktan endüstriye geçişin bir aracı olarak değerlendirir. Endüstri öncesi dönemdeki toplumsal özellikler benliğini yitirerek yavaş yavaş sanayi toplumuna uygun bir yapıya dönüşmüştür. Modern çağda sadakatin krala, toprağa ya da dine değil, kültüre bağlı olması endüstrileşmenin sonuçlarındandır. Bundan dolayı kültürel türdeşliğin devamı için millet ve milliyetçilik önem arz eder¹⁵.

Milletin toplumsal bir birim olarak yakın bir tarihe ait olduğunu söyleyen Hobsbawn, bu toplumsal birimin teritoryal ulus devletlerle anlam kazandığını ifade etmektedir. Gellner ile yapaylık ve icatlık konusunda hemfikir olduğu ifade ederken devletlerin ve milliyetçiliğin bu toplumsal birimi icat ettiğini, tersinin söz konusu

¹³ Heywood *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), s.164-165

¹⁴ Erdoğan, Milliyetçilik İdeolojisine, s.3

¹⁵ Senem Sönmez Selçuk, “Milliyetçilik Üzerine: Bir Literatür Taraması”, *Journal of Yaşar University*, C 6, S.23, 2011, s.3859-3860

olmayacağını ifade etmiştir. Milletlerin, sadece teritoryal devletlerin inşası ve gelişmesi sürecinde var olmadığını, aynı zamanda teknolojik ve ekonomik gelişmelerin belirli safhalarında da yer aldığını belirtir. Çünkü, milletler kitlesel iletişim ve eğitim olmadan gerçek anlamını kazanamayacaktır¹⁶.

Hobsbawn'a göre icat edilen milliyetçiliğin yasalarda ve kamu vicdanında yer alması için tarih tek başına yeterli değildir. Milliyetçilik icat edilmiş ulusal semboller ve geleneklere dayandığı için milli kimliğin oluşumunda yaratılan kahramanlardan, destanlardan ve mitlerden yararlanır¹⁷.

Bu durumda milliyetçilik yaratılmış bir olaya körü körüne bağlanmayı gerektirir. Renan'ın dediği gibi: “*Tarihi yanlış yazmak, millet olmanın bir parçasıdır*”¹⁸.

Aynı şekilde Benedict Anderson'da “*Ulus hayal edilmiş bir siyasi topluluktur. Kendisini aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.*” demiştir. Hayali olduğunu ifade eder, çünkü en az sayıda milletlerde bireyler diğer bireylerden bihaber yaşamlarını sürdürecektir ama yine de zihinlerde toplumların hayali canlılığını sürdürecektir. Anderson, Gellner'in formülasyonundaki durumu da eleştirmektedir. Gellner'in bahsettiği icadı hayal etmek ve yaratmakla değil, uydurma ve sahtekârlık paralelinde düşünmesini doğru bulmamaktadır. Çünkü “*Yüz yüze temasın geçerli olduğu ilkel köyler dışındaki bütün cemaatler hayal edilmiştir.*” Cemaatler birbirlerinden hakikilik-sahtelik boyutu üzerinden değil hayal edilme tarzlarına bağlı olarak ayrıştırılmalıdır¹⁹.

Anderson, milliyetçiliğin ilişkilendirilmesi konusunda siyasal ideolojilerin değil, din ve hanedanlık gibi kendisinden önce var olan kültürel sistemlerin olması gerektiğini belirtir. Toplumların, rahmani buyruktan gücünü alan ve onun için hükmeden kralların etrafında bulunduğu inancının sekteye uğraması, dinsel iktidarın

¹⁶ Eric.J.Hobsbawn, *Milletler ve Milliyetçilik*, (çev. Osman Akınhay), 5.bs., İstanbul 2014, s.24-25

¹⁷ Selçuk, *Milliyetçilik Üzerine*, s.3859

¹⁸ Hobsbawn, s.27

¹⁹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, (çev. İskender Savaşır), 3.bs., İstanbul 2004, s.20-21

öneminin ve gücünün azalmasına yol açmıştır. Bu güç kaybı milliyetçiliğe zemin hazırlarken, dinsel düşüncenin de arka planda bırakılmasına neden olmuştur²⁰.

I. 1. 1. 2. Milliyetçiliğin Unsurları

Milliyetçi ideoloji açıklanırken ve tartışılırken beraberinde minimum 3 problemi de yanında getirir²¹.

- Birincisi; milliyetçiliğin gelişmekte olan bir ideoloji yerine siyasi bir öğreti olarak sınıflandırılması. Milliyetçiliğin tüm boyutlarının göz ardı edilerek sadece etnik ve kültürel özellikleri üzerinden yani klasik siyasi milliyetçilikten yola çıkmak milliyetçiliğin açıklanması zor tarafını öne çıkarır.

- İkincisi; milliyetçilik teorik bir olgu olmaktan ziyade bireyin milletine olan saygının ve bağlılığın diğer milletlere saygı ve sevgi çerçevesinde olumsuz sirayet etmesi nedeniyle, psikolojik bir olgu olarak tasarlanmasıdır.

- Üçüncüsü; milliyetçiliğin, hep bir tarafında var olan şizofreni boyutudur. Farklı zamanlarda ilerici ve gerici; sağ ve sol, demokratik ve otoriter gibi şekillere bürünen milliyetçilik aynı zamanda liberalizm, sosyalizm, muhafazakârlık, faşizm ve komünizm gibi ideolojilerle ittifak yapmasına rağmen bu ideolojilerle çatıştığı dönemlerde olmuştur.

Problemlili ve karmaşık olan yapısı itibariyle milliyetçiliğin unsurlarını kesin bir şekilde belirleyemsek de, Isaiah Berlin'nin görüşleri doğrultusunda milliyetçiliğin unsurlarını şu şekilde ifade edebiliriz²².

- Birincisi; insanların belirli gruba aidiyeti ve bu gruptaki yaşam tarzının diğer gruplardan farklı olduğu düşüncesidir. Bu yaşam tarzının temelindeki geleneklerin, tarihin, inancın bu grup tarafından oluşturulduğu ve bireyin bu gruptan ayrı düşünemeyeceği, bireyin anlam ve değer kazanmasında bu grubun getirdikleri olduğu düşünülür. Kısaca bir ulusa aidiyetlik hissi veya ihtiyacıdır.

²⁰ A.g.e, s.25-26

²¹ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), s.164

²² Erdoğan, *Milliyetçilik İdeolojisine*, s.6

- İkincisi; milliyetçilik bakımından bir toplumun yaşam biçimi biyolojik bir organizma ile paralellik gösterir. Bu organizmanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan şey onun ortak hedeflerini oluşturur. Bu hedefler başka hedeflerle karşılaştığında kendi hedefleri öne çıkar. Sonuç olarak, insanın kendini gerçekleştirebilmesi var olan değerler gönüllülük veya bireysellik bağlamında değil ulus kavramı içinde değerlendirilmelidir. Burada Isaiah Berlin'in bahsettiği kavram organizmacı toplum görüşüdür.

- Üçüncüsü; sahip olunan değerler, inançlar ve hedefler doğrultusunda hareket etmenin, politika belirlemenin en önemli nedenlerinden biri belki de en önemlisi bu hedeflerin, inançların, değerlerin ve politikanın o ulusa ait olmasıdır. Bu unsurlara verilen mukaddes değerlerin nedeni ne tanrısal bir buyruk ne de iyi veya doğru olmalarıdır. Sadece yukarıda da belirtildiği gibi o ulusa ait olmalarıdır. Özetle bizde var olanın sırf bizde var olduğu için kıymetli olduğu yönündeki inançtır.

- Sonuncusu; sahip olduğumuz değerlerin ve gereksinimlerin karşılanması sürecinde, diğer grupların çıkarları zedelenir veya bu grupların çıkarları ile uzlaşamaması halinde tek yol karşı gruba boyun eğdirilmesidir. Yani ulusun taleplerinin diğer talepler karşısındaki üstünlüğüne olan inançtır.

I. 1. 1. 3. Tarihsel Olarak Milliyetçilik

Milliyetçiliğin nerede, ne zaman ve hangi şartlar altında oluştuğuna ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Genel olarak Fransız Devrimi milliyetçilik için çıkış noktası olarak nitelendirilse de, Benedict Anderson gibi düşünürler de, Amerikalardaki 'criollo'ların bilgi ve birikimiyle ortaya çıktığını ifade eder. Siyasi bir hareket olarak Fransız Devrimine dayanan milliyetçilik, egemenliğini elinde bulunduran bir topluluk olarak millet fikri ise İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 16.yy Avrupa'sında Fransızlarda, İspanyollarda ve Almanlarda başlayan millet olma düşüncesi, milliyetçiliğin ileri sürdüğü aidiyet ve sadakatin ötesinde bir durum değildi. Bu ancak iki asır sonra gerçekleşecek bir durumdu²³.

²³ Kerestecioğlu, s.329-330

Aydınlanmanın ve Fransız Devrimi'nin ileri gelenleri eski rejimin eşitsizlik ve ayrımcılık unsurlarını bertaraf edip özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi liberal söylemlerle bir millet inşasına girişmişlerdi²⁴.

Devrimle beraber, feodal ilişkiler sarsıntıya uğrarken bölgesel bağlar da yara almaya başlamıştır²⁵. Bu tarihten sonra düşünceleriyle etkili olmaya başlayan Rousseau; yazılarında gücün artık halka ait olmasını öne sürerken genel irade kavramını da bu doğrultuda kullanmıştır. Artık egemenliğin bireyler ve kurumlarda olmayacağını söyleyen Rousseau, sosyal sözleşme eseriyle düşüncelerine açıklık getirmiştir²⁶.

Fransız topraklarında filizlenen milliyetçiliğin Avrupa'ya yayılmasında Napolyon savaşlarının önemli rolü vardır. Milliyetçiliğin ve liberalizmin ilkelerini kılıçla Avrupa'ya yaymak isteyen Napolyon, işgal ettiği ülkelere kardeşlerini kral olarak yerleştirerek bir yandan milliyetçi fikirlere ihanet ederken bir yandan da milliyetçiliğin demokrasiyle olan ilişkisini zayıflatıyordu²⁷.

Avrupa işgalleri ve milliyetçiliğin yarattığı ilk refleks İspanyollar, İtalyanlar ve Almanlardan gelmiştir²⁸. Almanlar ve İtalyanlardan gelen tepkiler sonucunda parçalı yapıda bulunan bu ülkelerin kendi içlerinde birleşmesi ve milletleşmesi kolaylaşırken aynı zamanda duyulan öfkeden dolayı milliyetçiliğin en önemli unsurlarından biri olan 'öteki'nin yaratılmasına da zemin hazırlanmıştır²⁹.

Milliyetçiliğin diğer ideolojiler ile kurduğu ilişkiyi Alman ve İtalyan birliklerinin kurulması aşamasında görebilmekteyiz. 1848 devrimine kadar iki ülke milliyetçiliklerinin çerçevesini oluşturan liberal ilkeler gereğince milliyetçilik var olan düzene karşı muhalif bir tutum sergilemişti. 1848 devrimlerinden sonra ise var

²⁴ Aylin Ünver Noi, *Avrupa'da Yükselen Milliyetçilik*, 1.bs., İstanbul 2007, s.31

²⁵ Kerestecioğlu, s.330

²⁶ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), s.161

²⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, C 1, 12.bs., Ankara 2003, s.172

²⁸ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 12.bs., İstanbul 2011, s.606

²⁹ Kerestecioğlu, s.331

olan düzeni savunan ve bunun içinde militarist ve otoriter iktidarlarla birlikte hareket etmek milliyetçilik için bir sorun teşkil etmemiştir³⁰.

1880-1914 dönemi milliyetçi düşünceler, 19.yy'ın ilk yarısındaki milliyetçi düşüncelerden 3 noktada ayrılır: Bunlardan ilki, liberal çağda millet olmanın unsurları arasında yer alan nüfus ve toprak büyüklüğü gibi kavramları bünyesinde barındıran 'eşik ilkesinin' terk edilmesidir. Bundan böyle her milletin bağımsız bir devlet kurması için kendi kaderine kendisi karar verecektir. İkinci nokta ise millet olmanın en önemli ölçütü artık dil ve etnik kökendir. Üçüncü nokta ise milliyetçiliğin artık kendisine politik sağda bir yer edinmiş olmasıdır³¹.

Hobsbawn, 19.yy'ın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na kadar ki zaman diliminde milliyetçiliğin yer yer farklılıklar göstermesine karşın tüm milliyetçiliklerde yeni proleter harekete karşı alınan ortak bir tutumun olduğunu ifade eder. Sosyalist hareketin milliyetçi çizgide olmaması ve aynı hareketin enternasyonalist olması milliyetçilerin ortak tutumunun başka nedenleri olarak gösterilebilir³².

1880'lerden itibaren sol ve liberalizm ile ilişkilendirilen milliyetçiliğin sağcı, yayılmacı ve yabancı düşmanı bir harekete bürünmesiyle birlikte niteliği de değişmiştir. Bu dönemde yabancı düşmanı veya öteki olarak kastedilen Yahudilerdir. Fransa, Almanya ve İtalya da sağcı hareketlerin yükselişi geçmişte de var olan antisemitizme karşı milliyetçiliğe ırkçı bir karakter kazandırmıştır³³.

1870-1914 arasındaki dönem aynı zamanda milliyetçi hareketlerin Avrupa'nın çevre ülkelerinde de yayıldığı dönemdir. Ermeniler, Gürcüler, Katalanlar, Galliler, Araplar arasında ilk milliyetçi hareketlere bu zaman diliminde rastlanır. Bu milliyetçilikler iki ana esasa dayanarak harekete geçmiştir; etnik ve dilsel öğeler.

³⁰ Kerestecioğlu, s.334

³¹ Hobsbawn, s.126

³² A.g.e, s.148

³³ Selçuk, Dünden Bugüne, s.122

Aynı döneme gelen Sosyal Darwincilik, ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını tetikleyen önemli bir faktördü³⁴.

Milliyetçiliğin 1870'lerden 1914'e kadar hızla genişlemesinde değişen toplumsal ve politik tasavvurun etkisi büyüktür. Toplumsal seviyede, hayali veya gerçek cemaatler icat etme ve geliştirme bağlamında 3 durumdan bahsedebiliriz³⁵.

- Modernite ve geleneksel gruplar arasındaki çatışma,
- Şehirleşen toplumlarda yeni sınıfların ortaya çıkışı,
- O dönemdeki halkların göçleriyle beraber yerleştikleri topraklarda azınlık durumunda bulunmaları.

Bu süreçte gidilen I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki çok milletli yapıların yıkılışı ile beraber milliyetçilik yaygınlaşmıştır. Bu dönemde gerçekleşen Sovyet Devrimiyle birlikte sosyalizm ile milliyetçilik arasındaki mücadele uluslararası boyuta taşınmıştır. Wilson prensipleriyle beraber her ulusun kendi kaderini kendisinin belirleme hakkı ise Bolşeviklerin hamlesine karşı bir hamleydi. Savaş sonrasında dönemin mağlup topraklarında kendini sert biçimde gösteren milliyetçilik, devrimci düşüncenin etkisiz kaldığı zamanda güçlenmiş, subayları ve alt-orta sınıfı harekete geçirmiştir. Mağlup topraklardaki başarısızlığın nedeni olarak iç ve dış düşmanların gösterilmesiyle birlikte milliyetçilik işçi sınıfı arasında da yaygınlaşmıştır³⁶.

Birinci ve ikinci dünya savaşları arasındaki zaman diliminde mağlup topraklardaki siyasi ihtiraslar ve intikam üzerine kurulan politikalar milliyetçiliğin bu dönemde zirveye çıkmasına neden olmuştur. İki savaş arasındaki dönemde milliyetçiliğin baskın yönü, ulus-devletlerin irredantist politikalarıdır³⁷.

1930'lu yıllarda ırkçılığa kadar dayanan milliyetçilik; meşrulaştırıcı, yapıcı ve katılımcı ulus-devlet milliyetçiliğinden uzaklaşmıştır. Irkçılık olarak ifade edilen bu

³⁴ Kerestecioğlu, s.339

³⁵ Benedict Anderson, s.133-134

³⁶ Kerestecioğlu, s.340-341

³⁷ Selçuk, Dünden Bugüne, s.123

yeni milliyetçiliğin sona ermesi yine bir dünya savaşıyla olmuştur. II. Dünya savaşından sonra milliyetçilik, Avrupa coğrafyasında etkisini yitirmişse de bu etkisizlik 1980'lere kadar sürmüştür³⁸.

Avrupa'da etkisizleşen milliyetçiliğin daha önceden küresel bir hal almasından dolayı Avrupa'daki durumunun aksine Asya ve Afrika'daki etkisi devam etmekteydi. Avrupa devletlerinin yayılmacı politikasının temelinde yatan milliyetçilik zamanla kendilerine karşı kullanılan bir silah olmuştu. Sömürülen topraklarda başlayan uluslaşma sürecinde anti sömürgeci bir hal alan milliyetçilik bölgedeki Avrupalıların etkisini kırmıştır. Batı tarzı milliyetçi hareketlerin diğer kıtalara sirayet etmesiyle birlikte değişime uğraması da kaçınılmazdı. Çin'de, Vietnam'da ve Afrika'da sosyal devrimlerin gerçekleştiği dönemde Milliyetçilik ile Marksizm ittifak içindeydi. Başka bölgelerde baş gösteren milliyetçiliğin devrimci ve milliyetçi sosyalist anlayışı karşısına alan bir yapısı da vardı. Bu tarz milliyetçiliğin temel araçları dinî inançlar ve İslam'dı. 1979'daki İran İslam devrimi buna tarz milliyetçiliklere örnek gösterilebilir³⁹.

Şu ana kadar anlatılan milliyetçiliğin iki farklı boyutu karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan özgürleştirici bir yandan da baskıcı olan milliyetçilik hâlâ canlılığını korumaktadır. Ulus devletlerin temelini atan milliyetçilik günümüzde bu devlet modeline karşı bir hal almıştır⁴⁰.

I. 1. 2. Muhafazakârlık

Günlük hayatta kullandığımız muhafazakârlık terimi, birçok anlamı içermektedir. Sözlükteki anlamıyla her türlü toplumsal ve kültürel değişime şüphe ile yaklaşan, düzenin aynı şekilde devamını savunan muhafazakârlık bir siyasal-düşünsel akım olarak ilk kez 19. yüzyılda kullanılmıştır. Muhafazakârlık ABD'de, kamusal işlere dair olumsuz bir algıyı ifade ederken; Fransa'da devrimin getirdiği

³⁸ Kerestecioğlu, s.342

³⁹ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), s.163

⁴⁰ Kerestecioğlu, s.343

yeniliklere karşı bir muhalefeti ima ediyordu. İngiltere’de ise bu terim, ana muhalefet partisinin zamanla resmi ismini oluşturmuştur⁴¹.

Muhafazakârlığın köklerinin geçmişe dayanan bir ideoloji mi olduğu yoksa modern dünyayla birlikte ortaya çıkan bir ideoloji mi olduğu tartışılırken Alman Sosyolog Karl Manheim her iki durumunda doğru olduğu belirtmiştir. Muhafazakârlığın köklerine inildiğinde Ortaçağ Avrupa’sına ulaştık bile siyasal-düşünsel akım olarak muhafazakârlık Aydınlanma düşüncesine, Fransız Devrimi’ne ve Sanayi Devrimi’ne karşı bir tepki olarak doğmuştur. Zamana göre değişiklik gösterebilmesine karşın muhafazakârlığın iki önemli özelliğinden bahsetmekte fayda vardır. “İnsanın doğasına, köksüzlüğüne, denenmemiş buluşlara olan güvensizlik ve tarihsel süreklilik ile geleneksel çerçeveye duyulan güven”⁴².

Muhafazakâr kelimesinin yaklaşık iki yüzyıllık bir geçmişi vardır. Muhafazakârlık, 1815’teki Viyana Kongresinden sonra Chateaubriand tarafından sağ politikalar için kullanılmıştır. Muhafazakârlığın Avrupa’daki öncü ismi Edmund Burke’dir. Muhafazakâr düşünce ilk sırada liberalizm olmak üzere birçok ideoloji ile tartışmalar doğrultusunda şekillenmeye başlarken, liberalizme bir alternatif olarak sunulmuştur. Dünya üzerindeki toplumsal ve siyasi ilişkilerden hoşnut olmayan liberal ve sosyalist düşüncelere karşı savunmacı bir anlayış içinde hareket etmiştir⁴³.

Muhafazakâr ideolojinin gelişimine ve yayılmasına geçmeden önce gerici ile aradaki farkı belirtmekte fayda vardır. Muhafazakâr ve gerici düşüncelerin, toplumun ahlaki kökeninin aşkın bir yapıya dayandırılması konusunda hemfikir olmalarına karşın asıl fark değerler ve yapılar özelinde ortaya çıkmaktadır. Siyasi yapıların ve değerlerin gerçeği veya doğruyu temsil ettikleri için devamlılığını savunan gerici düşüncenin aksine muhafazakâr ideoloji bu kurumların devamlılığı gerçeklik veya doğruluk gibi aşkın bir yapıya sahip olmalarından ziyade yararlı ve kullanışlı oldukları için sağlanmalıdır. Öte yandan bu kurumlara yücelik atfedilmesi dünyevi

⁴¹ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.83

⁴² E. Zeynep Suda, “Muhafazakarlık; Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa”, (der. H. Birsen Örs), *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (içinde), 9.bs., İstanbul 2016, s.117-118

⁴³ A.g.e., s.119-120

nizamın gerçekleştirilmesi konusunda aşırılık içeren toplumsal ve kültürel değişimler kadar tehlikeli boyut içermektedir. Dönem dönem savunduğu değerler ve yapılar ile gerici düşünceyle paralellik gösteren muhafazakârlık, savunmasını modern ve aydınlanmış bir çizgide yapıyor olması iki düşünce arasındaki belirginliği ortaya koymaktadır. Bunu bir örnekle anlatmak gerekirse, dinî kurumların gerekliliğini iki farklı düşünce bağlamında ele alındığında gerici Hristiyan düşünür Thomas Aquinas açısından, Katolik değerleri sahiplenmiş bir dünyanın amacı ahirette sağlanacak olan mutlulukken, yine başka bir Hristiyan ve muhafazakâr Edmund Burke için dinî kurallar ve kurumların yegâne amacı siyasi kararlar ile doğru sonuçlar arasında bir köprü görevi görmektir⁴⁴.

Muhafazakârlığın siyasal-düşünsel akım olarak doğup şekillenmesinde üç ana faktörden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi Aydınlanma düşüncesidir. Aydınlanma ile beraber rasyonalizm temel felsefe olup geleneğin önemini yitirmesi muhafazakârların tepki gösterdiği durumlardan biridir⁴⁵.

Aydınlanma düşüncesindeki rasyonalizm, akla uygun olanın bulunup uygulamaların ve düşüncelerin ona göre şekillenmesinden ziyade akli tüm değer ve yapıların kaynağı hâline getirme çabasıdır. Aydınlanma düşüncesine göre; maddi veya manevi değerlerin temelinde yatan olgu ne kültürel birikim ne gelenek ne de tarihtir, sadece akıldır⁴⁶.

Aklın yerine duyma ve sezme gibi kavramları tercih eden muhafazakâr düşünce, rasyonel bir çizgiden hareketle oluşturulacak bir toplumsal veya siyasi düzene, genel anlamda ise soyuta karşı şüpheli bir yaklaşım vardır⁴⁷. Aydınlanmanın yarattığı soyut bir akla karşıdır çünkü “Tarihsel farklılıkların tarihsel bağlamından ve

⁴⁴ Ömür Birler, “Muhafazakârlık”, (der. Gökhan Atılğan, E. Atilla AYTEKİN), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (içinde), 4.bs., İstanbul 2014, s.316-317

⁴⁵ Doğu Ergil, ” Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri: Muhafazakârlık ve Yeni Muhafazakârlık”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S.1, 1986, s.269

⁴⁶ Ömer Çaha, *Dört Akım Dört Siyaset*, 5.bs., Ankara 2012, s.112

⁴⁷ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*, 3.bs., İstanbul 2003, s.57

dolayısıyla ahlaki sorumluluklarından soyutlanmış tek bir aklın potasında arıtlamak istenmesine tepki duyarlar.”⁴⁸

Muhafazakârlığın doğup şekillenmesindeki ikinci faktör Fransız Devrimidir. Muhafazakâr düşünce, Fransız Devriminin beraberinde getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşüm ve değişme bir tepki olarak belirmiştir. Muhafazakâr ilkelerin temelindeki isim Edmund Burke Fransa’daki “Devrim Üzerine Düşünceler” eseriyle bu ilkelerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur⁴⁹.

Burke’un aydınlanmanın getirdiği rasyonalizm ve onun siyasi uzantısı olarak gördüğü Fransız Devrimine dair yaptığı eleştiriler sonraki dönem entelektüellerince sıkça vurgu yapılan referanslar olmuştur. Burke’un bu denli önem arz etmesinin temelinde devrim ve sonrasına ait düşüncelerinin büyük ölçüde gerçekleşmesi yatmaktadır⁵⁰.

Devrimin beraberinde getirdiği bireycilik, özgürlük, eşitlik ve egemenlik gibi ilkelere karşı olumsuz tutum sergileyen muhafazakârlar, soyut sözleşmelere dayalı toplum inşasına ve soyut mükemmeliyetçiliğe karşı devrim öncesi yapıyı savunmuştur. Ortaçağdaki din, aile, toprak, sınıf gibi yapıların oluşturduğu düzenin devamına ilişkin görüşlerin temelinde köklü geçmişe, fikirlere ve geleneğe olan bağlılık yatar. Devrim üzerine muhafazakârların tümünün ittifak içinde olduğu görüş; devrimin getirdiklerinin, terör döneminde yapılanlardan daha çok sorun ve sıkıntı teşkil ettiğiidir. Devrimle beraber daha çok söylenegelen özgürlük; aydınlanma düşüncesinin soyut haklarına ilişkin bu dönemdeki bir yansıması olup bu tutum anarşiye, tiranlığa ve diktatörlüğe neden olmaktadır⁵¹.

Değişim olacaksa bile tedrici ve yavaş olmasından yana olan muhafazakârlar, toplumun organik bütünlüğünde sorun çıkaracak her türlü köklü değişime karşı cephe almışlardır. Bu dönemde muhafazakârlar için önem teşkil eden aristokratik,

⁴⁸ Suda, s.122

⁴⁹ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.83

⁵⁰ Fatih Duman, “ Edmund Burke: Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S.1, 2004, s.32

⁵¹ Suda, s.122-123

dinî ve siyasi yapı devrimle hedef hâline gelmiştir. Muhafazakârların şiddetle savunduğu soğukkanlılık ve denge adına ne varsa yakıp yıkan Jakobener, ülkede kargaşa ortamına zemin hazırlamışlardır. Kargaşa ortamının Jakobenerlere de sirayet etmesiyle olaylara zemin hazırlayan liderlerden ancak birkaçı hayatta kalabilmiştir. Devrimin başlangıcı, süreci ve sonucu ile muhafazakârlar, devrimin siyasi tutumuyla beraber toplumun organik yapısındaki zarara da tepki göstermişlerdir⁵².

Muhafazakârlığın doğup şekillenmesindeki üçüncü faktör sanayi devrimidir. Devrimle beraber sınırlı, kas gücüne dayalı, iş bölümünün durağan olduğu üretimden, modern üretime doğru bir geçiş süreci yaşanmıştır. Aynı şekilde sanayi öncesi toplumda da radikal değişimler meydana gelmiştir⁵³.

Sanayi sonrası toplumsal yapıdaki aile, cemaat ve akrabalık gibi ilişkilerde ortaya çıkan tahribat muhafazakâr eleştirinin bir başka odağıdır. Cemaatin cemiyete evrilmesiyle birlikte sosyal yapıdaki bağların kopuşu toplumsal kargaşa ve yabancılaşmaya neden olurken, yeni oluşan toplumsal yapının merkezi cemaatlerin yönettiği küçük topraklardan kitle toplumuna geçişin simgesi olan devasa şehirlere olmuştur. Muhafazakâr düşünce için önemli bir konumda olan organik toplum böylece ruhunu ve niteliğini kaybetmeye başlamıştır⁵⁴.

I. 2. 1. 1. Muhafazakâr Temalar

I. 2. 1. 1. 1. Kusurlu İnsan Yapısı

Muhafazakâr ideolojiyi diğer ideolojilerden ayıran önemli noktalardan biri insanın doğasına ilişkin yaklaşımlarıdır. Başta liberalizm olmak üzere birçok ideoloji insan doğasına ilişkin yaklaşımlarda insanın doğuştan iyi ve özgür olduğunu kabul ederken, muhafazakârlık benimsediği ilk günah öğretisiyle insanın doğuştan kusurlu olduğunu kabul eder⁵⁵.

⁵² Ömer Çaha, s.115

⁵³ Ergil, s.269

⁵⁴ Ömer Çaha, s.116-117

⁵⁵ Suda, s.121

Ahlaki bakımdan olumsuz örnek teşkil eden hal ve hareketlerin temelindeki eksikliği diğer ideolojiler toplum içinde ararken muhafazakârlar bu gibi davranışların insanda kökleştğine inanırlar. İnsanlar doğuştan mükemmellikten uzak, bencil ve tatminkârlardır⁵⁶.

Muhafazakârlığın insan doğasına ilişkin yaklaşımı, bireylerin davranışlarının kurumlar tarafından belirlenmesi ve baskı altından tutulması inancını taşır⁵⁷.

Muhafazakârlar, insanın kusurlu yapısından dolayı toplumsal ve siyasal düzene ilişkin yapılacak düzenlemelerde ve değişimlerde insanların rol almasına şüpheyle yaklaşır. Çünkü var olan karmaşık ve tutarlı yapının devamı için adetler ve gelenekler her zaman akıldan bir adım öndedir. Akıl hiçbir zaman gelenek ve adet yaratmaz⁵⁸.

I. 2. 1. 1. 2. Sınırlı Bilgi

Bilginin tek kaynağı olarak deneyime başvuran muhafazakârlar, toplumsal ve siyasal dünyaya ilişkin insan bilgisinin sınırlı olduğunu düşünürler. Bundan dolayı her türlü değişimin ve dönüşümün karmaşık yapıda istikrarsızlığa neden olacağını savunurlar. Bu düşüncenin temelinde ise akla karşı felsefi şüphecilik ve ilk günah öğretisi yapmaktadır. İşte bu yüzden muhafazakârlar aklın ürünü olan sosyal ve siyasal kurumlar yerine zamanla toplumsal ve kurumsal ilişkilerden doğan alışkanlıkların ve düşüncelerin izinden gidilmesine sıcak bakar⁵⁹.

I. 2. 1. 1. 3. Mülkiyet

Liberal düşünürlerce liyakatin bir sonucu olarak görülen mülkiyet, kazanılan ve elde edilen maddi değerdir. Bu öğretiyi maddi değerlerin birikimi açısından önemli bir konumda gören muhafazakârlar için mülkiyet cezbedici bir şeydir. Ancak muhafazakârlar için asıl önemli faktör sosyolojik ve psikolojik olarak mülkiyetin sağladığı güvencedir. Dünyanın karmaşık ve belirsiz yapısında insanın kendisini

⁵⁶ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.88

⁵⁷ Birler, s.320

⁵⁸ Ergil, s.276

⁵⁹ Birler, s.320

rahat ve güvende hissedebilmesi için mülkiyete önem verilir. İnsanların karışıklık ve kanunsuzluk içinde mülkiyetini koruması gerektiğinin farkında olması, düzenin devamına ve hukuka saygı için önemli bir faktördür. Mülkiyetin sosyalleştirilmesini ideolojilerinin bir parçası olarak gören geleneksel sosyalistlere karşı muhafazakârlar toplum yapısında var olacak ruhsuzluk ve kişiliksizlikten dolayı buna tepki duyarlar. Ancak, muhafazakârlar bireylerin mülkiyetlerini istediği gibi kullanmada “*bırakınız yapsınlar*” liberalleri kadar geniş hak tanımazlar⁶⁰.

I. 2. 1. 1. 4. Otorite

Muhafazakârlık açısından düzene, istikrara, toplumsal ve siyasi işleyişe verilen değer diğer ideolojilerle bir başka farkı oluşturur. Otoritenin de toplum gibi uzun bir süreç sonunda kendiliğinden meydana geldiğini belirten muhafazakârlar böylece sözleşmecî kuramları reddederler. Otoritenin varlığı herkesin kendi yerini bilmesi açısından gerekli ve faydalıdır⁶¹.

Bireylerin yapısındaki kusur ve eksiklikten dolayı, özgürlükten ziyade istikrara ve düzene önem veren muhafazakârlık bu işleyişin devamı için otoriteye ihtiyaç duyar. Liberal teorisyenlerin aksine otoritenin uyguladığı ceza ve kısıtlama üzerine kurulu politikaları baskı olarak yorumlamayan muhafazakârlar bunun toplumun geleceği için gerekli olduğunu savunurlar. Uygulanan ceza ve kısıtlamalarla kişilerin yapısında kökleşmiş olan çıkarıcılık ve bencillik gibi kusurları hem kontrol eder hem de onlara yol gösterir⁶².

Otoritenin toplumun tüm katmanlarında kökleştiğini savunan muhafazakârlık; otoriteyi okulda öğretmenlerce, iş yerinde işverenlerce ve toplumda devlet tarafından kullanılması zorunlu unsur olarak görür. Öte yandan otorite, köksüzlüğe ve bireyin toplumsal bağlarının zayıflamasına karşı koyar. Otoriteye verilen önem disiplin ve liderlik gibi kavramlara özel vurgu yapılmasına neden olmuştur. Liderlik

⁶⁰ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.94-95

⁶¹ Mehmet Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, 1.bs., Ankara 2003, s.73

⁶² Birler, s.320

yönlendirme açısından önemliyken disiplinse otoriteye olan sadakati ifade eder. Son olarak otorite muhafazakârlık için mutlak ve sorgulanamaz bir unsur değildir⁶³.

I. 2. 1. 1. 5. Ön yargı

Muhafazakâr teorisyen Burke'e göre, Aydınlanmacı felsefenin bir ürünü olan akıl ve aklın ürettiği her türlü soyutlamalar geçmişten gelen gelenek, görenek ve adet gibi birikimlerle değerlendirilip, sınırlandırılmalıdır. Teorik aklın değerlendirilip, kısıtlanmasında en önemli unsurlardan biri ön yargıdır. Her ne kadar aşığılayıcı bir algı içerse de Burke'e göre ön yargı; kendini bilmez, gerçek dışı bir unsurdan ziyade geçmişten gelen birikimlerin özüdür, bir nevi ön yargılamadır⁶⁴.

Burke ön yargının sahip olduğu geçmişin ne kadar uzun olduğuna bağlı olarak değerinin de ona göre arttığını ifade eder. Ön yargı, yirminci yüzyıl aydınlanmasının eleştirisinde kullanılan en önemli kavramlardan biridir⁶⁵.

I. 2. 1. 1. 6. Organik Toplum

Muhafazakârlar, liberallerin atomist anlayışa dayalı toplum tasavvurunu kabul etmezler. Muhafazakârlara göre insanlar güvenli bir ortam aradıkları için bir topluma ait olma ihtiyacı duyarlar. Buradaki toplum liberallerdeki gibi bir sözleşmenin aksine doğal bir süreç sonucu oluşur⁶⁶.

Toplum bireylerden önce var olan bir yapı olması nedeniyle aralarındaki etkileşimde ağır basan taraf, daha doğru bir ifadeyle toplum, karşısındakini şekillendiren taraftır. Bundan dolayı siyasi meşruiyetin kaynağı bireysel düşüncelerden ziyade toplumun yapısındaki gelenek ve göreneklerdir⁶⁷.

Muhafazakârlar toplumu canlı bir varlık olarak organizmaya benzetirler. Toplumun yapısı da organizmadaki gibi kalp, beyin ve ciğer gibi bölümlere ayrılmıştır. Toplumun yapısındaki aile, kurum, otorite gibi her parça bütünün

⁶³ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.93

⁶⁴ Vural, *Siyaset Felsefesi*, s.58-59

⁶⁵ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl Toplum Siyaset*, Ankara 2004, s.52-53

⁶⁶ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.90

⁶⁷ Mustafa Erdoğan, "Muhafazakârlık: Ana Temalar", *Liberal Düşünce*, S.34, 2004, s.7

devamına ilişkin önemli bir rol üstlenir. Bu yapının en temel kurumu olarak aile ön plana çıkar ve oluşumu itibariyle diğer yapılara örnek teşkil eder. Ahlakın kişisel bir tercih olduğunu belirten liberallerin aksine muhafazakârlar ahlakın ortak bir ürün olduğunu savunur. Bu bağlamda ahlaki ve kültürel çoğulculuğa şüphe ile yaklaşırken böyle bir toplumun istikrarsızlığa yol açacağını düşünürler. Bundan dolayı, muhafazakârların ulusa neden önem verdiklerini anlayabiliriz. Ulusların da aileler gibi aynı dili, tarihi ve kültürü paylaşan insanlar tarafından oluşturulduğu düşünülür. Böylece vatanseverlik bireylere ve topluma, kimlik ve aidiyet duygusu kazandırır⁶⁸.

I. 2. 1. 1. 7. Özgürlük ve Eşitlik

Muhafazakârlar evrensel boyut taşıyan hiç bir kavram ve değeri desteklemez. Bundan dolayı liberal düşüncenin temel parametreleri, doğal haklar kavramını desteklemez. Sadece güvenlik ve yaşama hakkı konusunda liberaller ile aynı görüşü paylaşırlar. Buna karşın; özgürlüğe siyasi düşüncesinde yer vermeyen muhafazakârlık bireysel özgürlüklere de uygulamalarında öncelik vermez. Özgürlüğe bireylerden ziyade toplumda zamanla gelişen gönüllü kuruluşların sahip olmasını ister. Çünkü bu kuruluşlar iktidarın karşısında bir güç unsuru olarak mutlak iktidarı engellemektedir. Muhafazakârlar, özgürlüğü iktidarı zayıflatmak için bireyler tarafından kullanılacak araç olarak değil toplumsal değerleri yansıtan bir unsur olarak görürler. Bundan dolayı amaç daha fazla özgürlük tanımak değil gönüllü kuruluşların araçsal olmayacak uygulamalarını desteklemek ve bu kuruluşların devamını sağlamaktır⁶⁹.

I. 2. 1. 1. 8. Demokrasi

Muhafazakârlığın demokrasi ile olan bağı onun zamana ve mekâna göre değişiklik gösteren yapısından öte demokrasiye hem zorluk çıkaran hem de destekleyen yapısında irdelenmelidir. Demokraside, siyasi otorite meşru yollardan el değiştiren yapısıyla muhafazakârlar ideolojiye yakın bir anlam taşımaktayken, kitlesel

⁶⁸ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), s.91-92

⁶⁹ Birler, s.326

katılımı ve halk egemenliği öne çıkararak yapıyla demokrasi muhafazakâr ideolojiye uzak bir anlam taşımaktadır⁷⁰.

Siyasi ideoloji olarak muhafazakârlığın otorite kavramına verdiği önem ve bireysel özgürlük hakkındaki düşünceleri nedeniyle demokrasiye sorun çıkartabilecek yaklaşımdır⁷¹.

Kitle toplumunun ve düşüncesinin ortaya çıkmasıyla birlikte muhafazakâr düşünce için demokrasinin en önemli tehlikesi eşitlik ve çoğulculuktan ziyade kitleye verilen önemdir. Kitle toplumunun bireyi sosyal bütünden koparması ve ileriki dönemlerde yeni insanın oluşturulamaması ve kitlelerin var olan durumdan hoşnutsuzluğu faşizmin yükselmesine neden olurken sosyal bütünden koparılan ve atomize olan bireyler totalitarizm için biçilmiş kaftandır⁷².

I.2. Aşırı Sağ Kavramını Açıklayan Unsurlar

Siyaset, temel olarak diyalog üzerine kurulan bir yapıdır. Farklı düşüncelerin ve sorunların çözümü için başvuru meclisler, bu doğrultuda üstesinden gelinecek problemlerin en meşru zeminini ifade eder. Günümüz itibarıyla kurumsal siyasetin içinde bulunduğu kriz ve problemler karşısındaki etkisizliği meclislerin ve temsilcilerin eleştirilmesine neden olmuştur. 1960'lerden itibaren siyasi yapıya etki eden toplumsal hareketler, siyasete yeni alanlar ve özneler kazandırmıştır. Bu hareketler bazen demokrasinin ilerlemesine öncülük ederken bazen de demokrasinin krizlerle boğuşmasına ve eleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Toplumsal hareketler neticesinde söylemlerin ötekileştirici, çatışmacı ve eylem eksenli bir hale dönüşmesi sonucu siyaset, yakın zamanda farklı ve aşırı boyutları ile karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal hareketlerin, kurumsal bir hal alması sonucu radikal, popülist ya da aşırı sağ denebilecek, demokratik yapıyı zayıflatıcı yeni bir hareket doğmuştur. Aşırı Sağ, Avrupa'nın 1980'lerden itibaren içine girdiği krizden yararlanarak ortaya çıkmış, söylemsel ve pratik temelleriyle yeni bir siyasetin belirmesine neden

⁷⁰ Özipek, s.142

⁷¹ Vural, Siyaset Felsefesi, s.69

⁷² Suda, s.137-138

olmuştur. Bu yeni siyaset tarzı, farklı düşüncelerin, kültürlerin ve inanışların varlığından şekillenen demokratik ve siyasi yapıyı zayıflatıcı bir nitelik taşımaktadır⁷³.

Farklı ülkelerde ortaya çıkan Aşırı Sağ hareketler, ideoloji ve örgütlenme bakımından çeşitlilik göstermesi nedeniyle, ideal tipler ve sınıflandırmalar geliştirmektense ayırt edici özelliklerden bahsetmeye; aşırı sağ, diğer aşırı düşünceler ve merkez partilerden ayıran yönlerini belirtmekte fayda vardır. Farklı kılan özellikleri kimileri birkaç maddeyle sınırlanmakta kimileri ise on maddeyi bulan bir tanımlamayla gerçekleştirmektedir. Örneğin Roy.C. Macridis aşırı sağı “*ırkçılık, yabancı korkusu ve milliyetçilikten bir mürekkep olarak bir ideoloji*” olarak tanımlarken; Falter ve Schumann için aşırı sağın özellikleri şunlardır: “*Aşırı milliyetçilik, entosantirizm, antikomünizm, antiemperyalizm, antiplüralizm, militarizm, kanun ve nizam zihniyeti, güçlü lider talebi, Amerikan karşıtlığı ve kültürel karamsarlık*”⁷⁴.

Bütün tanımlamalara ve maddelere bakıldığında aşırı sağın ayırt edici özelliklerinden beş tanesi her tanımda tekrarlanmaktadır. Bunlar⁷⁵:

- Milliyetçi bir yaklaşım
- Irkçılığa kadar varan ötekileştirme
- Yabancılara duyulan güvensizlik
- Anti demokratik bir anlayış
- Güçlü bir otoritenin varlığı

Avrupa için uzak bir kavram olmayan aşırı sağ, Betz’e göre, son yıllarda tutumu ve düşünceleri doğrultusunda öteki aşırı sağ hareketlerden üç noktada ayrılır⁷⁶:

⁷³ Yavuz Yıldırım, “Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı Sağ”, *Amme İdare Dergisi*, S.2, Haziran 2017,s.52

⁷⁴ Hasan Saim Vural, *Avrupada Radikal Sağ’ın Yükselişi*, 1.bs., İstanbul 2005, s.22-23

⁷⁵ Vural, Avrupa’da, s.23

⁷⁶ Özlem Hançer, *Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Fransa ve Almanya Örnekleri*,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, Ankara Üniversitesi, Ankara, s.4

- Aşırı sağ partilerin örgütlenme noktasındaki çeşitliliği ve kuruldukları dönem itibariyle Batı Avrupa ülkelerinin çeşitliliği;
- Buldukları konum itibariyle ülkelerindeki politik söylemleri etkileyebilme dereceleri;
- Önceki aşırı sağ partilerden farklı olarak ulaştıkları konumu ve görevleri itibariyle.

Aşırı sağ hareket tanımlanırken, yerleşik demokrasilerdeki benzer hareketler için bazı prensiplerin temel alınarak bir sınırlandırma yapılmasını öneren Betz, şöyle bir tanım yapmıştır: “*demokratik sistemin kurallarını, eşitlik ilkesini, bireysel özgürlüğü ve siyasi aktörlerin tamamının eşit haklardan yararlanmasını reddeden ve bunun yerine ırk, etnik köken, din gibi kişisel özelliklere dayalı otoriter bir sistemin savunuculuğunu yapan hem kendi ülkesinde, hem dış politikada siyasi amaçlara ulaşmak için ‘şiddeti’ gerekli bir araç olarak kabul eden görüş.*”⁷⁷.

Bu bölümde aşırı sağın ortaya çıkmasında etkili olan yeni milliyetçilik, yeni muhafazakârlık ve faşizm kavramları incelenecektir.

I. 2. 1. Yeni Milliyetçilik

Modernleşmeyle beraber ortaya çıkan ulus devlet, modernlikle olan yakın ilişkisinden dolayı özellikle 1980’lerden itibaren milliyetçi hareketlerin farklı yaklaşımlarıyla karşılaşmaktadır. Etnik, kültürel veya mikro milliyetçilik diye adlandırılan bu yeni yaklaşımlar, ulus devletin yarattığı millet anlayışında, bir potada eritmeye çalıştığı azınlıkların ve yerel hareketlerin bu politikaya karşı tepkisini içerir. Bu tepkilerin kaynağını oluşturan etnik ve dinsel kimlikleri modern öncesi dönemin belirtisi olarak gören milliyetçiler, modernleşmeyle beraber gelişen ve ilerleyen ulus devlet içerisinde asimile olacaklarına inanıyorlardı. İnanılan savların

⁷⁷ Hans George Betz, Stefan Immerfall, *The New Politics Of The Right*, New York, St. Martin’s Press, Mayıs 1998, s;1 den aktaran Özlem Hançer, *Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Fransa ve Almanya Örnekleri*,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, Ankara Üniversitesi, Ankara, s.4-5

gerçekleşmemesinden dolayı hem dinî hem de kültürel kimliklerde birer canlanma meydana gelmiş hem de modernite bir krize girmiştir⁷⁸.

20.yüzyılın son çeyreğinde modernitenin içinde bulunduğu kriz modern siyasal kurum olan ulus devlete de sirayet edince değişim ve dönüşüm kaçınılmaz oldu. Değişim, iç içe geçmiş olan modernizmi, ulus devleti ve milliyetçiliği de etkilemekteydi. Milliyetçiliğin ve ulus devletin birbirlerini açıklamaya yarayan değerlerinde yaşanılacak değişim bu iki kavramın da anlamsal değişimine neden olmaktadır. Neoliberalizm, küreselleşme ve postmodernizm bu değişimlere neden olurken, modernizmin bütüncül tutumu postmodernizmin parçalı yaklaşımından dolayı eleştirilirken, neoliberal ekonomik faaliyetler ise ulus devleti aşan bir hal almaktadır. Neoliberalizmin ekonomik temelli, postmodernizmin ise düşünsel temelli etkilediği küreselleşme olgusu, ideolojileri anlamsal olarak erozyona uğratarken, ulus devletin oluşturduğu bütüncül ve tek merkezli yapıyı tehlikeye sokmaktadır⁷⁹.

Günümüzde ulus devletlerin eski gücünü yitirmesinde küreselleşmenin etkisi yadsınamaz. Küreselleşmenin çıkarları doğrultusunda yeniden şekillenen ulus devlet, toplumsal ve ekonomik anlamda etkisizleştirilmektedir. Bu etkisizliğin doğal bir sonucu olarak ulus devletin farklı kesimleri bir arada tutan özelliği sekteye uğrarken, neoliberalizm ile birlikte ulusal refahı sağlayabilecek işlevleri de kaybolmaya başlamıştır. Ulusal sermayenin bir şubesi olarak görev yapan ulus devletler toplumdaki farklı kesimlerce de eleştirilerin odağı olmaya başlamıştır⁸⁰.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulamaya konulan refah devleti anlayışı ve beraberindeki bolluk ve yaşam standardındaki yükseliş yaklaşık 30 yıl kendini göstermiştir. Bu sürecin sonuna doğru yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin ardından devletin ekonomiye doğrudan müdahale anlayışı eleştirilmeye başlanmıştır. Sosyal devlet anlayışına sahip bir devlette kendini güvende hisseden farklı kesimlerin

⁷⁸ Kerestecioğlu, s.344

⁷⁹ <https://www.dusuncemektebi.com/d/129332/milliyetciligin-degis-en-yuzu-mikro-milliyetcilik-arif-arcan> (13.01.2018)

⁸⁰ Selçuk, Dünden Bugüne, s.129

değişebilecek olan devlet anlayışına karşı farklı tepkiler ortaya koyması kaçınılmazdı⁸¹.

Ekonomik ve siyasi krizler sonucunda devlet piyasa ilişkisinde devletin artık eskisi gibi koruyan kollayan bir rolünün olamayacağını belirten neoliberalizm, devletin ekonomik alandan çekilmesi gerektiğini söylemiştir. Sermayenin, küresel dolaşımının önündeki engeller kalkarken, sosyal amaçlı faaliyetler de kısıtlanmış böylece ulus devletin farklı kesimleri bir arada tutan ve güvence veren yapısı sekteye uğramıştır⁸².

Küreselleşme, neoliberalizmin ekonomik yaklaşımı sayesinde önünde engel olabilecek ulus devletin gücünü azaltırken, devletin koruması altındaki kesimler yoksullaşmanın ve marjinalleşmenin beraberinde getirdiği dayanışma ihtiyacını alt kimliklerini öne çıkararak karşılamaktadır. Ulus devlet, küreselleşmenin bir aracı olarak işlev gördüğü son dönemde, farklı etnik ve dinsel kesimlerin bu yapıya bağlılığı azalmakla birlikte kimlikler radikalleşerek mikro milliyetçilikleri ortaya çıkarmaktadır⁸³.

Küreselleşmeyle eski gücünü yitiren ulusal kimlik, toplumsal kimliğin dağılması ve parçalanması anlamını da taşıyordu. 21. Yüzyıl itibariyle birçok kimliğin yeniden canlanması ile ulusal kimlik birleştirici ve bütünleştirici rolünü kaybetmektedir. Etnik ve dinsel kimlikli milliyetçiliklerin canlanmasına karşı tepki olarak klasik ulus devlet milliyetçiliği de yükselmiştir. Batıdaki toplumsal ve ekonomik değişim diğer kültürlerle şüphe ile yaklaşmayı beraberinde getirirken, yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı da tetiklemiştir⁸⁴.

1980'lerden itibaren gelişen teknoloji de milliyetçiliklerin ortaya çıkmasında etkilidir. Teknolojinin de küreselleşme gibi beraberinde getirdiği değişimin ve dönüşümün toplumsal yapıya sirayet etmesiyle karmaşık bir yapı hâline dönüşen

⁸¹ Cemal Baltacı, "Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.2, 2004, s.361-362

⁸² Baltacı, , s.363

⁸³ <https://www.dusuncemektebi.com/d/129332/milliyetciligin-degisen-yuzu-mikro-milliyetcilik-arif-arcan> (13.01.2018)

⁸⁴ Selçuk, Dünden Bugüne, s.130

toplumda, bireylerin bu karışıklık içinde bütünle olan aidiyet değerleri ve şekilleri de geçerliliğini kaybetmektedir. Bu durumda bireyler daha sağlam aidiyet üzerine kurulu toplumsal ilişkiler ararken, kendine benzer küçük gruplara yönelmektedir. Bu eğilim de yeniden canlanan etnik ve dinsel milliyetçiliklerin bir nedenidir. Aynı şekilde küreselleşme ile sınırları soyutlaşan ve belirsizleşen ulus devletlerde bireyler karşılaştıkları yeni değer ve fikirler sonucu ulus devletle olan ilişkilerini daha özgür bir biçimde tartışırken, konularını da sorgulamışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek seviyesine ulaşan etnik milliyetçiliğin hedefi ülkelerin ulusal bütünlüğüdür⁸⁵.

Yaşanan değişimler sonucu canlanan sadece dinsel ve etnik kimlikler değildir. Yerel yönetim taleplerinin artması, feministlerin cinsiyet odaklı farkındalık yaratmaya çalışması ve büyük kentlerde cemaat tarzı küçük grupların oluşması gibi mikro milliyetçi oluşumlardan bahsedebiliriz. Özellikle yerel yönetim ve yerellik vurgusunun artmasını küreselleşmenin bir yankısı olarak değerlendirebiliriz. Günümüzde revaçta olan yerel yönetim ve yerellik taleplerinin temelinde ulus devletlerin vatan kavramına atfettikleri anlam yatmaktadır. Yerel yönetim, başlıkların tek potada eritilmesinin yarattığı olumsuzlukların ve kendisini bir bütünde kaynaşmış olarak görenlerin bir umudu olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁶.

Öte yandan kültürel bakımdan küreselleşme ve yerelleşme arasında bir çekişmenin olduğu açıktır. Küreselleşme birçok açıdan bütünlüğün zayıflamasına ve aralarında ki bağların gevşemesine sebebiyet verirken yerel bağların ve her türlü kimliklerin güçlenmesine neden olmuştur. Ayrılıkçı, radikal ya da aşırı sağcı yeni hareketler; küreselleşme karşısında yerele daha sıkı bağlanma olarak açıklanabilir. O hâlde, küreselleşme milliyetçiliğin homojenleştirici yapısını yıkıp mikro milliyetçilere neden olurken aynı zamanda da ulusal bütünlüğün bozulması kaygısını taşıyan ulusal millet, mikro milliyetçi hareketlere karşı tepkisini de arttırmıştır⁸⁷.

⁸⁵ Muhittin Tataroğlu, “Siyasi Entegrasyon ve Etnik Milliyetçilik”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.8, 2014, s.227-228

⁸⁶ <https://www.dusuncemektebi.com/d/129332/milliyetciligin-degis-en-yuzu-mikro-milliyetcilik-arif-arcan> (13.01.2018)

⁸⁷ Selçuk, Dünden Bugüne, s.130

Günümüz bireylerinde, neoliberal politikaların zorladığı sosyal devlet anlayışıyla birlikte gelecek için risk ve korku hissi giderek yükselmektedir. Ekonomik adaletsizlikle birlikte hizmet sektörünün ön planda olduğu iş dünyasında bireyler mesleklerini kaybederken kendi mesleklerinin geleceğini de göremiyorlardı. Yaşadıkları veya yaşayacakları her türlü sorunlarla baş edebilmek için bireylerin otorite, aile ve din gibi kavramlara sarılmasıyla birlikte muhafazakârlıkta yükselmeye başlamıştır⁸⁸.

Günümüzde kendilerini biz olarak nitelendiren grupların yabancı ve tehditkâr olan ötekiler karşısında etnik ve dinsel kimliklerini ön plana çıkaran hareketlerin gücü görmezden gelinemez. Bu hareketler, öteki düşmanlığının yaygınlaştığı dünyada ve özellikle 21. Yüzyıl başlarında kitle ideolojisi hâline gelmiştir. Tehditlerin hayali veya gerçek olduğuna bakılmaksızın bunlara karşı alınan önlemlerin temelinde 20. Yüzyılın son çeyreğinde yaşanan aşırı hızlı sosyo-ekonomik dönüşümler ve uluslararası nüfus hareketlerinin yoğunluğu vardır⁸⁹.

Böylece 20. yüzyılda ortak soy kavramına yönelen dönemin milliyetçiliği 21. Yüzyıl ile birlikte ötekinin merkeze konulduğu bir kültür ayrımcılığına dayanmıştır. Burada değinilmesi gereken önemli konulardan biri de, bünyesinde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi olumsuz kavramları barındıran aşırı sağ partilerin yaşanılan birçok olumsuzluğun nedeni olarak göçmenleri görmesidir⁹⁰.

I. 2. 1. 1. Yeni Milliyetçiliğin Genel Özellikleri

Değişen milliyetçilikle beraber ortaya çıkan modernite karşıtlığı kendisini kültürel, dinî ve tarihi farklılıkları görmezden gelen küreselleşmeye verilen tepkide belli etmektedir. Sosyal, iktisadi ve siyasi olarak karşılıklı bağımlılıkların arttığı dünya konjonktüründe yeni milliyetçilik daha küçük siyasi gruplar oluşturarak modernleşme süreciyle yaşanacak her türlü olumsuzluklara karşı kendini savunma ve güvence altına almış olur. Bu yönüyle yeni milliyetçilik Almanya ve İtalya gibi

⁸⁸ A.g.e., s.131

⁸⁹ Hobsbawn, s.202-203

⁹⁰ Selçuk, Dünden Bugüne, s.132

lkeleri tek Őemsiye altında toplayan klasik milliyetçiliğin aksine ayrıştırıcı ve parçalayıcı bir nitelik tařımaktadır⁹¹.

Klasik milliyetçilik ulusal bütünlüğü sağlarken, aynı zamanda kültür özelinde farklılıkları da kaynaştıran bir yapıya sahiptir. Değişen ve gelişen dünya düzeniyle birlikte sürdürülmeye çalışılan ve tek potada eritilen kültür hegemonyasına karşı yeni milliyetçilikler, eritilen aidiyetlerin canlanmasında da etkili olmuştur. Denilebilir ki yeni milliyetçilik ulusal bütünlük açısından olduğu gibi kültürel bütünlüğü de tehdit eder konumdadır⁹².

Eski milliyetçiliğin ayrımcılık noktasına ulaştığı yerde ırk kavramına vurgu yapılırken, yeni milliyetçiliğin ayrımcılığa vurgu yapılan tarafı yani ötekileştirilen tarafında kültür vardır. Etienne Balibar, kültürel ayrımcılığa vurgu yaparken şunu ifade etmiştir: “*Günümüzün yeni ırkçılığın ideologları soy efsanesinin teorisyenlerinden değil, sosyal psikolojiyi kavrayan realist teknisyenlerden oluşuyor*”⁹³.

Klasik milliyetçilik veya eski milliyetçilik sahip olduğu liberal ve demokratik özelliklerini kaybederek dar, katı ve şüpheci tutumlardan beslenen bir yapıya dönüşmüştür. Küreselleşen dünyada gücü elinde bulunduranların manipüle davranışlarını ileri sürerek siyaset sahnesinde var olmaya çalışan yeni milliyetçi hareketler işgal ve kurtuluş kavramlarına yeniden tanımlamaktadır. Milliyetçilik daha katı ve seküler boyutlarıyla karşımıza ıkmaktadır⁹⁴.

I. 2. 1. 2. Ulusal Bütünlüğü Bozan Etkenler

Son 40 yıl itibariyle canlanan etnik milliyetçiliğin ulusal bütünlük için tehdit oluşturduğu açıktır. Ulusal bütünlük için etnik milliyetçiliğin oluşturduğu tehditleri sosyal, iktisadi ve siyasi tehditler olarak görmek mümkündür. Sosyal tehdit olarak

⁹¹ Ataman, s.5

⁹² Mustafa Talas, Yaşar Kaya, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”, *TÜBAR*, S.22, 2007, s.153

⁹³ Zeynep Atikkan, *Avrupa Benim: Batı Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi*, 1.bs., İstanbul 2014, s.67-68

⁹⁴ Selçuk, *Dünden Bugüne*, s.130

nitelendirebileceğimiz devlete zarar veren sosyal çatışmalardır. 1980'lerden itibaren toplumun değerlerinde, kurumsal yapısında ve işleyişinde hızlı ve düzensiz değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler sosyal yapıda çatışmalara neden olurken sosyal bağların da zayıflamasına neden olmaktadır. Artan sosyal mobilizasyonla birlikte beklentilerin ve taleplerin de aynı oranda artması sosyal gerilimi canlandırıcı etki yapmaktadır. Bu tür gerilimlerin yaşandığı toplumlarda devletlerin üniter niteliği tehdit edilmektedir⁹⁵.

Ulusal bütünlük için iktisadi tehdit olarak görebileceğimiz neoliberalizm, özellikle 1980'lerden itibaren uluslararası sistemin yapısal değişimin ve dönüşümün iktisadi ayağıdır. Mali ve ticari serbestlik uygulamalarıyla bu dönüşüme önyak olmaktadır. Öte yandan neoliberalizm kaynakların dar bir kesim tarafından yönlendirilmesine ve elinde bulundurulmasına neden olurken geniş ve zengin orta sınıfın fakirleşmesine de zemin hazırlamıştır. 1980'lerden günümüze kadar etkili olan neoliberalizm, kapitalizminin ve finans sektörünün bir ürünü olarak sermayenin özgürlüğüne katkıda bulunurken devletlerin ve toplumun ikinci plana atılmasında da etkili olmuştur. Neoliberal uygulamaların beraberinde getirdiği gelir dağılımı adaletsizliği, toplumdaki farklılıkların netleşmesine neden olurken farklılaşan grupların güven ve gelecek bağlamında devlete ve ulusal bütünlüğe karşı bir yerde durduğunu söyleyebiliriz⁹⁶.

Ulusal bütünlüğü tehlikeye sokacak siyasi etken ise devlet kurumlarının eskiye göre gücünün zayıflamasıdır. Bu zayıflık etnik çatışmalara neden olmaktadır, çünkü zayıflığın olduğu kurumlarda, modernleşmenin beraberinde getirdiği olanaklardan yararlanmak isteyen grupların isteğine cevap verilememesi ve gruplar arası dengenin sağlanamaması gibi durumlarda devletin ulusal bütünlüğünü koruyup devam ettirebilecek gücü kalmamaktadır⁹⁷.

⁹⁵ Tataroğlu, s.221-222

⁹⁶ Veli Kargı, "Neo-Liberalizm'in Krizi", *Lefke Avrupa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Neo-Liberal Dönüşüm: Boyutları ve Sonuçları*, S.1, 2012, s.10

⁹⁷ Tataroğlu, s.222

I. 2. 2. Yeni Muhafazakârlık

20.Yüzyılın sonlarına doğru muhafazakârlıkta bir takım değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Yaşananların temelinde ise muhafazakârlığın diğer ideolojilerle klasik muhafazakârlığın aksine, ilişkilerinin farklı boyutlara ulaşması yatmaktadır. Özellikle 20. Yüzyılın son bölümünde yeni sağın ekonomik yapıdaki yansıması olan neoliberalizm ile sosyal yapıdaki yansıması olan muhafazakârlığın birlikte gelişmesine zemin hazırlamıştır. Yeni muhafazakârlık, devlet gücünün ekonomik alandan çekilmesi politikasını içeren neoliberalizme karşılık sosyal alanda da eksikliği hissedilen otorite, disiplin, din ve aile gibi olguların yeniden canlandırılmasını savunmuştur⁹⁸.

Yeni muhafazakârlık, klasik muhafazakârlığın etkisini giderek kaybettiği bir konjonktürde kuruculuk ve devrimcilik düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Sol karşısında etkisini yitiren yeni muhafazakârlık, canlanmak için değerlerini ve düşüncelerini siyaset üzerinden uygulayarak yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Bu çabalar sol ve liberal düşüncelere karşı duran, uluslararası siyasette dengeye ve yumuşamaya karşı, barışçıl uygulamaları yanlış bulan, nükleer silah konusunda silahsızlanmaya tepki koyan bir konumdaydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra muhafazakârların bulunduğu ortak zemin komünizm karşıtlığı ve özel mülkiyet serbestliğidir⁹⁹.

Sosyal devlet ve refah devleti uygulamalarının revaçta olduğu II. Dünya Savaşı ve 1980 arası dönemde muhafazakârlık etkisini kaybetmiştir. 1980'lerle beraber yeniden canlanan muhafazakârlık Batı dünyası parlamentolarında çoğunluğunu arttırırken sosyal devlet anlayışı da krizlerle boğuşuyordu. Bu yaşananlar kitle demokrasisini içinde barındıran refah devletlerinin yeniden kapitalist çizgiye oturtmanın denemeleriydi. Bu olaylar ve değişimler iyi kötü işleyen müdahaleci bir sosyal devleti ve burjuva sonrası dönemin tanıklarının varlığı altında meydana gelmektedir. Meydana gelen olaylar ve değişimler liberal kapitalist düşüncede soyutlanan altyapıya ait yeni muhafazakâr uygulama ile eski durumun yeniden

⁹⁸ Suda, s.146

⁹⁹ Suda, s.146

canlandırılması ile geç kapitalizmin oluşturduğu üst yapının ortak paydadaki gerilimleridir¹⁰⁰.

Yeni muhafazakâr düşüncenin liderlerinden Micke Decter siyaset felsefesini içselleştirmeden önce geçen süreci şu şekilde belirtmektedir. “*Bu siyaset felsefesi, aşırı liberalizm ve sosyalizmden hayal kırıklığına uğramış, vatanseverlik duyguların güçlü insanların entelektüel hareketidir. Birçoğumuz ülkeyi bir çeşit entelektüel ve manevi sağlığına kavuşturmak isteyen eski liberaller ve sosyalistleriz*”¹⁰¹.

Yeni muhafazakârlık felsefi-teorik bağlamda ele alınabileceği gibi 1980’lerden sonraki çizgisine bakılarak politik ve örgütsel bağlamda da incelenebilir. Yeni muhafazakârlık, klasik muhafazakârlığın aksine aydınlanma düşüncesine pozitif bakar ve klasik muhafazakârlığı aydınlanma ve burjuva devrimini kabul etmediği için eleştirir. Yeni muhafazakârlık kapitalizme ve yeni şartlara uyumlu bir yapıyken değişimi de eskisi gibi yadırgamamaktadır. Liberalizmle, teknolojiyle ve teknik olarak sayılabilecek akılla ilişkisini normalleştiren yeni muhafazakârlık; gelenek, din, aile ve otorite gibi değerlerini de liberal toplumu güvence altına almak için savunmuştur¹⁰².

Bir başka anlatımla, siyasi hedeflerini gerçekleştiren ve bundan dolayı mevcut sistemin sürdürülmesinde çıkarı olan liberal kesim ile diğer kesimler muhafazakârlık tarafından savunulmuştur. Muhafazakârlık için muhafaza edilen değerlerin niteliği de değişmiştir ve korunan artık modern üretim ilişkileriyken, sisteme eleştiri yöneltene, düzenden çıkarı olmayana ve muhalif kesimlere karşı savunulmuştur.¹⁰³ Bununla birlikte Yeni Muhafazakârlık öteki siyasi felsefelerden çok daha fazla, ekonomik düzenin canlılığını koruyan değerleri ile temel kültür arasında bir paralellik olması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Bu bağlantıyı da gerçekleştirecek olan dinî kaynaklardır. Micheal Novak, demokratik kapitalizme olan güvenin ve inancın

¹⁰⁰ Helmut Dubiel, *Yeni Muhafazakarlık Nedir ?*, (çev. Erol Özbek), 3.bs, İstanbul 2017, s.9

¹⁰¹ Vural, *Siyaset Felsefesi*, s.94-95

¹⁰² Özgün Erler, “Yeni Muhafazakârlık, AKP ve Muhafazakar Demokrat Kimliği”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.10, 2007, s.127

¹⁰³ Suda, s.149-150

yükselmesi için toplumun temel taşlarından biri olan dinî kaynakların öne sürülmesi gerektiğine inanır¹⁰⁴.

Yeni muhafazakârlar, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan suçların ve toplum karşıtı gösterilerin nedenini Batılı toplumlar içinde büyük sorun teşkil eden, otoritenin güç kaybetmesinde görürler. İnsanlar nerede olduklarının, bugünün ve yarının muğlaklığı içerisinde yaşamak istemezler ve bir güvene ihtiyaç duyarlar. Bu güveni sağlayacak olan ise otoritedir. 1960'lerden itibaren hoşgörünün beraberinde getirdiği birey ve kendi işini yapma sempatanlığı, otoritenin sorgulanmasına ve yerleşik toplumsal kurumların aşındırılmasına ortam hazırlamaktadır. Bu durum, yeni muhafazakârlığın sosyal otoriteriyenizmi desteklenmesine neden olurken ailenin güçlendirilmesine ilişkin çalışmalara da destek vermişlerdir¹⁰⁵.

Öte yandan, modern liberal toplumların kültürel kimliklerinden ve değerlerinden uzak oluşu kendi sonlarını hazırlayacaktır. Bunu engellemek için muhafazakârlık, kendini buna göre değiştirmiştir. Yeni muhafazakârlar, liberal siyaset çizgisinden hareketle devletin, sosyal fonksiyonlarından arındırılması düşüncesine sahipken, öte yandan da çıplak otorite olmasından dolayı kendi meşruiyetini güçlendirmeye ve sağlamlaştırmaya çalışır. Bu güçlendirmeye devlet, sistemdeki kaybolan etkisini kapatmaya çalışır¹⁰⁶.

Samuel Huntington, otoritenin kaybolması ve demokrasinin aşırı uygulamalarını eleştirmektedir. Ona göre, 20. Yüzyılın ikinci yarısındaki en büyük sorun toplumdaki gelen aşırı talepler ve beklentilerdir. Liberalizmin uygulamaları sonucunda ahlaki değerler ve geçmişten gelen kültürel birikimler aşındırılmıştır. Yeni muhafazakârlar için bireyin kendi gayreti önemlidir. Ama bu gayretler için devletten yardım beklenmemelidir, bireyler yardımı toplumun değerlerinden ve kültürel birikiminden alacaktır¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Vural, *Siyaset Felsefesi*, s.95-96

¹⁰⁵ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), 5.bs., Ankara 2013, s.108

¹⁰⁶ Tanıl Bora, *Türk Sağının*, s.69-70

¹⁰⁷ Vural, *Siyaset Felsefesi*, s.96

Öte yandan toplumdaki kötülüklerin ve suçların kaynağını sosyal adaletsizlikten ziyade insanın kendi derinliklerinde gören yeni muhafazakârlar, suçun ve kötülüğün ancak karşı bir cezalandırma yoluyla durdurulabileceğine inanırlar. Bu uygulamalar ABD’de ve İngiltere de etkiliyken, hapishanelerin işe yaradığına ilişkin düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuş, hapis ve gözaltıların daha uzun sürmesine de yol açmıştır. ABD’de yeni muhafazakârlar idamın tekrar yürürlüğe koyulması konusunda görüş belirtirken, İngiltere’de ise gözaltına alınanlara ‘kısa, keskin şok’ uygulaması başlatılmıştır¹⁰⁸.

Russel Kirk’e göre modern dönemle birlikte meydana gelen sanayileşme, merkezileşme ve sekülerleşme gibi olgular muhafazakâr düşüncenin etkinliğini kırmıştır. Zamanın muhafazakâr düşünürleri, değişen ve gelişen koşulları anlama ve bunlara göre hareket edebilme yeteneğine sahip değildi.1790’dan beri uluslararası arenada sadece Britanya ve ABD devriminden kaçabilmiş ve muhafazakâr özelliklerinde bir gerileme yaşanmıştır¹⁰⁹.

“Daniel Bell’in kapitalizmi, ekonomik yeniden üretim uğruna kendi kültürel değerlerini, toplumsal disiplini, yaratıcılığı, tehlikeye sokan tüketim kültürüne paçayı kaptırmakla itham eden eleştirisi meşhurdur.” Bu eleştiri ABD ‘de Ronald Reagan ve Margaret Thatcher yönetimleriyle kendini belli eden yeni muhafazakârlığın göstergesiydi¹¹⁰.

Federal Almanya’da ise yeni muhafazakârlığın toplumda baş göstermesi Helmut Schmidt’in 1982 yılında parti kurultayında ki konuşmasıyla gerçekleşmiştir. Schmidt, sosyal liberal koalisyonunun iktidardan ayrıldığında yerini dolduracak olan şeyin “Yeni muhafazakâr bir politika” olacağını belirtmiştir¹¹¹.

Bu dönemde, muhafazakârlar için yaşanan krizlerden kurtulmanın yolu ekonomik zeminde neoliberal politikalardan, siyasi zeminde ise yeniden dizayn edilecek bir devlet yapısından ve özelleştirmelerden geçmekteydi. Kazanılan

¹⁰⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), 5.bs., Ankara 2013, s.109

¹⁰⁹ Suda, s.150

¹¹⁰ Tanıl Bora, *Türk Sağının*, s.69

¹¹¹ Dubiel, s.8

başarılar sadece ekonomik ve siyasi zaferi değil; kültürel ve entelektüel zaferi de vurguluyordu.1980 sonrası için medyada ve toplumda muhafazakârlık yerini yeni muhafazakârlığa bırakmıştı¹¹².

Günümüzde yeni muhafazakârlık, çağrıştırdığı ideolojik felsefi boyutuyla kıta Avrupa'sına ve ABD'ye göre farklılık göstermektedir. Aralarında fikir birliğinden söz edilse bile bazen de iki ayrı politik düşünceyi ifade etmektedir. İki farklı bölgede ki muhafazakârlığın buluştuğu ortak zemin; sosyalist sistemden güç alan sınıfların ve sınıf mücadelelerinin etkisiyle Avrupa'da beliren sosyal devlet anlayışına ve diğer toplumsal kazanımlara karşı durdukları yerdir¹¹³.

Yeni muhafazakârlık, İngiltere'nin aksine ABD'de daha güçlü ve sağlam konumda bulunmaktadır. “Neo-con” olarak isimlendirilen yeni muhafazakârların oluşturduğu temelde eski sağ ideolojiye sahip düşünürlerden çok eski sol ideolojiye sahip düşünürler vardır¹¹⁴.

Amerikan yeni muhafazakârlığı 1980'lerden itibaren canlanmaya başlamıştır. En önemli prensipleri arasında minimal devlet, güçlü ama müdahaleci olmayan hükümet, aile, kilise ve diğer kurumların etkinliği, ademimerkeziyetçilik, planlamanın karşısında deneyimlerin ve geleneklerin tercih edilmesi varken çoğu alanda da *laissez faire* prensipleri geçerlilik kazanmıştır¹¹⁵.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından muhafazakâr düşüncedeki farklılaşma da ortaya çıkmıştır; bireyci ve geleneksel muhafazakârlık. Geleneksel muhafazakârlık, klasik kültürel muhafazakârlıkla yakın ilişkiindedir. Geleneksel muhafazakârlığın bakış açısına göre siyasi politikaların amacı sosyal yapının

¹¹² Suda, s.152

¹¹³ Merdan Yanardağ, Yeni Muhafazakârlık Neo-Conlar Dünya'da ve Türkiye'de Post-Modern Gericilik, 3.bs., İstanbul 2013, s.17

¹¹⁴ Özgün Erler, “Yeni Muhafazakârlık, AKP ve Muhafazakâr Demokrat Kimliği”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.10, 2007, s.128

¹¹⁵ Suda, s.152-153

geçmişte olduğu gibi gelecekte de korunmasıdır. Sosyal yapının hassas bir içeriğe sahip olmasından dolayı onu sürekli korumak ve sağlamlaştırmak gerekmektedir¹¹⁶.

19. yüzyıldan itibaren ABD’de karşımıza çıkan işadamları ve sanayicilerin çoğunlukta olduğu erken liberaller ise bireyci muhafazakâr düşüncelere yakındır. Bireyci muhafazakârlar kapitalist girişime, serbest piyasa düzenine ve bireye değer veren bir topluluktur. Onlara göre toplum, geleneksel muhafazakârların algıladığı hassas bir yapıdan ziyade rekabetin olduğu bir pazar yeridir. Bireylerin ekonomik olarak rekabet edebileceği özgür ve serbest piyasayı savunurlar. Devlet, bahsi geçen piyasadan ağırlığını çekerse her türlü sorunun çözüme kavuşacağına inanırlar. Geleneksel ve bireyci muhafazakârlığın yaşadığı bu çelişkidenden sonra bireyci muhafazakârların neo-klasik liberaller gibi serbest ve özgür çizgiye gelip gelemeyeceği tartışılmıştır. Bu tartışmalar arasında İngiltere’de Muhafazakâr Partinin muhafazakârlığı da vardı. Thatcher döneminde parti sosyal ve ekonomik konularda muhafazakârlıktan uzaklaşmasıyla beraber devlet gücünün azaldığı yerlerde serbest piyasanın oluşması, muhafazakârlığı 19.yüzyıl klasik liberalizmine yakınlaştırırken bu yaşananların 20.Yüzyıl neoliberalizminin tezi olduğu iddia edilmiştir¹¹⁷.

Yeni muhafazakârlık Sovyetlerin dağılmasından sonra ABD’de etkili olmaya başlamıştır. Yeni muhafazakârlar, 20.yüzyıl sonu itibariyle Sovyetlerin çöküşü ile artık uluslararası hukukun, örgütlerin ve kuruluşların ABD hegemonyası için bir engel teşkil ettiğini 21. yüzyıldaki büyük ABD hegemonyası için bu engellerin azaltılması gerektiğini savundular¹¹⁸. Bu anlamda ABD’deki yeni muhafazakârlar, 21. yüzyılda gelenek ve göreneklerin hüküm sürdüğü bir siyasi hareketten çok emperyalizmin paralelinde siyasi tavır alan bir harekettir¹¹⁹.

Son olarak Yeni Muhafazakârlar içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditler karşısında ulusal kimliği güçlendirme yoluna giderler. İçeriden gelen tehditlerde

¹¹⁶ A.g.e., s.153-154

¹¹⁷ Suda, s.154-155

¹¹⁸ Erler, s.128

¹¹⁹ Yanardağ, s.17

önemli payı çok kültürlülük almaktadır. Artan kültürel farklılıklar toplumsal bağların zayıflamasına neden olurken etnik ve dinsel çatışmalara da zemin hazırlarlar. Dışarıdan gelen tehditler ise çeşitlidir. İngiltere için dış tehdit Avrupa Entegrasyonu ve Euro iken İngiltere'nin bütünleşmeye karşı aldığı tavır Avrupa kuşkuculuğu ile özdeşleştirilmiştir. ABD için dış tehdit ise Ronald Reagan'ın deyimiyle “*Şeytan İmparatorluk*” yani Sovyetler Birliği ve sonrasındaki 11 Eylül saldırılarından dolayı küresel terörizmdir¹²⁰.

I. 2. 3. Faşizm

Faşizm, Roma'daki yargıçların, otoritesinin bir göstergesi olarak kullanılan balta ambleminin ismi olan *fascēs* kavramından yola çıkarak kullanılmıştır. Siyasi anlamı ise 19. Yüzyılın son çeyreğinde İtalya'da devrimci nitelik taşıyan sosyalist grupları tanımlamak için kullanılsa da ideolojik olarak tanımlanması, Mussolini tarafından oluşturulan askeri birliklere kendisinin *fascimo* adını vermesiyle başlamıştır. Faşizm, insanı içinde bulunduğu toplumun bir parçası olarak gören, organik toplum anlayışına dayalı, güçlü bir devlet, lidere mutlak bir itaat ve devletin giriştiği mücadelelerde şiddet unsurunu da yanında barındıran siyasi hareket ve düşüncedir¹²¹.

Liberalizm, sosyalizm ve muhafazakârlık gibi ideolojiler 19. Yüzyılın birer ürünüken, faşizm 20. Yüzyılın ve kimilerine göre I. Dünya Savaşı'nın bir ürünüdür. Aydınlanma ile beraber ortaya çıkan değerler ve düşüncelere karşı siyasi bir karşı koymadır. Faşizmle birlikte, 1789 Naziler tarafından ‘çöktü’ ilan edilmiş, Fransız Devrimiyle birlikte beliren özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi kavramların yerini İtalya'da inanmak, itaat etmek ve savaşmak gibi sloganlar almıştır¹²².

Faşist ideoloji, düşünsel ve eylemsel zemindeki uygulamaları ile dönemin diğer önemli iki ideolojisi olan liberalizm ve sosyalizmden açık şekilde ayrılmıştır. Başka bir ayırım ise demokrasiyle olan bağın kopuşudur. Faşizm, liberalizmin eşit

¹²⁰ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet K. Bayram), 5.bs., Ankara 2013, s.110

¹²¹ Şükrü Karatepe, *Siyasi İdeolojiler*, İstanbul 2011, s.135

¹²² Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), 5.bs., Ankara 2013, s.213

fırsat, sosyalizmin ise sınıfların eşit iktidarı üzerine kurulu olan söylemlerini reddederken demokrasinin de insanın yapısına ve doğasına ters düştüğünü belirtir. Öte yandan faşizm, parçalanmış toplumların nedeni sayılan aydınlanma düşüncesine ve modernliğe karşı tıpkı milliyetçilik, romantizm, Sosyal Darwinizm gibi parçalanmayı önleyebilecek ve parçalanmışlık korkusunu giderecek bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır¹²³.

Faşizmi öteki ideolojilerden ayıran en önemli özelliklerden biri iç tutarlılığın sağlam temellere dayanmamasıdır. Gerek İtalyan faşizmi gerekse Alman Nazizm'i döneminde bu ideoloji, iç tutarlılığın ön planda olduğu bir hareketten çok inanç ve eyleme dayanan bir harekettir. Liberalizm ve sosyalizm gibi ideolojilerde inanç ile iç tutarlılık arasında bir paralellik varken faşizmde inancı sağlayan araçlar propaganda ve eylemlerdir¹²⁴.

I. 2. 3. 1. Faşizmin Tarihsel Seyri

20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, Avrupa'da sanayileşme ve demokratikleşmeyle beraber artan toplumsal çatışmalar, aydınlanma düşüncesine karşı olanlar için biçilmiş kaftandır. Dönemin önemli ideolojilerinden liberalizm ve sosyalizm, toplumsal çatışmaları doğal karşılarken, çözümü için farklı yolları tercih ediyorlardı. Toplumsal çatışmalardan rahatsız olanlar; bireylerin kendi çıkarları uğruna hareket etmesini doğru bulmuyor, aksine millet olmaya vurgu yapıyor ve toplumsal çıkarların, bireysel çıkarlardan daha üstün olduğuna inanıyorlardı. Faşizm, aydınlanmanın ve modernizmin parçaladığı ve tahrip ettiği toplumu organik ve kültürel birlik olarak yeniden canlandırma düşüncesiyle ortaya çıkan ırkçı, milliyetçi ve devletçi bir ideolojidir¹²⁵.

I. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetler Birliği hegemonyası dışındaki tüm Avrupa'da faşist ve aşırı sağcı örgütler oluşmuştur. Daha sonraları bu örgütler İtalya'da Benito Mussolini Almanya'da ise Adolf Hitler olmak üzere iktidara

¹²³ H.Birsen Hekimoğlu(Örs), "FAŞİZM: Modernitenin Karanlık Yüzü", (der. H.Birsen Örs), *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (içinde), 9.bs., İstanbul 2016, s.482-483

¹²⁴ Örs, s.484

¹²⁵ Karatepe, s.140

gelmişlerdir. Faşizmin ortaya çıkmasını ve gelişimini üç ana nedene bağlayabiliriz: Sosyo-ekonomik krizler, egemen sınıfın uygulamaları ile solun egemen sınıf karşısındaki tutum ve davranışlarıdır¹²⁶.

Aydınlanma düşüncesinin iki önemli ürünü olan liberalizm ve sosyalizm; ilerlemeci, hümanist ve rasyonel ilkeler üzerine kurulu bir dünya görüşüne sahipken, bireyi de temel değer olarak almaktaydılar. Faşist devlette ise toplumların oluşumu ve ortaya çıkmasında bireyin rolü, sosyolojik ve tarihi gerçeklerle anlatılmak istenir. Bundan dolayı bireyi temel değer olarak alan ideolojilerin aksine bireyi, toplumdan ayrı düşünmek imkânsızdır. Toplum kendiliğinden oluşan bir yapıyken, bireyler de bu sosyal yapının doğal sonucu olarak zamanla ilerleyen ve gelişen bütünü bir parçasıdır¹²⁷.

Faşizmin temel düşünceleri 19. Yüzyıla kadar dayansa da bu düşüncelerin bir araya gelip ortak payda da buluşması I. Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Kökleri ve anlamı itibariyle hem ilgi uyandıran hem de net bir şekilde tanımlanmayan faşizm anlaşmazlıklara yol açan konudur. Faşizm, iki dünya savaşı arasında etkisini artıran bir ideoloji olmasına rağmen buna dayanarak faşizmi sadece savaş sonrası oluşan kaotik ortamın bir ürünü olarak açıklamak yetersizdir. Öncelikle, Avrupa’da kurulmaya çalışılan demokratik ortamın eski otokratik sistemin izlerini silememesi bir nedenken sanayileşmeyle birlikte bozulan toplum yapısının büyük ve zengin işadamlarının çıkarına olmasından dolayı alt ve orta sınıfın faşizme yakınlık duyması da bir başka nedendir. Son olarak Rusya’da gerçekleştirilen devrimle beraber faşizme sempati duyulması da üçüncü bir nedendir¹²⁸.

Aydınlanmaya karşı olarak gelişen, Herder ve Burke ile etkili olan tarihsicilik ve dirimsicilik, faşist ideoloji açısından önemlidir. Modernitenin karşısında duran, toplumsal bütünlüğü, bir ulusun inançlarını ve değerlerini yeniden canlandırmayı

¹²⁶ Mehmet Akyayuz, “Faşizm”, (der. Gökhan Atılğan, E. Atilla Aytekin), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (içinde), 4.bs., İstanbul 2014, s.409

¹²⁷ Ayferi Göze, *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, 5.bs., İstanbul 2009, s.123

¹²⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Hüsamettin inanç), 5.bs., Ankara 2013, s.213-214

amaçlayan tarih okulu faşizme oldukça katkıda bulunmuştur. Tarihsici düşünce için Aydınlanma düşüncesinin problemi evrensel akla, insan ve insan yapısına inanmasıdır. Oysa toplum, yaşayan bireylerin toplamından oluşmaz, canlı bir yapıya ve bir öze sahiptir, bu öz de tarihsel nitelik taşır. Bireylerin toplum üyeliği bir tercih meselesi olamaz, üyelik tarihi geçmiş olan ve doğal bir niteliği içinde barındıran bir durumdur. Geçmişten itibaren sevinçlerini, hüznelerini, yemeklerini paylaşan ve aynı kültüre sahip olan toplumların başka toplumlara uzak olması normaldir. Bundan dolayı toplum, sosyal sözleşme ve benzeri hayal ürünü o düşüncelerle oluşmaz. Faşizm sonuçta sosyal çatışmalar karşısında nasıl bir yol izleneceğine dair Liberalizm ve Marksizm dışındaki üçüncü bir ideolojidir¹²⁹.

Ekonomik bakımdan çöken veya zor günler geçiren, geleneksel değerleri ve kültürü yara almış, tutunacak bir dal, yeni bir rota ve inanılacak güçlü bir lider arayan insanlar faşizme sempati duymuştur. Düşmanı yok etmek için araçlar belliydi; tarihsel, kültürel veya ırksal birliktelikten oluşan bir toplum ve bir de lider¹³⁰.

I. 2. 3. 2. Faşizmin Genel Özellikleri

Faşizmin önemli özelliklerinden biri, reaksiyoner bir yapıya sahip olmasıdır. Aydınlanma düşüncesine ve beraberindeki evrensellik, bireysellik, rasyonellik gibi sosyo-politik değişimlere neden olacak ilkelere bir tepki olarak belirlemiştir. Hızlı değişim ve modernleşmenin yarattığı korkunun bir sonucu olarak karşımıza çıksa da bu, faşizmi gerici bir düşünce yapmazken muhafazakârlığa da yaklaştırmamaktadır. Faşizm devrimci ve modern bir yapıya sahipken, muhafazakârlık ve romantizm gibi akımlar mevcut durumu savunmakta ve geçmişe sürekli vurgu yapmaktadır¹³¹.

Sosyo-politik düzen oluşturulurken birey soyut olarak değer verilen bir varlık değildir. Bireyler ancak toplum ve devlet içindeki görevlerini yerine getirdiği zaman bir anlam taşır¹³².

¹²⁹ Örs, s.490-491

¹³⁰ A.g.e., s.492

¹³¹ A.g.e., s.493-494

¹³² Göze, Liberal, s.130

Faşizm; öğretisinde derli toplu, ortak ve belirli bir sosyo-politik felsefe ortaya koymamıştır. Faşizmde felsefe her zaman eylemden sonra gelir. Faşizm; yapılan, yapılacak olanların ve hedeflerin halka açıklanması ve meşrulaştırılmasıdır. Açıklamada ve meşrulaştırmada ise propagandalarla halkın inançlarına ve korkularına dokunurlar¹³³.

Faşizmin olmazsa olmazlarından biri de karizmatik bir liderdir. Kitleler, lider sayesinde harekete geçirilir ve yönlendirilir. Liderler devletle aynı kutsallığa sahiptir ve en önemlisi de tarihi kitlelerin değil bu liderlerin yazdığına inanılır. İtalya’da “Duçe” olarak kabul gören Mussolini ve Almanya’da “Führer” olarak itaat edilen Hitler, olağanüstü nitelikleri oldukları düşüncesiyle sahip oldukları kitlelerce aşırılıklar yüklenerek biat edilen liderlerdir¹³⁴.

Anti evrensel bir yapıya sahip olan faşizm, vatandaşlık özelinde değil, kendilerini ötekilerden daha üstün kıldığına inandıkları kibirli bir özellik taşırlar. Bu özellikler Almanya’da kana bağlı olarak gelişen üstünlük inancıyla, İtalya da ise kültürel özelliklere dayanan bir harekettir¹³⁵.

Faşist hareketin ideolojik anlamda örgüt yapısına baktığımızda toplum, liderin ilkelerine göre örgütlenmiş, hiyerarşik, askeri ve paramiliter örgütlerin yapılandığı bir bütün söz konusudur. Faşist iktidar tek partili bir yapıda kendini gösterirken üretilen fikir ve düşünceler de bu yapıdan çıkmaktadır. Fikir ve eylemler göz önünde bulundurulduğunda tek partinin gücünü ve yetkisini paylaşacağı ikinci bir yapı yoktur. Parti ile devlet bütünleşmiş bir yapıda karşımıza çıkmaktadır¹³⁶.

I. 2. 3. 3. 21. Yüzyılda Faşizm

1980’lerden itibaren radikal sağ ya da neofaşizm olarak nitelendirilen, çoğu zaman da aşırı milliyetçilikle ilgili siyasi düşünceler ortaya çıkmaktadır. Genellikle demokrasinin bir krizi diye de yorumlanan, neoliberalizm, yeni sağ ve yeni

¹³³ Murat Sarıca, Rona Aybay, *Faşizm*, 2.bs., İstanbul 1965, s.27

¹³⁴ Karatepe, s.138

¹³⁵ Örs, s.497-498

¹³⁶ Akyayuz, s.419

muhafazakârlıkla bağlantısı bulunan neofaşizm, söylemlerini göçmenler, yabancı düşmanlığı ve kültürel ayrımcılık üzerinden yapmakta ve yaşanan sıkıntılı zamanlarda talep görmektedir¹³⁷.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı'da kurulan faşist partiler, 1980'lere kadar marjinal bir konumda seslerini yükseltirken, özellikle Yeni Sağ'a da yakın bir tutum sergileyerek faşizmi modernleştirmiş ve neofaşist sıfatıyla anılmıştır. Neofaşist partiler 20. Yüzyıl sonlarına doğru destek bulmasında ve özellikle işçi sınıfının, alt sınıfın ve orta sınıfın faşizme yakın bir tavır sergilemesinde refah popülistliği ve yabancı düşmanlarının rolü büyüktür¹³⁸.

Öte yandan, Avrupa'da seslerini yükselten her ırkçı milliyetçi akımları faşist olarak nitelendiremeyebiliriz. Otorite ve totaliter rejimler arasındaki farklılığa dikkat çekmemiz gerekmektedir. Otoriter rejimler, baskıcı rejim olmakla birlikte toplumu tek bir düşünce doğrultusunda mobilize eden bir rejim değildir. Oysa totaliter rejimler de otoriter sistem gibi tüm toplumu kapsamakla birlikte fark tektipleştirilmiş birey, yaşam biçimi ve amaç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Totaliter rejimlerin otoriter rejimlerden en büyük farkı; siyasi alanda bireyi yok eden kapsayıcılığıdır. Totaliter rejimlerde korku ve devletin neyi doğru gördüğü önemlidir. Bu yüzden totaliter rejimler faşizme daha yakındırlar¹³⁹.

İkinci olarak faşizmin bir ülkede ortaya çıkması için o ülkenin belli aşamaları geçmiş olması gerekmektedir. Bazı durumlarda sanayileşmiş ve kapitalleşmiş ülkelerde sistemin ve ekonominin çıkmaza girdiği, kendini yeniden üretmede sıkıntı yaşadığı, iktidarın yetersiz kaldığı ve en önemlisi iktidar ile toplum arasındaki bağın kopma noktasına geldiği durumda faşizmin belirme ihtimali çok yüksektir. Sonuç olarak II. Dünya Savaşından sonra faşizmin etkisini kaybettiği ya da böyle bir tehlikenin artık olmayacağı şeklindeki yorumlar doğru değildir. Her ne kadar bütün baskıcı rejimler ve ırkçı-milliyetçi akımlar büyük kitlesel destek bulamasa da ve bir

¹³⁷ Örs, s.509

¹³⁸ Tanıl Bora, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*, 2.bs., İstanbul 2006, s.149

¹³⁹ Örs, s.510-511

lideri olmasa da bunlar faşizmin canlanmayacağı anlamına gelmediği gibi bu ideolojik hareketlerin faşizmden daha az tehlikeli olduğu anlamına da gelmemektedir¹⁴⁰.

¹⁴⁰ A.g.e., s.511-512

II. BÖLÜM

AŞIRI SAĞIN YÜKSELMESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

II. 1. Sosyal Devlet Anlayışının Azalması: Yeni Sağın Yükselişi

Yeni sağ, 1970'lerden itibaren yaşanan küresel ekonomik krizleri ve II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan Keynesçi politikaların etkisizliğini öne sürerek devletin, toplum ve piyasa ilişkisinde yapısal değişime gitmesini amaçlayan düşüncedir. Yeni sağ düşünce, üretim ilişkilerini yeniden ele alan ve bu doğrultuda neoliberal politikaların uygulanmasını amaçlayan, öte yandan da toplumsal muhalefetin etkisini kırıp, rıza mekanizmalarını devreye sokan ideolojik bir projedir.

1980'lerden sonra iktidara gelen yeni sağcıların dayandığı kuramsal temeller yeni muhafazakârlık ve neoliberalizmdir. Bu politikalar ekonomik anlamda özgürlük gibi liberal söylemlere sahipken, toplumsal alanda da otorite ve disiplin gibi kavramları kullanırlar.

II. 1. 1. Yeni Sağın Eleştirisi: Refah Devleti

Toplumdaki bireylere ve ailelerine karşı minimum bir gelir garantisi getiren, gelebilecek tehditlere karşı koruyup kollayan, sosyal güvence getiren, toplumsal kimliklerine ve konumlarına bakılmaksızın tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, barınma ve korunma gibi sosyal hizmet sahasında belirli bir standart getiren sosyal devlet; sanayi devrimi ve beraberinde getirdiği sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalan liberal devlet anlayışına bir alternatif olarak kabul edilir. Fransız Devrimiyle birlikte yaygınlaşmaya başlayan liberal devlet düşüncesi, toplumsal düzenin devamı için mutlak eşitliğe, özgürlüğe ve güvencelere dayalı bir anlayışı temsil etmekteydi. Yaygınlaşmaya başlayan liberal devlet düşüncesinin ve kapitalizmin nedeni olduğu bir takım sorunlar sosyal eşitsizliğe neden olurken, bu sorunlar karşısında verilen düşünsel ve fiili tepkiler neticesinde liberal devlet anlayışı zayıflamakta, sosyal devlet anlayışı ise güçlenmekteydi¹⁴¹.

¹⁴¹ Eray Acar, "Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.1, 2017, s.249

Liberal devlet sistematığının içinden çıkan sosyal devlet anlayışının temel prensipleri; tam istihdamın gerçekleşmesi, yaşam ve çalışma gücünün korunmasıdır. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışını diğer müdahaleci anlayışlardan ayıran temel fark, ekonomik ve sosyal açıdan diğer vatandaşlara göre zor durumda olanların güçlendirilmesine yönelik desteğin bir yardım anlayışına göre değil, yurttaşlık hakkına dayanmasıdır. Bundan dolayı sosyal devlet, piyasanın gücünü azaltan ve bilinçli bir şekilde devlet gücünü kullanan bir devlet sistematığıdır¹⁴².

Refah devletinin tarihsel gelişim sürecine bakıldığında dört aşamadan geçtiğini söyleyebiliriz¹⁴³:

- Birinci dönem (1980 öncesi), sanayi Devrimi öncesini işaret eden, paternalist düşünce doğrultusunda ailelerin, gönüllü kuruluşların ve hayırsever kurumların sorunların giderilmesi amacıyla yaptıkları yardımlardır.
- İkinci dönem (1880-1945), sanayileşme dönemini ifade eden bu dönem, sosyal sigortaların ağırlık kazandığı bir zaman dilimini ifade eder. Çalışanlar, sosyal sigorta kurumlarınca koruma altına alınmıştır.
- Üçüncü dönem (1945-1975), refah devletinin altın çağı olarak nitelendirilen, refah devletinin fonksiyonlarının ve kurumlarının genişlediği, yaşam standartlarının yükseltilmesinin bir amaç hâline geldiği dönemdir.
- Son dönem ise (1975 sonrası), refah devletinin krizlerle boğuştuğu ve sarsıldığı dönemdir. Bu dönem yeniden yapılanma arayışlarının sürdüğü zaman dilimini ifade eder.

Avrupa’da sosyal devlet için zilin çalışı, 20. Yüzyılın ilk yarısında olmuştur. 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran, kapitalizm için kırılma noktasını işaret ediyordu. Buhranla beraber üretimde yaşanan gerileme, işsizlik, yoksulluk ve toplumsal sorunlar liberal görüşün etkili olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Kapitalist politikaların dönüşümü için İngiliz İşçi Partisi ilk adımı atmış ve

¹⁴² Celalettin Yanık, Mustafa Kara, “ Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, S.6, 2014/2, s.12

¹⁴³ Süleyman Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul 2007, s.177-178

oluşturduğu komisyonla, devletin ihracatı destekleyici, ithalatı önleyici bir rol üstlenmesine ve müdahaleci bir kurum olmasına yer veren yeni düzenlemeler oluşturulmuştur. Bu komisyonun başkanlığında ise John Maynard Keynes bulunmaktaydı¹⁴⁴.

Buhranla baş edebilmek amacıyla yapılan bir başka girişimse Franklin Delano Roosevelt'in Yeni Bakış (New Deal) ismiyle kurulan ve devletin, ekonomik alanın neredeyse her aşamasında müdahalede bulunan, ABD vatandaşlarına işsizlik sigortası ve toplumsal güvenlik amacıyla yapılan bir takım önlemleri içerir. ABD'de tutucular yeni politikaları sosyalist içeriğe sahip olmasından dolayı eleştirse de Roosevelt Amerikalılarca desteklenmiştir¹⁴⁵.

Keynes'in öncülüğünde uygulanan yeni devlet politikaları yatırım ve tüketimdeki etkisini arttırarak karşılaşılan ekonomik sorunların çözüleceğini ve devletin uygulayacağı maliye politikaları ile tam istihdamı gerçekleştirebileceği anlayışı doğrultusunda oluşturulmuştur. Keynesyen ekonomik modelin hareket noktası; piyasanın kendi hâline bırakılacağı durumlarda, tam istihdamı sağlayacak olan toplumsal kaynakların bu doğrultuda kullanılamayacağıdır. Böyle bir durumda var olacak eksik istihdama karşılık devlet müdahalesi gerekli görülmüştür. İşte bu durumda, sosyal devletin belirlenen amaca ulaşması için toplam talebe etki eden, tam istihdamı gerçekleştirici ve istikrarı koruyan bir devlet anlayışını ifade ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle tüketim malları alanında yaşanan başarılı uygulamalarla II. Dünya Savaşı sonrası Keynesyen politika, ekonomik büyümenin en önemli parçası olarak işlevini yerine getirmiştir. Kapitalizm, sosyal devlet uygulamasıyla kaynakların bir kısmını piyasa ekonomisine göre bir kısmının da devletçi politikaya göre kullanıldığı başarılı bir dönem yaşamıştır¹⁴⁶.

Sosyal refah devletinin gelişimi incelendiğinde 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Keynesyen politikalar önem kazanmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası

¹⁴⁴ Sevgi Uçan Çubukçu, "Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek", (der. H. Birsen Örs), *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (içinde), 9.bs., İstanbul 2016, s.274-275

¹⁴⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 27.bs., Ankara 2017, s.67

¹⁴⁶ Baltacı, s.361

dönemde refah devletine Batı Avrupa ülkeleri öncülük etmiş ve birçok ülkeye yayılmasını sağlamışlardır. Ekonomik istikrarın sağlanması, sosyal güvenlik ve refah politikaları için uygulanan programların evrensel bir kimlik kazanması ve refah devletinin kuramsal temellerinin sağlam bir yapıya kavuşturulması gibi gelişmeler başarıyla uygulanmıştır. Aynı zamanda, bireyin ön plana çıkartılıp yaşam seviyesinin yükseltilmesi ve daha demokratik bir alan içinde öneminin artırılması amacıyla refah devleti önemli bir görev üstlenmiştir¹⁴⁷.

Refah devletini gerek sosyo-ekonomik alana müdahalesi ve vatandaşı ön plana çıkarıp bir takım önlemler alması, gerekse demokratikleşme hareketlerini hızlandırıp sosyal, ekonomik ve anayasal hakların geliştirilip güvence altına alınması, refah devletinin yaklaşık otuz yıllık bir 'altın çağ' olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası refah devleti uygulamalarıyla Avrupa'ya egemen olan sosyal demokratlar, ekonomik dalgalanmalara karşı talep yönetimini benimsemiş, ayrıca devlet harcamalarının artırılması yoluna gidilerek iç tüketim genişletilmesi sağlanmış ve emeğin yaşam standardı ile birlikte sermayenin kâr hadleri de iyileştirilmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda sosyal demokrat hükümetler, tam istihdam, yükselen gelirler ve artan sosyal hizmetler temelinde döneme damgasını vurmuşlardır¹⁴⁸.

II. Dünya Savaşı sonrası uygulamaya konan ve Avrupa'da başarılı olan refah devletinin, 1970'lerin sonuna doğru uygulandığı ülkelerde ekonomik sorunlar kendini belli etmiştir. Sanayileşmiş ülkelerin başını çektiği bu ülkelerde finansal ve mali krizler yaşanmıştır. Yaşanan krizlerin en önemli nedeni olarak kamusal harcamaların üretimden daha fazla olması gösterilmiştir. Dağıtıcı ve koruyucu niteliklerinden dolayı yaşanan krizin faturası refah devletine çıkarılmıştır¹⁴⁹. Ücret artışları, uluslararası rekabetin farklılaşması ve kamu harcamalarına ayrılan yüksek

¹⁴⁷ Yanık, Kara, s.13

¹⁴⁸ Çubukçu, s.282

¹⁴⁹ Acar, s.251

oranlar gibi pek çok ekonomik sorun refah devletinin sağlam temellere oturtulmuş yapısını sarsmaktaydı ve en önemlisi de kapitalizm kendini yeniden üretmekteydi¹⁵⁰.

1929 krizi sonrası Bretton Woods konferansıyla birlikte uluslararası ekonomide Amerikan Doları'nın egemenliği kendini belli etmiştir. Ulusal paraların dolara endekslenmesiyle birlikte sermaye akışının küresel düzeyde denetlenmesinin de yolu açılmıştır. Giderek canlanan ve gelişen uluslararası ticaret bir takım yapısal değişiklikleri ve düzenlemeleri gerekli kılıyordu. 1970'lere kadar devam eden ABD hegemonyasına karşı Japon ve Alman ekonomileri de gücünü arttırarak kâr hadlerinin düşmesine neden olmuştur. 1970'lerle birlikte iyice açığa çıkan ekonomik durgunluk, işsizlik ve enflasyon gibi pek çok soruna refah devleti uygulayıcıları olan Sol ve Keynesyen düşünceler cevap veremez olunca, neoliberal anlayışa sahip Yeni Sağ kendini belli etmiştir¹⁵¹.

1970'lerden sonra içine girilen krizlerden çıkmanın yollarını uluslararası alanda sermayenin yeniden yapılandırılmasında bulan kapitalist düşünce, kendi yapısına uymayan refah devleti anlayışını değiştirerek küresel kapitalizmin şartlarına uygun yeni bir sistem arayışına girmiştir. Bu yeni arayış, refah devletini temelden etkilemiş ve sosyal politikaların gözden düşmesine neden olmuştur¹⁵².

Krizler önce ABD'de ortaya çıkmış, sonra tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin başta silahlanma olmak üzere, hem kamu harcamalarına ayrılan payın sürekli artan bir doğrultuda hareket etmesi hem de ekonomik hegemonyasının Japonya tarafından tehdit edilmesi hatta önüne geçilmesi krizin başlangıcı sayılabilir. Öte yandan, Bretton Woods sisteminin çökmesiyle, krizin büyüklüğü iyice açığa çıkmıştır. Bütün yaşananların sorumlusu olarak refah devleti gösterilmiştir. Buna göre, müdahaleci devlet anlayışı, beklenenin aksine kaynakların kötü kullanımına neden olmuştur. Haliyle, krizlerin ve bunalımların nedenlerinden çok sonuçları önem arz etmiştir¹⁵³. 1970'lerden itibaren ortaya çıkan enflasyonist

¹⁵⁰ Çubukçu, s. 288

¹⁵¹ A.g.e., s.289

¹⁵² Özdemir, s.228

¹⁵³ A.g.e., s.290

dalgalanmalar ve sırasıyla 1973-1978 petrol krizleriyle birlikte daha da artan sorunlar giderek yaygınlaşıyordu¹⁵⁴.

Eşitlik ve paylaşma adına politikalarını üreten ve sürdüren refah devleti, krizlerin etkisi ve zamanla birlikte devlete sosyal bir yük ve maliyet de oluşturmuştur. Devletin sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve alt yapı gibi alanlar için ayırdığı kaynakların başka gelirle karşılanamaması sonucu bütçe açıkları giderek artmıştır. Devletin hemen hemen her alana müdahalesi üretmeden tüketen bir yapının doğmasına da yol açmıştır. Kamusal hizmetler ve sosyal yardımlar sonucu kendini güvende hisseden birey daha az çalışınca gerekli olan tasarruf ve finansman sağlanamamış, böylece istenilen düzeyde üretim ve istihdam gerçekleştirilememiştir¹⁵⁵.

Sermayenin küresel bir hal aldığı, kapitalizmin ise ulus aşırı boyutlara taşındığı bu süreçte devletin rolü de değişmeye başlamıştır. Para akışının şekillendirdiği, döviz kurlarının değişken yapısı, paranın uluslararası boyutta küresel bir değer hâline gelmesi ve dünyanın da tek bir pazar olarak görülmesi sonucunda ekonomik kuruluşlar bu pazarın belirleyicileri olmuşlardır. Ulus devlet de bu süreçte otoriter ve korumacı anlayışa dayalı politikasını yumuşatmıştır¹⁵⁶.

Sosyal refah devleti anlayışının içinde barındırdığı çelişik bir durumda vardır. Refah devleti kapitalist bir yapıdır ve kapitalizm serbest piyasa koşullarının gerçekleşmesini amaçlayan bir düşüncedir. Demokrasinin ise içinde barındırdığı sosyal eşitlik ve siyasi katılım ilkeleri serbest piyasa ekonomisiyle çelişir. Örneğin, sosyal eşitlik ilkesi doğrultusunda, devletin elde ettiği vergilerle gelir dağılımındaki adaletsizliği en aza indirmesi veya çalışan kesimin sendikalar aracılığıyla siyasi karar alma mekanizmalarını etkilemesi kâr maksimizasyonu ve sermaye birikimiyle örtüşen bir durum değildir. Devlet bir yandan sermayenin birikim koşullarıyla uğraşırken bir yandan da toplumdan gelen demokratik taleplere cevap vermektedir.

¹⁵⁴ Baltacı, s.361

¹⁵⁵ Acar, s.252

¹⁵⁶ Karatepe, s.94

Krizler ve bunalımlar doğrultusunda toplumsal taleplere cevap veremeyen devlet, refah devleti kimliğini kaybetmeye başlamıştır¹⁵⁷.

Kapitalist sistemde sorun teşkil eden en önemli unsur tekelci sanayi kollarıdır. Maksimum karlılık üzerine çalışan ve bu doğrultuda üretim yapan tekelci sistem haliyle refah düşürücü bir etkiye sahiptir. Devlet tekelci sanayi kollarına karşı kamulaştırma veya maksimizasyonunu kontrol etmesi ya da başka yollarla bu yapıyı kırması gibi önlemler alabilmektedir. Bunun asıl nedeni tam istihdamın sağlanması ve gelir dağılımının adaletli bir yapıya kavuşturulmasıdır. İşte bu noktadan hareketle devlet müdahalesinin iktisadi alandan çekilmesini isteyen yeni sağ düşünce, siyaset ve ekonomiyi iki ayrı alan olarak görmektedir. Yeni sağın gelişmesiyle birlikte, devlet toplumsal bölüşüm düzeneğinin dışında tutulmuştur. Böylece emek, sermaye ve devlet arasındaki sosyal demokrat toplumsal sözleşme sermaye lehine bozulmuştur¹⁵⁸.

1980'lerden itibaren müdahaleci devlet anlayışının terk edilmesi gerektiğini savunan ve bu doğrultuda politikalarını geliştiren neoliberal düşünce; özelleştirme, küresel sermaye akışına yönelik engellerin ortadan kaldırılması ve sanayileşmeye yönelik uygulamaların kapitalistleşmiş ülkeler tarafından denetlenmesi şeklinde somutlaşmıştır. Özelleştirme politikası, tekelci yapı önündeki engellerin azaltılması ya da gelişmekte olan ülkelerin büyümesi ve kalkınması için kullanacakları araçlardan biri olarak uluslararası etkiye sahip şirketler ve kuruluşlarca piyasanın kontrol edilmesine neden olmuştur. Aynı şekilde, toplumsal ilişkilerde sendikacıların işlevi azaltılırken devlet tarafından sağlanan finansman ve sosyal güvenlik benzeri hizmetlerin ortadan kaldırılması neoliberal anlayışın öncelikli amaçlarından¹⁵⁹.

II. 1. 2. Neoliberalizm

Yeni sağın ekonomik boyutu olarak adlandırılan neoliberalizm, liberalizmin 1870'lerden 20. yüzyılın sonlarına kadar ki bölümünde; hatalarından ders çıkarıp

¹⁵⁷ Baltacı, s.361-362

¹⁵⁸ Çubukçu, s.291-292

¹⁵⁹ Acar, s.252-253

alternatiflerini belirlemeye çalışan yeni şeklidir. Özellikle refah devletinin zayıflamaya başladığı 1970'lerden itibaren günümüze kadar egemen ideoloji olmayı sürdürmektedir. “Yeni” diye adlandırılan bu egemen ideoloji için amaç; liberalizmin aynı şekilde canlandırılmasından ziyade, liberal düşüncenin oluşum ve gelişim safhasında ortaya çıkan eksiklerin veya hataların düzeltilip yeniden ortaya çıkarılmasıdır. Neoliberalizmin düşünsel temelleri akademik çevrelerce tasarlanmış, düşünce kuruluşları ve medya gibi organlar vasıtasıyla geniş kitlelere ulaştırılmıştır¹⁶⁰.

Neoliberalizm, yükselişe geçtiği 1980'ler itibariyle sosyal devlet anlayışının yıkılması gerektiğini savunurken, küreselleşme teorileri de bu tartışmaları daha da arttırmıştır. Carl Menger, Ludwig von Mises ve F.A. Hayek'in görüşleriyle şekillenen Avusturya Okulu'na göre mikro ekonomik düşüncüyü savunan ve her türlü müdahaleci devlet anlayışına karşı çıkılmalıdır. İnsanlar özgür iradesiyle tercihlerde bulunan bilinçli bireylerdir. Bu tercihlerin olduğu ve geri dönüşümlerinin yaşandığı ortam ise serbest piyasadır¹⁶¹.

Neoliberal düşüncenin temel argümanları; serbest piyasa ekonomisini yüceltmek, bireysel çıkarları kamu çıkarlarından üstün tutmak, emek piyasasını sermaye karşısında esnekletmek ve işgücü maliyetlerini azaltmak şeklinde özetlenebilir. 1980'lerden itibaren yükselişe geçen neoliberal düşüncenin refah devletine getirdiği eleştirileri de yedi başlık altında toplayabiliriz¹⁶²:

- Devletin müdahale alanı oldukça geniştir.
- Müdahaleci devlet anlayışına dayalı düzen, serbest piyasa anlayışında sorunlar doğurmaya başlamıştır.
- Sosyal devlet anlayışında yöneticiler, devletin aşırı genişlemiş sınırlarına dayanarak yeniden seçilme adına gerçek dışı ve popülist söylemlerin esiri olmuştur.

¹⁶⁰ Songül Sallan Gül, *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlığın Kıskacında Refah Devleti*, 2.bs., Ankara 2006, s.34-35

¹⁶¹ Fatmagül Berktaş, “Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, (der. H.Birsen Örs), *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (içinde), 9.bs., İstanbul 2016, s.96

¹⁶² Baltacı, s.362

- Sosyal devlet anlayışıyla beraber devlet; hantal bir yapıya dönüşmüştür.
- Ekonomik ve sosyal alanda sınırı aşırı genişleyen sosyal devlette politik yozlaşmalar ve çıkarlar bu yapının verimli işlememesine neden olmuştur.
- Sosyal devlette mevcut kaynakların devlet tarafından kötü kullanılması sonucu, hizmetlerde beklenen kaliteye ulaşılamamış ve bireyler de tembelliğe itilmiştir.
- Devletin artan etkisi nedeniyle iktidarlar, çıkar hükümetlerine dönüşmüş ve toplum çıkarları ikinci plana atılmıştır.

Neoliberaller her ne kadar minimal devlet anlayışına yönelse de, Hayek ve Friedman gibi neoliberal kuramcılar üç durumda devletin müdahalesini kabul ederler¹⁶³:

- Tekelleşmeye yol açılmayacak ve hizmetlerin topluma sunulmasında piyasanın önüne engel çıkartılmayacak;
- Bu tür faaliyetler için toplanan vergilerin, gelir dağılımında kullanılmaması;
- Tatmin edilecek olan ihtiyaçların, belirli bir grubun ihtiyaçlarından ziyade toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir tasarruf olacaktır.

Neoliberalizm için temel değer bireydir. Klasik liberalizmde olduğu gibi birey toplumdan önce ele alınan ve değer verilen bir olgudur. Bireyin iyiliği bir bütün oluşturarak toplumunda iyiliği kabul edilecektir. Neoliberalizmdeki birey anlayışı tarihi ve kültürel değerlerinden soyutlanmış kendi gerçekleri olan ve bunlarla ele alınan bireydir. Yeni sağ politikaların giderek güçlendiği İngiltere’de Başbakan M. Thatcher’in “*Toplum diye bir şey yoktur. Kadın-erkek bireyler ve onların aileleri vardır*” sözü, bireyi ön plana çıkartmaktaydı¹⁶⁴.

Sosyal refah devleti döneminde, devletin birçok alana müdahalesi ve temel kamu hizmetlerini sunması genel kabul görmüştür. Ancak yaşanan ekonomik krizler ve gelirlerin harcamaları karşılayamaması beraberinde sosyal devlet anlayışının da

¹⁶³ Gül, s.129

¹⁶⁴ Atikkan, s.28

tartışılmasına neden olmuştur. Öte yandan sosyal devletin eşitsizlik adına uyguladığı politikalar ve sosyal adaleti sağlama adına aldığı önlemler bekleneni karşılayamaması eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Bu eleştirilerden en yoğunu yeni sağdan gelmiştir. Yeni sağın eleştirisi ve tepkisi iki koldan olmuştur. Yeni muhafazakârlar; refah devletinin kültürel ve toplumsal anlayışına saldırırken neoliberaler; ekonomik alan üzerine eleştirilerini toplamışlardır¹⁶⁵.

1980'lerde neoliberal ekonomiyi benimseyen İngiltere Başbakanı M. Thatcher, Avrupa'da yeni sağın ilk uygulayıcısı olmuştur. Thatcher başbakanlığının ilk döneminde İngiltere'nin kapılarını piyasa ekonomisine açmıştı. Sanayiye verilen desteği keserek ve kamu harcamalarında kısıntıya giderek serbest piyasa ekonomisinin önünü iyice açmıştır. Tüm bunlar yaşanırken Avrupa'yı Avrupa yapan zengin orta sınıf giderek benliğini kaybediyor, yükselen işsizlikle beraber toplum, gelecek yıllarda popülist ve aşırı söylemde bulunan liderlerin izinden gitmeye başlıyordu¹⁶⁶.

Avrupa'da popülizmin ve aşırı sağın yükselmesinde yeni sağın ekonomik yönü olan neoliberal modelin sonuçları etkilidir. Avrupa'nın kendi kimliğini ve markasını yarattığı, II. Dünya Savaşı sonrası otuz yıllık dönem artık yıpranmaktaydı. 21. Yüzyıla girilirken artan küresel rekabete cevap veremeyen Avrupa'da yapısal değişim kaçınılmazdı. İngiltere'de Thatcherizm; devletin ekonomik alanda etkisini azaltmış, vergileri düşürmüş, özelleştirmelerin önünü açmış ve sendikaları pasifleştirmişti. Fransa'da ise imalat sanayi sarsılmış ve zorlaşan koşullarda verimlilik de giderek yerinde sayıyordu. Avrupa'da kendini gösteren işsizlik, işini kaybetme korkusu ve refah devleti anlayışının son bulmasıyla ortaya çıkan güvensiz ortam ve bireyin yalnızlaştırılması sonucu Avrupa'nın demokratik değerlerini aşındıran aşırı sağ düşüncenin kendini göstermesi kolaylaşmıştır¹⁶⁷.

Refah devletinin çöküşüne geçip, yeni sağın kendini göstermesiyle birlikte devlet politikaları da değişime uğramıştır. Artık devlet için amaç sosyal eşitliği ve adaleti

¹⁶⁵ Gül, s.302

¹⁶⁶ Atikkan, s.28

¹⁶⁷ A.g.e., s.46-47

sağlamak değil girişimcilerin ve sermaye sahiplerinin kolaylıkla işlem yapabileceği serbest piyasa ortamıydı. Kapitalist sınıfın özgür bir ortamda hareket edebilmesi girişimci ruhu canlandırabilecekti. Yeni sağ düşünürlerin küreselleşme kavramına yaptıkları vurgunun temelinde girişimci ruhun kabullenilmesi yatmaktadır. Neoliberalere göre, bunu sağlamak için iki yol vardır. İlki girişimci ruhun önündeki engellerin kaldırılması ikincisi ise Drukerci apolitik çoğulcu yapının inşa edilmesidir. Aynı şekilde yeni sağ düşünürleri toplumsal demokratik taleplerin de sınırlandırılması gerektiğini düşünürler¹⁶⁸.

II. 1. 3. Neo Muhafazakârlık

Yeni muhafazakârlar, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizme karşı ılımlı bir tavır sergilerken sosyal ve kültürel konulara klasik muhafazakârlara göre o kadar bağlı değillerdi. Yeni muhafazakârlar ayrımcılığın önlenmesine yönelik refah devleti anlayışını reddederken, fırsat eşitliğini ön plana çıkarmışlardır. Onlara göre refah devletçi anlayış, eşitsizliği gidermek pahasına kamu harcamalarını savurgan ve dikkatsiz bir şekilde kullanmış ve devlete artı bir yük bindirmiştir. Yeni muhafazakârlar, devleti aşırı yükünden dolayı eleştirse de bazı sosyal ve kültürel konularda (kürtajın yasaklanması, aile değerlerinin korunması, kilise okullarına yardımlar yapılması vs.) devletin müdahalede bulunmasını isterler¹⁶⁹.

Öte yandan yeni sağın diğer kolu olan yeni muhafazakârlar, Avrupa’da, Müslümanların Batı için bir tehdit oluşturduğu görüşünün yayılmasında etkili olmuşlardır. Yeni muhafazakâr düşüncenin şekillenmesinde Alman milliyetçisi Carl Schmitt’in etkisi büyüktür. Schmitt’e göre toplumun bir bütün olarak şekillenmesinde öteki olarak nitelendirilen bir düşmana gerek vardır. Schmitt, “*Demokrasiler kendi homojen yapısını tehdit eden yabancı unsurları reddederek ve dışarda tutarak politik gücünü sergiler*” diyordu. 1970’lerden itibaren Batılı muhafazakârlar için tehdit Sovyetler Birliğiydi. Sovyetlerin çöküşünden sonra tehdit ‘İslam’ olmuştur. Amerikalı yeni muhafazakâr gazeteci C. Caldwell, göçü ve İslam’ı

¹⁶⁸ Gül, s.304

¹⁶⁹ A.g.e., s.82-83

konu alan bir eserinde, “ *İslam’ın Avrupa uygarlığının baş düşmanı olduğunu* “ iddia etmiştir. Aynı şekilde, küresel aktörlerin Davos’taki toplantılarında katılımcıların üçte ikisine göre Müslümanlarla yakın ilişki içinde bulunmak sorun teşkil ediyordu. Söylenilebilir ki yeni muhafazakârların düşman algısı başarılı olmuştur¹⁷⁰.

II. 2. Küreselleşme

Küreselleşme, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren önem kazanan ve 1960 yılında Marshall Luhan’ın “*Global Köy*” olarak tanımladığı bir kavramdır. Luhan’a göre dünyanın belirli bir alanı bir köye dönüşecek ve bir yerde ortaya çıkan bir olay diğer yerleri de etkileyecektir. Küreselleşme kısaca: “küreselleşme; iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir”¹⁷¹. Her ne kadar küreselleşme kavramına atfedilen bir çok tanımlama bulunsa bile, bu kavramın oluşumunda etkili olan unsurları öne çıkararak bir tanımlama yapmak daha doğru olacaktır. Çünkü son yıllarda ideolojik ve ekonomik temelli yaklaşımlar küreselleşmeye farklı anlamlar katmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşmeye ilişkin iki farklı yaklaşımdan bahsedebiliriz¹⁷²:

- Kimilerine göre küreselleşme, ekonomik, sosyal ve siyasal değerlerin ulusal sınırları aşıp küresel bir boyut kazanmasıdır. Buna göre küreselleşme, ulusların fiziki, ekonomik ve siyasi egemenliklerinin aşınması anlamına gelir. Küresel bir hal alan ulusal değerler böylece farklı inanç ve düşüncelerle karşılaşmakta ve kaynaşmaktadır. Ülkelerin birbirleriyle daha sık ilişkilerde bulunması ve yoğunlaşması sonucu ideolojik kutuplaşmalar ortadan kalkmaktadır.

- Diğer bir görüşe göre ise küreselleşme, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Batı’nın elde ettiği başarıyı dünya geneline yaymaya

¹⁷⁰ Atikkan, s.96

¹⁷¹ M. Hakan Yalçınkaya, Coşkun Çılbant, Neslihan Yalçınkaya, “Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl 4, S.8, Kış 2012, s.3

¹⁷² Y. Erbay; *Kavram Olarak Küreselleşme*, Milli Kültürler ve Küreselleşme, B. Yediyıldız, M. Ç. Özdemir, F. Unan(edtler), Milli Kültürler ve Küreselleşme, (145-155), Konya, 1998, s.148

çalışmasıdır. Böylece küresel sermayenin önündeki engeller yıkılmakta ve egemenliği tek başına kullanarak dünya genelinde tekelleşmektedir. Bu düşünce doğrultusunda küreselleşme, emperyalizmin 21. yüzyıla yansımış şeklidir.

Yapısı itibariyle küreselleşme, gelişmiş ve gelişmekte olan ulus devletlerin tüm değerleri üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Küreselleşmenin bütüncül yapısı gereğince sadece üst yapı değil toplum da etkilenmektedir. Özellikle, ekonominin değişim içine girdiği, işbölümünün yeniden ayarlandığı ve genel anlamdaki yapısal değişiklikler sonucu en çok zarar gören, ülkelerdeki işçi sınıfı ve yoksul kesimler olmuştur.¹⁷³ Aynı şekilde, refah devleti döneminde oldukça sık rastlanan, işgücünü koruma altına alan sosyal politikalar, bu dönemde ekonominin küreselleşmesi ve dış piyasalara olan bağıllık nedeniyle uygulama alanına konulamamıştır. İletişim alanındaki yaşanan gelişmeler, ulus üstü kuruluşların tartışıldığı ve yeni ekonomik sistemin, konjonktüre hızlı bir şekilde uyum sağladığı bir ortamda ulus devletler tartışılır hale gelmiş ve meşruiyeti sorgulanmaya başlamıştır. Böylece, refah devleti anlayışının gerilemesi ve küresel aktörlerin giderek etkili olması sonucu bozulan ulus devlet yapısı, siyasi söylemini bu bozukluk ve yapısal değişim üzerine kuran aşırı sağ için uygun ortam hazırlamıştır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği değişim ve dönüşüm, ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların nedeni olarak aşırı sağ düşünce tarafından eleştirilmekte ve yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı tetiklemektedir¹⁷⁴.

Küreselleşmeyle birlikte egemenliği aşındırılan ulus devletinin siyasi konumuna ilişkin görüş bildiren David Held'e göre beş maddeyle ulus devletinin yeni durumunu açıklayabiliriz:¹⁷⁵:

- Ekonomik ve kültürel ilişkilerin giderek geliştiği yeni dönemde iktidarın gücü ve etkinliği azalmakta ve bir takım ekonomik ve siyasi değerlerin akışı ulus devletlerce kontrol altına alınamamaktadır. Haliyle devlet kendi içindeki durumlara eskisi gibi müdahale edememektedir.

¹⁷³ Meryem Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, 2.bs., Ankara 2005, s.339-340

¹⁷⁴ Yılmaz, *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, 1.bs., Ankara 2008, s.65-66

¹⁷⁵ Cevat Okutan (edt.), *Küreselleşme ve Türkiye*, Ankara 2007, s.136

- Ulus üstü kuruluşların gücünü giderek arttırdığı 21. yüzyıl konjonktüründe yönetimin gücü zayıflamakta, karar mekanizmaları ulus üstü şirketlere kaymaktadır.
- Klasik anlamda ulus devletin sorumluluğu altındaki birçok konu uluslararası veya hükümetler arası kontrole ve koordineye tabidir.
- Ulus devletlerin taraf olduğu anlaşmaların bir kısmı Avrupa Birliği, NATO, OPEC veya BM gibi ulus üstü organizasyonlara bağlıdır.
- Yasamanın ve yürütmenin etkisiyle de bu ulus üstü hükümetlerin kuruluşuna önayak olunmaktadır.

Küreselleşme kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda kendini göstermekte ve klasik ulus devlet anlayışını zorlamaktadır. Küreselleşmenin ekonomik boyutu, ulusal kontrollerin ve denetimlerin ekonomik ilişkilerde ikinci plana itilmesi, ulusal üreticilerin küresel rekabet koşullarıyla baş başa bırakılması ve mal ve hizmetlerin küresel boyutta bütünleşmesini ifade etmektedir. Ekonomik küreselleşmeyle birlikte, devletler artık rekabetçi piyasa ortamında kendini göstermekte ve rekabet koşulları gereğince refah devleti döneminde; yüksek standartlara ve ücrete ulaşan işçi kesimi yeni düzende bir tehdit olarak görülmektedir¹⁷⁶.

Uluslararası sermaye dolaşımının artması ve üretim teknolojisindeki gelişmeler bağlamında yaşanan değişime 1980'ler itibariyle ayak uyduramayan ulus devlet artık döneme göre geri kalmış bir yapıydı. Küresel boyutta yaşanan üretim artışı ve bu artışa ihtiyaç duyan kesimin ulus devlet içerisinde sınırlı olan ticari ilişkilerinden dolayı üretim fazlasının istenilen taleplere ulaşabilmesi için yeryüzü ölçeğinde mal, sermaye ve hizmetin dolaşımının serbest bir hale getirilmesi ve ulusal sınırların ekonomik olarak ortadan kaldırılması yönünde adımlar atılmıştır¹⁷⁷.

Küreselleşmeyle birlikte farklı boyut kazanan uluslararası rekabet koşulları Avrupa'yı imalat sanayii alanında zorluyor hatta ucuz işgücünün fazla olduğu Asya'nın gerisinde bırakıyordu. Teknolojik ve ekonomik gelişmeler bağlamında başta Çin ve Hindistan olmak üzere birçok Uzakdoğu ülkeleri Avrupa için yeni rakip ekonomiler olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın birçok ülkesinde üretim artışı olsa da

¹⁷⁶ Noi, s.112-113

¹⁷⁷ Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.67

bu artış refah seviyesine yansımamıştır. Hâlbuki Sanayi Devrimi'yle başlayan Avrupa'nın üretmedeki ve pazarlamadaki üstünlüğü giderek gerilemekteydi. Bu yapısal değişim sürecinde, Avrupa'da işsizlik giderek artmakta, mavi ve beyaz yakalı çalışanlar ise bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Avrupa'yı Avrupa yapan zengin orta sınıfı artık eskisi kadar zengin değildi ve Avrupa yavaş yavaş ekonomik kimliğini kaybediyordu¹⁷⁸.

Avrupa'nın yavaş yavaş kimliğini kaybettiği ve fakirleştiği yeni ekonomik düzende aşırı sağ partiler, küreselleşmenin şokunu yemiş veya mağduru olmuş kesimin sorunlarını ön plana çıkararak sürdürdüğü popülist siyasetin meyvelerini toplamayı başarmıştır. Böylece küreselleşmenin ekonomik boyutunun oluşturduğu sorunlar karşısında zor durumda kalan kesimin sözcüleri olduğunu iddia etmişlerdir.

Küreselleşmenin etkilerini sadece ekonomik olarak ele almak siyasi ve sosyal alanlardaki sonuçlarını ve bu doğrultuda oluşturulan politikaları ikinci plana atmaktır. Küreselleşme, siyasi alanda ulus devletin sahip olduğu egemenlik üzerinde değişime neden olarak milliyetçi düşüncelerin artmasına, bu düşüncelerin aşırı dozda sergilendiği ülkelerde ise dışlayıcı bir tavır olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Macedo ve Gounari'ye göre küreselleşen dünyada siyasi tasarruflar artık salt siyasi zeminde oluşmamaktadır. Bu doğrultuda siyasi gücü, politikaların varlığından soyutlamakta ve şöyle bir yorum getirmektedir: *“Güç artık coğrafi yapı içerisinde şekillenmemekte ya da ulus devlet içinde kalmamaktadır. Aksine güç akmakta, başka bir deyişle ulus devletin hâkim olduğu toprağın ötesinde bir yapı sergilemektedir”*. Dolayısıyla küreselleşmenin ekonomik boyutunun bir sonucu olan ulus ötesi şirketler nasıl ki ekonomik anlamda ulus devletlerin politikalarında belirleyici rol oynamaktadır. Aynı şekilde; NATO, BM ve AB gibi kuruluşlarda ulus devletlerin siyasi karar mekanizmalarındaki etkisi kaçınılmazdır¹⁷⁹.

Uluslararası hukukun önemli bir konuma getirilmesinde, siyasi kararların uluslararası boyuta taşınmasında, egemen blokların ve uluslararası güvenliğin oluşturulmasında küreselleşmenin siyasi ayağı çok önemli bir roledir. İnsan hakları

¹⁷⁸ Atikkan, s.17

¹⁷⁹ Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.75-76

ilkeleri ve devletler hukukunun evrensel boyuta taşındığı 21. yüzyıl itibariyle ulus devletin egemenlik alanı daraltılmaktadır. Göç, AB ve insan hakları ilkeleri gibi kavramların ulus devlet sınırlarını aşp evrensel bir nitelik kazanması, aynı şekilde küreselleşmenin beraberinde getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler klasik vatandaşlık anlayışının değişmesine ve yeni vatandaşlık kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. “ Çifte vatandaşlık, diasporik vatandaşlık, ulus aşırı vatandaşlık, ulus ötesi vatandaşlık, kozmopolitan vatandaşlık, kültürel vatandaşlık” gibi kavramlar küreselleşmenin içinde bulunduğu süreç içerisinde oluşmuştur¹⁸⁰.

Bir takım haklar elde ederek zamanla gelişen ve oturan klasik vatandaşlık kavramı, küresel değişimler ve insan haklarının kişileri evrensel bir boyuta taşınması sonucu niteliğini kaybetmiş ve yeni vatandaşlık kavramları ortaya çıkmıştır. Günümüz itibariyle göçmenlerin buldukları ülkede siyasi olarak bahsedilebilecek haklardan mahrum olmasına karşın, bir takım kamu hizmetlerinden ve piyasadan serbestçe yararlanabilmesi klasik vatandaşlık kavramının içeriğine uymamaktadır. Göçmenlerin buldukları ülkedeki sosyal hizmetlerden yararlanması, ekonomisi önceki yıllara göre kötü olan Avrupalılar için ülke ekonomileri için bir ‘yük’ olarak görülmektedir. Bu bağlamda refah devleti değerlerini savunan aşırı sağ partiler yük olarak gördükleri göçmenleri söylemleriyle toplum tarafından ötekileştirilmesine neden olurken, işlerini elinden alma korkusuyla yabancı düşmanlığını tetiklemekteydiler¹⁸¹.

Küreselleşmenin kültürel boyutunda ise, kültürel akışkanlık ön plana çıkmaktadır. Bu akışkanlıkla beraber kültürel bağlar ve aidiyetler ulus devleti aşan çevreci, feminist vb. hareketler güçlenmiştir. Klasik ulus devlet anlayışında tek potada eritilen farklı kültürel aidiyetler yeniden canlanmış ve ortaya çıkan çok kültürlü yapılar huzurlu bir ortam yerine, gerginliklerin ve ötekileştirmenin sonucu beliren yerel kimlikler ve aidiyetler gibi sorun teşkil edebilecek gerçeklerle karşı karşıya kalmıştır¹⁸².

¹⁸⁰ Noi, s.113-114

¹⁸¹ A.g.e., s.114-115

¹⁸² Talas, Kaya, s.153

Aynı şekilde küresel göçle beraber kaynaştırılmaya ve tektipleştirilmeye çalışılan kültürler aşırı sağ düşüncenin eleştirdiği diğer bir noktadır. Örneğin, Almanya'da vatandaşlık kazanan ve sayıları üç milyonu bulan yabancıların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde ki siyasi tercihlerinin yerel halka oranla daha üstün olması yerel halkın tepkisini çekmekte, çözümü ise aşırı sağ partilerde bulmaktadırlar. Avrupalı toplumların, ülkelerine sonradan gelenler ya da önceden asimile olanlar karşısında yaşadığı otorite kaybı, dışlamacı bir tavır içine giren ve bu tepkilere siyasi boyut kazandırarak yabancıların varlığını ideolojik söylemlerinde dile getiren aşırı sağ partilerin desteklenmesini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla küreselleşme, bir yandan kültürler arası etkileşimi artırırken bir yandan da kültürel ve kimliksel farklılıkları ortaya çıkararak ırkçılık ve yabancı düşmanlığı üzerinden beslenen aşırı sağ partilerin kendini göstermesine neden olmaktadır¹⁸³.

Küreselleşme aynı şekilde liberal ve sosyal bir bütünleşmeyi ifade eden Avrupa toplum modelini de temelden sarsmaktadır. Küreselleşen piyasa ile rekabet, serbest piyasa ve bireyin özgürlüğü gibi ilkeler karşısında sosyal eşitlik, sosyal adalet, sosyal dayanışma ve sosyal güvenlik gibi konular ikinci plana atılmıştır. Bu doğrultuda küreselleşen piyasa Avrupa toplum modelini gelecek açısından dört noktada tehdit etmektedir¹⁸⁴:

- Ötekileştirme, dışlama, işsizlik gibi sosyal problemler artış gösterirken aynı şekilde kamu harcamalarının azalmadığı bazı Avrupa ülkelerinde harcamaların yöneldiği problemler ve öncelikler değişmektedir. Artık tam istihdamı sağlayacak kamu tasarrufları veya çalışma süresinin azaltılmasının düşünülmemesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü bu düşüncenin devamı sosyal eşitliğin yara almasına ve sosyal bölünmüşlüğe gidebilecek bir durumu ifade eder.

- Büyüme ve rekabet açısından öncelik vergilerin kısıtlanmasıdır. Böylelikle vergi yükü kısmi şekilde kaybolurken, harcamaların kaynağı dolaylı vergilere kaymaktadır. Bu durumda vergi politikası için önem arz eden eşitlik kavramı ikinci

¹⁸³ Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.77

¹⁸⁴ Koray, s.352-354

plana atılmaktadır. Avrupa toplum modelinin sosyal eşitlik ve sosyal adalet dengesi güç kaybetmektedir.

- Çalışma ilişkilerinde tarafların bir tanesi temsil eden işgücü ve sendikaların güç kaybetmesi ve bu doğrultuda işçinin örgütlenmesini engelleyecek ve sosyal pazarlık gücünü azaltacak yapısal değişim güç dengesinin işçi aleyhine bozulmasına neden olmaktadır.

- Sosyal politikalarda kendini gösteren gerileme aynı şekilde kurumlarda ve ideolojilerde de kendini göstermiştir. Avrupa toplum modelinin bir ayağını oluşturan ve sosyal politikaların güç kazanmasını sağlayan sendikalar ve sosyal demokrat partiler de etkisini kaybetmiştir. Sosyal demokratlar ideolojik olarak liberal söyleme ve uygulamalara yönelmektedir.

II. 3. Avrupa’da Giderek Yayılan İslamofobi

İslamofobi anlam olarak İslam korkusunu ifade etmektedir. İslamofobi, Müslüman kesime ve İslam’a karşı ön yargı ve ayrımcılıktan kaynaklanmakta ve Batılılarca kendi varlıklarını tehlikeye soktukları gerekçesiyle kaygı duyulmakta, bunun sonucunda da korku yaşamaktadırlar. Bugün itibariyle öteki, her ne kadar farklı etnik, dinî, kültürel kavramlar özelinde kendini tanımlasa da nefretin sebep olduğu ayrımcılık ve dışlayıcılık da ortaya çıkmaktadır. Nefretten kaynaklanan ötekileştirme sonucunda, farklılıkların bir arada yaşaması içselleştirilememiştir. Avrupa’nın şu anki durumunda küreselleşmeden ve göçlerden dolayı ötekilerin bir arada yaşama durumu zorlaşmaktadır. Avrupa ülkelerinde ben merkezli olan ve hiyerarşik yapıyı kabullenen toplumlarda, ötekileştirilen Müslümanların var olan toplumsal düzeni benimsemesi ve ayak uydurması beklenmektedir. Aksi hâlde, var olan yapının tehlikeye gireceği gerekçesiyle bir tehdit unsuru olarak görülmektedirler¹⁸⁵.

Günümüz itibariyle dünyada genel bir kanıya göre, İslamofobi her ne kadar “11 Eylül” saldırıları sonrası ortaya çıkmış bir kavram gibi görünse de özellikle 1979

¹⁸⁵ Burçin Kabakçı, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi”, *Konya Ticaret Odası*, Mayıs 2017, s.2-3

yılındaki İnan İslam Devrimi ve beraberinde aşırı sağ partilerin tutumu, Batı'nın İslam ile olan ilişkilerini bir kez daha gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Devrim, hem dinî bir nitelik kazanması hem de tüm coğrafyayı etkileyen bir olay olarak tüm dünyada şaşkınlık yaratmıştır. Devrim, Batı'nın İslam hakkındaki ön yargılarının ve olumsuz tutumlarının canlanması adına önemli bir eşiktir¹⁸⁶.

Diğer önemli eşik ise "11 Eylül" saldırıdır. Saldırıların sonucu değişime uğrayan güvenlik politikaları önemli bir dönüm noktasıyken, köktendinci düşüncelerin ve davranışların artması sonucu Avrupa'da yabancılara olan bakış, aşırı bir nitelik kazanmıştır. Özellikle saldırıları düzenleyenlerin Müslüman olmaları, Müslümanları diğer ötekilerden ayırmakta ve İslamofobi'nin giderek yayılmasında etkili olmuştur. 2004 ve 2005 yıllarındaki Madrid ve Londra saldırıları sonrasında küresel terör ile tanışan ve korkuyu daha yakından hisseden Avrupa; yabancı aleyhtarlığı özelinde Müslümanları korku ve endişenin odağına yerleştirmiştir. Bu doğrultuda pek çok Müslüman, Avrupa'da ayrımcılıkla karşılaşmakta, fiziki ve sözlü şiddete maruz kalmaktadır¹⁸⁷.

Bazı Avrupa ülkelerine göre, İslami düşünceler ve değerler; demokrasi ve insan hakları gibi Batı'nın üzerinde sıkça durduğu değerlerle uyumsuzdur. Müslümanların, kadın hakları konusunda Avrupa değerleriyle örtüşmemesi ve işlenen namus cinayetleri gibi olumsuz durumlar İslamofobi'nin yükselmesine neden olmaktadır. Müslümanların, Yahudilerden sonra Avrupa için öteki olmasından dolayı terör, cami, peçe, minare Avrupa nezdinde ötekileştirilmiş olan İslam'ın sembelleri olmuştur. İslamofobi'nin yayılmasındaki en önemli nedenlerden biri radikal İslamcı terör örgütlerinin eylemleri olmuştur. Son yıllarda DEAŞ terör örgütünün,

¹⁸⁶ Kadir Canatan, Özcan Hıdır(edtler), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, 1.bs., Ankara 2007, s.19

¹⁸⁷ Yılmaz, *Avrupa'da Irkçılık*, s.81-82

Şekil 1: Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerdeki Müslüman Nüfus ve Oranları

2016

	SAYI	ORAN %
AVRUPA BİRLİĞİ	25.770.000	4.9
FRANSA	5.720.000	8.8
ALMANYA	4.950.000	6.1
İNGİLTERE	4.130.000	6.3
İTALYA	2.870.000	4.8
İSVİÇRE	1.370.000	6.1
AVUSTURYA	1.265.000	6.9
İSVEÇ	1.223.000	8.1
HOLLANDA	1.210.000	7.1
İSPANYA	1.180.000	2.6
NORVEÇ	920.000	5.7

Kaynak: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe> (23.03.2018)

Avrupa'nın birçok bölgesinde yaptığı eylemler sonucu masum insanların hayatlarını kaybetmesi ve Avrupa'nın terörizmi her geçen gün biraz daha hissetmesi, aşırı sağ partilerin en önemli dayanak noktalarından biri olan İslamofobi'nin yükselmesine neden olmaktadır¹⁸⁸.

AB üye ülkelerinde artan Müslüman nüfusun varlığı, İslami köktendincilik korkusu ve bazı üye ülke vatandaşlarının, Müslümanların rahatlıkla yerleşip bütünün bir parçası olma konusundaki düşüncelerinin azalması, aynı şekilde Fransız FN ve Alman REP gibi aşırı sağ partilerce yönlendirilen bir konu olmuştur. FN lideri Jean-Marie Le Pen bir açıklamasında “Fransa'nın Müslümanlaştırılmasının” önüne geçilmesi gerektiğini ifade ederken REP lideri Franz Schönhuber ise: “*Almanya'nın üzerinde asla İslam'ın yeşil bayrağı dalgalanmayacaktır*” açıklamasını yapmıştır¹⁸⁹.

Sosyal refah devletinden giderek uzaklaşan Avrupa'da sendikalar zayıflıyor, sanayi döneminin belirtisi olan sınıf aidiyeti ise değişime uğruyordu. Yapısal değişimi yaşayan Avrupa'da artık kim işçi sınıfına dâhildi? Orta sınıfın tanımı nasıl olacaktı? Bu değişim sürecinde neomuhafazakârlardan, neosağcılardan ve postmodern siyasetçilerden oluşan muhafazakâr bir grup “kültürel aidiyet” temasını piyasaya sürmüştür. Artık sosyal sorunlar ele alınırken soruna yaklaşım, sınıf temelli değil kültürel temelliydi. Böylece “ esnaf, işadami, serbest meslek sahibi, emekçi önce dinî, kimliği ve kültürel değerleriyle” tanımlanmaktaydı. Öteki yaratmada acı bir gerçeğe sahip olan Avrupa'da kültürel aidiyet Müslümanları işaret ediyordu. 11 Eylül saldırıları sonrası Avrupa'da, ABD gibi şoku yemiş ve İslam giderek artan bir sorun hâline gelmişti. Bu sorun kapsamında Avrupalı da kendi kimliğini tartışmaya başlamıştı. Tartışmaların odağında uyuşmayan hayat tarzları ve kültürler vardı. Liberal kesimler bile bu durumu şöyle ifade ediyordu: “*Avrupaluların İslam karşıtlığını anlamak gerekli. Avrupa kentlerinin sakinleri, Hristiyan değerlerine ve hayat tarzına sahip olmayan büyük bir göçmen kitlesiyle karşı karşıya geldiler... Dolayısıyla sorun dinle değil kültürle alakalı*” Artık İslam'dan giderek uzaklaşan Avrupa'da aşırı sağ partiler kültür özelinde Müslümanları dışlayıcı ve aşağılayıcı bir

¹⁸⁸ Kabakçı, s.3

¹⁸⁹ Noi, s.172-173

tavır takınmaktadırlar. Onlara göre Müslümanlara fazlaca hoşgörülü davranılmıştı. Çoğu homojen olan Avrupa toplumlarında aşırı sağ partiler laiklik, kadın erkek eşitliği ve ifade özgürlüğü üzerinden Müslümanları dışlamaktaydılar¹⁹⁰.

Avrupa’da, özellikle de Avrupa Birliği içinde yaşayan yaklaşık otuz milyonu bulan Müslüman nüfus aşırı sağcı liderler tarafından kültürel ve siyasi bir tehdit olarak topluma sunulmaktadır. Bu görüş zaman zaman dolaylı zaman zaman da doğrudan belirtilmekte ve çok kültürlülük temelinde Müslümanlar hedef alınmaktadır. İsviçre doğumlu siyaset bilimci Tarık Ramazan bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Avrupa ülkeleri ve vatandaşları gerçek bir kimlik krizi yaşarken, Müslümanların yeni görünüşü problemler doğurmaktadır. Şu anda Avrupalılar globalleşen ve göçlerin yaşandığı dünyada, ‘Bizim köklerimiz nedir?’, ‘Biz kimiz?’, ‘Geleceğimiz nasıl olacaktır?’ sorularını kendilerine sormaktadırlar*”¹⁹¹. Batı Avrupa’ya göç eden Müslümanların o ülke ile bütünleşmesi ve oranın kurallarına uymaları gerekmekte ve istenmektedir. İstenen, onların Avrupalı gibi hareket edip düşünmesidir. Her ne kadar dışlayıcı ve ötekileştirici eğilimlerin azalması için gerekli olan eğitim seviyesinin yükselmesi olsa da bunun istisnalarını İslamofobi ’de ve Antisemitizm ’de görmekteyiz. İtalyan aydınlarından Oriana Fallaci bir yazısında şunları belirtmektedir: “*Avrupa artık eski Avrupa değil, bir İslam sömürgesi, Eurabia. İslam işgali yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda manevi ve kültürel düzeyde. İşgalcilere boyun eğilmesi, düşünce özgürlüğü ve tüm özgürlükleri açıkça etkileyerek, demokrasiyi zehirledi*”¹⁹².

Avrupa’da giderek kalabalıklaşan Müslüman nüfus ve 1980’ler itibarıyla artan siyasi İslamlaşma sonucu, Müslüman nüfusun giderek artan kültürel uyumsuzluk ve entegrasyon sorunu, Soğuk Savaş sonrası Avrupa Birliği üye ülkelerinde yükselen ötekileştirme, yabancı düşmanlığı ve milliyetçiliğin nedenlerinden biridir. Müslümanların Avrupa’da artan mevcudiyeti ve beraberinde ortaya çıkan karşılıklı hoşgörüsüzlük ve anlayışsızlık, Avrupa ile İslam arasındaki bağı zayıflatırken,

¹⁹⁰ Atikkan, s.21-22

¹⁹¹ Ergun Göknel, *Öteki’den Düşmana.*, İstanbul 2015, s.332

¹⁹² A.g.e., s.332-333

İslam'ın cami, başörtü ve çarşaf gibi artan görünürlüğü Avrupa toplumlarında endişeye ve memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Yaşanılanlar paralelinde hoşgöründen uzak ve bir o kadar da istismara açık bir konu olan bu durum, aşırı sağ partilerce suiistimal edilerek hem siyasi bir araç olarak kullanılmakta hem de Avrupa'nın hoşgörülü, çoğulcu ve demokratik yapısına zarar vermektedir¹⁹³.

III. 3. 1. İslamofobi'yi Arttıran Faktörler

III. 3. 1. 1. Medeniyetler Çatışması Tezi

Uygarıkları kendilerini yenilemek ve benliklerini korumak için sürekli bir ötekiye ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda İslamofobi, Batı ve özelde Avrupa için ilk olmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Batı, kendisini antikomünist bir temelde tanımlamış ve siyasi ve kültürel kimliğini bu doğrultuda geliştirmiştir. İki kutuplu yapının son bulması, beraberinde ötekinin eksikliğini de hissettirmiştir. Biz olarak tanımlanan kavramı meşru kılacak öteki, yani Sovyetler Birliği ortadan kalkmıştır. Eksikliği hissedilen öteki kavramının içini işte tam bu noktada İslam korkusu doldurmuştur. İslam tehlikesi adı altında birçok yazı kaleme alınsa da bunlardan en çok dikkat çeken Samuel Huntington'ın 1993'te Foreign Affairs dergisinde yayınlanan ve daha sonra kitap hâline getirilen "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması" isimli eseridir. İslam ile Hristiyanlık arasındaki tartışmaları körükleyen Medeniyetler Çatışmasına göre; 21. yüzyıl, medeniyetler arasındaki çatışmalara sahne olacak ve bu rekabete göre şekillenecektir.

Samuel Huntington'a göre uluslararası ilişkiler başladığından bu yana dört dönem geçirmiştir¹⁹⁴:

- Birinci dönem, Fransız Devrimine kadar devam eden birinci dönemdir. Bu dönemde uluslararası ilişkiler egemenler tarafından idare ediliyordu.

¹⁹³ Noi, s.181

¹⁹⁴ Murat Aktaş, "Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, S.1, 2014, s.46-48

- İkinci dönem, Fransız Devriminden I. Dünya Savaşına kadar ki aralığı ifade eder. Bu dönemde uluslararası sistemin geleceğine karar veren ve birbirine denk olan çok sayıda aktör vardır.

- Üçüncü dönem, I. Dünya Savaşıyla başlayıp soğuk savaşın sona erdiği aralığı ifade eder. Bu bölümde önce komünizm ve sonra faşizm ortaya çıkmış ve aralarındaki ideolojik çatışmalarla uluslararası sisteme etki etmişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise ülkeler siyasi ve ekonomik olarak Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılırken bu ülkeler kendi aralarındaki çatışmaları “üçüncü dünya ülkeleri” olarak tanımladıkları yerlerde gerçekleştirmişlerdir.

- Dördüncü dönem, artık ülkeler siyasi ve ekonomik olarak değil, kültürel olarak sınıflanacaktır. Artık ülkeleri birbirinden ayıran ideolojiler değil kültürlerdir.

1990’larda medeniyetler çatışması tezini ortaya atan Huntington’a göre: “*her kültürün bir dinî temeli vardır. Dolayısıyla her din bir kültüre bağlıdır.*” Huntington böylelikle din ile kültürü aynı doğrultuda kullanmıştır¹⁹⁵.

III. 1. 1. 2. 11 Eylül – Londra – Madrid Saldırıları

11 Eylül saldırıları 21. yüzyıl’da üzerine en çok konuşulan konulardan biri olmuştur. 11 Eylül 2001’den sonra küresel terör uluslararası ilişkilerde önemli bir konuma gelirken, din-kültür eksenli yansıması İslam’ın şiddet ve terörle bağlantısını açıkça kurmaya başlamıştır. Sonrasında Avrupa’da yaşanan 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırıları sonrası terör, Avrupalıları da korku ve endişeye sürüklemiştir. Artık İslam’ın varlığı Batı’nın değerleri ve geleceği açısından bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Bu tehdit bazı Avrupalı aşırı partilerce hem bir tehdit hem de siyasi bir araç olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte başta Müslümanlar olmak üzere göçmenler ve yabancılara karşı tutumlarını sertleştiren Avrupa’da, İslam ve şiddet ilk defa bu kadar açık ve bu kadar net bir şekilde dillendirilmiştir. Bu bağlamda İran İslam Devrimi sırasında ortaya çıkan rehine krizleri ve terörist eylemler Batı’nın güvenliğini tehlikeye sokarken, sonraki yıllarda yaşanan Körfez Savaşı, 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi’nin bombalanması ve bir Fransız uçağının Cezayirli

¹⁹⁵ Atikkan, s.69

radikallerce kaçırılması gibi pek çok olay Avrupa Birliği ile İslam'ın bütünleşmesine engel olmuştur¹⁹⁶.

Bu çerçevede aşırı sağ partiler açısından terör saldırıları ve şiddetler önemli bir konumdadır. Dışlayıcı ve ötekileştirici politikaların öznesi durumunda olan Müslümanlar aşırı sağ partiler için önemli bir koz olurken, İslam'ı ve Müslümanları hedef alan birçok açıklamaya da söylemlerinde yer vermişlerdir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra DFB lideri Pia Kjaersgaard şu açıklamalarıyla gündemi epeyce meşgul etmiştir: *“Bazıları, 9/11'in medeniyetler çatışmasının bir göstergesi olduğunu iddia ediyor. Ben farklı düşünüyorum. Medeniyetler çatışması, iki medeniyetin varlığını gerektirir ve burada söz konusu değil. Sadece bir medeniyet var o da bizimkisidir”*¹⁹⁷.

11 Eylül sonrası gerçekleştirilen Madrid ve Londra saldırıları ile birlikte Avrupa artık küresel terörizm ile doğrudan tanışmıştır. Bu doğrultuda İslam ve şiddet üzerine yeni söylemler geliştirilirken, Avrupa'nın bazı banliyölerinde çıkan isyanlara “Müslüman ayaklanması” denilmiştir. Müslümanlar, Batı değerlerine uyum sağlayamayan ve orta sınıfın bir düşmanı olarak aktarılırken, bir tarafta sorunlardan uzak, homojen bir topluluk ve aydınlanmanın değerlerini taşıyan Avrupalı öteki tarafta ise Banliyöler. Sanki kültürel bir Berlin duvarı inşasına girmişti Avrupa'nın aşırı sağ teorisyenleri¹⁹⁸.

Terör olayları sonrasında Avrupa Birliğindeki aşırı sağcılar tarafından “içerideki tehdit ve düşman” olarak görülen Müslümanlara aynı şekilde bir güvenlik sorunu olarak da bakılmaktaydı. Güvenlik konusunun önemli bir konuma gelmesinin altında yatan etken Avrupalının kendi güvenliği ile kimliğini aynı paralelde ele almasıdır. İçerideki tehdit olarak görülen Müslümanlar, AB'nin teröre ilişkin kabul ettiği “Common Positions and Framework” adlı belgenin yayınlanmasına neden olmuştur. 2007 yılında AB'nin polis teşkilatı Europol, “Check the Web” isimli bir

¹⁹⁶ Erhan Akdemir, “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2009, s.12-12

¹⁹⁷ Müşerref Yardım, “Aşırı Sağ ve Çokkültürlülük: Avrupa'da Ötekileştirilen Göçmenler”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, S.2, 2017, s.224

¹⁹⁸ Atikkan, s.73

site kurarak, sanal ortamda teröristlerin ve radikal İslamcılarının takip edilmesini sağlamıştır¹⁹⁹.

III. 1. 1. 3. Selman Rüştü Olayı

1980'lerden itibaren kültür, siyasi politikanın en önemli araçlarından biri hâline gelmiştir. Avrupa'da yeni sağın önemli temsilcilerinden M. Thatcher, İngilizlerin kültürünü ve yaşam tarzını sıkça dillendirmeye başlamıştır. Bu söylemler Avrupa için yeniydi ve M. Thatcher'in sözlerine karşılık gecikmedi. Marksist profesör Martin Barker'e göre "*Kültürel ırkçılık İngiltere'nin kapısını çaldı*". 1981 yılına ait bu olay sanki 11 Eylül'den sonra artacak olan İslamofobi'nin ilk adımıydı. Kültür odaklı siyasi demeçler furyasına her geçen gün bir yenisi eklenirken asıl patlama Selman Rüştü olayı gerçekleşmiştir. 1988 yılında Şeytan Ayetleri adlı kitabı yayımlayan Rüştü, İslam dünyasının tepkisini çekmiş, Avrupa'da ise kültürel uyumsuzluk düşüncesini sürekli dillendirenler için bir milat olmuştur. Rüştü, kitabında "Hz. Muhammet'e inen bir ayete şeytanın putlara övgü karıştırdığını yazmıştır." Bu durum sonucunda İslam dünyasından sert tepkiler gelmiş ve özellikle İran lideri Ayetullah Humeyni ise Rüştü hakkında ölüm fetvası çıkartmıştır. İslam dünyası bu olayla çalkalanırken Batı'da ise "İslam eşittir hoşgörüsüzlük" kampanyası başlatılmıştır. Artık İslam'ın radikal biçimini ifade eden İslamofobi ve İslamifaşizm gibi kavramlar siyasi söylemlerde yer edinmiştir²⁰⁰.

III. 1. 1. 4. Karikatür Krizi

Danimarka'da 2005 yılında Jyllands-Posten gazetesi 30 Eylül'deki sayısında "Muhammed'in Yüzleri" adlı karikatürleri yayınlayarak dönemin artan İslam eleştirisini açığa çıkarmak istemiştir. Gazetenin editörü Flemming Rose, birçok karikatürcüye başvurarak Hz. Muhammed'in, gazetenin isteği doğrultusunda çizilmesini istemiştir. Kırk karikatürcüye başvurulmuş ama sadece on iki tanesinden olumlu geri dönüş alınmıştır. Olumsuz cevap verenlerden Claus Bigum "*Jyllands-Posten gazetesi ifade ve basın özgürlüğünü savunmaktan ziyade, başka amaçlar*

¹⁹⁹ Akdemir, s.14-15

²⁰⁰ Atikkan, s.67-68

peşindedir.... Bu ifade özgürlüğünü test etmek değil, bana göre ateşe benzin dökmektir” açıklamasında bulunarak gerekçesini açıklamıştır. On iki karikatürcünün çizdiği karikatürlerin yayınlanmasının ardından İslam dünyasından tepkiler gecikmemiştir. Özellikle bazı karikatürlerde Hz. Muhammed’e açıkça hakaret edilmesi ve dönemin Danimarka başbakanı A.F. Rasmussen’in söz konusu karikatürleri ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirmesi Müslümanları daha da kızdırmıştır. Birçok İslami kuruluşun kınadığı bu olaydan sonra sular durulmamış, Danimarka’nın dış ülke temsilciliklerine yapılan saldırılar ve Danimarka bayrağının yakılması gibi olaylar Danimarka özelinde Avrupa’da kültürel uyumsuzluk söylemlerinin giderek artmasına neden olmuştur. Aşırı söylemleriyle gündeme gelen Danimarka Halk Partisinin yaşanan olayları örnek göstererek Müslümanları “Veba hastalığına” ya da “kanser hücresine” benzetmesi, dünyanın “küresel bir köy” hâline geldiği dönemde Doğu ve Batı arasındaki çizginin daha da belirgin hale getirmiştir. Bu olay da diğerleri gibi Avrupa’daki aşırı sağ partilerin kültürel sorunlara popülist yaklaşmasına ve halk nezdinde rağbet görmesine neden olmuştur²⁰¹.

III. 1. 1. 5. Pegida Hareketi

İslamofobi’nin artmasında ve yayılmasında en önemli faktörlerden biri de Pegida Hareketidir. İçinde ırkçılığı, yabancı düşmanlığını ve İslamofobi’yi barındıran bu hareket Almanya’da ortaya çıkmış sonrasında ise diğer üye ülkelere sirayet etmiş ve dikkat çeken bir boyuta ulaşmıştır. Pegida (Batı’nın İslamlaşmasına karşı Yurtsever Avrupalılar) 2014’te DEAŞ’ın Ayn el-Arab’a saldırısı sonrası Almanya’nın Dresden kentinde Kürtlerin ve radikal İslamcılarının çatışması sonucu bu olaydan rahatsız olan ve Ortadoğu’da yaşananların Almanya’ya sıçramasını istemeyen Almanlar tarafından ortaya çıkan durumu protesto etmek amacıyla toplanan yaklaşık 3 yüz kişinin sokaklara çıkmasıyla başlamıştır. Giderek ilgi çeken bu hareketin sempatanları her pazartesi yürüyüş yapmakta ve asıl patlamasını ise 2015 yılının Ocak ayında yaklaşık 25 bin kişinin katıldığı yürüyüşte yapmıştır. Artan etkisiyle dünyanın gündemine oturan Pegida’nın kurucusu Lutz Bachmann’a göre hareketin bu kadar etkili olmasının nedeni; “*Kimsenin cesaret edemediği konuları*

²⁰¹ Canatan, Hıdır(edtler), s.405-420

gündeme getirdiği için.” Çoğunluğu aşırı sağ görüşlü olan bu hareketin üyeleri Alman kültürünün korunması gerekliliğine vurgu yaparken siyasi partileri de eleştirmektedirler. Öte yandan Suriye’den Almanya’ya gelen mültecilere yönelik harcanacak paranın ülkedeki muhtaç Almanlar için harcanmasını istemektedirler²⁰².

Frank Richter Pegida’ya destek verenleri dört gruba ayırmıştır²⁰³:

- Holiganlar ve NDP sempaticianları(Aşırı sağ görüşte Almanya Ulusal Demokratik Partisi),
- Alman kültür ve gelenekleri için endişelenen insanlar,
- Almanya’nın iltica ve mülteci politikalarını beğenmeyenler,
- Toplumun başarısızları ve kaybedenler.

II. 4. Derinleşme ve Genişleme Doğrultusunda Avrupa Birliği

Avrupa’nın tarihi geçmişi itibariyle yaşanan yüzlerce savaş ve beraberinde getirdiği milyonlarca insan kaybı sonucunda dönem dönem ortaya çıkan ortak bir Avrupa fikri, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ciddi olarak tartışılmıştır. Çünkü devletler arasında süregelen çıkar çatışmaları savaşlara yol açmış, bölgede ise huzur, istikrar ve güven gibi kavramlar çok uzun süre barınamamıştır. Ancak II Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru 1946 yılında W.Churchill, İsviçre’nin Zürih şehrinde Avrupa Birleşik Devletleri’nin kurulmasını istemiş ve bölgenin gelecek için yaşanmaya değer bir yer olmasını arzulamıştır. Birlik en başta esas olarak Almanya-Fransa işbirliğine dayanacaktır. Bunun için en önemli adımı, savaş sonrası Fransa Planlama Teşkilatı’nın başında bulunan Jean Monnet atacaktır. Monnet’e göre, Avrupa’da barışın tesis edilmesine yönelik ilk işin Almanya’ya sınırlama getirilmektense, bölge içinde asimile edilmesidir. Avrupa Birliği düşüncesinin fikir babalığını yapan Monnet’in düşüncelerinden etkilenen zamanın Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, 9 Mayıs 1950 tarihli konuşmasında, Fransa ile Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarının ortak bir uluslarüstü organın sorumluluğa

²⁰² M. Nail Alkan, “Avrupa’da Yükselen İrkçılık: Pegida Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.16, 2015, s.282-283

²⁰³ A.g.e., s.285

bırakılmasını önermiştir. Schuman Planı olarak bilinen bu plan başta Almanya olmak üzere İtalya, Belçika, Hollanda, Fransa ve Lüksemburg gibi ülkeler de sıcak bakınca Avrupa’da bütünleşmeye yönelik ilk görüşmeler 20 Haziran 1950’de başlatılmıştır²⁰⁴.

Jean Monnet tarafından hazırlanan ve Robert Schuman tarafından açıklanan bu plan 1951 yılında Paris’te imzalanmış, 1952’de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak elli yıllığına yürürlüğe girmiştir²⁰⁵. Kömür ve çelik gibi iki önemli sanayi maddesinde gümrük duvarlarının ortadan kalkması ile başlayan birleşme girişimi Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu anlaşmaları ile yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. 1957’de imzalanan bu anlaşmalar, 1967 yılına gelindiğinde bu üç topluluğun karar alma mekanizmalarının birleştirilmesi sonucu Birliği uluslararası alanda daha etkili bir konuma getirmiştir. Buna göre bu bütünleşme “anlaşmazlığa yol açmayan ekonomik konular hakkındaki asgari anlaşma ile başlayan ve aşamalı olarak ekonomik ve siyasi birleşmeye giden bir süreç” olarak nitelendirilebilir²⁰⁶.

Robert Schuman’a göre: “*AKÇT ile savaş sadece düşünülemez değil aynı zamanda materyal olarak da imkânsız olmuştur.*” Noi’ye göre Avrupa bütünleşmesi amacıyla atılan her adım milliyetçiliğe karşı kazanılan bir zaferdir. Bütünleşmeye destek veren altı Avrupa ülkesi için amaç sadece Fransa ile Almanya arasında çıkabilecek savaşı önlemek değil, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği’ne karşı bir denge oluşturmak ve küresel bir saygınlık kazanmaktır. Soğuk Savaş sonrasında ise bütünleşmenin kapsamını genişleten liderler, Almanları bağlamak, Ruslara ve Amerikalılara karşı üçüncü bir güç oluşturmak ve ülkelerindeki milliyetçi ve komünist hareketleri bastırmaktır²⁰⁷.

²⁰⁴Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği / Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi Kurumları*, 11.bs., İstanbul 2014, s.4-5

²⁰⁵ Sabir Aydın, *Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği*, 1.bs., Ankara 2008, s.74

²⁰⁶ Gökhan Akşemsettinöğlü, “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, S.1, 2011, s.4

²⁰⁷ Noi, s.131-132

Avrupa Birliği, 1970'ler ve 1980'lerin başı itibariyle karar alma süreçlerinde ortaya çıkan problemler, küresel ekonomik sorunlar ve üye devletlerin kendilerini korumacı bir yol izlemesi nedeniyle 'Ortak Pazar' hedefine ulaşamamıştır. Sorunların çözüme kavuşturulup, Avrupa Tek Senedinin 1987'de yürürlüğe girmesiyle birlikte ulusal hükümetler, bazı egemenliklerini Avrupa kurumlarına bırakmış, böylece 'Tek Pazar' yolunda güç ve otorite kaybına uğramıştır. Ulus devletin egemenliği aşınırken; Birlik, ekonomik bütünleşmenin amacı olan Tek Pazarın önündeki fiziki, teknik ve mali engelleri 31 Aralık 1992'ye kadar kaldırılmasını öngörmüştür²⁰⁸.

Öte yandan 1992'de imzalanıp 1993'te yürürlüğe giren Maastrich Anlaşması ile siyasi bütünleşme yolundaki adımlara bir yenisi eklenmiş olup önceden var olan ekonomik bütünleşme alanına ek olarak siyasi bütünleşmeyi de ifade eden "Ortak Dış Güvenlik Politikası" ile "Ortak Adalet ve İçişlerinde İşbirliği" yapılarının eklenmesiyle oluşan yeni yapıya Avrupa Birliği ismi verilmiştir²⁰⁹. Avrupa Birliği anlaşması olarak da geçen Maastrich Anlaşması yeni bir topluluğun aksine belli bir işleyişi olan yapıya "... askeri, siyasi, adli ve polisiye bir takım yeni fonksiyonlar yükleyen ve bu fonksiyonların karşılığını da üye devletlere ve vatandaşlarına hak ve yükümlülükler olarak yansıtan, bütünleşmeyi pekiştirici bir süreç" olarak kabul edilir²¹⁰.

Bütünleşmeye yeni boyut kazandıran ve Avrupa vatandaşlığının önemine dikkat çeken Maastricht Anlaşması bu doğrultudaki gelişmeleriyle, ulus devletlerin milli kimliklerine ve egemenliklerine zarar verecek düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Zamanla, Birliğin ekonomik bütünleşmesi doğrultusunda Noi'ye göre: *"Avrupa Merkez Bankasının kurulması, bir ortak pazarın oluşturulması, ortak gümrük vergilerinin uygulanması ve ortak paranın (Euro) kullanılması ve bunu denetleyici bir takım kriterlerin (Maastricht kriterleri) uygulamaya konulması kendi topraklarında ulus devletlerin ekonomi yönetimindeki hareket alanlarını*

²⁰⁸ A.g.e., s.133

²⁰⁹ https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf (4.04.2018)

²¹⁰ Aydın, s.93-94

kısıtlamıştır.” Yaşanan gelişmeler mali politikalar ve para politikalarını milli bir ayrıcalık olmaktan çıkarmıştır²¹¹.

Özellikle, 2004 yılında MDA (Merkez ve Doğu Avrupa) ülkelerinin birliğe katılımı sonucu artan üye sayısı ve üye olmak isteyenlerin sayısı Birlik vatandaşlarının kafalarında soru işaretlerinin doğmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği kurumlarının ve politikalarının düzenlemesi olmadan Roma Anlaşmaları ile kurulan sistemin etkili şekilde devam edemeyeceği düşüncesi ve üye sayısının artmasıyla birlikte refah paylaşımının artacağı korkusunun beraberinde getirdiği, geleceğe dair kaygı ve sosyal güvensizlik düşüncesi. Dolayısıyla, yeni alanlar oluşturarak yetki artırımına giden Birlik, giderek derinleşmekte ve yeni üyeleri bünyesine katarak genişlemektedir. Bütünleşme ile birlikte Avrupa halklarının ortak bir refah paydasında birleştirilme isteği bir yandan da dışlayıcı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle derinleşme ve genişleme süreci, Birliğin uluslararası yapılanması için önemli yapı taşları olurken öte yandan ulus devleti ve refah toplumu anlayışını sarstığı için milliyetçi duyguların ve hareketlerin hem siyasi alanda hem de sosyal alanda yeniden vurgulanmasına neden olmuştur. Milliyetçiliğin aşırı boyutlara ulaştığı, popülist yaklaşımların ağırlık kazandığı MDA genişlemesinden sonra, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı ötekiye karşı ön yargılar artmış, bütünleşmenin olumsuz taraflarından dolayı ırkçılık ve yabancı düşmanlığı hızlanmıştır²¹².

II. 4. 1. Derinleşmenin Etkisi

Derinleşme : “Avrupa Birliği sistemi içinde bazı ortak politikaların güçlendirilmesi anlamında kullanılan terimdir. Derinleşme süreci, bazen ortak politikaların güçlendirilmesinin yanısıra Avrupa bütünleşmesini kolaylaştıracak yapısal reformların uygulanmasını da içerir. Derinleşme, AB’nin genişlemesi için bir ön koşul olarak değerlendirilmektedir”²¹³.

²¹¹ Noi, s.133-134

²¹² Yılmaz, Avrupa’da Irkçılık, s.48-49

²¹³ http://oldweb.ikv.org.tr/sozluk.asp?bas_harf=D (12.04.2018)

Derinleşme kavramını tersten ele aldığımızda ulus devletin ekonomik ve siyasi yetkilerinin bir kısmının Avrupa Birliğine devri söz konusudur. Avrupa Birliğinin bütünleşme sürecine ilişkin desteğin azalmasına ve bu sürece tepki konulmasının en önemli nedenlerinden biri klasik ulus devlet anlayışının zayıflamasıdır²¹⁴.

Bazı konularda ulus devlete ait denetleyici kıstasların ulusal ayrıcalık olmaktan çıkması, Avrupa Birliği karşıtlığı yapan partilerce koz olarak kullanılmıştır. Özellikle avro ve Schengen krizi üzerinden politikalarını belirleyen aşırı sağ partiler, radikal söylemleriyle yazılı ve görsel medyada kendinden sıkça söz ettirmiştir. Avrupa bütünleşmesi 21. yüzyıla büyük yapısal dönüşümlerle beraber girmiştir. Avrupa Birliği üye ülkelerinin 19 tanesi avroyu kabul etmiş ve kullanmaya başlamıştır. Avronun ortak para birimi olması klasik bir ekonomik gelişmenin ötesinde siyasi ve sosyal gelişmeleri de içermektedir. 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte Avrupa’da ortaya çıkan avro krizi, derin bir ekonomik bunalım ve varoluş mücadelesi vermiştir. Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya’nın başını çektiği finansal buhran, Avrupa bütünleşmesinin temel sütunlarından biri olan avro bölgesini tehlikeye ve bir bilinmezliğe sokmuştur²¹⁵.

Avro krizinin yarattığı fırsatı değerlendiren aşırı sağcılar hep birlikte Avrupa bürokrasisini topa tutmuşlardır. Yer yer hakarete ve iftiraya kadar varan bu eleştiriler bir yandan da milli duyguları harekete geçirmiştir. Fransa’da Ulusal Cephe’nin önemli isimlerinden Florian Philippot’a göre: “*Fransızların geleceğine Brüksel’deki seçilmemiş bürokratlar değil halk karar verir !*” Finlandiyalı popülist liderin açıklamaları ise Fransızlarınkinden farklı değildi, Timo Soini’ye göre: “*Fin halkı bu parlamentoya kendisini temsil etme yetkisi veriyor. Egemenlik Brüksel’e transfer edilemez, egemenlikten taviz verilemez*”. Aşırı sağcı liderler ve siyasetçiler ekonomik krizi yorumlarken “biz dememiş miydik” gibi zafer kazanmış söylemleriyle ön plana çıkıyorlardı. Özellikle Finli lider Toni Soini’nin açıklamalarına bakıldığında zafer sarhoşluğunu görebilmekteyiz: “*İtalya, Portekiz, Yunanistan verileri tahrif edip*

²¹⁴ Yılmaz, Avrupa’da Irkçılık, s.50

²¹⁵ Ziya Öniş, Mustafa Kutlay, “Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği’nin Geleceği”, *Uluslararası İlişkiler*, S.33, 2012, s.4

bugüne geldiler. Avrupa'nın para ve faiz politikalarına ayak uyduramıyorlar... Kurtarma operasyonuna karşı çıktığım için piyasa ekonomisini savunan tek Fin'li siyasetçi benim!" açıklamasını yapmıştır²¹⁶.

Krizi fırsata çeviren diğer lider ise Avrupa'da aşırı sağın bayraktarlığını yapan Le Pen'dir. Fransız lider : *"Borç, bütçe açığı, bankaların başıbozukluğu, mali kriz, sosyal harcamalarda kısıntılar, vs. Bütün bu konularda biz uyarılarımızı yapmıştık. Acilen yurtsever bir ekonomik model uygulansaydı Fransa bugünkü hiper enflasyona dayalı durgunluğa itilmezdi"* açıklamalarını yaparak o da Brüksel'i suçlamıştı. Aşırı sağcı liderlerin Avrupa Birliği karşıtı söylemleri, Avrupa'da güvenlik endişesinin yarattığı korkudan dolayı otorite arayışının yükseldiği döneme rastlamıştır. Otorite arayışının artması Avrupa Birliği kurumlarına olan güvenin azalmaya başlamasının göstergesi olarak da kabul edilebilir²¹⁷.

Aşırı sağ partilerin derinleşme sürecinde Avrupa Birliği'ni eleştirdikleri bir diğer konu ise Schengen krizidir. Schengen Anlaşması, "taraf ülkeler arasındaki sınır kontrollerinin kaldırılarak dış sınırlara aktarılmasını ve böylece taraflar arasında seyahat etmek isteyen herkesin (yabancılar dâhil) belirlenen bölgede anlaşmada öngörülen istisnalar dışında özgürce seyahat etme imkânının sağlanmasını amaçlamaktadır"²¹⁸.

Anlaşma doğrultusunda insanlar ve eşyalar üzerinde iç sınır kontrolleri kaldırılmıştır. Göçmenlerin giriş ve kalış işlemlerine dair polis ile gümrük ve istihbarat hizmetleri arasında işbirliği oluşturulmuştur. Bu gelişmeler ile ulus devletin yetkilerinin bir kısmı daha Avrupa Birliğine devredilirken William Wallace'ye göre: *"sınırlar daha geçirgen, milli efsaneler muhafazası daha zor, etnik farklılıklar daha belirgin, kişisel refah ulusal kurumdan çok yerel veya ulusüstü etkenlere bağlı bir hal almıştır"*²¹⁹.

²¹⁶ Atikkan, s.154-153

²¹⁷ A.g.e., s.156

²¹⁸ Karluk, s.13

²¹⁹ Noi, s.134

Özellikle 2010'dan sonra Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da yaşanan ve giderek şiddetlenen olaylar sonucu Avrupa'ya büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Göç dalgasını tek başına karşılamak istemeyen üye ülkelerin bu yükü diğer ülkelere de yüklemek istemesi nedeniyle ortaya çıkan sorun, Schengen krizine dönüşmüştür. Bu kriz, Avrupa'da aşırı sağcı eğilimi, göç ve ulusal öncelik ve değerleri bakımından iki farklı alandan beslemiştir. Yaşanan olaylara bakıldığında, Ortadoğu'dan ve Kuzey Afrika'dan gelen göçün bölgelere en yakın ülkelerden biri olan İtalya'ya yığılması sonucu, Avrupalı ülkeler bu sorunu İtalya'nın bir problemi olarak görmüştür. İtalya ise bu sorun karşısında istediği desteği ve yardımı bulamayınca, ülkeye gelen mültecilere Schengen vizesi vererek Avrupa Birliğinde serbest dolaşım imkânı sağlamıştır. İtalya'nın bu uygulaması başta Fransa, Almanya, Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde sorun doğurmuş, bu ülkeler kamu güvenliğini ön plana atarak ve Avrupa Birliği Parlamentosundan gelen tepkilere rağmen, ulusal sınır kontrolleri başlatmıştır. Diğer ülkelerin de sınır kontrollerine başvurmasıyla birlikte Fransız ve İtalyan liderler Avrupa Birliği Komisyonu'na bir öneri göndererek, uygulamaların meşru zemine oturtulmasını ve Schengen kurallarının yeniden gözden geçirilmesi istemiştir. Sınır kontrollerinin yapılması bir yandan bütünleşmenin temel dayanaklarından olan serbest dolaşımı yıpratırken bir yandan da ülkeler arasında güven bunalımına neden olmaktadır. Ulusal duvarların yeniden inşa edilmesi, ulus devletin geldiği durumdan şikayetçi olan ve milliyetçi unsurları söylemleriyle canlandıran aşırı sağcılar kendilerini yeniden meşru zemine oturtmuşlardır. Yaşanan ekonomik krizden avroyu, göç sorunundan Schengen sistemini sorumlu tutan aşırı sağcılar, bütünleşme karşıtlığını her fırsatta dile getirmektedirler. Bugün de aynı fırsattan yararlanmaya çalışan Mariane Le Pen liderliğindeki Ulusal Cephe bazı söylem ve vaatlerinde Schengen krizini değerlendirmek istemektedir. Afişlerinde “Danimarka sınırlarını kontrol ediyor, niçin biz değil” sloganına yer vermektedir²²⁰.

Avrupa Birliği karşıtlığını ve kaygısını sadece avro ve Schengen krizi ile açıklayamayız. Bu anlamda bütünleşmenin beraberinde getirdiği kültürel etkileşim

²²⁰ Fatma Yılmaz Elmas, Mustafa Kutlay, “Avrupa'yı Bekleyen Tehlike: Aşırı Sağ'ın Yükselişi”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, S.11, Temmuz 2011, s.17-19

ve ulusal kimliğin korunması gibi konular üye ülkelerin kamuoyunu meşgul etmektedir. Kültürel etkileşim doğrultusunda “ulus devletin birbirine bağlı topluluk kimliklerini yaratma gücü dilsel, dinsel, ulusal ve bölgesel bir çok birbiriyle yarışan kimliğin mevcudiyetinden dolayı kırılmıştır.” Ortaya çıkan çok kültürlülük, ulus devletin geleneksel kimlik yapısını tehdit ederek sosyal ve siyasal alanda milliyetçi hareketlerin artmasına neden olmuştur. Örneğin Fransa’da Ulusal Cephe’nin 1993’te yayımladığı siyasi bir belgede: “ulusal kimliğin korunması için, yurttaşlığın kan bağına dayandırılması; yabancıların geri gönderilmesi; aile kurumu desteklenerek ulusal topluluğun yeni nesillerle devamının sağlanması; eğitimde çok kültürlülük propagandasına son verilerek ulusal kültür bilinci aşılması....” gibi önerilere başvurmuştur.

Bütünleşmenin ve küreselleşmenin etkisiyle sınırların daha soyut hale gelmesi, aşırı sağ propaganda için önem arzeden ötekinin tanımını kolaylaştırmıştır. Irkçılığı ve yabancı düşmanlığını ilkeleri arasına koyan aşırı sağcılar, bu doğrultuda üye ülkelerdeki yabancıların varlığını Avrupa Birliği’nin bütünleşmesine bağlarken, birlik içinde yaşayan üçüncü ülke vatandaşlarını kültürel ve ekonomik problemler bağlamında ‘günah keçisi’ ilan etmektedir²²¹.

II. 4. 2. Genişlemenin Etkisi

Avrupa bütünleşmesinin diğer bir ayağını oluşturan genişleme dalgası, Birliğin üye sayısını artırmaya yönelik politikasıdır. Avrupa Birliği günümüze kadar altı genişleme dalgası yaşamış ve üye sayısını 28’e kadar çıkartmıştır. Ekonomik, siyasi, uluslararası, istikrar ve güvenlik gibi nedenlerden dolayı gerçekleştirilen genişleme, bütünleşme açısından Birliğin yetki artırımına gitmek istemesi karşısındaki isteksizliğin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle genişleme, derinleşmenin karşısında olanlar açısından, Birliğin yetki alanlarının ulusal yetkilerin önüne geçmesinin engellenmesi olarak bir araçtır²²².

²²¹ Yılmaz, Avrupa’da Irkçılık, s.54-55

²²² A.g.e., s.55

Genişleme, Avrupalı elitler tarafından farklı anlam taşırken, üye ülke halkları tarafından refah politikalarına uygun düştüğü kadarıyla destek görmüştür. Özellikle beşinci genişleme dalgasıyla Birlik bünyesine dâhil edilen Merkez ve Doğu (MDA) ülkeleri üye olmadan önce Avrupa toplumunda, Avrupa Birliği bütçesinden faydalanan grupların refah seviyesini azaltacağı ve beraberinde yabancı düşmanlığı ve ırkçılığı arttıracığı düşüncesiyle ön yargıları körüklemiştir. Genişlemenin çıkardığı ikileme rağmen, Avrupa elitlerinin genişlemeyi desteklediği yönleri; pan Avrupa doğrultusunda oluşturulacak etkin ve güçlü bir yapıya sahip Avrupa Birliği, bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında ülkeler arasında çıkabilecek çatışmaları önleyerek gelebilecek göç dalgasına engel olmak ve Birliğin etki alanları doğrultusunda demokrasi ve değerlerini ihraç etmek olarak gösterebiliriz. Dolayısıyla elitlerin desteklediği Avrupa Birliği bütünleşmesi içeride istikrar dışarıda ise daha fazla etkinlik hedefleri, halkın refah standartlarının düşmesi korkusundan dolayı bir zıtlık oluşturmuştur. Bu doğrultuda 2000 yılında Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığını izlemek Merkezi adına Eurobarometer aracılığıyla yapılan çalışmada ırkçılık ve yabancı düşmanlığının altında yatan en önemli neden olarak, refah standartlarındaki düşüş ve gelecek adına güvensizlik gösterilmektedir²²³.

Özellikle 21. yüzyılın başlarında Avrupa Birliğine gerçekleştirilen iç göç neredeyse dış göç rakamlarına yaklaşmıştır. Genişleme dalgasından sonra artan iç göç dalgası 2008’de yaşanan kriz ile birlikte değerlendirilip, Brüksel’e olan tepkilerin artmasına neden olmaktadır. 2004’te gerçekleşen katılımın uyum süreci tamamlanmadan gerçekleşmesi refah seviyesi yüksek olan İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelere niteliksiz göçün başlamasına neden olmuştur. Günümüzde, Birliğin en çok göç alan ülkelerinde karşılaşılan dilencilerin birçoğu yeni üye olan ülkelerin yani, Avrupa Birliği’nin vatandaşlarıdır. Aynı şekilde düşük ücret karşılığı çalışan bu işçiler işsizliğe katkı yapsa da genişlemenin etkisini, Avrupa Birliği’nin

²²³ A.g.e., s.55-56

köklü firmalarının daha az ücret ve daha az vergi amacıyla yatırımlarını yeni katılan ülkelere yapmasında görebiliriz²²⁴.

Ayrıca MDA ülkelerini içine alan genişleme dalgası, Avrupa'nın demokratik ilke ve değerleri açısından da tartışılmaktadır. Liberal demokratik anlayışın aşındırıldığı ve kurumsal yapının zarar gördüğü ülkelerde, Sovyetler Birliği sonrası yeniden oluşturulmaya çalışılan siyasal, kültürel ve ekonomik anlayış Avrupa değerleriyle pek uyuşmamaktadır. Özellikle ileriki bölümlerde değineceğimiz Macaristan'da ve Polonya'da yaşanan antidemokratik ve hukuk dışı uygulamalar, AB genişlemesine karşı olanlar için önemli bir dayanak noktasıdır.

Son yıllarda giderek yaşanan demografik yapısı ve azalan iş gücü gerçeği ile yüzleşen Avrupa Birliği'nde güvensizlik ve gelecek korkusu ırkçılığı sürekli beslemektedir. 1997 yılında Eurobarometer anketi ırkçı hisler taşıyan kişilerin çoğunda, işini kaybetme korkusu ve gelecek kaygısı olduğu saptanmıştır. Genişleme dalgasının Birlik vatandaşlarında yarattığı bu olumsuzluklar, aşırı eğilimlere yönelme ve klasik ulus devlet anlayışına dönme isteğine yol açmaktadır. Aynı şekilde suç oranında da artışa neden olan bu durum, Le Pen ve Haider gibi aşırı sağcıların vatandaşların korkularından yararlanmasına da neden olmaktadır. Doğu genişlemesi ile birlikte aşırı sağcılar tarafından öne sürülen argümanların en önemli nedenlerinden biri, Avrupa bütünleşmesiyle ulaşılmaya çalışılan Avrupa kimliğinin, ulusal kimliği inşa eden aidiyet ve sadakat hissinden yeterince pay alamayışıdır²²⁵.

Sonuç olarak, derinleşmenin neden olduğu soyut sınırlar, farklılıkları belirginleştirirken, genişlemenin beraberinde getirdiği refah paylaşımı korkusunu arttırmıştır. Bütünleşmenin analizinde aşırı sağın ön plana çıkardığı negatif yönleri göz önünde bulundurduğumuzda dolaylı da olsa oluşturulmak istenen yapı, ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına ortam hazırlamaktadır. Master ve Le Roy'un belirttiği gibi *“Avrupa bütünleşmesi sadece ulus devletler arasındaki etkileşimi arttıran bir yapılanma oluşturmanın ötesinde, farklı milli kökene ve sosyal altyapılara sahip*

²²⁴ Murat Ercan, Avrupa Birliği'nde Yükselen Sağ ve Irkçı Politikalar: 21. Yüzyıl Barış Projesinin Sonunu mu Getiriyor?”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.61, Mayıs-Haziran 2017, s.52-53

²²⁵ F. H. Burak Erdenir, *Avrupa Kimliği*, 2.bs., İstanbul 2010, s.34

bireylerin de farklı düzeylerdeki ilişkilerinin artmasına neden olmaktadır.” Şunu da belirtmek gerekir ki, bütünleşmenin kültürel, ekonomik ve siyasi sonuçlarını sadece bütünleşmeye endekslemek eksik bir yaklaşımdır. Aşırı sağın yükselmesindeki etkenleri birbirleriyle etkileşim halinde olan ve birbirinden bağımsız ele alınamayacak çıktılar olarak görmek doğru bir analiz yapmamıza yardımcı olur²²⁶.

II. 5. Etkisini Kaybeden Sol ve Aşırılaşan Ana Akım

II. 5. 1. Etkisini Kaybeden Sol

Soğuk Savaş döneminde birçok Avrupa ülkesi, hem çıkabilecek devrimci ve evrimci sosyalizme engel olmak hem de kapitalizmi dönemin şartlarında korumak amacıyla refah politikalarını uygulamıştır. Bu doğrultuda yürürlüğe konan Keynesyen görüş de refah devleti politikalarına kolaylık sağlamıştır. Ancak, 1970’lerden itibaren ortaya çıkan petrol krizleri, Bretton Woods sisteminin çöküşü ve Doğu Asya’da yükselen ve endüstrileşen ülkelerin yarattığı rekabet ortamı dengeleri değiştirmiştir. Özellikle, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve beraberinde Varşova Paktı’nın da yok olması ile komünizm ortadan kalkmış hem de ona karşı geliştirilen refah politikaları da arka plana itilmiştir. Maastricht Anlaşması ile ortaya konan kıstaslar ve amaçlanan Avrupa Parasal Birliği de Keynesyen ekonomik modelin bırakılmasına zemin hazırlamıştır. Avrupa Birliği hükümetleri de, refah politikalarının terk edilmesi, kamu harcamalarında kesintiye gidilmesi veya tamamen kaldırılması yönünde kararlar alınmıştır. Örneğin, 1992 yılında İtalyan Sosyalist Parti’nin başbakanı Amato, sağlık harcamalarında ve emekli maaşlarında kesintiye gitmiştir. Benzer uygulamalar; Hollanda’da, Fransa’da ve İspanya’da da tercih edilmiştir²²⁷.

Hedeflenen Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi doğrultusunda atılan adımlar ve hükümetlerin sosyal harcamalarında kısıntıya gitmesine neden olan gelişmeler karşısında, halk da kayıtsız kalamamış ve karşıt sesler yükselmeye başlamıştır. Maastricht Anlaşması’nın hedeflediği tarih yaklaşırken hükümetlerin uyguladığı

²²⁶Yılmaz, Avrupa’da Irkçılık, s.64

²²⁷Noi, s.155-156

kesintilere tepki olarak başta İtalya, Fransa ve Almanya olmak üzere birçok ülkede grevler gerçekleştirilmiştir. Tepkiler sadece bu boyutuyla kalmayıp yapılan seçimlerde kendini göstermiştir. Tabii ki refah politikalarını terk eden sosyalist hükümetler de bu tepkiden payını almıştır. Örneğin, 1993 yılında Fransa’da gerçekleştirilen seçimlerde Sosyalist Parti’nin oyları neredeyse yarı yarıya düşerek %17 seviyesini görmüş, İtalya’da ise Sosyalist Parti 1994’te yapılan seçimlerde meclis çoğunluğunu kaybetmiştir. Bu seçimler doğrultusunda, neoliberal politikaları uygulayan “Avrososyalistler” güç kaybetmiştir²²⁸.

Avrupa’da yaşanan köklü değişimi anlayamayan merkezdeki sağ ve sol partiler gerekli çözümü üretememiş; üretemedikçe partilerin programları birbirlerine benzemiştir. Politik söylemler aynı paralelde yol almıştır. Aynılaşan merkezdeki sol partiler, bu durumdan epeyce yara almış; tarih boyunca sol ile özdeşleşen eşitlik ve adil paylaşım gibi ilkeler yeni düzende farklılaşmıştır. Artık yeni oyuncularla sahnelenen uluslararası siyaset, küreselleşen dünyada rekabetin arttığı ve işgücü tasarrufuna gidildiği bir dönemi temsil etmektedir. Yeni koşullara uyum sağlayamayan sol partiler, refah devletinin sürdürülememesi nedeniyle yalpaladılar ve hareket kabiliyetleri giderek azaldı. Avrupa toplumlarını artık kendi şemsiyesi altında toplayamayan sol partiler, kimseye yaranamadı. Buna karşılık, yeni yeni seslerini duyurmaya başlayan aşırı sağ partiler, solun zayıflığını da ustalıklı kullanmışlardır. Ekonomideki değişimin ve kapitalizmin etkisiyle işlerini kaybeden sol seçmen ise aşırı sağ partilere yönelmişlerdir²²⁹.

Popülist, yabancı düşmanı ve milliyetçi aşırı sağ partiler milliyetçiliği sonuna kadar istismar ederken, komünizmin çöküşü ile güven bunalımına giren sol partiler, etkili muhalefet sunamamışlardır. Siyasetçilere duyulan güvensizlik, seçimleri boykot etmesi ve sol partilerin kendi görüşleri dışında hareket etmeleri aşırı sağcı partiler için verimli bir alan yaratarak Fransa’da Le Pen’e eski komünist seçmenlerden oy gelmesine neden olmuş öte yandan Yunan sosyalist partisi PASOK’un milliyetçiliği kullanarak oy kazanmasına yol açmıştır. 1970’lerden

²²⁸ A.g.e., s.157

²²⁹ Atikkan, 19-20s.

itibaren sağ partilere karşı, zayıf ve minimal devlet kartını kullanan sol partiler “daha fazla özgürlük, daha az devlet” sloganını zayıflatmış, böylece hayal kırıklığına uğrayan geleneksel düşük seçmenler, sosyal demokrat eğilimlerden vazgeçmeye başlamışlardır²³⁰.

1980’lerde Avrupa’da demokrasiler “temsil krizi” bunalımı yaşıyordu. Seçmenler artık sağ ve sol merkez partilere sıcak bakmıyor ve sandığa gitmiyordu. Bir yandan cazibesini kaybeden merkez partiler, diğer tarafta ise bu durumdan faydalanan popülist aşırı sağ partiler. 1984 yılında Le Pen Avrupa Parlamentosu seçimlerini kazanınca bu yıl aşırı sağ partilerin miladı olmuştur. Fransa’dan sonra Avusturya’da da; Avusturya Özgürlük Partisi 1999 yılındaki seçimlerde neredeyse oylamaya katılan seçmenlerin üçte birini kendi safına çekmiş ve koalisyon ortağı olarak iktidarı Sosyal Demokrat Parti ile paylaşmıştır²³¹.

Sol partiler, ideolojik olarak milliyetçiliğin aşırı yansıması olan ırkçılık karşıtlığı ile özdeşleşmiştir. Ancak, sol yapıların daha önce bahsedilen nedenlerin etkisi ve kendi içindeki parçalı yapısından dolayı solun, ırkçılık karşıtı hareketleri etkisini kaybetmiş, böylelikle karşı bir gücün eksikliği aşırı sağ partilerin yolunu açmıştır. Donald Sossoon, Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Sosyalizmi’ni ele aldığı kitabında, komünizmin çökmesini tektipleşmeye doğru bir yönelim olduğunu iddia etmiştir. Bunun nedeni ise, ortaya çıkan siyasi belirsizliğin politikaları birbirinden ayıracak bir yapıda olmadığını ve bu yüzden sağ ve sol partilerin tektipleştiğini ifade etmektedir. Sossoon, hem muhafazakâr hem de sosyal demokrat partilerin neoliberal politikalar etrafında birleştiğini belirtirken, tam istihdam ve refah devleti politikalarını benimsemiş sosyal demokrasinin, küresel değişimlerin etkisinde kalarak solun geleneksel değerlerinden uzaklaştığını iddia etmiştir²³².

Sovyetler Birliği’nin dağılması ve komünizmin çökmesi eski Demir Perde Ülkeleri’nde solu dayanıksız ve slogsansız bırakmıştır. Başka bir ifadeyle solun yol göstericilerinin etkisini yitirmesi sol partileri savunmacı stratejiye yöneltmiştir.

²³⁰ Noi, s.158

²³¹ Atikkan, s.99

²³² Noi, s.160-161

Bugünün solu “kapitalizmi sona erdirmek” gibi söylemlerden uzaklaşmış ve savunmacı bir pozisyona eğrilmiştir. Bu pozisyon geçmişte kazanılan değerlerin korunması ve kapitalizmin altında geliştirilmesi politikalarını içermektedir²³³.

II. 5. 2. Aşırılaşan Ana Akım

Aşırı sağın giderek yükselen etkisi, sadece seçimlerle sınırlı kalmayıp siyasal ve toplumsal alanda da nüfuzunu hissettirmektedir. Bu durum karşısında ana akım siyasi güçler, bir yandan gelişmeleri çıkarları doğrultusunda kullanırken bir yandan da şaşırtıcı derecede kayıtsız kalmışlardır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya konan ortak mutabakatın önemli dayanaklarından biri, aşırı ideolojilerin siyaset arenasından uzak tutulmasıydı. Başarılı geçen otuz yıldan sonra aşırı güçler marjinalleştirilmiş, kamudan ve meşruiyetten mahrum bırakılmışlardır. Özellikle 1980’lerden itibaren kendi konumundan sıyrılmaya çalışan aşırı sağ partiler, meşru ya da gayri meşru iktidar koalisyonlarında yer bulmaya başlayınca siyasetin yasaklı bölgesinden kurtulmaya başlamışlardır. Burada asıl önemli olan; ana akım partilerin, medyanın ve elitlerin aşırı sağın retoriğinde yer alan temaları ‘benimseyerek’ ve ‘normalleştirerek’ bunların yaygınlık kazanmasına neden olmalarıdır. Bu doğrultuda göçmenlere yönelik daha sert tedbirler, sosyal hizmetlerden ve imkânlardan yararlanmasını önleme gibi uygulamalara giden ana akım hükümetlerin, aşırı düşünceden faydalandığından söz edebiliriz. Bu tarz uygulamalar ile ana akım partiler, aşırı sağcılarla ittifak yapmasalar bile, onların görüşlerine tehlikeli şekilde yaklaşmakta ve meşruiyet sağlamaktadırlar. Böylece aşırı sağcılar ile ana akım arasındaki sınır belirsizleşirken, bu durum aşırı sağ partilere oy oranında çok bir şey katmasa da siyasi gündemi belirleme açısından ciddi bir avantaj sağlamaktadır²³⁴.

Ana akım partilerin durumundan dolayı, aşırı sağ partilerin yerel, ulusal ve Avrupa genelinde aldığı oylar kısmen doğru analiz yapmamızı sağlar. Çünkü herhangi bir seçimde aşırı sağın kaybettiği oyları, ana akım partiler seçimlerde aşırı sağın söylemlerini de kullandıkları için kendi saflarına çekmiştir. Ayrıca, aşırı sağın uğradığı seçmen kaybı bir sonraki seçimlerde siyasi oluşumlarla veya göreceli

²³³ A.g.e., s.161

²³⁴ Aristotle Kallis, “Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi”, *SETA*, S.119, Mart 2015, s.8-9

kazanımlarla telafi edilebilir. Aşırı sağ partilerin seçmen sayısı ve toplumsal tartışmalar ele alındığında her iki açıdan da pozisyonlarını sağlamlaştırmışlardır. Cas Mudde, aşırı sağın yükselişini “patolojik normallik” kavramıyla açıklamaktadır. Yani, “patolojik normallik” ana akım temsilcilerinin ve toplumunun sürekli parçası olan veya son zamanlarda daha kabul görmüş inanç ve değerlerin radikalleşmesini ifade eder. Haliyle “patolojik normallik” sadece ana akım için değil ana akımında sahip olduğu bir problemdir²³⁵.

II. 6. Göç

Batı Avrupa'nın çok milletli bir yapıya kavuşması karmaşık bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra yaklaşık 1960'larda toplu göç başlamıştır. Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve Kuzey Avrupa Ülkeleri hızlı büyüme içine giren ekonomileri için gerekli olan iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla bir takım istihdam programları yürürlüğe koymuşlardır. Bu doğrultuda kapılarını göçmenlere açan ülkeler, yeni gelen bu misafirlerinin bir kısmını iyi bir maaşla ağır sanayi kollarında bir kısmını da maaşın düşük olduğu tehlikeli işlerde çalıştırmışlardır. Göçün merkezi hâline gelen Avrupa'da bu kararlar siyasi ve ticari gücü olan elitler tarafından alınmaktadır. Elitlere göre göçmenler, iş gücündeki eksikliği gidermek için geçici ikamet eden kısa vadeli bir çözümdür. Duruma göre göçmenlerin bazıları daha uzun süre kalabilirdi. Ancak planlanan şekilde gelişmeyen bu süreç sonunda göçmenlerin refah içinde devamlı ikamet eden “misafir işçiler” olacağını ve kendi yaşayış tarzlarını, geleneklerini ve göreneklerini de beraberinde getireceklerini kimse tahmin etmemiştir²³⁶.

Misafir işçi olarak getirilen göçmenlere 1970'lerin ikinci yarısından itibaren teknolojiye yaşanan devrimlerden dolayı Avrupa'nın pek de ihtiyacı kalmamıştı. Kalifiye olmayan işgücüne artık ihtiyaç yoktu. Bu durumdan etkilenenler ise Avrupa'da ikamet etmeye devam eden ve kol gücü ile çalışan göçmenler oldu. Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık bu ortamdan fazlasıyla kendine pay çıkarmıştır. Artık

²³⁵ A.g.e., s.9

²³⁶ Christopher Caldwell, *Avrupa'da Devrimin Yansımaları*, (çev. Hasan Kaya), 1.bs., İstanbul 2011, s.13-14

kitleler halinde göçe gerek duymayan Avrupa'da birçok ülkede göçmen işçilik yasalarla engellendi, sınırlar kaçak göçe karşılık sıkı bir kontrole alındı. Soğuk Savaş'ın etkisini hissettirdiği bu dönemde, hükümetler ve iş verenler ekonomik avantajları doğrultusunda göçü desteklerken, göçmenlerin yerleştirilmesiyle ortaya çıkabilecek olan sosyal ve kültürel problemleri göz ardı etmişlerdir. Avrupa'da göz ardı edilen, kafa yorulmayan birçok konunun doğurduğu olumsuz sonuçlar her zamanki gibi aşırı sağ partiler için iyi bir kaynak olmuştur. Çevresindeki değişime göre birçok Avrupalı, haliyle işini, sosyal güvencelerini kaybetme ve ev bulamama gibi bazı korkulara kapılmıştır. Bu duyguları gören, sömüren ve üzerinden politika üreten aşırı sağ partiler kısmen de olsa yabancı düşmanlığı ve ırkçılığı kendine has yöntemlerle hayata geçirmiştir. Kısmen diyoruz, çünkü o dönem itibariyle hala etkisini hissettiren ve ırkçılık karşısındaki en büyük engel olarak görülen solun varlığı devam etmekteydi²³⁷.

II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan ve dönem dönem devam eden legal ve illegal göçler, içlerinde var olan ulusal azınlıklara rağmen homojen bir ulus-devlet görünümündeki birçok Avrupa ülkesinin zaman içerisinde kültürel ve etnik olarak heterojen bir görünüme bürünmesine neden olmuştur. Artan yabancı sayısının hem başarısız politikalarının nedenleri hem de kültürel ve dinî gerekçelerle toplumla bütünleşmemeleri, yerel toplum ile aradaki farkların belirginleşmesine ve göze batmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda çevresindeki yabancıların giderek arttığına inanan ve bunu belirten Avrupalı, birçok sosyal ve ekonomik problemin kaynağı olarak göçmenleri görmektedir²³⁸.

1980'li yıllardan itibaren iki önemli tarihsel süreç yaşanmıştır. İlki 1970'lerin sonlarına doğru refah devleti anlayışının zayıflaması ve neoliberalizmin yükselişi, ikincisi ise 1980'lerin ikinci yarısından itibaren 'Perestroky'a ile başlayan ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar devam eden reformlardır. Liberal Devrim olarak bilinen bu süreç sonunda ulusal kimlik arayışları ve kültürel hakların talep edilmeleri yoğunluk kazanmıştır. Bu süreçte solun evrensel söylemleri de

²³⁷ Mehmet Taş, *Avrupa'da Irkçılık*, 1.bs., Ankara 1999, s.15-16

²³⁸ Yılmaz, *Avrupa'da Irkçılık*, s.102-103

gerilemiştir. 1980'ler itibariyle yeni sağın beraberinde getirdiği, liberalizm anlayışı küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki değişim ve dönüşüm yabancı düşmanlığını da etkilemiştir. Atomize olan bireylerin girdiği kimlik bunalımı, kendinden olan insanları seçme ihtiyacı doğurmuştur. Aşırı sağ partiler de, kimlik arayışındaki insanların oluşturduğu 'biz' tanımına karşılık, öteki olarak nitelendirdikleri insanlar veya gruplar üzerinden propaganda üretmişlerdir. Yeni düşünceler doğrultusunda mantığa uygun olarak ulusal kimlik ve ulus devlet tanımlamaları yapılmıştır²³⁹. İngiltere'de Thatcher, 1978'deki açıklamasında: *"Bu ülkede insanlar başka kültürlerden gelen insanların istilasından korkuyorlar. Biliyorsunuz ki İngiliz karakteri, demokrasi ve hukuk uğruna İngiltere'de ve dünyada çok savaş verdi. İngiliz halkı bu kazanımının yok edileceği algısına kapılırsa tepki gösterir ve gelenlere düşman olur"* açıklamasıyla göçmenleri kültür ekseninde değerlendirirken bir yandan da İngilizlerin tarihteki yerini de belirtmiş oluyordu²⁴⁰. Bu doğrultuda Fransa'da ise "Fransız devriminin kardeşlik, adalet ve eşitlik gibi evrensel değerlerinin değil Fransız ulusal karakterinin daha önemli olduğu" görüşleri yaygınlık kazanmıştır. Özellikle küreselleşmenin önemli sonuçlarından olan göç ve entegrasyon, milliyetçiliğin yükselmesine neden olurken, üçüncü dünya ülkelerinden, ülkelere göç edenlere karşı yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın ilk adımları olan ön yargının yükselmesine neden olmuştur²⁴¹.

Artık etrafta sıkça karşılaşılan göçmenler "biz varız, buradayız" dediklerinde Avrupa yeni bir durumla karşı karşıya olduklarını anladı. Ortaya ise bazı sorular yayıldı: "Göçmenler Avrupa toplumuna nasıl entegre olacak? Fransız usulü asimilasyon mu? Çok kültürlü toplum modeli mi? Asayişin sağlanamadığı göçmen mahallelerinin akıbeti ne olacak? Göçmenlerin kendi ülkelerindeki yaşam tarzını Batı ülkelerinde sürdürmesi mümkün mü?" Göçmen gerçeği giderek bir sorun

²³⁹ Taş, s.17-18

²⁴⁰ Atikkan, s.28

²⁴¹ Taş, s.27-28

hâline dönüştü. 11 Eylül saldırılarından sonra ise göç kavramı bir anda İslam sorunu hâline gelmiştir²⁴².

Öte yandan güvenlik kavramı günümüzde bilinen tanımını aşmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ulusal sınırların, bütünlüğün ve değerlerin siyasi/askeri açıdan korunmasını ifade eden güvenlik kavramı, şimdilerde ise bir devleti ideolojik ve askeri tehditlerden yanı sıra göç, etnik, dinî ve kimlik taleplerinden de koruma görevini üstlenmektedir. Son dönemlerde göç, Batı’da kamusal alanda ilgilenilmesi gereken bir güvenlik sorunu olarak iletmeye başlandı. Günümüz devletlerinin işsizlik, şiddet, güvensizlik ve kaçakçılık kavramlarıyla ilişkilendirdiği ‘göçmenlere’ ve ‘ötekilere’ karşı korkuyu çoğaltma eğiliminde olduğu belirtilebilir. Bu eğilim göçmenleri olumsuz bir konuma yerleştiren aşırı sağ söylemi de güçlendirmektedir. Göçmenler için kullanılan akın, işgal ve zorla girme gibi kavramlarda bu söylemi duymak mümkündür. Güvenlik söyleminin amacı, devleti korumaktan toplumu korumaya evrildiği için, toplumu gelebilecek tehditlere karşı koruma endişesi günlük hayatta güvenlik söyleminin en önemli belirtisi hâline gelmiştir. Göçün güvenikleştirilmesi özellikle 11 Eylül saldırılarında gündeme gelmiş daha sonra Madrid ve Londra saldırılarıyla da önem kazanmıştır. Saldırgan teröristler her ne kadar saldırdıkları toplumun bir üyesiye de bu saldırılara gelen tepkiler sonucu göç meselesi odak noktası olmuştur. Yaşanan olaylardan göçmenlerin sorumlu tutulması, bozuk sistemin ürettiği yapısal yetersizliklerin dış nedenlere bağlanması yönünde bir gayret gibi görünmektedir²⁴³.

Aşırı sağ partiler yabancılardan dolayı ulusal güvenliğe ilişkin kullandığı “istila”, “saldırı” ve “akın” gibi kavramlar, milliyetçi hareketlerin canlanmasına yol açarken toplumun yabancılara dair olumsuz algısını da pekiştirmektedir²⁴⁴.

Göç konusunda değinilecek önemli konulardan biri de Avrupa’nın demografik yapısı ve sürdürülebilir ekonomi için gerekli olan işgücü ihtiyacıdır. Avrupa’nın

²⁴² Atikkan, s.19

²⁴³ Ayhan Kaya, *İslam, Göç ve Entegrasyon*, (çev. Nur Yasemin Ural), 1.bs., İstanbul 2016, s.9

²⁴⁴ Nurgül Bekar, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Yabancı Düşmanlığı ve Avrupa Güvenliğine Etkisi”, *Bilgi Strateji*, S.18, Bahar 2018, s.132

nüfus artışında en önemli pay göçe aittir. Avrupa'nın nüfus yapısı itibariyle genç nüfus eksikliği ülke ekonomilerini büyük ölçüde göçmenlere bağlamaktadır. Geçen 30 yıl itibariyle AB üye ülkelerinin doğurganlık oranının 2.5-3'lerden 1.8'lere düşmesi, göçmen meselesinin gelecekte de önemli bir yer kaplayacağını habercisidir. Bu bağlamda göç : “Sürdürülebilir nüfus artışı, aktif iş gücü ve refah devletinin sürdürülebilmesi için gerekli ve önemli bir araçtır”. Bundan dolayı AB üye ülkelerinin ekonomilerinin devamı için göçmenler önemli bir konumdadır. Fransız Ulusal Demografik Çalışmalar Enstitüsündeki bir uzmana göre: “Gelecek yıllarda Batı Avrupa hem göçmenlere karşı düşmanlıkla hem de göçmen ihtiyacı gerçeği ile aynı anda yaşamak zorunda kalacaklar”²⁴⁵.

Robert Maier, göçmenlerin sorunlu gruplar olarak lanse edilmesini üç nedene bağlamaktadır²⁴⁶:

- Birinci neden, aşırı sağ partilerin AB üye ülkelerinin karşılaştığı sorunları sömürmesi olarak tanımlayan Maier, bu partilerin göçmenleri dinî, kültürel ve etnik farklılıklardan dolayı, sorunlu olarak topluma gösterildiklerini belirtmektedir. Bu süreçte hükümetler ve işverenler tarafından planlı bir programa tabi tutulmayan göçmenlerin ihmaller nedeniyle sıkıntılı bir yaşam sürdürdüğü ya da sürdüreceği gerçeği göz ardı edilmekte ve Avrupa'da toplumsal yaşama ayak uyduramayan bu gruplar Batı kültürüne uzak olmakla suçlanmaktadırlar.

- İkinci neden, geleneksel demokratik partilerin bilerek veya bilmeyerek takındığı tavidir. Bu partiler, göçmen nüfusunu kontrol edebilmek ve düzenlemek adına birçok sıkı politikaya başvurmaktadır. Böylece, göçmenlerin sorunlu yapısının hükümet tarafından da tanınmış olması bu grupların Avrupa'daki algısını olumsuz yönde etkilemektedir.

- Son neden, Avrupa bütünleşmesinin neden olduğu sonuçlardan biridir. Görece fakir ve güvenliği tartışılan alanlardan mültecileri çekmesi, bütünleşmenin oluşturduğu refah ortamında devam eden bir gerçektir. Maier, bütünleşmenin giderek

²⁴⁵ Noi, s.129-130

²⁴⁶ Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.107-108

hızlandığı bu dönemde birçok AB üyesi ülkenin mültecileri kabul etme konusunda kurallarını sıkılaştırdığını ifade etmektedir. Haliyle, görece daha gevşek kurallara sahip ülkeler, mültecilerin cazip noktası hâline gelmemesi için bir nevi mülteci tanımama yarışına girmişlerdir. Birbirleriyle de ilişkili olan bu süreçte AB'nin göçmenlerle ilgili karşılaştıkları sorunları aşırı sağ partiler yabancı düşmanlığı ve ırkçılık boyutuna taşıyarak bir kazanç elde etmeyi planladıkları söylenebilir.

Göç konusunun bir başka yansıması ise göçmenlerin ve mültecilerin oluşturduğu ayrı alanlardır. Gettolaşma kavramıyla ifade edilebilecek bu durum ekonomik, kültürel koşullar ve kişisel bağlantılar gibi nedenlerle meydana gelirken, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa uğrayan gruplar toplumdaki uzaklaşarak bu alanı oluşturmaktadır. Kültürel ve dinî farklılıklardan dolayı toplumsal bütünün bir parçası olamayan bu gruplar, temel değerlerini taşıyan bu alanı sağlamlaştırmaya başlamışlardır. Ön yargıların hâkim olduğu yapıda gettolaşma, ön yargıların yeniden pekişmesine zemin hazırlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kendilerine düşük ırk ya da kültür olarak bakılan göçmen ve mülteci gruplar sosyal dışlanmanın etkisiyle, kendilerini toplumdaki soyutlayıp gettolar oluştururken; bu gettolar Avrupa toplumunda, bütünleşmek istemiyorlar algısı yarattığı için bir kez daha dışlanmaya maruz bırakılmışlardır. Oluşturdukları gettolarda yeterli iş ve yaşam koşulları bulunmayan bu gruplar çevrenin huzurunu ve yaşam biçimini olumsuz etkilediği düşüncesiyle bir takım yabancı düşmanı ve ırkçı söylemlerle karşı karşıya kalmakta ve siyasal alanda aşırı sağ partilerce seçim malzemesi olarak kullanılmaktadırlar²⁴⁷.

Sonuç olarak, Arap Baharı ile başlayan ve neredeyse tüm Ortadoğu'ya yayılan istikrarsızlık ve savaş durumu bölge insanını daha iyi ve daha güvenilir bir yaşam için Avrupa'ya yönlendirmiştir. Son dönemlerin en büyük göç dalgasıyla karşı karşıya kalan AB ülkeleri bu durumu sınırlarını koruyarak veya katı yasalar uygulayarak önleme çabası içine girmişlerdir. Göçmenler Avrupa toplumunda bütünleşmeye engel olarak görüldükleri için dışlanmaya maruz kalmakta, böylece aşırı sağ partilerin söylemlerine de uygun ortam sağlayan bu olaylar Avrupa'da yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın artmasına neden olmaktadır. Örneğin Alman aşırı

²⁴⁷ A.g.e., Avrupa'da Irkçılık, s.111

sağ partisi AFD (Almanya Alternatif Partisi) lideri Frauke Petry bir ropörtajında: “Polis yasadışı yollarla ülkeye giren sığınmacıları gerekirse vurmali” açıklamasını yapmıştır²⁴⁸ .

Galleri’in başkenti Cardff’te ise sığınmacıların renkli bileklik takma zorunda olduğu aksi takdirde yemek yardımından faydalanamayacağı belirtilmiştir²⁴⁹. İngiltere’nin Middlesbrough şehrinde ise sığınmacıların yaşadıkları evlerin kapılarının kırmızı olması İngilizlerin imajını zedelemiştir. Times gazetesinin haberine göre, şehirdeki 165 evin 155’inde kırmızı kapıya rastlanmıştır²⁵⁰. Danimarka’da ise aşırı sağ parti olan Danimarkalılar Partisi kadınları sığınmacılardan korumak amacıyla 150 tane sprej dağıtmış, tecavüzden korumak amacıyla dağıtılan bu sprejlerin etiketine ise sığınmacı önleyici yazılmıştır.²⁵¹

²⁴⁸<http://www.haberiyakala.com/alman-politikaci-frauke-petry-siniri-asan-multecileri-vuralim-63924-haber> (10.04.2018)

²⁴⁹<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gallerde-siginmacilara-renkli-bileklik-uygulamasi-40044759> (10.04.2018)

²⁵⁰<http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/ingilterede-siginmacilara-kirmizi-kapi-isareti-40042941> (10.04.2018)

²⁵¹<https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/09/29/gocmen-karsiti-sprej-dagittilar> (04.10.2018)

III. BÖLÜM

AVRUPA'DA AŞIRI SAĞ PARTİLERİN YÜKSELİŞİ VE AVRUPA BİRLİĞİNİN İRKÇILIK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI İLE MÜCADELE ÇABALARI

III. 1. Aşırı Sağ Partilerin Yükselişi

Aşırı sağ partiler özellikle son otuz yıllık dönemde, iki savaş arası dönemdeki imajından sıyrılıp, demokratik sistemde popülist bir hareket olarak siyasal alanda boy göstermektedirler. Geçmişle bağını koparma veya inkâr etme yoluyla sistemin içinde kalan aşırı sağ partiler, karşıt ideoloji ve farklı politika benimseyerek bölgesel farklılık gösterse bile merkez siyaseti hedef alma açısından birleşiklerdir. Avrupa'nın bölgelerine göre farklılık gösteren aşırı sağ söylemler, bu partilerin çeşitliliğine dair önemli bir göstergedir. Aşırı sağ partilerin kendi içinde çeşitlilik göstermesine rağmen, partilerin ortak özellikleri dikkate alınarak, siyasi ve ideolojik genellemeler yapılabilir. Bunlar²⁵²:

- Aşırı sağ partiler, kuruluş amaçlarında ve söylemlerinde yer verdiği aşırı milliyetçi tutum, modernitenin beraberinde getirdiği çok kültürlülüğe ve uluslararası girişimlere saldırmaktadır. Aşırı milliyetçilik ırka, renge, kültüre ve dine dayalı ötekilere karşı oluşan olumsuz algıya dayanan ırkçı eğilim içermektedir.
- Liberal öğretinin temel savlarından olan insanların eşitliğine ilişkin görüş reddedilmektedir. İnsanlar arasında belirli bir hiyerarşi oluşturarak bizler ve ötekiler ayırımına gidilmektedir.
- Aşırı sağ partiler, insanlar arasındaki eşitliği kabul etseler bile, insanların farklı geleneklere, yaşam tarzlarına ve inanışlara sahip olduklarını düşündükleri için her kültürün kendi coğrafyasında gelişmesini istemektedirler. “Böylece çok dar bir ulus ve ‘Avrupalı’ kimliğine inanarak muhtelif kültürel/dinî grupların bir arada yaşamalarını reddetmektedirler”

²⁵² Kallis, s.13-15

- Aşırı sağ partiler, sorunlar karşısında basit çözümler üreterek elit karşıtlığı yapmakta ve halkın yanında gözükmektedirler. Aşırı sağ partiler, “... ana akım siyasi sistemin göz ardı ettiği veya anlayamadığı sessiz yığınların sesi olduklarını söylemektedirler.”

- Aşırı sağ partiler, hiyerarşik bir yapıya sahiptirler ve tepede karizmatik bir lider vardır. Partiyle bütünleşen lider, kitlelere yön verebilmesi için önemlidir. 21. yüzyılda Le Pen, Haider, Bossi ve Wilders bu özellikleri taşımaktadır.

- Güçlü bir devlet anlayışı özellikle aşırı sağ partilerce dillendirilmektedir. Ötekilere karşı, ülkenin geleneksel değerlerinin korunması ve kanunlarla desteklenmesi istenmektedir.

- Sınırlı kaynakların, göçler sonucunda artan nüfusa göre oranının azalması karşısında sağ partilerin kaynakların kullanılması konusunda kendi halkına öncelik tanınması istenmektedir.

Mudde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra aşırı sağ partilerin günümüze gelene dek üç farklı aşamadan geçtiğini ifade etmiştir. Bunlar²⁵³:

- İlki; 1954-1980 arası dönemi ifade eder. Bu dönemde aşırı sağ partiler, faşist partilerin mirasçıları olarak kabul görmektedirler. Faşist partilerin devamı olan aşırı sağ partilerin analizinde haliyle faşist terminolojinin dayanakları kullanılır.

- İkincisi; 1980-2000 arası dönemi ifade eder. Bu dönem yapısı itibarıyla merkezinde “modernleşme teorilerinin” yer aldığı zaman dilimini gösterir. Bu dönemde aşırı sağ partiler toplumun küçük bir kesimine hitap eder. Aşırı sağ partilere olan destek “yapısal olarak belirlenmiş patolojilere” dayanmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde, bozulan toplumsal, ekonomik ve siyasi koşullar altında bu destekler sayesinde aşırı sağ partiler etkisini arttırmaktadır. Aşırı sağ partilere olan desteğin altında yatan en önemli neden modernleşme ve beraberinde getirdikleridir. Kısaca belirtmek gerekirse “modernleşmenin ya da küreselleşmenin kaybedenleri” yaşanan değişimler sonucunda aşırı sağ partilere yöneleceklerdir.

²⁵³ Cihan Uzunçayır, “Batı Avrupa’da Aşırı Sağ Partiler Neden Yükseliyor?”, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, S.15, Aralık 2017, s.370-171

- Üçüncüsü ise; 2000’de başlayan ve günümüze kadar devam eden dönemi ifade eder. Bu dönemde aşırı sağ partiler sistem içerisine dâhil olmuşlardır. Aynı şekilde aşırı sağ partiler bağımlı değişken rolünden bağımsız değişken rolüne evrilmişlerdir. Yapılan ampirik çalışmalar sonucunda aşırı sağın düşünce ve fikir yapısının Batı’nın ana ideolojilerine yabancı olmadığı ve kitlesinin daha geniş bir tabana yayıldığı görülmüştür. Mudde, aşırı sağa olan desteğin ana ideolojiler, fikirler ve politik pozisyonlarla bağlantılı ve uyum içinde olmasından dolayı bu durumu “patolojik normallik” olarak tanımlamıştır. Mudde, bu düşüncesiyle aşırı sağ düşüncenin ana akım partileri kendi görüşleri doğrultusunda etkilediğini ve radikalleştirdiğini ifade eder.

Cas Mudde’e göre aşırı sağ nativist, otoriter ve popülist olguların toplamının bir yansımasıdır. Cas Mudde bu olguları şöyle açıklamaktadır²⁵⁴:

- Nativizm, yalnızca yerel grubun dikkate alındığı ve bu doğrultuda politikaların belirlendiği ve içinde yabancı düşmanlığı ve milliyetçiliği barındıran bir sistemdir.
- Otoriterizm, kuralları kesin olarak belirlenen ve olası kural ihlalinde ağır bir cezanın öngörüldüğü bir inançtır.
- Popülizm, toplumun “saf insanlar” ve “yozlaşmış seçkin gruplar” olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade eden ve genel iradenin siyasetin merkezinde olmasını dile getiren bir düşüncedir.

Toplumun aşırı sağ partilere yönelme nedenlerine baktığımızda ise²⁵⁵;

- Seçmenlerin nativist doğrultuda hareket etmesi,
- Aşırı sağ partilerin otoriter bir yapı sergilemesi,
- Siyasi hoşnutsuzluk,
- AB karşıtlığı.

²⁵⁴ Cas Mudde. "Radical Right Parties in Europe: What, Who, Why?" *Participation* Vol. 34 Iss. 3 (2011) Available at: http://works.bepress.com/cas_mudde/46/, s.12

²⁵⁵ Matthijs Rooduijn, “The rise of the populist radical right in Western Europe”, *European View*, S.1, 2015, s.5-6

Şekil 2: Aşırı Sağı Besleyen Faktörler

Kişisel Güvenlik	Ekonomik Faktörler	Kültürel Faktörler	Devlet	Küresel Sistem
Azınlık ve sığınmacılara yönelik olumsuz algı ve korku	İşsizlik (reel ve algı)	Müslüman karşıtlığı	Devlet egemenliğinin zayıfladığı algısı	Avrupa entegrasyonuna yönelik olumsuz algı (Euroskepticism)
	Ekonomik yoksunluk algısı			Uluslararası göç dalgaları
	Sanayisizleşme	İslamlaşma algısı ve korkusu	Merkez sol partilerin söylem üretmemesi	Schengen faktör hareketliliğine yönelik olumsuz algı
	Sosyal Güvenlik erişiminde sorunlar	Yabancı düşmanlığı	Siyasi yolsuzluklara duyulan öfke	4. Sanayi Devrimi ve otomasyonun artışı
	Eşitsizlikler, Gelir Dağılımı Bozuklukları	Milli Kültürün (Avrupalılık, Hristiyanlık) erozyona uğradığına dair algı	Roman, Kuzey Afrikalı, Müslüman, Türk, Arnavut gibi azınlıkların günah keçisi gibi görülmesi	Dünyada otoriter ve aşırı milliyetçi ideolojinin güçlenmesi
	Yoksullaşma			Rusya, Çin ve Doğu Asya modellerine (otoriter, planlamaya dayalı ve devletçi) duyulan ilgi

Şekil 2 (Devamı): Aşırı Sağı Besleyen Faktörler

	Eğitimsiz & Vasıfsız işgücü istihdamında tıkanma			
	Eğitime erişim ve yeterlilikler			

Kaynak: Halil Kürşad Aslan, “Aşırı Sağın Yükseliş: Resme Küresel Perspektiften Bakmak”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 14, S.53, Ocak-Nisan 2018, s.54

Özellikle otoriter bir yapıya sahip olan partilerde, otoriter bir lider, toplumun korku deneyimlerinden kurtulması için güçlü kişilere bağlı olma isteğini karşılar. Karşılıklı olan bu ilişki bağının sonucunda popülist söylemler ön plana çıkmaktadır.²⁵⁶

Aşırı sağ partilerin 1980’lerden günümüze kadar yükselen seyrini ele aldığımızda tablodaki faktörler önemli bir yer işgal etmektedir. Öte yandan, 1980’lerden itibaren etkisini arttıran aşırı sağ partilerin, 1930’lardaki ve 1940’lardaki benzeri oluşumlarının aynısı olduğu söylenemez. II. Dünya Savaşı öncesinin faşist partileriyle günümüzün aşırı sağ partileri bazı farklılıklar göstermektedir.²⁵⁷ Bu iki dönemin iki farklı parti anlayışının arasındaki temel fark olarak demokrasiye yaklaşımları ele alınabilir. Zaslove göre, “*Yeni sağ radikal partiler, öncüllerinin aksine ideolojik olarak liberal demokrasi karşıtı değillerdir.... demokrasiyi yozlaşmış elit politikacılardan kurtardıklarını iddia etmektedirler.*” Geçmişin faşist partilerinin korporatist bir devlet anlayışını hedeflediğini açıklayan Zaslove, günümüz aşırı sağ partilerinin ise, “otantik sivil toplum” hedefinde olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, “.... *Bu kavramda kendini çokkültürlü toplum inşasından, göçmenlerin*

²⁵⁶ Marcel Lubbers, Merove Gijssberts and Peer Scheepers, “Extreme right-wing voting in Western Europe”, *European Journal of Political Research* 41: 345–378, 2002, s. 352

²⁵⁷ Muhammed Onur Çöpöğlü, “Avrupa’da Yükselen Popülist Aşırı Sağ Partiler: Özgürlükler ve Uluslar Avrupası (ENF) Grubu Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017, s.7

işgalinden, Amerikan kültürünün hegemonyasından ve bürokratik devletten özgürleştirmiş olmalıdır. Yeni aşırı sağ siyasal partiler, faşist partilerin korporatist ideolojisinin aksine, serbest pazar ekonomisini desteklerler.” Mudde’da iki dönem partileri arasındaki farkın demokrasiye yaklaşımlarından kaynaklandığını ifade ederken, günümüz aşırı sağ partilerinin demokrasiyi benimsediğini ama demokrasiden kaynaklanan çok kültürlülük ve azınlık hakları gibi kavramları reddettiklerini belirtir²⁵⁸.

Aşırı sağ partiler için politikalarında en önemli araçlardan biri popülizmdir. Popülizmin temel belirleyici özelliği; seçkinlerin ‘kötü’ veya ‘yolsuz’, toplumun ise ‘iyi’ veya ‘saf’ olarak konumlandırılmasıdır²⁵⁹. Popülizmin yükselen seyri, liberal demokrasiler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Popülizm, antidemokratik bir yapıda olmasa da azınlık hakları, çoğulcu yapı ve hukukun üstünlüğü konusunda liberal bir görüntü sergileyememektedirler²⁶⁰. Kısaca, aşırı sağ, toplumu ahlaki ve etnik değerler bakımından homojen olarak gören tekçi bir yapı olup, çoğulculuğu “halkın (homojen)” iradesini aşındıran ve “özel çıkarları” (yani azınlık haklarını) koruyan bir sistem olarak ifade eder²⁶¹.

Ayrıca, AB’nin önemli kuruluşlarından olan Avrupa Parlamentosu, 1979’dan itibaren seçilmiş milletvekillerinden oluşmaktadır. 2014 yılında sekizincisi yapılan seçimlerde Avrupa Parlamentosu, 2009 seçimlerine göre önemli değişimler yaşamıştır. 2014 yılındaki seçimler baz alındığında euroseptik partilerin yükselişi göze çarpmaktadır²⁶².

²⁵⁸ Çöpöğlü, s.9

²⁵⁹ Agnes Akkerman, Cas Mudde ve Andrej Zaslove, “How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters”, *Comparative Political Studies*, S.9, 17 December 2013, s.1327

²⁶⁰ Mudde, Cas, “Europe’s Populist Surge: A Long Time in the Making”, *Foreign Affairs (Council on Foreign Relations)*, November 2016, s.28

²⁶¹ Mudde, "Radical Right, s.12

²⁶² İlhan Aras, “2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2017, s.26

Şekil 3: 2009-2014 AP Seçimlerinde Aşırı Sağın Oy Değişimi

Ülke	Parti	2009 AP Seçim Sonucu	2014 AP Seçim Sonucu	Değişim
Avusturya	Avusturya Özgürlük Partisi	12.71	19.72	+
Danimarka	Danimarka Halk Partisi	15.40	26	+
Finlandiya	Gerçek Finliler	9.79	12.90	+
Fransa	Ulusal Cephe	6.34	24.86	+
Almanya	Almanya Ulusal Demokratik Partisi	-	1	+
İsveç	İsveçli Demokratlar	3.72	9.70	+
Birleşik Krallık	Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi	16.09	26.77	+
Yunanistan	Altın Şafak	0.50	9.38	+
Avusturya	Avusturya'nın Geleceği İçin Birlik	4.58	0.47	-
Belçika	Flaman Çıkarları	9.85	4.26	-
Bulgaristan	Ataka	11.96	2.96	-
Yunanistan	Laos/ Ortodoks Halk Hareketi	7.15	2.70	-

Şekil 3 (Devamı): 2009-2014 AP Seçimlerinde Aşırı Sağın Oy Değişimi

Macaristan	Daha İyi Bir Macaristan Hareketi	14.77	16.67	+
İtalya	Kuzey Ligi	10.2	6.16	-
Hollanda	Özgürlük Partisi	16.97	13.32	-
Slovakya	Slovakya Ulusal Partisi	5.56	3.61	-
Romanya	Büyük Romanya Partisi	8.65	2.70	-
İngiltere	İngiltere Ulusal Partisi	6.30	1.11	-

Kaynak: Aras, s.19

Eurpeseptisizm, “1990’ların ikinci yarısından AB literatürüne giren bir kavram olarak Avrupa bütünleşme sürecinin belli yönlerine kısmen veya bütünleşme sürecine tamamen karşı gelme/muhalif olma durumu olarak açıklanmıştır.” 2014 seçimleri öncesi yabancı düşmanlığı ve AB karşıtlığı üzerine yoğunlaşan partiler, dikkat çekici başarılar elde etmiştir²⁶³.

2015 yılında Avrupa Parlamentosunda Le Pen’in öncülüğünde aşırı sağcı ve AB karşıtı Özgürlükler ve Uluslar Avrupası (ENF) grubu kurulmuştur. Öte yandan yedi üye ülkenin oluşturduğu ENF’den bir üyenin ayrılması durumunda, grup oluşturmak için yeterli sayının sınırında olan ENF dağılacaktır. ENF grubu yedi üye ülkeden oluşmaktadır. Bunlar²⁶⁴:

- Fransa (FN)

²⁶³ Aras, s.17-18

²⁶⁴ Çöpoğlu, s.10

- İtalya (LN)
- Belçika (VB)
- Hollanda (PVV)
- Polonya (KNP)
- Avusturya (FPÖ)
- Birleşik Krallık Partisi'nden (UKIP) uzaklaştırılan Janice Atkinson'un katılımı

Şekil 4: ENF ve EFD Gruplarının Avrupa Parlamentosunda Ükelere Göre Milletvekili Sayıları

Ükeler	ENF	EFD
Belçika	1	-
Çekya	-	1
Almanya	1	1
Fransa	15	6
İtalya	6	14
Litvanya	-	1
Hollanda	4	-
Avusturya	4	-
Polonya	2	1
Birleşik Krallık	4	17
Toplam	37	41

Kaynak: <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/crosstable.html> (09.10.2018)

ENF gurubunu oluşturan üyelerin söylemleri dikkate alındığında AB'nin misyonuna ve vizyonuna karşı, Avrupalıların siyasi ve sosyal muhalefetin sözcülüğünü üstlendiği görülmektedir²⁶⁵.

Avrupa Parlamentosu'nda bahsedilmesi gereken bir başka grup ise Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu'dur (EFD). EFD, yapısı itibariyle kozmopolit bir içeriğe sahiptir. Sağ ve sol partilerin de içinde olduğu grup, AB'ye karşı bir çizgide yer almaktadır. Bürokratikleşme ve merkezileşme adına, AB tarafından atılacak adımların Avrupa'nın geleceğine yönelik bir tehdit olduğu düşüncesiyle hareket eden EFD, AB'ye tümüyle karşı çıkmamaktadır. EFD, AB'nin yönetim anlayışına karşı çıkarken, geleneksel ulus devlet anlayışının dışına çıkan politikalara da en sert muhalefeti yapmaktadır. EFD için saydamlık ve demokrasinin gelişmesi en önemli amaçlardan biridir. Özellikle işbirliğinin ve demokrasinin ülkeler arasında gerçekleşmesini savunmaktadır²⁶⁶.

EFD'nin tüzüğüne bakıldığında ise şu açıklamalara yer verilmiştir: “Ulus devletler arasında demokrasi, özgürlük ve işbirliği ilkelerine bağlı olarak, Grup, egemen Avrupa devletleri arasında, açık şeffaf ve demokratik ve hesap verebilir bir işbirliğini desteklemektedir ve Avrupa'nın bürokratikleşmesini ve tek merkezleşmiş Avrupa devletinin kurulmasını reddetmektedir.” ve “Avrupa Halkları ve Milletleri, sınırlarını koruma ve kendi tarihsel, geleneksel, dinî ve kültürel değerlerini güçlendirme hakkına sahiptir....”²⁶⁷.

Avrupa'da son yıllarda etkisini giderek arttıran aşırı sağ partilerin ülkelere göre konumuna bakıldığında, aşırı sağcı başbakan çıkarmış, koalisyon ortağı olmuş veya parlamentoda temsil hakkı kazanmıştır. Ülkelere göre incelendiğinde ise, aşırı sağ partilerin durumu şu şekildedir²⁶⁸.

²⁶⁵ A.g.e., s.11

²⁶⁶ Arda Görkem Yatağan, Elvettin Akman, Hakan Mehmet Kiriş, “Karşılaştırmalı Çerçeve de Avrupa Parlamentosunda Siyasal Gruplar”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2017, s.19

²⁶⁷ <http://www.efddgroup.eu/> (30.06.2018)

²⁶⁸ <http://www.dw.com/tr/avrupa-sa-c4%9F-pop%3%Bclizminin-haritas%4%B1/a-43319950> (10.05.2018)

- *Macaristan*, 2010 yılından itibaren iktidarda bulunan Fidesz'in (Genç Demokratlar) lideri Viktor Orban, göçmen karşıtı ve milliyetçi bir çizgi benimsemektedir. 2014 yılındaki seçimlerde oyların %48,8'ini ve 2018'deki seçimlerinde ise oyların %44,9'unu alarak büyük bir başarı yakalamıştır. Bir başka aşırı sağ parti Jobbik (Daha İyi Macaristan Hareketi) lideri Gabor Vona ise, Yahudi karşıtlığı ve Romanlara yönelik ayrımcı tutumuyla bilinmektedir. Vona, 2018 seçimlerinde başarı sağlayamayınca istifa etmiştir.

- *Polonya*, 2015 yılından itibaren hükümette bulunan mülteci ve AB karşıtı Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), AB tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. 2015'ten önce ülkeyi sekiz yıl yöneten liberal çizgiye sahip Vatandaş Platformu ise, PiS'ten yaklaşık %3 oranında düşük oy alarak %24'te kalmıştır. Jaroslaw Kaçinski liderliğindeki PiS, 2018'de kabinede bir takım değişikliklere giderek "Brüksel'e yaklaşma sinyali" vermiştir.

- *Yunanistan*, 2015 seçimlerinde oyların %3,7'sini alan aşırı sağ parti Bağımsız Yunanlar (ANEL), birinci parti olan Radikal Sol Koalisyon (Syriza) ile koalisyon kurmuşlardır. Bir diğer aşırı sağcı parti olan ve Nazi benzeri semboller kullanan Altın Şafak Partisi ise, %6,3'te kalmıştır.

- *Bulgaristan*, söylemleriyle aşırı sağın bir parçası olan Birleşik Vatandaşlar İttifakı, koalisyon ortağı olarak hükümette yer alıyor. Öte yandan, yoğun göç karşısında ülkelerini "Hristiyanların cephe devleti" olarak tanımlıyordu.

- *Finlandiya*, hükümet ortağı olan Mavi Reform Partisi, Gerçek Finliler Partisi'nin 2017 yılında bölünmesiyle ortaya çıkmıştır. Hükümette beş bakanlık ile temsil edilen parti, Gerçek Finliler bölünmeden önceki 2015 genel seçimlerinde %17,7'lik orana ulaşmıştır.

- *Slovakya*, aşırı milliyetçi çizgiye ve ülkedeki azınlıklara karşı ırkçı tutuma sahip olan Slovak Milli Partisi (SNS), 2016 yılında yapılan genel seçimlerde oyların %8,6'sını alarak hükümetin bir parçası olmuştur. Öte yandan, 2015'te yaptıkları açıklamalar doğrultusunda, ülkeye Suriyeli sığınmacılardan sadece Hristiyan olanların alınacağı bildirilirken, ülkede cami olmadığı için Müslümanların kabul edilmediği ifade edilmiştir.

- *Letonya*, 2010 yılında aşırı sağcı ve muhafazakâr partiler Ulusal İttifak adıyla seçime girmişler, 2011 yılında ise tek bir siyasi parti hâline gelmiştir. 2010 yılından beri oylarını arttıran Ulusal İttifak, 2011 yılından beri koalisyon ortağıdır.

- *Belçika*, 1979 yılında Flaman Bloku adıyla faaliyete geçen parti, yakın çevrelerinin ırkçılıkla suçlanması üzerine 2004 yılında kapatılmış ve yerine Flaman Çıkarları partisi kurulmuştur. 2010’da %7,7 ve 2014’te %3,7 oy alan parti, göçmen karşıtlığıyla ön plana çıkmaktadır.

- *Hırvatistan*, sistem ve küreselleşme karşıtlığını ön plana çıkartan ve sağ ve sol popülist eğilimlerin var olduğu Canlı Duvar Partisi, 2016 genel seçimlerine “Tek Yol Koalisyon” ittifakı adı altında girmiş ve parlamentoda üç milletvekili ile temsil edilmiştir.

- *İsveç*, milliyetçi çizgide hareket eden İsveç Demokratlar Partisi (SD), AB, yabancı ve göç karşıtlığı ile bilinmektedir. 2014 yılı seçimlerinde oyların %12,9’unu alan parti, en çok oyu alan üçüncü parti konumundadır.

- *Çekya*, 2017 genel seçimlerine AB ve göçmen karşıtlığı ile giren Özgürlük ve Demokrasi Partisi (SP) oyların %16,6’sını almış ve parlamentoya girmiştir. 2015’te kurulan partinin lideri Tomio Okamura’nın, “*Çekya’nın AB’den ayrılması taraftarı olduğu, Çeklerden camilerin etrafında domuz gezdirmelerini istediği biliniyor.*”

- *Danimarka*, 2015 seçimleri sonucu %21,1’lik oranla ikinci parti olan Danimarka Halk Partisi (DF), etnik çoğulculuğa ve göçe karşı sert bir tutum benimsemektedir.

- *Litvanya*, Liberal Demokrat Parti (DP) adıyla kurulan ve 2006’da isim değişikliğine giderek Düzen ve Adalet (TT) adını alan parti, milliyetçi bir tutum ve AB karşıtlığıyla bilinmektedir. 2016 seçimlerinde oyların %5,3’ünü alan parti parlamentoda temsil hakkı kazanmıştır.

Berlin Duvarı sonrası Doğu Avrupa’da sosyal ve siyasal alanda milliyetçi düşüncelerin artacağı konusunda neredeyse tüm siyasi ideologlar hemfikirdi. Bu fikrin oluşmasındaki temel neden olarak üç farklı görüş vardır. Bunlar²⁶⁹:

- Modern dünyayla entegrasyon sürecinden olumsuz etkilenenlerin fazlalığı,
- Bölgenin geçmişi itibariyle otoriter bir tarihe sahip olması,
- Bölgenin nüfus itibariyle karma bir yapıdan oluşması.

Doğu Avrupa’da Sovyetler Birliği sonrası aşırı sağ partilerin başarısı orta seviyelerde kalmıştır. Birkaç istisna dışında, Doğu Avrupa’daki aşırı sağ partilerin seçim sonuçları Batı Avrupa’daki aşırı sağ partilerle benzerlik göstermektedir. Sovyetler Birliği sonrası bir yandan liberal demokratik değerlerin bir yandan da aşırı sağ partilerin kısılcacında olan Doğu Avrupa’da henüz oturtulamayan düzen Batı Avrupa’daki aşırı sağ partileri Doğu Avrupa’daki kardeşlerinden birkaç noktada ayırmaktadır. Batı Avrupa’daki aşırı sağ partiler Doğu Avrupa’daki aşırı sağ partiler kadar mevcut sistemde kabul görmüyor ve Doğu Avrupa’daki aşırı sağ partilerin birçoğu koalisyon ortağı olarak kabul görüyor²⁷⁰.

Özellikle son dönemde AB’de yaşanan göçmen krizinden dolayı Birlik, 29-30 Haziran tarihlerinde toplanmıştır. AB Konsey Başkanı Donald Tusk, toplantıdan önce liderleri bilgilendirme amaçlı olarak gündemin “Doğu ve Batı Akdeniz Göç Yolları ve göçün önlenmesi amacıyla üye devletler ve geçiş ülkelerine destek” olduğunu belirtmiştir. AB Konsey toplantısında, ülkeler arasında anlaşmazlıklar ön plana çıkmaktadır. Aşırı sağcıların hükümette yer aldıkları İtalya ve Avusturya, sığınmacıların ülkeler arasında paylaşılmasına karşı çıkarken, 2018’in ikinci yarısından itibaren dönem başkanlığını üstlenen Avusturya ise sığınmacıların toplama kampı tarzında özel merkezlerde toplanmasını önerirken, bu merkezlerin Kuzey Afrika ve üye olmayan Balkan ülkelerinde olmasını savunmuştur. Daha makul bir çözüm arayışında olan Fransa ve İspanya ise bu merkezlerin AB içinde olmasını önerirken, nerede olacağına dair bir mutabakat sağlanmış değildir. Özellikle

²⁶⁹ Cas Mudde (2000) Extreme-right Parties in Eastern Europe, *Patterns of Prejudice*, 34:1, 5-27, DOI: [10.1080/00313220008559132](https://doi.org/10.1080/00313220008559132), s.7

²⁷⁰ A.g.e., s.27

orta Avrupa ülkeleri Polonya, Macaristan, Çekya ve Slovakya göçmenlere hatta “Müslüman göçmenlere” karşı çıkmaktadırlar²⁷¹.

İtalya’da hem koalisyon ortağı olan Lig Partisi’nin başkanı hem de içişleri bakanı olan Matteo Salvini, son dönemde yaşanan mülteci krizine ilişkin yaptığı açıklamada İtalya limanlarının mültecilere kapatılacağını ifade etmiştir. Son yaşanan olayda 630 mülteciyi taşıyan Fransız gemisi İtalya’dan geri çevrilmiş ve mültecileri İspanya kabul etmiştir²⁷².

Avrupa’yı sarsan göçmen krizi son dönemde özellikle Almanya’da büyük bir sorun hâline gelmiştir. Almanya’da hükümet krizine kadar giden olayda 3 koalisyon ortağı olan Hristiyan Demokrat Parti (CDU), Hristiyan Sosyal Birlik Parti’si (CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) mülteci politikası konusunda görüş ayrılıklarına düşmüştür. Özellikle CDU lideri ve aynı zamanda Başbakan Angela Merkel ile CSU lideri ve aynı zamanda İçişleri Bakanı olan Horst Seehofer büyük bir anlaşmazlık içine düşmüş, koalisyonda zor zamanlar geçirmiştir. Seehofer, üye ülkede kayıt altına alınan sığınmacıların Almanya’ya girişine karşı çıkarken, Merkel ise AB zirvesinde alınan kararların CSU’nun görüşlerine paralel bir konumda olduğunu iddia etmiştir²⁷³.

Seehofer’in sert tutumu karşısında ortak yol bulmaya çalışan CSU ve CDU liderleri, daha önceden kayıt altına alınmış olan mültecilerin Almanya’ya girişini belli koşullarda engelleyen şartlar altında anlaşmışlardır. Buna göre mülteciler ya kayıt altına alındıkları ülkelere geri gönderilecek ya da Avusturya sınırında geri çevrileceklerdir²⁷⁴. Ayrıca, “Göç bütün sorunların anasıdır” açıklamasıyla tepkileri

²⁷¹<https://www.dw.com/tr/abde-g%C3%BCndem-g%C3%B6%C3%A7men-krizi/a-44438608> (11.07.2018)

²⁷²<https://www.dw.com/tr/italya-limanlar%C4%B1n%C4%B1-m%C3%BCltecilere-kapatmak-istiyor/a-44580609> (11.07.2018)

²⁷³<https://www.dw.com/tr/almanya-h%C3%BCk%C3%BCmet-krizi-a%C5%9F%C4%B1d%C4%B1/a-44497324> (16.07.2018)

²⁷⁴<https://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-m%C3%BClteci-uzla%C5%9Fmas%C4%B1/a-44503627> (16.07.2018)

üzerine çeken Seehofer'e yönelik binlerce kişi ırkçılık karşıtı gösteri düzenlenmiş ve gösteride "Benim İçişleri Bakanım değil" pankartları taşınmıştır²⁷⁵.

Öte yandan, Macaristan Başbakanı Orban, AB'yi ve politikalarını "Avrupa'nın tarihsel birikimlerini aşındırmakla suçlarken" diğer bir yandan da "*Batı Avrupa bir göçmen bölgesi, melez bir nüfusun yaşadığı yer oldu; bizden farklı bir yönde ilerliyor*" açıklamasını yapmıştır. AB teknokratlarının da 'biz' kavramını ortadan kaldırmaya çalıştıklarını iddia etmiştir. Özellikle AB'nin göçmenlere yönelik politikalarını "ulusun ölümü" olarak değerlendiren Orban, sınırlı sayıdaki göçmen kotasına da karşı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Orban'a göre "*Etnik homojenlik iktisadi büyüme etmenidir*" teorisini de ortaya atmış, örnek olarak Japonya'yı ve Güney Kore'yi göstermiştir²⁷⁶. Ayrıca, son dönemdeki çıkışlarıyla sürekli gündeme gelen aşırı sağcı lider Victor Orban, Avrupa Parlamentosu tarafından, "Avrupa Birliği'nin temel değerlerini tehdit ettiği" nedeniyle, Maastricht Anlaşmasının 7. Maddesine dayanarak Macaristan'ın, üye ülkelerin Birlik içinde sahip olduğu söz ve karar hakkı elinden alınabilecektir. Özellikle hukukun üstünlüğü, insan hakları, özgürlükler ve göçmen politikasına dair Orban'ın, AB kriterlerinden uzaklaşması, Komisyonun önerisi üzerine Avrupa Parlamentosu'nun bu adımı atmasına neden olmuştur. İnsan hakları ve demokrasinin ayaklar altına alındığını ifade eden suçlamaya ilişkin Orban; "*AB'nin şantaj yaptığını ve bu şantaja boyun eğmeyeceklerini*" açıklamasını yaparken, sığınmacıların ülkeye girişini engellediği için karşı tepki olarak AB'nin bu adımı attığını iddia etmiştir. Kararın yasallaşması için Avrupa Konseyi'nden de geçmesi gerekmektedir²⁷⁷.

Avrupa'da aşırı sağ düşüncenin etkisini gösterdiği en önemli olaylardan biri de Brexit (Britain-Exit) sürecidir. AB ve Birleşik Krallık arasındaki bu süreçte, İngiltere 23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandumla AB'den ayrılmaya karar vermiş ve

²⁷⁵https://tr.sputniknews.com/avrupa/201809161035223445-almanyada-binlerce-kisi-irkciliga-karsi-yurudu/?utm_source=https://t.co/pUzuUZUp3X?amp=1&utm_medium=short_url&utm_content=j7Sg&utm_campaign=URL_shortening (20.09.2018)

²⁷⁶http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/985159/Dindas_irk_tas_demokrasisi.html (08.06.2018)

²⁷⁷<http://t24.com.tr/haber/avrupa-parlamentosu-macaristana-yaptirim-kararini-onayladi,698854> (26.09.2018)

sürece ilişkin müzakereler resmi olarak 29 Mart 2017 tarihinde başlatılmıştır. AB tarihinde ilk defa gerçekleştirilen bu süreç ve sürecin hukuki dayanağı olan Lizbon Antlaşması'nın 50. Maddesinin hayata geçirilmesini gerekli kıldığı için önemlidir²⁷⁸.

Birleşik Krallık'ın AB ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, gelinen son nokta araştırmacıları çok da şaşırtmamaktadır. 1973 yılında o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olan İngiltere, hem öncesi hem de sonrasında AB ile ilişkilerini sağlam temellere oturtamamıştır. Özellikle daha en başından Winston Churchill'in, "Avrupa ile birlikteyiz fakat onun bir parçası değiliz" söylemi ve üyelikten sonra dış politika, tarım politikası, bütçe ve Euro gibi konularda Birleşik Krallık'ın takındığı tavır Brexit'e giden sürecin ayak seslerini ifade ediyordu²⁷⁹.

Günümüzde giderek artan bir şekilde devam eden Avrupa şüpheciliği AB'nin politikaları önündeki en büyük engellerden biridir. Bütünleşme sürecine ilişkin şüphenin sürekli ve belirgin olduğu Birleşik Krallık'ta bu kavram ilk defa 1986 yılında kullanılmıştır²⁸⁰. Birleşik Krallık için Avrupa şüpheciliğinin nedenleri döneme göre değişmektedir. Özellikle son 10 yıl baz alındığında 2008'de yaşanan kriz ve mali bunalım önemli bir konumdayken, 2011 yılında Ortadoğu'da başlayan olaylardan sonra artarak devam eden göç olgusu, Avrupa şüphecisi söylemlerin göçmen karşıtlığı üzerinden artmasına zemin hazırlamaktadır²⁸¹.

Brexit'e giden sürece bakıldığında 2010'da Muhafazakâr Parti'nin başına gelen David Cameron'ın önemli bir rolü vardır. 2015 genel seçimlerinden önce yaptığı açıklamada, seçimleri kazanması halinde AB üyeliğini referanduma götüreceğini ifade etmiştir. Açıklamanın altında yatan en önemli nedenlerden biri de Nigel Farage

²⁷⁸ İlhan Aras, Altuğ Günar, "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, S.6, Eylül 2018, s.91-92

²⁷⁹ A.g.e., s.93-94

²⁸⁰ Murat Çolak, Özge Bozkaya, "Birleşik Krallık'taki Göç Karşıtı Söylemlerin Brexit Sürecine Etkisi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.75, Aralık 2018, s. 190

²⁸¹ A.g.e., s.193

liderliğindeki İngiltere Bağımsızlık Partisi'ndeki (UKIP), AB karşıtı oyları alabilmek ve kendi partisindeki AB karşıtlarını partide tutabilmektir²⁸².

2015'teki genel seçimleri kazanan Cameron, seçimler öncesi verdiği sözü tutmuş ve 23 Haziran 2016 tarihinde, Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen referandumda, ayrılma yanlıları oyların %51,9'unu alarak yeni bir sürecin başlamasına zemin hazırlamışlardır. Birleşik Krallıktaki seçimlerde İrlanda ve İskoçya'da kalma yanlıları, İngiltere ve Galler'de ise ayrılma yanlıları kazanmıştır²⁸³.

Seçimi kazandıktan sonra vaadini yerine getiren ve referanduma giden Cameron, Referandum sürecinde Birleşik Krallık'ın AB'de kalması yönünde bir politika yürütmüştür. Bu süreçte başarılı olamayan Cameron, referandumu ayrılıkçı taraftarların kazanması üzerine Başbakanlık görevinden istifa etmiş ve göreve Theresa May geçmiştir. Göreve geldikten sonra “*Brexit Brexit'tir*” açıklaması yapan May, sürecin devam edeceğini belirtmiştir²⁸⁴.

Theresa May tarafından bir plan içerisinde ve anlaşmalı olarak yürütülmek istenen Brexit süreci bir çıkmaza doğru ilerlemektedir. May ile AB arasında sürece yönelik varılan anlaşmanın, İngiltere Parlamentosu tarafından iki kez reddedilmesi, süreci anlaşmasız ayrılığa doğru sürüklemektedir²⁸⁵.

Referanduma gidilen süreçte incelenmesi gereken en önemli konulardan biri de Nigel Farage liderliğindeki İngiltere Bağımsızlık Partisi'dir. Söylemlerini AB karşıtlığı ve göçmenler üzerine kuran parti, Birleşik Krallık'ta aşırı sağın en önemli temsilcisidir.

Göç ve göçmenlere ilişkin popülist ve dışlayıcı söylemler her ne kadar referandum öncesi de var olsa da bu konu referandum sürecinde ayrılıkçı kesim tarafından kampanyalarının odağına yerleştirilmiştir. Farage, bu süreçte göçmenlere

²⁸² Aras, Günar, s.94

²⁸³ A.g.e., s.95-96

²⁸⁴ A.g.e, s.102

²⁸⁵ <https://www.ntv.com.tr/dunya/son-dakika-ingiltere-parlamentosu-brexit-anlasmasini-ikinci-kez-reddetti.H8zwh-S3WUW67S90rIHgog> (10.04.2019)

yönelik AB'nin çok kültürlülük politikalarını eleştirirken, göçün kontrol altına alınması gerektiğini ifade etmiştir²⁸⁶.

Farage'ın göç meselesine yönelik yaptığı açıklamaya bakarak partisinin politikasını daha iyi anlayabiliriz. *“Kitlesele göç, İngiltere'yi tanınmaz hale getirdi. İngiltere'nin birçok yerinde artık İngilizce bile duymadığımız yerler var. Bu, çocuklarımız ve torunlarımıza bırakmak istediğimiz türden bir toplum değil”*.²⁸⁷

Söylemlerinde çoğunlukla AB ve göç meselesi üzerine kuran Farage için önemli konulardan biri de Türkiye'nin AB üyeliğidir. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı sert bir muhalefet sergileyen Farage, söylemlerinde Türkiye'nin demografik karakteristiklerini ve nüfusunu ön plana çıkartmaktadır. Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan UKIP bu doğrultuda propaganda amaçlı 4 dakikalık bir film yayınlayarak politikasını devam ettirmiştir. Filme, liberal çevreler tarafından tepkiler gecikmezken, eleştirilerin odak noktasında nefret söylemi ve yanlış bilgiler vardır²⁸⁸.

Referandum sonuçları göz önüne alındığında başarılı bir politika yürüttüğünü ifade edebileceğimiz Farage, *“Siyasetteki amacım Britanya'yı AB üyeliğinden çıkarmaktı. İki hafta öncesi referandumda halk bu yönde karar verdi. Üzerime düşeni yaptığımı ve daha fazlasına ulaşamayacağımı düşünüyorum. Ayrıca, UKIP liderliğinden ayrılmam gerektiğini düşünüyorum.”* açıklamasını yaparak istifa etmiştir²⁸⁹.

²⁸⁶ Çolak, Bozkaya, s.204

²⁸⁷ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150506_ingiltere_ukip (10.04.2019)

²⁸⁸ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160205_ukip_turkiye (10.04.2019)

²⁸⁹ <https://www.ntv.com.tr/dunya/ab-karsiti-ukip-lideri-farage-amacima-ulastim-birakiyorum.p8SE238iJkmFzHYu6y4Nzw> (10.04.2019)

Şekil 5: 1990'dan Bu Yana Avrupa'daki Aşırı Sağ Partilerin Ulusal Seçimlerdeki Oy Oranlarının Ortalama Yüzdesi

Ülke	Parti	1990-1999	2000-2009	2010-2015
Avusturya	BZÖ	-	7.4	3.5
	FPÖ	22	12.8	20.5
Belçika	FNb	1.6	2	-
	VB	8.1	11.8	5.8
Danimarka	DFB	7.4	13.2	16.7
	FrP	5.1	0.6	-
Finlandiya	PS	2.4	2.9	18.3
Fransa	FN	13.7	7.8	13.6
	MNR*	-	1.1	-
Almanya	REP	1.9	0.6	-
Yunanistan	LAOS	-	3.9	1.8
İtalya	LN	9.1	5.6	4.1
Hollanda	CD	1.6	-	-
	LPF	-	11.4	-
	PVV	-	5.9	12.8
Norveç	II	10.8	19.9	16.3
İsveç	NyD	4	-	-
	SD	-	3.3	12.9
İsviçre	SVP	16.4	27.8	28.8

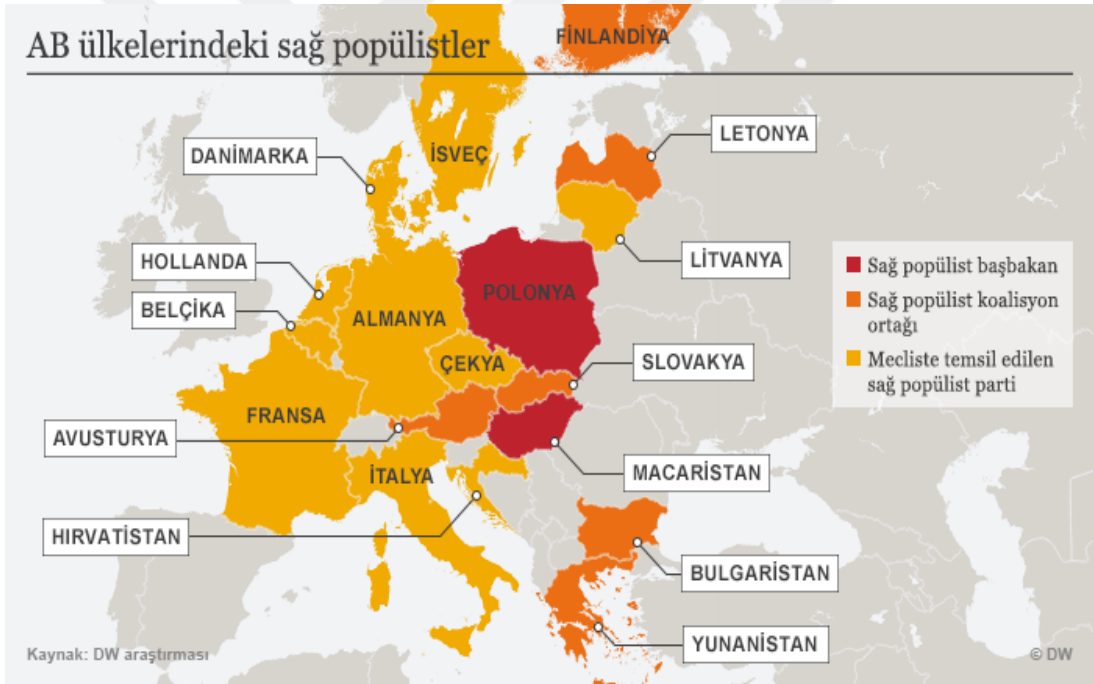
Şekil 5 (Devamı): 1990'dan Bu Yana Avrupa'daki Aşırı Sağ Partilerin Ulusal Seçimlerdeki Oy Oranlarının Ortalama Yüzdesi

Birleşik Krallık	BNP*	-	1.9	-
	UKIP*	-	1.9	7.9
Ortalama		8	7.5	12.5

Kaynak: Uzunçayır, s.368

*Bu partiler yalnızca Avrupa Parlamentosuna seçilmişlerdir.

Şekil 6: Avrupa Sağ Popülizminin Haritası²⁹⁰

III. 1. 1. Fransa

Fransa, Avrupa'da aşırı sağın en etkili olduğu ve en göze çarpan ülkeler arasında lider konumdadır. Hem siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların milliyetçi bir perspektifle siyasi arenaya sunulmuş olması hem de Avrupa'nın ve Fransa'nın en

²⁹⁰<http://www.dw.com/tr/avrupa-sa%C4%9F-pop%C3%BClizminin-haritas%C4%B1/a-43319950> (10.05.2018)

önemli aşırı sağ partilerinden olan Ulusal Cephe'nin (FN) giderek önemli bir konuma yükselmesi, gözlerin Fransa'ya çevrilmesine neden olmuştur²⁹¹.

Avrupa'da aşırı sağ ailenin en önemli temsilcisinin FN'nin kurucusu Jean-Marie Le Pen olduğu tartışılmaz. Le Pen'in, FN'yi kurma çalışmaları 1970'li yıllara dayanır²⁹². II. Dünya Savaşı'nın ardından istikrarlı ve sağlam temelde olmayan Fransız aşırı sağ partileri istedikleri sonuçları alamamıştır. Parçalı ve etkisiz yapıda bulunan aşırı sağ, özgün, geniş tabanlı ve istikrarlı yapıya kavuşturmak için 1972'de Ulusal Cephe kurulmuştur. Geçmişin birikimlerden ve derslerinden faydalanılarak kurulan FN, hem milliyetçi muhalefeti bir araya toplamaya çalışıp hem de “fosil Naziler” diye tabir edilen siyasetçilerden arındıracaktı. FN, Fransa'daki tüm aşırı grupları bünyesinde toplamaya çalışıyor ve göç dengeleri de oluşturulmaya çalışılıyordu. Partinin başkanlığına ise Jean-Marie Le Pen getirilmişti. Le Pen aşırı sağ mücadelenin tüm safhalarında bulunmuş, 1950'li yıllarda sol örgütlerle çatışmış ve ön plana çıkmış, parlamentoda görev almış ardından da siyasete bir süre ara vermiştir²⁹³.

Le Pen, 1970'lerde milliyetçi ideolojiye sahip bir parti oluşturmak için, 1969'da kurulan ve devrimci milliyetçi çizgide hareket eden Yeni Düzen (ON) liderlerini bir araya toplamıştır. Yapılan konsensüste yeni kurulacak partinin başkanlığın için Le Pen kabul görmüşse de, ON'lilerin devrimci milliyetçi düşüncesinden ziyade, popüler bir dava ve seçim mücadelesi isteniyordu. Öte yandan Le Pen tek lider anlayışını savunurken, ON'liler ise kolektif liderlikten yanaydı. Bu ortamda girilen ilk seçimde istenilen başarı elde edilememiş ve ON'li grup 1973'te partiden ayrılıp Yeni Güçler Partisi'ni kurmuştur²⁹⁴.

FN, 1960'lı yıllarda meşruiyetini iyice yitirmiş ve dağınık şekilde bulunan Fransız aşırı sağını tek çatı altında buluşturmak amacıyla siyaset sahnesinde yerini almıştır. 1970'ler itibariyle “dışlanmışların temsilcisi” misyonuyla hareket eden

²⁹¹ Elmas, Kutlay, s.7

²⁹² Atikkan, s.116

²⁹³ Vural, Avrupa'da, s.145.

²⁹⁴ A.g.e., s.145-146

parti, aynı zamanda orta sınıfların da desteğini almak için çeşitli programlar uygulamıştır. Bu doğrultuda kullandığı ana tema “ulusal sağ” temsil ettiği iddiasıdır. Kuruluşundan 1980’li yıllara kadarki seçimlerde istikrarlı bir profil sergileyemeyen parti, 1973’te oyların %0,5’ini toplayabilmiştir. 1974-78 arası partinin temelini sağlama, örgütünün ve yönetimin sınırlarını belirleme açısından önemlidir. Ayrıca partinin bir kanadını temsil eden aşırı grup ile kitle partisi olmak isteyen diğer grubun arasındaki tartışmalar sonucu dengeli bir yapı kurulabilmiştir. FN, 1979 Avrupa Parlamentosu ve 1981 Fransa genel seçimlerinde başarılı olamamıştır²⁹⁵.

1970’lerin sonuna doğru Avrupa’ya yaşanan göçler sırasında kimse göç ve göçmen sorunuyla ilgilenmediği sırada Le Pen, “*Bir milyon işsiz, bir milyon fazla göçmen demektir.*” sloganını kullanmaya başlamıştır. Göçün ekonomik ve sosyal sorunlarını dillendirmeye başlayan FN, göçün beraberinde getirdiği kültürler arasındaki farklılığa da vurgu yapmıştır. FN, istediklerini ilk önce yerel seçimlerde almaya başlamıştır. Ekonomik gidişatın kötü olması, işsizliğin önlenememesi ve merkez partilerin halk nezdinde güvenini kaybetmesi, Le Pen’in siyasi arenada kendini göstermesine ve olumsuz konjonktürden siyasi rant elde etmesine neden olmuştur²⁹⁶.

1981’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday bile olamayan Le Pen için bu yıl bir milad kabul edilebilir. Çünkü seçimleri kazanan Mitterand, Cumhurbaşkanlığı koltuğuna otururken, hükümet ise sol koalisyon tarafından kurulmuştur. Yeni yönetimin uyguladığı Keynesyen ekonomi politikası, beklenen etkiyi gerçekleştirilemeyince dış ticaret açığı ve işsizlik artmış bu durum ise iktidarın piyasacı modele geçmesine neden olmuştur. Yıllardır sol iktidarın özlemini çeken sol seçmen, iktidarın piyasacı modele geçmesiyle hayal kırıklığına uğramıştır. Sol koalisyonu oluşturan komünist kesim ise durumdan memnun olmadığını belirtip iktidarın kredisini azaltmıştır. Bu dönemde giderek güç kazanan sağ ise muhalefetini arttırmıştır. Mitterand, giderek güç kazanan yerleşik sağın önünü kesmek için FN’nin

²⁹⁵ Deniz Vardar, “Aşırı Sağdan Popülist Radikal Sağ’a: Fransa Örneği”, 1.bs., İstanbul 2004, s. 135-137

²⁹⁶ Atikkan, s.117

ekranlarda boy göstermesini sağlamak amacıyla girişimde bulunarak, sağ partilerin oylarını bölme çabası içine girmiştir²⁹⁷.

FN'nin 1980'lerde başlayan yükselişi 1984'teki Avrupa Parlamentosu seçimlerinde kendini belli etmiştir. Seçimlerden önce, Avrupa kurumlarının işleyişi ve kararları hakkında olumsuz tavır takınan FN, bir yandan da ulusal egemenlik ve kimlik kartını öne sürerek bağımsızlık doğrultusunda kampanyasını devam ettirmiştir. Üstelik Avrupa Parlamentosu seçimlerinin ulusal düzeydeki temsilde bir etkisinin bulunmayacağı için, birçok seçmen hem kendi merkez partisini protesto etmek hem de yeni bir arayış içini oylarını FN'den yana kullanmışlardır. Seçimler sonucunda oyların %11'ni alarak 10 sandalye kazanmıştır. 1986'daki milletvekili seçimlerinde de bir yıl önce değiştirilen seçim sisteminin de etkisiyle başarılı olan FN, oyların %9,9'unu alarak 34 sandalye ile meclise girmiştir. Mitterand'ın seçim sistemini değiştirip sağın tek başına başarılı olmasını engellemesine adına yaptığı strateji kısmen başarılı olsa da seçimlerin sonucunda oluşturulan Chirac hükümeti seçim sistemini tekrar eski hâline döndürmüştür. FN'nin yükselişe geçtiği sırada aleyhinde Nazi vari propaganda yapılmaya başlanmıştı. Nazi vari propaganda sırasında Yahudi soykırımına ilişkin, "tarihte bir detay" açıklaması, Le Pen'in bir yandan partisinin aşırı grupları unutmadığını ima edecek bir yandan da partisinin siyasi ve sosyal alanda şeytanileştirilmesine neden olacaktır²⁹⁸.

Le Pen, 1988 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %14,4 ile rekor sayılabilecek bir oy alırken, nispi temsil sisteminin terk edilip iki dereceli çoğunluk sistemine geçilmesini takip eden seçimde, milletvekili sayısını otuz beşten bire düşürür. 1999'da yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerine kadarki ulusal ve yerel seçimlerde %15 civarı oy oranını yakalamıştır. Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise, 1980'lerin başında merkez sağdan ayrılarak parti bünyesine dâhil olan Bruno Megret'in partiden ayrılarak yanında da götürdüğü 'yeni sağ' kesimin eksikliğinden

²⁹⁷ Vural, Avrupa'da, s.147

²⁹⁸ A.g.e., s.148-150

dolayı FN, %5,69 gibi düşük bir oy oranında kalmıştır. Bu eksiklik partinin 1999-2001 arası durgunluk dönemi yaşamasına neden olmuştur²⁹⁹.

1990'lardaki politikalarını ağırlıklı olarak göçmenler ve siyasi elitler üzerine kuran FN, ulusal kimlik ve emniyetsizlik temaları üzerine söylemlerini inşa etmiştir. FN kendisini yıkılmakta olan, zarar gören ve aşındırılan aile, ulus ve vatan kavramlarının bekçisi olarak kamuoyuna sunuyordu. FN'ye göre korunması gereken kavramların tehdit altında olmasının iki nedeni vardır³⁰⁰:

- İlki küreselleşmedir. Küreselleşmeyle birlikte yerli halk işsizlikle boğulurken, toplumun da homojen yapısının bozulmasına neden olmaktadır. Çok kültürlü toplum, ulusal değerleri ve ulusal toplumun ahengini bozan neoliberal politikanın bir parçasıdır.

- İkincisi ise, küreselleşmenin sonuçlarından faydalanan içerideki yabancılardır. FN'ye göre yabancılar, Fransızların imkânlarına ortak olarak toplumu sömürmektedir. Ayrıca gelen yabancıların çoğunun eski sömürge veya az gelişmiş ülkelerden oluşması 'karşı sömürgeleştirme' kavramını ön plana çıkarmıştır.

Ayrıca, FN'nin 1993'te yayımladığı siyasi manifestoda kimlik, refah ve kardeşlik, güvenlik ve egemenlik kavramlarına değinilmiştir. Ulusal kimlik kavramının korunması gerektiğini ileri süren parti, yurttaşlıkta kan bağıını esas alırken, aile kurumunun korunarak toplumun geleceğinin sağlanması ve çok kültürlülüğün sona erdirilmesini ifade etmiştir. Refah ve kardeşlik kavramlarının birbirlerine yakın olduğunu açıklayan parti, materyalizmin beraberinde getirdiği bireycilik anlayışının kardeşliği tehdit ettiğini, toplumun bütüncül yapısında da eksikliğe yol açtığını ifade etmiştir. Bireyciliğin ülkenin refahını gerileyen ana faktörlerden biri olarak gösteren parti, ulusal ekonomi ve kamu sektörünün halka devredilmesiyle oluşan sistemi ifade eden halk kapitalizmini savunmaktadır. Güvenlik konusunda, kanunların ve göçmenler için tedbirlerin sertleşmesini isteyen parti, büyük tehdit olarak algıladığı İslam'a karşı, Avrupa Savunma Sistemi

²⁹⁹ Vardar, 137-138

³⁰⁰ Vural, Avrupa'da, s.153-154

oluşturulmasını istemiştir. Egemenlik konusunda ise, AB'nin federal sistemine karşı çıkan parti, yaratılacak Avrupa kimliğinin birbirine yakın kültürler temelinde oluşturulmasını isterken, dış politika ve İslam tehdidi de önemli bir konumdadır. FN'nin 1995'te yayımladığı iktisadi sosyal programda ise, dayanışmacı ve milliyetçi bir iktisadi modeli savunmakta, sosyal yardım ve hizmetlerden önce Fransızların yararlanmasını ifade etmekte ve istihdamı arttıracak her türlü yatırımın teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir³⁰¹.

21. yüzyılın başında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrası söylemlerini “huzur/konfor” üzerine kuran FN, 2002'de yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerine bu propaganda ile devam etmiştir. Seçimlerde ikinci tura kalarak büyük başarı yakalayan Le Pen, her ne kadar “*Sosyal olarak soldayım, ekonomik olarak sağda, ulusal olarak her zamankinden daha fazla Fransız'ım.*” açıklamasında bulursa da, Fransa genelinde yapılan çalışmada toplumun %77'si FN'yi aşırı sağ parti olarak tanımlamaktadır³⁰².

2002-2010 arasında belirli bir standardı yakalayan FN, özellikle Avrupa'da yaşanan ekonomik kriz sonucu bozulan Fransa ekonomisinden etkilenen seçmen için alternatif bir parti olmuştur. Hükümetin kemer sıkma politikaları, artan işsizlik ve bütçe açıkları sonucu istediği ortamı bulan FN, popülist ve antidemokratik söylemleriyle Fransız toplumuyla yakınlaşmıştır.

Şekil 6: FN'nin 2002-2015 Yılları Arası Aldığı Oy Oranları

Cumhurbaşkanlığı	AP Seçimleri	Bölgesel Seçimler
2002: % 16,8	2004: % 9,8	2004: % 14,7
2007: % 10,4	2009: % 6,3	2010: % 11,4
2015: % 17,9	2014: % 24,8	2015: % 27,7

Kaynak: Selvi Eren, “Güç Kazanan Sağcı Popülist Söylemlerin Nedenleri ve Etkileri: Fransa ve Hollanda Örneği”, *İKV*, S.198, Nisan 2017, s11

³⁰¹ A.g.e., s.155-156

³⁰² Vardar, 139-140

2011 yılına gelindiğinde baba Le Pen, partinin liderliğini kızı Marine Le Pen'e devretmiştir. Yeni lider, parti tabanını genişletmek için hızla çalışmalara başlamıştır. Yahudi soykırımını, “*barbarlığın zirvesi*” olarak değerlendirirken, Fransa'nın bazı cadde ve sokaklarında Müslümanların namaz kılmasını ise Nazi işgaline benzetmiştir. Babasının imajından dolayı “şeytanın kızı” algısından kurtulmak için, normalleştirme çabaları kısmen etkisini göstermiş, Sarkozy ile birlikte parçalanmış merkez sağın önemli aktörlerinden biri olmuştur³⁰³.

Sarkozy iktidarı döneminde alternatif arayışında olan seçmene, o dönemde ulusal değerleri ön plana çıkarması, AB'ye ve ekonomik uygulamalara karşı çıkması FN'yi önemli tercihlerden biri yapmıştır. Ayrıca, yaşanan krizden dolayı hedef olarak Brüksel Avrupa'sını gösteren FN, Avrupa Merkez Bankası'nın politikaları yerine ulusal politikaların tercih edilmesi ve gümrük duvarlarının yeniden gözden geçirilmesini savunmaktadır³⁰⁴.

Konjonktürel gelişmeler doğrultusunda gidilen 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, Avrupa genelinde aşırı sağ partilerin gözle görülür artışı, yerelde ise FN'nin merkez sağ ve sol partilerden daha fazla oy alarak Avrupa'da şok etkisi yaratmıştır. Zafer sonucunda yaptığı açıklamasında ise, “*Fransız halkı tutsak değildir. Sonuçlar kendini oligarşinin masasına davet eden halkın geri dönüşüdür.*” ifadelerine yer vermiştir³⁰⁵. 26 Mayıs 2014 sabahı Avrupa Birliği için zor sabahlardan biri olmuştur. Aşırı sağ partiler beklenilen ama kabullenilemeyen bir başarı göstermiştir. Üstüne Le Pen'in “*Egemenliklerine sahip çıkan insanlar, gelecek için dizginleri yeniden ele almak için iradelerini ortaya koydular*” açıklaması, AB'nin endişelenmesi için yeterli bir sebeptir³⁰⁶.

Avrupa'da giderek yükselen aşırı sağ dalgası FN'yi 2017 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda %21,3 ile ikinci tura taşımıştı. Sonuçların ardından

³⁰³ Atikkan, s.118

³⁰⁴ Elmas, Kutlay, s.8-9

³⁰⁵ Atikkan, s.119

³⁰⁶ A.g.e., s.15

açıklamalarda bulunan Le Pen, “*Bu seçim vahşi küreselleşme üzerineydi.*” açıklamasını yaparken, bürokratik elitlere de göndermede bulunarak, “*Fransız halkını kibirli elitlerden kurtarma zamanı geldi.*” ifadelerine yer vermiştir. Le Pen’in cumhurbaşkanlığı seçim vaatleri ise³⁰⁷:

- AB ile yeni müzakereler yapılması ve bunun halkoyuna sunulması.
- Yasa dışı göçmenlerin Fransa topraklarından çıkartılıp, yasal göçmen sayısını yılda 10.000 ile sınırlandırması.
- Radikal İslamcı grupların bulunduğu camilerin kapatılması ve sosyal konutlarda, önceliğin Fransız vatandaşlarına verilmesi.

İkinci turda oyların %33,9’unu alan FN seçimleri kaybetse de, yaşanan olaylara, halkın taleplerine ve konjonktürel gelişmelere bakıldığında Avrupa ve Fransız siyasetini belirleyen asli aktörler arasında yer alacağı kaçınılmazdır.

III. 1. 2. Avusturya

1956 yılında milliyetçi ideolojiyi benimseyen Bağımsızlar Birliği’nin (VdU) dağılmasıyla birlikte kurulan Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), temasını milliyetçi öğeler üzerine kurarken, parti başkanlığına ise eski SS subaylarından Anton Reinthaller getirilmiştir. İlk yıllarında Nazi damgasından kurtulamayan parti, 1960’lardan itibaren hem liberalleri bünyesine katarak hem de Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (SPÖ) ile yakınlaşmaya başlayarak normalleşme çabaları içine girmiştir. 1970’lerden itibaren parti içinde liberal kanadın artan varlığı her ne kadar normalleşme siyaseti için önemli adımlar olsa da partinin ruhu ve özü itibarıyla milliyetçi bir kimlik taşıması, milliyetçi kanat tarafından eleştirilmiştir. Artan liberal kanat sayesinde SPÖ tarafından 1983 seçimleri sonrası koalisyon kurmaya davet edilen FPÖ, artık iyice merkeze kaymaktaydı. Normalleşme çabaları içindeki FPÖ, hem tabandan destek görmemiş hem de milliyetçi kanadın eleştirilerine maruz kalmıştır. Milliyetçi kanadın yükselen ismi Jörg Haider, 1986’daki parti kongresinde başkan seçilmesiyle birlikte parti içindeki tartışmalar da son bulmuştur. Kamuoyunda

³⁰⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39687576> (13.05.2018)

Nazi olarak bilinen Haider'in başkan olmasıyla birlikte SPÖ, koalisyonu bozmuş ve erken seçime gidilmiştir³⁰⁸.

1986'da partinin başına gelen Haider artık partisiyle özdeşleştiriliyor ve FPÖ için Haider'in partisi deniliyordu. Parti, aradığı genç ve dinamik milliyetçi liderini bulmuştur. Enteresan bir kişiliğe sahip olan Haider, kimi zaman lüks arabalarla gezmeye giden, kimi zaman fabrika işçileriyle oturup konuşan ve kimi zaman da köprülerden iple atlayan birisi olarak kendini "sokaktaki adamın temsilcisi" görürken, hatırı sayılır bir kitle de onun peşinden koşuyordu. 1986'dan beri sürekli oylarının yükselten Haider, aslında muhafazakâr Katolik kimliğin temsilciliğini üstlenen Avusturya Halk Partisi (ÖVP) ile SPÖ'nün iktidarına bir karşı gelmeyi. FPÖ'nün ne halkı etkileyecek manifestosu ne de bir rasyonel çözüm önerisi vardı. FPÖ'de hakim olan anlayış "duygulara hitap etmektir", seçimlerde kişiliği ile birlikte yabancıları ön plana çıkartan Haider, Avusturya halkının dikkatini çekmeyi başarmıştır³⁰⁹.

1986-1999 arası dönem FPÖ'nün yükselişine rağmen SPÖ ve ÖVP arasında gerçekleştirilen koalisyonlarla geçmiştir. Her iki parti de bu yükseliş karşısında FPÖ'yü dışlama siyasetine yönelmiş ama 1990'ların başından itibaren işçi oylarının FPÖ'ye kayması, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve beraberinde Demir Perde'nin kalkması gibi olayların gerçekleşmesi FPÖ'nün aradığı siyasi ortamı yaratmış ve yükselişine devam etmiştir. Avusturya, hem Doğu Blokunun çökmesi üzerine oradan gelen mülteci akını hem de Doğu'nun pazar ekonomisine açılmasıyla birlikte yatırımcıların ve sermayenin birçoğunun Doğu Avrupa'ya kaymasıyla birlikte refah seviyesinde bir azalmayla ve işsizlikle karşılaşmıştır. 1990'lara kadar Avusturya için etnik dışlayıcı öğeler arasında antisemitizm varken yoğun mülteci akınıyla beraber yabancılar, antisemitizmin yerini almıştır. 1990'ların sonuna doğru artan ırkçı saldırılara rağmen, Avusturya'nın büyük çoğunluğu şiddete karşıydı ve tepkilerini de sandıkta ortaya koymuşlardır³¹⁰.

³⁰⁸ Vural, Avrupa'da, s.101-103

³⁰⁹ Kemal Boztepe, "Avusturya'da Aşırı Sağın Önlenemeyen Yükselişi", *Toplubilim Dergisi*, S.7, Ekim 1997, s.99-100

³¹⁰ Vural, Avrupa'da, s.106-107

1990'lar itibariyle söylemlerin yabancı karşıtlığı üzerinde yoğunlaştıran FPÖ, “Önce Avusturya” sloganıyla ilan ettiği “Yabancılar Halk Önergesi” 12 maddelik bir programı kapsıyordu. Önergenin birinci maddesinde, Avusturya'nın göçmen ülkesi olmadığına değiniliyor, yabancı çocukların Avusturya okullarında üçte birle sınırlandırılması ve göçün durdurulması isteniyordu. 12 maddelik önergede yanlış rakamlarla bir takım oranlar çarpıtılarak halkı yanına çekmek isteyen Haider, böylece FPÖ içerisindeki az sayıda liberalin de partiden ayrılmasına neden olmuştur³¹¹.

1990'larda başlayan Haider yükselişinden dolayı Avusturya zorlu sınavlar vermekteydi. Haider önce 1995'te AB ile üyelik anlaşması öncesinde Birlik karşıtı bir politika benimsemiştir. Sınırları belirsiz bir entegrasyona dönüşen AB karşısında ulusal çıkarları savunan Haider, halk oylamasında %33,4'lük ret oyu çıkmasına rağmen bu kanadı temsil eden tek lider olmasından dolayı bu oran azımsanmayacak bir orandır.³¹² Yine aynı dönemde kurulduğundan itibaren Germen milli davasını güden partinin hedefi etnik Germen halklarının birleştirilmesiyken, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren pozitif milliyetçilik doğrultusunda Avusturya yurtseverliğine geçiş yapan Haider, Avusturya'da kimlik tartışmalarının şekillenmesine neden olurken, ülkede artık yerli ve yabancı kavramları ortaya çıkmıştır³¹³.

21. yüzyıla “Önce Avusturya”, AB ve yabancı karşıtlığı temaları ile giren Haider'in partisi, yolsuzluk, işsizlik ve kayırmacılık üzerine kurduğu popülist söylemle işçi sınıfına göz kırparak SPÖ seçmenlerine, İslam karşısında Katolik değerlere vurgu yaparak ÖVP seçmenlerine ulaşmaya çalışmıştır. 1999 seçimlerine bu atmosferde girilirken Avusturya ve AB büyük bir şok yaşayacak, SPÖ %32,2 ile birinci parti, FPÖ %26,9 ile ikinci parti ve ondan daha az bir oyla ÖVP üçüncü parti olacaktı. Hükümet kurma çalışmalarına başlayan SPÖ istediği sonuçları alamayınca Şubat 2000'de muhafazakârların ve milliyetçilerin ortağı olan koalisyon kurulmuştur. Özellikle FPÖ ve ÖVP koalisyonuna, AB aylarca yaptırım uygulamış

³¹¹ Boztepe, s.100

³¹² Vural, Avrupa'da, s.108

³¹³ Atikkan, s.112-113

ve bir rapor doğrultusunda da son vermişlerdir³¹⁴. Tepkiler ardı ardına gelirken, aşırı sağcı partinin koalisyonun bir parçası olmasını kabullenemeyen Alman Dışişleri Bakanı J. Fischer açıklamasında: “Nazi dönemiyle şüpheli ilişkileri olan, açıkça Avrupa karşıtı ve yabancı düşmanı bir politik hareket iktidarın parçası oluyor.” ifadelerine yer vermiştir³¹⁵.

2000’de hükümet ortağı olan aşırı sağ partiye karşı AB üyesi 14 ülke Avusturya ile olan ilişkilerini dondurarak, Avusturya’nın resmi temsilcileri ile iletişimi düşük bir noktaya sabitleyerek ve uluslararası konumlara Avusturyalı adayların gelmesini engelleyerek Avusturya hükümetini protesto edeceklerini açıklamışlardır. Bu tutum, AB’nin aşırı sağ karşısında kendi ilke ve değerleri konusunda taviz vermeyeceğini göstermiştir. Aynı dönemde cumhurbaşkanı Thomas Klestil, hükümet ortaklarından Haider’e insan hakları sözleşmesi ve diğer insan hakları belgelerine bağlı kalıp saygı göstereceğine dair belge imzalatmıştır. Böylece AB’nin gelişmeleri yakından takip etmesi sonucu, o dönem itibariyle hazırladığı rapor doğrultusunda yaptırımlar kaldırılmıştır³¹⁶.

FPÖ için asıl önemli sınav, hükümet ortağı olunca başlamıştır. Parti, bu dönemde gerekli icraatları yapamamış ve başarısız bir dönem geçirmiştir. Her ne kadar “Viyana ve Brüksel bürokratlarına” karşı bir tavır sergileseler de birçok konuda AB tarafından önerilen uygulamaları kabul etmek zorunda olan parti bu durumu tabanına açıklayamamış ve destek kaybetmiştir. Hem FPÖ içindeki tartışmalar hem de hükümetin başarılı bir dönem geçirmeyişi, başbakan Schüssel tarafından alınan kararla erken seçime gidilmesi koalisyonun sonunu hazırlamıştır. Bir sonraki seçimde FPÖ %10 oy almasına rağmen ÖVP’nin bir önceki seçime göre oylarını %15 oranında arttırması, yeni bir ÖVP-FPÖ koalisyonunu hazırlamıştır. FPÖ’nün iç çekişmesinin ayyuka çıktığı dönemlerde eski çizgisinden uzaklaşması ve Haider’in partinin iç muhalefetini üstlenmesi, aşırı söylemlerin önünü kesmiştir³¹⁷.

³¹⁴ Vural, Avrupa’da, s.109-11

³¹⁵ Atikkan, s.110

³¹⁶ Selcen Öner, “Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye’nin AB Üyeliği” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2014, s.171

³¹⁷ Vural, Avrupa’da, s.112-113

Nisan 2005'te partinin yaşadığı iç çekişmeler sonucu Haider, FPÖ'den ayrılarak Avusturya'nın Geleceği için İttifak Partisi'ni (BZÖ) kurmuştur³¹⁸. FPÖ'yü merkeze ve iktidara taşıyan Haider'in istifasıyla yeni lider Heinz-Christian Strache olmuştur. BZÖ'ye geçişini, “Avusturya bir kültür savaşının içinde. Biz de tartışmaların önderliğini yapmaktayız.” İfadeleriyle açıklayan Haider, 2008 yılında hayatını kaybetmiştir³¹⁹.

2005 yılında Parti'nin başına geçen Strache, Haider etkisi yaratamamışsa da, 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %19,7, 2017 Avusturya genel seçimlerinde ise %26 oy alarak FPÖ'yü 1990'lı yıllardaki gücüne geri döndürmüştür. Özellikle aşırı sağ partilerin söylem belirleme gücünden dolayı FPÖ, diğer merkez partileri ÖVP ve SPÖ'nün söylemlerini etkilemişlerdir. Müslümanları, mültecileri ve diğer yabancıları hedef alan söylemlerin kaynağı olan bu partiler, halkın duygularının tercümanı oldukları öne sürmektedirler³²⁰. 2017 genel seçimlerinde söylemlerin benzer hal almasından dolayı aşırı sağcı lider Strache, ÖVP lideri Sebastian Kurz'u kendi politikalarını çalmakla itham etmiş ve “*tetikçi*” ifadesini kullanmıştır. Seçim sonuçlarının ardından birinci parti olarak çıkan ÖVP ile üçüncü parti olarak çıkan FPÖ, hükümet kurmuş, bu muhafazakâr-milliyetçi koalisyon söylemlerini göçmen/sığınmacı konuları üzerine yoğunlaştırmışlardır³²¹. 8 Haziran 2018 tarihinde ise Başbakan Kurz ve aşırı sağcı ortağı Strache, İslam yasasını öne sürerek Avusturya'daki 7 camiyi kapatmıştır. Başbakanlığa bağlı kültür dairesinin geniş yetkileri olmasına rağmen kullanılmadığını ifade eden Kurz, “*Bu yasayı şimdi ilk kez uygulamaya koyacağız*” açıklamasında bulunmuştur. Bu karara ilk tepki gösteren ülkelerden biri olan Türkiye'de, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın yaptığı açıklamasında, “*Avusturya'nın sudan bahanelerle 7 camiyi kapatması ve imamları*

³¹⁸ Öner, s.171

³¹⁹ Atikkan, s.113

³²⁰ Kazım Keskin, “Avusturya Seçimleri ve Aşırı Sağın Merkeze Yerleşmesi”, SETA, S.180, Ekim 2017, s1

³²¹ <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201712161031428814-avusturya-asiri-sag-hukumete-geri-dondu/> (18.05.2018)

sınır dışı etmesi, bu ülkedeki İslam karşıtı ırkçı ve ayrımcı popülist dalganın sonuçlarından biridir.” ifadelerine yer vermiştir³²².

III. 1. 3. İtalya

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1946 yılında faşist kadrolar tarafından kurulan İtalyan Sosyal Hareketi (MSI) zamanın koşullarına göre yeniden şekillenerek politikalarını yürütmüştür. Kurucuları ve çizgileri itibariyle İtalyan siyasetinin uzağında kalan MSI, zamanla faşizan gömleğini çıkararak köklerinden uzaklaşma çabası içine girmiştir. Gianfranco Fini liderliğinde, İtalya'nın güneyinde yaşayan halkın güçlü devlet isteğine karşılık gelen MSI, giderek sağ kesimde kendine yer edinmiştir. Birçok fraksiyon tarafından temsil edilen İtalyan aşırı sağ, ülkenin güneyinde MSI, kuzeyinde ise bölgeci, federalist ve ayrılıkçı Kuzey Ligi Partisi (LN) temsil etmiştir³²³.

1950'ler itibariyle MSI'da yaşanan radikaller ve ılımlılar arasındaki görüş ayrılığı ılımlılar lehine sonuçlanmıştır. 1953 seçimlerinde Monarşistlerle ittifak halinde olan MSI, bir önceki seçime göre oylarını üç katı arttırmış ve oyların %5,8'ni almıştır. İlimli kanadı temsil eden ve sırasıyla De Marsanich ve Michelini'nin liderliğini yaptığı MSI, ülke genelinde örgütlenmesini tamamlamış ve kendi yayın organlarını oluşturmuştur. 1969 yılına kadar ılımlı kanadın liderlik yaptığı MSI'da ilerleme olmamasına rağmen, hitap ettiği güney bölgelerinde ağırlığını sürdürmüştür. 1969 yılında ise MSI'da radikal kanadı temsil eden Almirante'nin liderliği sonrasında, faşizan eylem ve söylemlerden kurtulmaya çalışılmıştır. 1972 seçimlerine yine Monarşistlerle ittifak halinde giren MSI, bir önceki seçime göre oylarını ikiye katlamıştır. Hem muhalefetin eleştirisi hem de kendi parti tabanındaki eylemlerden dolayı dönemin sağcı terörünün baş sorumlusu olarak gösterilen MSI, birçok radikal grubun militan devşirme noktasıydı. Ayrıca, Mussolini'nin etkilenip, faşist rejimin de ideolojisi hâline gelen Julius Evola'nın görüşlerinin, parti içindeki

³²²<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avusturyadan-skandal-karar-camileri-kapatiyorlar-40861451> (08.06.2018)

³²³ Atikkan, s.126-127

bir grupça benimsenmesi ve Yeni Düzen adı altında bir grup oluşturması gibi faktörlerden dolayı MSI, 1970’lerde siyasi arenadan soyutlanmıştır³²⁴.

Almirante’nin 1987 yılında partiden ayrılmasından sonra MSI’nın başkan adaylarından Gianfranco Fini, partiyi Fransa’da Ulusal Cephe’ye benzer bir şekilde yabancı karşıtlığı ve popülizm üzerinden devam ettirmek isterken, diğer başkan adayı Giuseppe Rauti ise antikapitalist, antiemperyalist ve anti-Amerikan bir çizgi benimsemiştir. 1987’den itibaren sırasıyla Fini-Rauti ve tekrar Fini’nin lider olduğu MSI, dönemin İtalya’ında yaşanan kaos, rüşvet ve yolsuzluk gibi sorunlardan en az etkilenen parti olmuş ve Fini’nin merkez sağa yönelimi gündemi meşgul etmiştir³²⁵. 1993 seçimlerinde kısmi başarılar elde etmesine rağmen özellikle solun yükseliş içine girmesi, sağda tartışılan bir konu olmuştur. 1994 yılında ise Fini liderliğindeki MSI, bir takım değişikliklere gitmiş, bazı Hristiyan Demokratların partiye katılmasıyla Ulusal İttifak Partisi (AN) kurulmuş ve sağda önemli bir birleşme gerçekleşmiştir³²⁶.

AN’nin başında da MSI’nın lideri Fini bulunuyordu. Yeni çizgisinde sağ kesimin her türlü düşüncesinden üye bulunduran AN, kendisini “özgürlüğe, adalete ve demokrasiye” saygılı ve “ırkçılığın ve totalitarizmin her türlüsüne” karşı bir hareket olarak açıklamıştır. Fini, yeni hareketi “postfaşist” olarak tanımlıyordu. Irka dayalı üstünlüğün artık geçmişte kaldığını ifade eden yeni hareket, “... ulusal kimliğin korunması ve kültürel farklılığın tanınması talebiyle yabancıları dışlayan popülist bir milliyetçiliğe geçişin anlamına geliyordu.” Öte yandan 1994 seçimlerinden önce Bastır İtalya Partisi’ni (FI) kuran Silvio Berlusconi, popülist çizgide hareket ederken, sola karşı da sağ birleştirme çabası içindedir. Seçimlere Kuzey İtalya’da Kuzey Ligi (LN) ile Orta ve Güney İtalya’da, AN ile ittifak halinde giren FI, büyük başarı elde ederek hükümet kurarken, AN ise ilk kez hükümete girmiştir. FI, her ne kadar seçimlerde başarı elde etse de, İtalya’nın kuzeyinde bölgeci ve ayrılıkçı zengin kesime hitap eden LN’nin ve İtalya’nın güneyinde

³²⁴ Vural, Avrupa’da, s. 166-167

³²⁵ A.g.e., s.168-169

³²⁶ https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKFmG7AHE8P34isapyhCxX/wiki/%C4%B0talyan_Sosyal_Hareketi.html (19.05.2018)

çoğunlukla güçlü bir devlet isteği olan düşük ve orta kesime hitap eden AN ile hükümeti devam ettirmesi zor olmuştur. Hem tabanından gelen baskılardan dolayı AN ile hükümette olmak istemeyen LN'nin baskıları hem de yargının baskısına kalan FI, hükümeti devam ettirememiş ve sona erdirmiştir³²⁷.

İtalya'nın kuzeyinde sürekli var olan bölgesel düşünceye, siyaseten karşılık bulmaya çalışan Umberto Bossi, ilk önce Lombardiya bölgesinde özerklik özlemi içinde olan halk için Lombardiya Ligi'ni kurmuştur. Yerelde başarı sağlayabilen Lombardiya Ligi, 1990'ların başında Kuzey Ligi Partisi'ne (LN) dönüşmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, solun gücünü kaybetmeye başlaması, küreselleşmeyle beraber gelen güvensizlik ve yolsuzlukların ortaya çıkması gibi konjonktürel gelişmelerin yarattığı fırsatları iyi değerlendiren Bossi, merkezdeki partilere meydan okumuştur. Aynı dönemde zengin kuzeylilerin, güneydeki İtalyanları finanse etmek ve Roma'ya vergi ödemek istemeyen tutumları ve Bossi'nin işsizlik karşısında yabancı düşmanlığı kartına başvurması, kuzeydekilerin LN'ye yakınlaşmasına neden olmuştur. Öte yandan, Brüksel politikalarının tarım kesimini olumsuz etkilemesi, Asya'nın yarattığı rekabet ve artan göçler gibi sorunlar karşısında kuzeyliler, kendilerini LN'nin saflarında bulmuşlardır. İslam, göç ve entegrasyon konularında yeni nesil aşırı sağ partilerin yolunda ilerleyen LN, radikal söylemler geliştirmiştir. Hans-Georg Betz'e göre partinin stratejisi basitti: "Zengin Kuzeyi Roma'nın sultanından kurtarmak için yola çıkan bölgeci parti, kimlik ve göç konusuna odaklandı. Kendini sadece Batı değerlerinin değil, Hristiyanlığın savunucusu olarak sundu. Böylece Katolik oyları kanca attı"³²⁸.

1994 seçimlerinde AN ile aynı hükümette bulunması sonucu tabanından ağır eleştirilere maruz kalan LN, 1995'te zengin kuzeye yapılan göçlerin önlenmesi için sert önlemlerin alınmasını istemiştir: "Göçmen taşıyan havayolu şirketlerinin iniş izinlerinin kaldırılması, göçmenleri plastik mermilerle vurulması ya da askeri uçaklarla kendi ülkelerine geri götürülerek paraşütlerle bırakılması gibi." Ayrıca "asalak güneye" ve "yozlaşmış Roma'ya" da söylemlerini ağırlaştırmışlardır³²⁹.

³²⁷ Vural, Avrupa'da, s.170-171

³²⁸ Atikkan, s.128-129

³²⁹ Vural, Avrupa'da, s.174

Ağırlaşan ve sertleşen söylemler sonucu LN politikaları, federalist söylemden ayrılıkçı söyleme kaymıştır. Başlangıçta federalizm amacına sahip parti, 1996’da Kuzey İtalya’nın bağımsızlığını sağlamak için “Padania Cumhuriyeti’ni” ilan etmiştir. Padania ideali için jeopolitik ve jeoekonomik araçları ön plana süren Bossi, ayrılıkçı söylemlerine tabandan destek bulamamıştır. Ayrılıkçı söylemlerin ön plana çıkmasının ardından bazı gruplar partiden ayrılırken, seçmen desteğini de önemli oranda kaybetmiştir. Bu söylemler doğrultusunda girilen 2000 yılındaki bölgesel seçimler ve 2001 yılındaki genel seçimlerde ortalama %4-%5 oy alan parti, büyük kayıp yaşamıştır. Bunun sonucunda ayrılıkçı söylemleri terk eden parti, federalist amaca dönüş yaparak tekrardan merkez sağa yakınlaşmıştır³³⁰.

AN ile faşist gömleğini çıkaran parti, Bossi’nin “Bağımsız Padania Cumhuriyeti” girişimine en sert tepkiyi koymuştur. Fini, 1998’deki açıklamasında partisini, “*modern ve açık sağ parti*” olarak tanımlamıştı. 2001 seçimlerinde Berlusconi le tekrardan ittifak yapan AN, Özgürlük Evi (CdL) adı altında kurulan hükümette yer almıştır³³¹. Aynı ittifakta yer alan LN ise, hükümette 3 bakanlık ile temsil edilirken, 2002 yılında adını Padania’nın Bağımsızlığı İçin Kuzey Ligi olarak değiştirmiştir³³². 2001-2006 arası Berlusconi hükümetinde bulunan LN’nin bu kez AN ile aynı hükümette olması 1994’teki gibi sorun çıkarmamıştır. 2006-2008 arası dönemde muhalefette olan LN, 2007 yılında Berlusconi’nin liderliğinde kurulan Özgürlük Halkı (PdL) ile ittifak yapmıştır. AN ise, Berlusconi’nin partisi Bastır İtalya ile birleşip PdL’yi oluşturmuştur. 2008 yılındaki seçimlerde hükümet ortağı olan LN, %8 oy almıştır³³³.

İtalya’da siyasete damga vuran ve kısa sürede yükselişe geçen bir diğer parti ise, komedyen Beppe Grillo ve internet girişimcisi Gianroberto Casaleggio tarafından 2009 kurulan 5 Yıldız Hareketi’dir (M5S). Kendini, siyasi bir partiden çok hareket olarak tanımlayan M5S, ekonomik krize, yolsuzluklara ve artan göçmenlere

³³⁰ Alper Arısoy, “İtalya’da Kuzey Bölgeselciliği ve Kuzey Ligi Hareketi”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.1, 7/2010, s.7-8

³³¹ Vural, Avrupa’da, s.171-172

³³² https://ipfs.io/ipfs/QmR1gzPYUwxEUWHbeRggZzfYy5Fxsd8Qc7hXUUnJQwxrZq/wiki/Kuzey_Ligi.html (21.05.2018)

³³³ Arısoy, s.9-10

karşı bir harekettir. İtalya’da ana akım partilere ve aksaklıklara karşı, verdiği mücadele ile kısa zamanda epeyce oy alan M5S, “kısmen Avrupa Birliği karşıtı” olarak da bilinmektedir. Kurulduğu ilk yıllarda sert bir AB karşıtlığını üstlenen parti, ülkenin Avro Bölgesi’nden ayrılması için çağrıda bulunmuştur. Son dönemde, AB’ye karşı sert tutumunu yumuşatan parti, AB’de temsili daha fazla arttıracak düzenlemelerin yapılmasını isterken, AB politikalarının üye ülkelere empoze edilmemesini savunmaktadır. 2013 seçimlerinde %25, 2018 seçimlerinde ise %32,6 oy oranını yakalayan M5S, kısa sürede İtalya’da siyaseti belirleyen ana aktörlerden biri olmuştur³³⁴.

2013 İtalya genel seçimlerinde LN, %3,97 oy oranına ulaşırken, M5S ise %25’e ulaşarak büyük bir başarı kazanmıştır³³⁵. 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, 2009 yılına göre yaklaşık %4 oranında oyu azalan LN oyların %6,16’sını almıştır. M5S ise Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oyların %21’ni almıştır³³⁶. Öte yandan, 2018 İtalya genel seçimlerine ise aşırı sağ partiler damga vurmuştur. Seçime tek başına giren M5S, %32,6 oy alırken, merkez sağ ittifakında ise en fazla oyu alan adını Lig diye değiştiren Kuzey Ligi almıştır. Solun büyük yenilgisiyle sonuçlanan seçimde, hükümetin kurulması için %40’a ulaşılması gerekiyor³³⁷. Sandıktan koalisyon çıkmasıyla birlikte M5S ile Lig’in hükümet kurma çalışmaları, Cumhurbaşkanı Sergio Mattarella’ya takılmıştır. M5S ile Lig’in ekonomi bakanı olarak atamak istediği Paolo Savona’nın, Avro Bölgesi karşıtı bir tutum içinde olmasından dolayı hükümet kurulamamıştır³³⁸. Yoğun tartışmaların yaşandığı dönemde hükümet ortakları, Cumhurbaşkanı’nı Brüksel, Paris ve Berlin’in isteği doğrultusunda hareket ettiğini ifade ederek suçlamaktadırlar³³⁹. Yaklaşık iki ay süren tartışmalar sonucunda Avrupa karşıtı Savona’nın yerine, Giovanni Tria’nın

³³⁴<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italyan-siyasetini-sarsan-tepkisel-5-yildiz-hareketi/1083991> (22.05.2018)

³³⁵https://www.wikizero.com/tr/2013_%C4%B0italya_genel_se%C3%A7imleri (22.05.2018)

³³⁶https://www.wikizero.com/tr/Be%C5%9F_Y%C4%B1ld%C4%B1z_Hareketi (24.05.2018)

³³⁷<http://www.milliyet.com.tr/italya-da-ilk-sonuclar-belli-oldu--dunya-2621258/> (24.05.2018)

³³⁸<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44287370> (25.05.2018)

³³⁹<https://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/italyanin-5-yildiz-hareketi-avrupanin-gelecegi-son-nokta-mi-2045880> (05.06.2018)

getirilmesiyle konsensüs sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı'nın dikkatle takip ettiği gelişmelerde, “politik bir hükümet kurmak için” yeniden buluşan partiler, nihai sonuca ulaşmışlardır. 31 Mayıs'ta kurulan koalisyonu oluşturan partilerin, popülist, AB karşıtı ve yabancı düşmanı çizgiyi benimsemesi, İtalya'nın ve Avrupa'nın geleceği açısından kafalarda soru işareti oluşturmaktadır³⁴⁰.

III. 1. 4. Almanya

Avrupa'nın ekonomide önde gelen ülkelerinden Almanya'da aşırı sağ partiler, diğer ülkelerdeki örnekleri gibi varlık gösterememişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olarak sırtında ağır bir yük taşıyan Almanya, Nazizm'in kalıntılarını silmek ve yeni bir benzeri ideolojiye sahip partinin yükselmesini önlemek için ulusal ve uluslararası baskılarla siyasetini şekillendirmiştir. Örneğin aşırı görüşlere sahip partilerin parlamentoda temsil edilmesinin önüne geçmek için %5 barajı getirilmiştir. Aşırı sağ partiler de bir iki istisna dışında barajı geçememiş, sadece yerel parlamentolarda temsil edilebilmişlerdir³⁴¹.

Almanya'nın aşırı sağ partilerden biri olan Almanya Ulusal Demokratik Partisi (NPD) 1964 yılında kurulmuştur. Daha önce parçalı yapıda bulunan aşırı sağcı liderler ve partileri NPD çatısı altında birleşmişlerdir. Aşırı muhafazakâr-milliyetçi düşünce doğrultusunda harekete başlayan NPD, Komünizm özelinde sola ve sol ile ittifak yapan merkez sağa karşıt bir tutum içinde kendini milli bir alternatif olarak göstermiştir. Döneme göre popülist söyleme başvuran NPD, işgücü eksikliği ile Almanya'ya gelen yabancı işçilerin miadını doldurduğunu ifade ederek hem kalıcı olmalarını engellemek hem de büyümenin azaldığı bu dönemde, sorunun kaynağı olarak onları işaret ederek Alman halkını yanlarına çekmek istemişlerdir. 1960'lar itibariyle aşırı sağ partilerin söylemleriyle ön plana çıktıkları ortamlardan biri olan ekonomik kriz, Almanya için de büyük bir sorun yaratıyordu. 1963'te sağ koalisyonun başarısız olması, yaşanan ekonomik kriz ve Hristiyan Demokratların, Sosyal Demokratlarla koalisyon kurması sonucu sağda oluşan boşluktan yararlanan NPD, 1966-69 yılları arasında yedi eyalet parlamentosunda temsil hakkı kazanmıştır.

³⁴⁰ <http://tr.euronews.com/2018/05/31/italya-da-siyasi-hukumet-icin-son-sans> (31.05.2018)

³⁴¹ Atikkan, s.131

NPD için başarı sayılabilecek bu durum, seçmenler özelinde incelendiğinde partiye destek veren başlıca iki kesim vardır. İdeolojik olarak partiye oy veren seçmenler ve durgunluk döneminde olumsuz etkilenen ve merkez partileri protesto eden seçmenler³⁴².

1969 yılında girdiği ulusal seçimlerde %5 baraj engeline takılıp %4,3 oy alan partinin kısmi başarısı kalıcı olmaz ve bu oran parti için günümüze kadar ki ulusal seçimlerde aldığı en yüksek orandır.

1970'ler itibariyle kültürel mücadelenin başladığı Almanya'da bu mücadeleyi Alman Ulusal Gazetesi editörü Gerhard Frey yürütmüştür. Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası içinde barındırdığı suçluluk duygusundan kurtarılması gerektiğine inanan kültür mücadelecileri, Yahudi soykırımının abartıldığını ve Almanya'nın bu suç doğrultusunda mahkûm edildiğini ifade etmiştir. Günümüz Neonazi gruplarının temelini oluşturan bu mücadele sayesinde, "Holocaust aldatmacası" tartışması yüksek sesle gündeme getirilmiştir. Ancak 1985'te Holocaust'u inkâr etmenin suç olarak kabul edilmesinden sonra bu düşünce, belge ve yayınlar gayri resmi olarak gizlice dağıtılmıştır. Mücadelenin mimarlarından Frey, 1971'de Alman Halk Birliği Partisi'ni (DVU) kurmuştur. Aşırı sağ görüşe sahip olan parti, NPD'nin oylarına talip olsa da o da Almanya siyasi tarihinde pek bir başarı elde edememiştir. 1980'lerin ortalarına kadar, seçimlerden ziyade propagandalara ağırlık veren parti, kültür mücadelesinden sonra 1987'de seçimlere girmiştir³⁴³. 1987'den 2011'e kadar sekiz defa eyalet meclisine giren parti, 2011 yılının ocak ayında NPD'ye dâhil olmuştur³⁴⁴.

Almanya'da kurulan bir başka aşırı sağ parti ise Cumhuriyetçilerin (REP) kurduğu partidir. 26 Kasım 1983 tarihinde Hristiyan Demokratlardan Ekkehard Voig, Franz Handlos ve TV programcısı Schönhuber tarafından kurulmuştur. Neoliberal ekonomi ile milliyetçi ve popülist düşünce doğrultusunda ideolojisini belirleyen parti, misyonunu "yurtseverlik" olarak açıklamıştır. Özellikle ulusal kimliği ve toplumsal refahı korumayı amaçlayan parti için 'öteki' göçmenlerdir.

³⁴² Vural, Avrupa'da, s.59-61

³⁴³ A.g.e., s.62-63

³⁴⁴<http://www.wiki-zero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQWxtYW5fSGFs a19CaXJsacSfaQ> (28.05.2018)

“Zoraki antifaşizm” altında zayıflatılan ulusal kimlik, hem göçmenler hem de Amerikalılaşıma nedeniyle tehdit altındadır³⁴⁵.

1987’ye kadar sadece Bavyera’da seçimlerde boy gösteren REP, bu yıldan itibaren ulusal seçimlere de katılmaya başlar. Batı Berlin seçimlerinde %7,5 aynı yıl yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde de %7,1 ile altı sandalye kazanan parti, 1990’lar itibariyle gücünü kaybetmiştir. 1990’da iki Almanya’nın birleşmesi REP’lilerin söylemlerinde yer verdiği önemli konulardan biriydi. Ancak birleşmenin, çokça eleştirdikleri Hristiyan Demokrat Helmut Kohl liderliğinde gerçekleşmesi önemli bir propaganda aracını kaybetmelerine neden olmuştur. 1990’lardan itibaren yaşanan konjonktürel gelişmelere cevap veremeyen partide ılımlı kanat ile radikal kanat arasında çekişmeler ayyuka çıkmıştır. Parti lideri Schönhuber’in partiden aşırı kesimi tasfiye etmesiyle birlikte girdiği ilk seçimde %2,1 oy alan partide çöküş devam etmekteydi. 1990’lar itibariyle kısmi popülerliğinin ve gücünü DVU’ya kaptıran Schönhuber liderlikten çekilmiştir. 1998 seçimlerine birlikte giren DVU ve REP toplam %3 oy alan etkisizliklerini sürdürmüşlerdir³⁴⁶.

1990’larda aşırı sağ kesim, etkisiz ve üç farklı partiden oluşmaktaydı. Yerel, ulusal ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde başarı sağlayamayan partiler, özellikle Almanya’da “aşırılık yanlısı” partilere uygulanan sert tutumlardan dolayı meşru zeminde faaliyet göstermeleri giderek zorlaşmıştır. Devlet tarafından uygulanan sert politikalar, yeterli olmayan maddi imkânlar ve karizmatik liderlerden yoksun oluşu, partileri güvensizliğin, yabancılaşmanın ve ötekileştirmenin fazlaştığı siyasi ortamda bu fırsatları değerlendirmelerini engellemiştir³⁴⁷.

21. yüzyılda da şu ana kadar başarı gösteremeyen bu partilere 2010 yılında Özgürlük Partisi’de (Die Freiheit) eklenmiştir. Kurucusu olan Rene Stadtkewitz diğer ülkelerde artan aşırı sağ partileri örnek alarak siyasete atılsa da seçimlerde pek başarılı olamamıştır. Hristiyan Demokrat Birliği’nde siyasete başlayan Stadtkewitz bu partinin Berlin kent meclisi üyesiyken hayranı olduğu aşırı sağcı Geert Wilders’i Berlin’e davet edince partiden ihraç edilmiştir. İhracı sonrası Özgürlük Partisi’ni

³⁴⁵ Vural, Avrupa’da, s.64

³⁴⁶ A.g.e., s.65-67

³⁴⁷ A.g.e., s.69

kuran Stadtkewitz, diğer ülkelerdeki aşırı sağcılarla yakınlaşmak istiyordu. Bu doğrultuda muhafazakâr, popülist ve İslam karşıtlığı konularını söylemine yerleştiren parti, %5 barajının çok altında kalsa da, Almanya’da yükselen yabancı karşıtlığı partiyi ön planda tutmuştur³⁴⁸.

Avrupa’yı sarsan finansal ekonomik krizin yaşandığı dönemde Merkel hükümetinin avroyu kurtarma çalışmalarına sıcak bakmayan iktisatçı ve gazetecilerden oluşan bir grup, Almanya için Alternatif Partisi’ni (AfD) kurmuşlardır. 2013 yılında kurulan aşırı sağcı ve AB şüphecisi parti, o yıl yapılan ulusal seçimlerde %4,7 oy alarak büyük bir başarıya imza atmıştır. Daha önceki seçimlerde diğer aşırı sağ partilerin %5 barajına yaklaşmadığı seçimlerde AfD temsil hakkını kıl payı kaçırmıştır³⁴⁹.

2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde NPD oyların %1’ni alarak tarihinde ilk kez parlamentoda temsil hakkı kazanmıştır. AfD ise, 2013 Almanya ulusal seçimlerinden sonra 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılmış ve oyların %7,1’ni alarak 7 sandalye hakkı elde etmiştir. AfD’nin ilk büyük başarısı kurulduktan bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Partinin çizgisine bakıldığında göçmen ve AB karşıtlığı dikkat çekmektedir. Özellikle göçmenlere ilişkin Merkel hükümetinin “Hoşgeldiniz” politikasını sert bir dille eleştiren parti, ulusal sınırların kontrolünün artırılmasını ve sığınmacı kamplarının Almanya dışında kurulmasını savunmaktadır. Öte yandan, yasal yollarla ülkeye giriş yapanların, Alman dili ve kültürünü benimsemesinin zorunlu olması gerektiğini ve İslam’ın, Almanya için kabul edilebilir bir kültür olamadığını ifade etmiştir. AB konusunda da, özellikle üye ülkelere yapılan ekonomik yardımlara tepki gösteren AfD, “Avrupa Birleşik Devletleri” düşüncesini reddederken, avronun da para birimi olmaktan çıkarılmasını istemektedir³⁵⁰.

³⁴⁸ Atikkan, s.133

³⁴⁹ A.g.e., s.132

³⁵⁰ <http://www.dw.com/tr/afd-hakk%C4%B1nda-bilmeniz-gereken-10-%C5%9Fey/a-39756323>
(29.05.2018)

AfD'nin yükselişini değerlendiren gazeteci Ben Knight açıklamasında, “toplumda zaten yer alan Nazilerin artık saklanma ihtiyacı bile duymadığını” ifade etmiştir. Kemal Bozay ise AfD'nin yükselişini şu faktörlere bağlamaktadır³⁵¹:

- Yükselen aşırı sağ dalgası
- Göçmenler
- Almanya'da İslamofobi'nin yükselmesi ve AfD'nin Pegida hareketiyle yakın ilişkide olması

2017 Almanya ulusal seçimlerinde %12 gibi aşırı sağ için yüksek sayılabilecek bir oy patlamasıyla ilk kez parlamentoya giren AfD, bir önceki ulusal seçimlere göre oyunu %7,69 arttırmıştır. AfD lideri Alexander Gauland açıklamasında, “Merkel'i kovalamaya devam edeceğiz” ifadelerine yer vermiştir. Ulusal parlamentoda AfD, İslam ve göçmen karşıtlığını söylemlerinde ön plana çıkararak politikalarını yürütmektedir.³⁵² Öte yandan seçim sonuçlarından sonra AfD'nin parlamentoya girişini protesto etmek için Berlin'de toplanan binlerce kişi, AfD aleyhinde, “parlamentoda Nazi propagandası yapma hakkı yok” ve “Nasyonalizm kafalardan çıksın” şeklinde slogan atmıştır³⁵³.

III. 1. 5. Hollanda

Hollanda'da başarısız bir grafik sergileyen aşırı sağ partiler için 21. yüzyılın başları önemli bir eşik noktasıdır. İki binli yılların başında köşe yazarı ve eskinin Marksist sosyoloğu Pim Fortuyn, yazılarında ve söylemlerinde İslam karşıtlığını sert bir dille ifade etmiştir: “İslam'a karşı bir soğuk savaşa taraftarım. İslam'ı olağanüstü bir tehdit ve düşman olarak görüyorum.” açıklamasında bulunan Fortuyn, sonraki açıklamalarında, İslam'ı “geri kültür” olarak yorumlamıştır.

³⁵¹<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41368798> (29.05.2018)

³⁵²<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/almanya-secimlerinde-merkelin-husranla-karisik-zaferi-jamaika-koalisyonu-geliyo,NI8tPMd2DEakT-G-ichNaw/kDz2iybcmEOco3qu64Nbyg> (30.05.2018)

³⁵³ <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201710221030705508-berlin-protesto-afd/> (30.05.2018)

Ayrıca, “*Hollanda doldu*” söylemini sık sık kullanan Fortuyn, anayasanın birinci maddesindeki eşit muamele ilkesinin kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁵⁴

2001 yılında siyasete katılmak istediğini açıklayan Fortuyn, Kasım 2001’de Yaşanabilir Hollanda’nın (LN) liderliğine seçilirken, İslam hakkındaki görüşleri ve Batı için bir tehdit olduğu yönündeki söylemlerinden dolayı partinin liderliğinden alınmıştır. Kısa dönem LN liderliğinden sonra, bir misyonu olduğunu ve bunu gerçekleştireceğini söyleyen Fortuyn, 2002 yılında Pim Fortuyn Listesi’ni (LPF) kurmuştur. Parti, kamuya dair yeni reformlar ve göçmen üzerine yoğunlaştığı dönemde 2002 seçimlerine girmiş, oyların %17’sini alarak koalisyon ortağı olmuş ve hükümette yer almıştır. 2002 yerel seçimlerine, Yaşanabilir Rotterdam (LR) liderliğinde giren Fortuyn, %30’un üzerinde oy alarak Rotterdam meclisinde çoğunluğu elde etmiştir. 2002 genel seçimlerinden önce uğradığı silahlı saldırı sonucu Pim Fortuyn hayatını kaybetmiştir³⁵⁵ Pim Fortuyn bu dönemde solun ve medyanın ağır eleştirilerine maruz kalmış ve partisi yaşananlardan, eleştirenleri sorumlu tutmuştur. Fortuyn’un ölümünden iki yıl sonra İslam karşıtlığı öğeler içeren Teslimiyet filminin yapımcısının Fas asıllı Hollanda vatandaşı tarafından öldürülmesi Hollanda’da şok etkisi yaratmıştır. 2000 yılında başlayan çok kültürlülük karşıtı söylem, bu iki cinayet sonrası daha da sertleşmiştir³⁵⁶ Fortuyn öldükten sonra liderliğe gelen Mat Harben, eski liderin etkisini gösterememiş ve parti 2008 yılında dağılmıştır³⁵⁷.

Pim Fortuyn’un liderliğinde gelişen hareket, ölümünden sonra da devam etmiştir. Hollanda’da toplumun Müslümanlara bakış açısı değişmiştir. Fortuyn’un çizgisini devam ettirecek olansa, aşırı sağcı lider Geert Wilders’tir. Siyasete, Özgürlük ve Demokrasi İçin Halk Partisi’nde başlayan Wilders, partinin Türkiye’nin AB üyeliğine sıcak bakmaya başlamasıyla başlayan tartışma sonucu 2004’te partiden

³⁵⁴ Kadir Canatan, “Hollanda Toplumunda Yabancı Tutumların Analizi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/7 Fall 2008, s.223-224

³⁵⁵ Vural, Avrupa’da, s.77

³⁵⁶ Atikkan, s.125

³⁵⁷ Vural, Avrupa’da, s.78

ayrılmış ve Özgürlük Partisi'ni (PVV) kurmuştur³⁵⁸. Katıldığı ilk seçimlerde oyların %5,9'unu alan parti, 2010'da ise %15'lik oyla azınlık hükümetinde yer almış ve Avrupa'da yükselen aşırı sağın bir başka önemli örneği olmuştur. Öte yandan Müslümanlara olan nefretini saklamaktan çekinmeyen Wilders, İslam'ı terörle ve şiddetle bir tutan Fitne adlı filmin yapımını da üstlenmiştir³⁵⁹. Döneme göre söylem değişikliğine giden Wilders, avro krizi ortaya çıktığında bir anda AB karşıtlığını gündeme almış, İslam karşıtlığını ise rafa kaldırmıştır. AB'ye karşı da sert söylemlere başvuran Wilders, ülkesinin avrodan çıkmasını önermiştir. Aynı dönemde, Hollanda'nın yardımıyla Yunanistan'ın krizden çıkarılmasına da karşıydı. Wilders'in tüm çabalarına rağmen AB karşıtlığı propagandası İslam karşıtlığı kadar etki oluşturmamıştır³⁶⁰.

2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde 2009 seçimlerine göre %3 düşüş yaşayan PVV, %13,32 oy almıştır³⁶¹. 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinden sonra aşırı sağ partilerin kurdukları Özgürlükler ve Uluslar Avrupa'sı grubu için Wilders, “... farklı gruplardan bize katılan bütün insanlar Avrupa direnişinin sesidirler. Hep birlikte kitlesel göçe ve kıtamızın İslamlaşmasına karşı savaşıyoruz. Tekrardan kendi paramızın, kendi ülkemizin, kendi kanunlarımızın efendisi olmak istiyoruz ve bunun için savaşıyoruz.” açıklamasını yaparak, grubun amacını da ortaya koymuştur³⁶².

2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinden sonra Lahey'de halka seslenen Wilders, “Hollanda'da bugünkünden daha mı çok, yoksa daha mı az Faslı istiyorsunuz?” sorusunu sorunca halk, “Az, az, az” diye karşılık verince Wilders'te, “Gerekeni yapacağız!” şeklinde cevap vermiştir. Avrupa'da büyük infial yaratan bu açıklamaya tepkiler gecikmemiş, Alman DPA ajansı bu söylemleri, Goebbels'in tarzına benzeterek, Alman halkına yaptığı konuşmayı örnek göstermiştir: “Topyekün savaş mı istiyorsunuz?” Her ne kadar Hollanda geçmişten gelen itibarını zedelemek

³⁵⁸ Atikkan, s.125

³⁵⁹ Elmas, Kutlay, s.11

³⁶⁰ Atikkan, s126

³⁶¹ İlhan Aras, s.19

³⁶² Çöpoğlu, s.11

istemese de, halk Wilders'i protesto etse de "Az, az, az" sloganı Avrupa'da aşırı sağın söylemine yerleşmiştir³⁶³.

2017 Hollanda genel seçimlerinin öncesinde Wilders, "Hollanda değerlerini" ön plana çıkararak öteki olarak topluma sunduğu göçmenleri ve yabancıları hedef tahtasına koymuştur. Kuran-ı Kerim'in satışının yasaklanması ve camilerin kapatılması konularını söylemlerinde sıkça dile getiren Wilders, dönemin aşırı sağ partilerinin klasikleşmiş seçim sloganlarını da Hollanda'da kullanmıştır. Hollanda'nın seçim sistemi itibariyle tek partinin hükümeti kurması oldukça zordur. Bu nedenle koalisyonun neredeyse zorunlu olduğu Hollanda'da hiçbir partinin Wilders ile koalisyona yaklaşmaması PVV'nin hükümet ortağı olmasını zora sokmuştur³⁶⁴. 2017 seçimlerinde 150 sandalyeden 20'sini kazanarak ikinci olan Wilders için AB başta olmak üzere birçok ülke yayınladığı mesajla, Hollanda'da aşırı sağın darbe aldığı ifade edilmiştir³⁶⁵. Öte yandan, hiçbir partinin tek başına hükümet kuramadığı Hollanda'da, 8 ay sonra hükümet kurulurken PVV koalisyonda yer almamıştır³⁶⁶.

III. 1. 6. Macaristan

Günümüz itibariyle Avrupa siyasetinde etkili bir konuma sahip olan Macaristan'ın aşırı sağcı partisi Fidezs (Genç Demokratlar İttifakı), 1988 yılında anti komünist ve liberal bir çizgide kurulmuştur. 20. yüzyılın sonlarına doğru hayal kırıklığına uğranan seçimlerden sonra, siyasi pozisyonunu liberal anlayıştan muhafazakâr anlayışa doğru kaydırmıştır. Özellikle 1998'den itibaren büyük oranda oylarını arttıran Fidezs; 1998, 2010 ve 2014 seçimlerinde iktidara gelmiştir. Parti şu anda, milliyetçi ve muhafazakâr olarak kabul edilmektedir³⁶⁷.

³⁶³ Atikkan, s.221

³⁶⁴ <http://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-hollanda-se%C3%A7imleri/a-37938463> (02.06.2018)

³⁶⁵ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39294439> (02.06.2018)

³⁶⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hollandada-225-gun-sonra-hukumet-kuruldu-/948266> (02.06.2018)

³⁶⁷ <https://dailynewshungary.com/fidesz-hungarian-civic-union/>(3.10.2018)

Partinin kuruluşundan itibaren içinde yer alan ve şu anki başkanı olan Victor Orban, partiyle bütünleşmiş bir şekilde siyasini kariyerini, anti elitizm, milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgide devam ettirmektedir. Özellikle popülist söylemlerinde sıkça kullandığı “Gerçek Macaristan” sloganını Hristiyan ve muhafazakâr bir temelde ele almaktadır³⁶⁸. Son dönemlerde ise AB’nin göç politikasına karşı en sert tavrı koyan lider olan Orban, ülkesinde de iktidarını perçinlemek adına bir takım anti demokratik değişimlere gitmekte ve AB’den de çok sert tepkiler almaktadır. Son 10 yıllık dönemde yargıda ve medyada gerçekleşen bir takım değişikliklere bakıldığında ise³⁶⁹;

- Macaristan’da 2011 yılında kabul edilen ve 2012 yılında yürürlüğe giren “Temel Kanun” adlı yeni anayasa ile birlikte yargı ile siyaset arasındaki çizgi belirsizleştirilmiştir.
- Anayasa Mahkemesinin 15 üyesinden 12’si Fidesz tarafından aday gösterilmektedir.
- Anayasa Mahkemesinin sınırları daraltılmıştır.
- Anayasa Mahkemesinin başkanını seçme yetkisi parlamentoya verilmiştir.
- Devlet televizyonu, Fidesz’in medyadaki en büyük gücünden biri olmuştur.
- 2010’da kurulan Medya Konseyi, programların içeriğinin değerlendirilmesi, programlara lisans verilmesi ve medyanın kontrol edilmesi gibi alanlarda yetkili bir kurul olmuştur.

Fidesz her ne kadar Macaristan sınırları içerisinde anti demokratik ilkeleri yok sayacak bir konuma gelse bile özellikle partiyi Avrupa’da gündeme taşıyan olay Victor Orban’ın, AB’nin göç politikasına ilişkin tutumudur. Özellikle AB’nin göçmenlere yönelik politikalarında Almanya’nın etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Önce, iltica talebinde bulunanların ilk ayak bastıkları üye ülkelere değerlendirilmesi fikrini ortaya atan Almanya, daha sonra sığınmacıların güneyden kuzeye doğru ilerlemelerinden dolayı sığınmacıların üye ülkelere eşit dağıtılması fikrini ortaya

³⁶⁸ Gül Ceylan Tok, “The Politicization of Migration and the Rise of Competitive Authoritarianism in Hungary”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, S.37, 2018, s.92

³⁶⁹ Tok, s.93-95

atmıştır.³⁷⁰. Ortaya atıldığı ilk anda çoğu ülkenin desteklediği fikir, daha sonra eşit dağılımı belirleyecek olan kriterler ve kota sayısı gibi tartışmalardan dolayı üzerinde anlaşılması zor bir duruma doğru ilerlemiştir³⁷¹.

Göçmen politikalarına baştan beri karşı olan Doğu Avrupa ülkelerinde sözcülüğü Victor Orban'ın üstlendiği söylemek yanlış olmaz. Başından beri göçmenlere karşı sert tutumuyla gündeme gelen Macaristan'da, AB'nin eşit dağıtımını reddedilmiş ve bu politikanın amacı da Almanya'nın AB politikalarını belirleme ve nüfuzunu arttırma çabası olarak görülmüştür. Victor Orban, "*Mülteci meselesi bir Avrupa meselesi değil, Almanya meselesidir.*" açıklamasıyla doğrudan Berlin'i hedef göstermiştir³⁷².

Birliğin, sorunları çözme konusunda ortak paydada buluşulması adına yaptığı çalışmalarda aşırı sağcı partiler sürekli engel çıkartmaktadırlar. Özellikle Orban'ın, "*ülkemde tek bir göçmen istemiyorum*" ve "*göçmene ihtiyacı olan alsın; kimseyi zorlayamayız; ama biz göçmen almayacağız*" açıklamaları, sorunu bir çıkmaza doğru götürmektedir. Göçmenleri bir nevi Truva Atına benzeten Orban, AB'yi, Avrupa'nın çok kültürlülük adı altında temel değerlerin yok olmasındaki ana faktörü olarak suçlamış ve "*Avrupa'nın temellerini korumak istiyoruz. Paralel toplumlar istemiyoruz, nüfus mübadelesi istemiyoruz ve başka bir medeniyeti Hristiyan medeniyetinin yerine koymak istemiyoruz.*" açıklamasını yapmıştır³⁷³.

Orban, ülkesinde yer alan ve çok dilli ve etnikli bir üniversite olan Orta Avrupa Üniversitesi'nin (CEV) varlığından rahatsızdır. Özellikle Macaristan'da sadece Macarları görmek istediğini dile getiren Orban, üniversitenin Macaristan'da varlığını devam ettirebilmesi onayladığı yasada, var olan yükümlülüklerin üniversite tarafından karşılanabilir olmaması üniversitenin Macaristan'da geleceğini tehlikeye

³⁷⁰ Oktay Hekimler, "Batı-Doğu Çekişmesi: Göçmen Meselesi Avrupa'da Yeni Bir Bloklamaya Sebep Verebilir Mi?", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 73, No 1, 2018, s.22-23

³⁷¹ A.g.e., s.24

³⁷² A.g.e., s.27

³⁷³ <http://soyledik.com/tr/makale/6855/avrupa-birliginde-isyanin-adi-orbanization--doc-dr-dilek-yigit.html> (03.10.2018)

atarken, Orban'ın da çok kültürlülük karşıtı söylemleri bu durumu daha da zorlaştırmaktadır³⁷⁴.

Yeni küresel rekabette Macaristan'ı ön plana çıkarmaya çalışan Orban, “*Batı dünyasında kabul edilen dogmatik ideolojilerden farklılık gösteren bir toplum örgütleme yöntemi bulacağız...*” açıklamasını yaparak, yeni bir Macar toplumu inşa etmeyi planlarken, yeni Macaristan'ın tanımını şu şekilde yapmıştır: “*Hristiyanlık, özgürlük ve insan haklarına saygı duyacak yeni bir emek devleti olacak*”. Buna ek olarak liberal demokrasilerinin miadını doldurduğunu da ifade etmiştir³⁷⁵.

III. 1. 7. Polonya

Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve liberal demokrasiye geçiş denemelerinin sıkıntılı bir biçimde devam ettiği Doğu Avrupa ülkelerinde, yaşanan sancılı süreci görmek adına Polonya'yı ve şu an iktidarda bulunan Hukuk ve Adalet Partisi'ni (PiS) incelemekte fayda vardır.

2001 yılında kurulan ve bu yıldan itibaren tabanını ve oylarını arttıran PiS, Lech ve Jaroslaw Kaczynski kardeşlerin önderliğinde, Polonya'nın yeniden kuruluş aşamasında, suç ve yolsuzluk karşıtı bir tutuma sahipken, ilerleyen yıllarda söylemini sertleştirmiş ve AB ve Batı Avrupa karşıtlığını söylemlerinin merkezine yerleştirmiştir³⁷⁶.

Polonya'nın inşası anlamında önemli bir rol üstlenen liberallerin ve eski sosyalistlerin adlarının rüşvet ve yolsuzlukla anılması ve kiliseye yakın yayın organı olan Radio Marjya'nın da yardımıyla kültürel anlamda da nüfuzunu arttıran PiS, bu gelişmeler doğrultusunda gittiği 2005'teki ikinci seçimde birinci parti olarak çıkmıştır. 2005 seçimlerinden sonra çizgisini popülist-ulusalcı konuma kaydıran PiS, 2007 ve 2010 seçimlerinde birinci parti olamasa da oylarını büyük oranda muhafaza etmiştir. Ayrıca, Katolik inancın güçlü olduğu, anti sosyalist ve anti liberal düşüncelerin yaygınlaştığı Polonya'da, kutlanan Bağımsızlık Günü'nde bu hareketler

³⁷⁴ <http://hungarianspectrum.org/2017/04/04/attack-on-central-european-university-is-part-of-an-ideological-struggle/> (03.10.2018)

³⁷⁵ <https://budapestbeacon.com/viktor-orban-era-liberal-democracies/> (03.10.2018)

³⁷⁶ Yıldırım, s.65

kendini belli ederken, bu kutlamaya farklı ülkelerden aşırı sağ partiler de katılmışlardır. Katılımcılar dikkate alındığında özellikle kültürel değişime yönelik tepki ön plana çıkmaktadır³⁷⁷.

Polonya’da yapılan 2015 seçimlerinde birinci parti olarak çıkan PiS, 2007 ve 2010 seçimlerinin ardından tekrar iktidarın sahibi olmuştur. Seçim kampanyasını mülteci karşıtlığı üzerine kuran lider Kaczynski’nin göçmenlere ilişkin: “*Yunan adalarına kolera, Viyana’ya da dizanteri ve benzeri parazitleri*” taşıdıkları açıklaması da sertçe eleştirilmiştir³⁷⁸. Seçim sonuçlarına ilişkin İtalyan La Republica gazetesinin başlığı: “Polonya’da Avrupa Birliği karşıtı, ulusal sağcılar kazandı” iken, Alman medyasında ise: “Nefretin Faşizmi” başlığı atılmıştır³⁷⁹.

Polonya’da PiS’in son yıllardaki politikalarına bakılınca, Macaristan’da Fidesz’ten pek de farklı olmadığı anlaşılacaktır. Özellikle basını ve yargıyı tek elde toplamak, kuvvetler ayrılığını ortadan kaldırmak ve muhalif hareketlerin önüne geçmek suretiyle bir nevi tek parti rejimine doğru ilerlemektedir. Bu politikaya uygun olarak önce istihbarat örgütü ve basın üzerinde etkisini hissettirecek adımlar atan PiS, yargıda da önemli düzenlemelere gitmektedir. Hakimler Kurulu’nun ve Anayasa Mahkemesi’nin Bakanlar Kuruluna bağlanması ve üyelerinin belirlenmesi ve emeklilik gibi konularda Adalet Bakanı’nın yetkili olması sıkça eleştirilmektedir³⁸⁰.

Polonya’da gerçekleşen yargı reformuna ilişkin en sert tepki AB’den gelmiştir. Yargının siyasallaştığını ve hukukun üstünlüğü ilkesinin ayaklar altına alındığını ifade eden AB’de, Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı F. Timmermans, yaptığı açıklamada, Polonya’nın AB ilkelerinden uzaklaştığını ifade etmiş ve Lizbon Antlaşmasınının 7. maddesinin işleme koyulabileceğini dile getirmiştir³⁸¹. 7. madde

³⁷⁷ A.g.e., s.66

³⁷⁸ <https://www.dw.com/tr/polonya-sa%C4%9Fa-kayd%C4%B1/a-18805380> (05.10.2018)

³⁷⁹ <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/168645-polonya-secimleri-ultranasyonalist-euroseptik-ve-populistlerin-zaferi> (05.10.2018)

³⁸⁰ <https://www.evrensel.net/haber/327259/polonyada-tek-parti-rejimi-kapida>(05.10.2018)

³⁸¹ <http://soyledik.com/tr/analiz/6246/varsova-yargida-reform-yapayim-derken-brukseli-karsisina-aldi--doc-dr-dilek-yigit.html>(05.10.2018)

gereğince oy hakkını ve anlaşmalardan doğacak diğer haklarını kaybedecek olan Polonya’da ise, AB’nin bu tutumu Polonya’nın sığınmacı almak istememesine bağlanırken, yapılan açıklamada: “... Ne var ki, savaş çoktan kendi bölgelerine geldi bile. Bizleri bekleyen, daha önce nafil uyardıya çalıştığımız terör ve yıkım... Ama sizin çok kültürlülük sevdanız uğruna biz ölecek değiliz.” ifadelerine yer verilmiştir³⁸².

Son dönemde AB’nin, Polonya’ya karşı tavrına ilişkin en sert tepki, Polonya ile benzer politikaların altına imza atan Macaristan’dan gelmiştir. Başbakan Yardımcısı yaptığı açıklamada, Polonya’nın bağımsızlığına ket vurulduğunu ifade ederken, AB Konseyi’nde yapılacak oylamada Polonya lehine oy kullanacaklarını da belirtmiştir³⁸³.

Yaşanan gelişmeler doğrultusunda, “Hukukun egemenliğini ortadan kaldırdığı ve birlik değerlerine ters düştüğü gerekçesiyle” 7. Madde devreye sokulmuştur. 7. maddenin hayata geçmesi için Polonya dışındaki tüm üye ülkelerin oy birliği gerekmektedir ve bir başka üye ülke olan Macaristan’ın tutumundan dolayı bu kararın kabul edilmesini zorlaştırmaktadır³⁸⁴.

III. 2. Avrupa Birliği’nin Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele Çabaları

III. 2. 1. Amsterdam Antlaşması Öncesi AB Politikaları

III. 2. 1. 1. 1986 Tarihli Deklarasyon

11 Haziran 1986 tarihli deklarasyon ile topluluk kurumları ilk kez yabancı düşmanlığı odağı hâline gelen göçmenleri ve artan şiddet olaylarını gündemine

³⁸²[\(https://www.eurotopics.net/tr/191442/polonya-yi-ab-yaptirimlari-mi-bekliyor#\)](https://www.eurotopics.net/tr/191442/polonya-yi-ab-yaptirimlari-mi-bekliyor#)(05.10.2018)

³⁸³[\(https://www.dw.com/tr/abden-polonyaya-kar%C5%9F%C4%B1-tarihi-ad%C4%B1m-7nci-madde-i%C5%9Fletiliyor/a-41880306\)](https://www.dw.com/tr/abden-polonyaya-kar%C5%9F%C4%B1-tarihi-ad%C4%B1m-7nci-madde-i%C5%9Fletiliyor/a-41880306)(05.10.2018)

³⁸⁴[\(https://tr.euronews.com/2018/07/02/ab-komisyonu-ndan-yarg-bagimsizligin-koromadig-gerekcesiyle-polonya-hukumetine-dava\)](https://tr.euronews.com/2018/07/02/ab-komisyonu-ndan-yarg-bagimsizligin-koromadig-gerekcesiyle-polonya-hukumetine-dava)(06.10.2018)

almış, her türlü ırksal ayrımcılığın ve ötekileştirmenin önüne geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır³⁸⁵ Deklarasyonda³⁸⁶:

- Her türlü farklılığa dayanan ayrımcılık, düşmanlık ve şiddet kınanıyor.
- Toplumdaki her bireyin varlığının ve onurunun korunması ve yabancılara yönelik ayrımcılığın engellenmesi adına kararlılıklar teyit ediliyor.
- Bu doğrultuda çözümlerin gerçekleştirilmesi adına gerekli çalışmaların yapılmasının altı çiziliyor.
- Toplumdaki her bireyin varlığını ve onurunu korumak ve yabancılara yönelik ayrımcılığın engellenmesi adına yapılan çalışmaların devam ettirilmesi vurgulanıyor.
- Yeterli ve nesnel bilginin önemine dikkat çekmek ve vatandaşların her türlü ayrımcılığa karşı bilinçlendirilmesi ve tüm dışlayıcı ve ötekileştirici davranışların önlenmesi ya da engellenmesi vurgulanmıştır.

Tüm çalışmalara rağmen somut adımların atılamaması ve sadece komisyonun yayınladığı bir tebliğle sınırlı olması nedeniyle etkin bir çalışma alanı yaratılamamıştır³⁸⁷.

III. 2. 1. 2. 29 Mayıs 1990 Tarihli Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Kararı

1980'lerden itibaren başlayarak devam eden dünya sistematığındeki değişim, Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Sovyetler Birliği'nin dağılışı, Avrupa Birliği'nin derinleşme sürecindeki önemli adımları ve çoğulcu yapıların giderek artması gibi faktörlerle hızlanmış, beraberinde göç dalgalarını ve nüfus hareketliliğini de getiren bu değişim topluluk içinde milliyetçi görüşlerin artmasına neden olmuştur³⁸⁸.

Yaşanan değişimler ve artan milliyetçi düşünceler paralelinde 29 Mayıs 1990 tarihli Konsey toplantısında ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadeleye ilişkin

³⁸⁵Haydar Efe, "Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarının Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, Bahar 2010, s.56

³⁸⁶http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text5_en.htm (03.04.2018)

³⁸⁷ Hilal Sanioğlu, "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, YIL 20, S.74, Ocak-Şubat 2008, s.92

³⁸⁸ Noi, s.78-82

kararda ise “İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığı ile mücadelenin, temel hakların korunmasına ilişkin genel çerçevenin bir parçası olduğu” belirtilmiş olup bu doğrultuda önemli bir adım daha atılmıştır³⁸⁹.

Konseyl tarafından ırkçılık ve yabancı düşmanlığı adına alınan önlemler ise³⁹⁰:

- İrk temelli ayrımcılığın önlenmesi adına yapılan uluslararası çalışmaların onaylanmayan üye ülkelerce onaylanması
- AİHS m.25 gereğince gönderme yapılan bireysel dilekçe hakkının tanınmayan üye ülkelerce tanınması
- Yabancı düşmanlığının önüne geçmeyi amaçlayan kanunlara başvurulması ve söz konusu kanunların kararlılıkla uygulanması
- Her türlü ırksal, dinî ve kültürel toplulukların entegrasyonlarının sağlanması adına çalışmaların yapılması
- Üye ülkelerin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı adına gerekli hukuki çalışmaları yapması ve bu mücadele doğrultusunda gerekli organları kurması
- Ayrımcılığa maruz kalanların kendilerini savunması adına gerekli hukuki çalışmaların yapılması
- Çocukların ayrımcılıktan etkilenmemesi adına gerekli çalışmaların yapılması

III. 2. 1. 3. 1994 Korfu Zirvesi

Topluluğu kuran antlaşmalarda ırkçılık ve yabancı düşmanlığına yer verilmeyişi, Topluluk kurumlarının bu konuyla ilgili gerekli önlemler almasının önüne geçmiştir. Özellikle 1990 yılının son aylarında siyasi bütünleşme çabaları hızlanmıştır. Bu doğrultuda adalet ve içişleri alanındaki belli konularda hesap verilebilirlik zorunluluğu getirilmesi öngörülmüştür. 1992 yılında imzalanıp 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile topluluk iki farklı hükümetlerarası sütunu bünyesine katarak Avrupa Birliği'ni oluşturmuştur. Ancak III. Sütunu oluşturan adalet ve içişleri alanındaki işbirliğinin çıkış noktası olan Maastricht Anlaşması da

³⁸⁹ Efe, s.57

³⁹⁰ A.g.e., s.57

ırkçılık ve yabancı düşmanlığını doğrudan ele almamıştır. Irkçılık ve yabancı düşmanlığı adına alınacak ilk tedbirler III. sütunun adalet alanında işbirliğini öngören K maddesine atıfta bulunarak çıkarılmıştır. Ancak, bu konuda atılacak ortak adım 15 Temmuz 1996 tarihinde gerçekleşecektir³⁹¹.

Maastricht Anlaşması ile ırkçılık ve yabancı düşmanlığı alanında daha rahat adımlar atan Birlik, Haziran 1994'te gerçekleştirdiği Korfu Zirvesi, ayrımcılık konusunun daha derin ve özel önlemlerle üstüne gidilmesi açısından milad olarak kabul edilir. Aynı zirvede Alman Başbakan Helmut Kohl ve bir dönem Fransa Cumhurbaşkanlığı yapmış François Mitterrand "*İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığına İlişkin Ortak Girişimin*" kurulmasına katkıda bulunmuşlardır. Zirvede kurulması kararlaştırılan Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Danışma Komisyonu, 1994'te Jean Kahn başkanlığında çalışmaları başlatmış, ülkelerin resmi yetkilileri ile sivil toplum kuruluşlarının ortak hareket etmesi için toplantılar yapmıştır³⁹².

Komisyon 1995 yılının Nisan'ında yayınladığı nihai raporuna göre³⁹³:

- Irkçılık ve yabancı düşmanlığının arttığı bu dönemde mağdurların çoğunu bölgede yaşayan yabancılar ve azınlıklar oluşturmaktadır
- Üye ülkelerde artan işsizlik, çalışma sahasında ırksal ayrımcılığı tetiklemiştir
- Söz konusu mücadele ile yasal prosedürlerin uyumlu hale getirilmesi vurgulanırken, mücadeleye ilişkin uzun süreli Avrupa Birliği stratejisinin de planlanması gereğinin altı çizilmiştir
- Geliştirilecek Avrupa Birliği stratejisi doğrultusunda, Birliğe açıkça yetki veren yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrımcılıkla mücadele Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın görevlendirdiği ve Birliğin yetki alanına girdiği bir konu olmalıdır

³⁹¹ Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.132-133

³⁹² A.g.e., s.133

³⁹³ A.g.e., s.134-136

- Irkçılık ve yabancı düşmanlığının izlenmesi adına Avrupa Gözlemevi oluşturulmalıdır. Önerilen bu organ ileriki yıllarda kurulacak olan İzleme Merkezi'nin temelini oluşturmaktadır.

III. 2. 1. 4. 5 Ekim ve 23 Ekim 1995 Tarihli Konsey Kararı

Konsey, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede 1995 yılında biri 5 Ekim diğeri 23 Ekim olmak üzere iki farklı karar kabul etmiştir. 5 Ekim tarihli toplantıda “iş ve sosyal işler alanlarında ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadeleye” ilişkin kararlar yayınlanmıştır. Kararlarda, Avrupa Birliği Antlaşmasının F(2) maddesine atıfta bulunularak temel haklar çerçevesinde işler ve sosyal işler alanındaki ayrımcılıkla mücadele edilmesini, bu mücadele kapsamında alınan önlemlerin tekrar incelenmesini ve üye ülkelerin Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Danışma Komisyonu'nun çağrılarının dikkate alınması gereğini belirtmiştir. Komisyon tarafından belirtilen ortak hedefler ise³⁹⁴:

- Irkı, rengi, dinî ve etnik kökeni ne olursa olsun ayrımcılığa maruz kalanların korunmasının güvenci altına alınması
- Üye ülkelerde yasal izinle ikamet edenlerin, entegrasyonu için istihdamın ve mesleki eğitimin bir araç olarak kullanılması
- Üye ülkelerde yasal izinle ikamet edenlerin çalıştıkları ortamda ayrımcılığa maruz kalmasının önüne geçilmesi
- Ayrımcılık karşısında en savunmasız bireyler olan gençlerin, kadınların ve çocukların eşit fırsatlardan yararlanmasını sağlamak
- Ayrımcılığın önlenmesi adına dinî ve kültürel çeşitliliğin önemine vurgu yapmak
- Üye ülkeler arasında sosyal uyumu gerçekleştirecek çalışmaların işbirliğine dayalı yöntemle geliştirilmesi

23 Ekim 1995 tarihli toplantıda ise “eğitim sistemlerinin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı etkisi” görüşülmüştür. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, ırkçılık

³⁹⁴<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41995X1110> (04.04.2018)

ve yabancı düşmanlığı ile mücadeleye ilişkin eğitimin önemini vurgularken, üye ülkelere ve Komisyona görevler yüklemişlerdir³⁹⁵.

III. 2. 1. 5. 13 Aralık 1995 Tarihli Yabancı Düşmanlığı, Irkçılık ve Antisemitizm Bildirisi

Komisyunun 13 Aralık 1995 tarihli Bildirisinde³⁹⁶ ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve antisemitizm ana konulardır. Bildiride, şiddet ve ırkçı suçların arttığı ve toplumun her alanına sirayet ettiği belirtilmektedir. Irkçılığın demokratik değerleri tehdit ettiği ve bunun içinde yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde harekete geçilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Entegrasyonun tam anlamıyla gerçekleştirilememesi, işsizlik, yoksulluk ve ötekileştirmeler ırkçılığı tetiklemektedir. Bundan dolayı sosyal ve ekonomik şartların iyileştirilerek ırkçılığın önüne geçilmesi planlanmaktadır. Bu doğrultuda ırkçılığın önlenmesi adına yol gösterici dört ilkenin önemine vurgu yapılmıştır. Bunlar:

- Irkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede ilgili herkes işbirliği içinde olmalıdır

- Irkçılıkla mücadelede temel hedef önleme olmalıdır
- İşbirliği sağlandıktan sonra öncelikler belirlenmelidir
- Çalışmalar yapılırken komisyon yetki ikamesi ilkesine saygı göstermelidir

Komisyunun eylemler için gerekli gördüğü çalışmalar ise;

- Entegrasyonun geliştirilmesi için teşviklerin artırılması
- Herkesin fırsat eşitliğinden yararlanması ve ayrımcılığın önüne geçilmesi
- Irkçılık ve yabancı düşmanlığı doğrultusunda halkın bilinçlendirilmesinin

sağlanması ve ön yargıların azaltılması

- Irkçılık ve şiddet doğrultusunda gerçekleştirilen suçların izlenmesi ve cezalandırılması

- Uluslararası işbirliği

³⁹⁵<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A41995X1123>
(04.04.2018)

³⁹⁶ Commission Communication of 13 December 1995 on Racism, Xenophobia and Anti-Semitism, COM (95) 653

- Avrupa’da istenilen seviyede olmayan mevzuat

III. 2. 1. 6. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadeleye İlişkin Ortak Eylem

Konsey, 15 Temmuz 1996 tarihli Ortak Eylem³⁹⁷,de cezai konularda adli işbirliğini öngören programını yayınlamıştır. Avrupa Birliği Antlaşması madde K.3’e dayanarak yayınlanan Ortak Eylem de, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı karşısında ülkelerin küresel boyutta işbirliğinin sağlanması, böylelikle farklı ülkelerde farklı yaptırımlardan yararlanmak isteyenlerin engellenmesi için önemli bir adımdır. Bu çerçevede suç teşkil edecek suçlar ise:

- Irka, renge, dine, ulusa veya etnik kökene gönderme yapılarak belirtilen bir grubun veya üyesinin şiddete ve ayrımcılığa maruz kalması veya bunların teşvik edilmesi
- Irkçı ve yabancı düşmanı bir amaç doğrultusunda işlenen suçlar ve insan hakları ihlali
- Irkı, rengi, dinî, ulusu veya etnik kökeni ne olursa olsun bir grubu ya da üyesini küçümsemek, önemsememek yahut aşağılayıcı tavırda bulunmak
- 8 Nisan 1945 tarihli Londra Antlaşmasına dâhil edilen Uluslararası Askeri Mahkeme Tüzüğü’nün 6. Maddesinde belirtilen suçları inkâr etmek
- Irkçılık ve yabancı düşmanlığını konu edinen yazılı ve görsel materyalleri dağıtmak
- Irkçılık ve yabancı düşmanlığını içeren kurumların, derneklerin veya grupların faaliyetlerinde yer almak

Yukarıda suç teşkil eden davranışlara ilişkin yürütülecek adli işlemler sırasında üye ülkelerin aşağıda belirtilen konularda yargısal işbirliğini gerçekleştirmesi istenmektedir. Bunlar:

- Üye ülkelerde ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını arttıracak yazılı ve görsel materyallere el konulması,

³⁹⁷ Joint Action/96/443/JHA of 15 July 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning action to combat racism and xenophobia (OJ L 185, 24.07.1996)

- Suç teşkil eden davranışların, karşılıklı adli işbirliğine uymayı reddetmeyi gerektiren siyasi suçlar olarak değerlendirilmemesi gerektiğini onaylamak,
- Bir üye ülkenin diğer üye ülkede ırkçı ve yabancı düşmanlığını içeren yazılı ve görsel materyallerin gizlendiği durumlarda gerekli işlemleri gerçekleştirmesi için üye devleti bilgilendirmesi,
- Suç teşkil eden davranışlara yönelik soruşturmada ve yargılamada yararlı olabilecek bilgilerin toplanmasında ve değiştirilmesinde yetkili olacak iletişim noktalarının oluşturulması.

III. 2. 1. 7. 1997 Avrupa Irkçılık Karşıtlığı Yılı

Maastricht Anlaşması ile birlikte, Birlik, ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye doğru ilerlemektedir. Maastricht ile her ne kadar siyasi bütünleşme yolunda önemli adımlar atılsa da, Birliğe ırkçılıkla mücadelede yasal yetki veren özel madde yoktur. Bu eksiklikten dolayı ırka, renge, dine ve etnik kökene dayalı ayrımcılık, aşırı sağcı partilerin yükselmesinde önemli bir faktördür. Birliğin kurumları bağlayıcı olmayan kararlardan dolayı ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede isteksiz davranmışlardır. Ancak, 1990'lerden itibaren Birliğin ayrımcılık karşısında attığı önemli adımlarla birlikte konunun üzerine daha emin adımlarla gidilmesine neden olurken 1996 yılı ve sonrasında gerçekleşen atılımlar Avrupa Birliği için dönüm noktasını ifade etmektedir. Bundan sonra gerçekleştirilecek olan bağlayıcı düzenlemelerin iki önemli amacı vardır. Bunlar³⁹⁸:

- Topluluğun belirli bir standarda kavuşturulması, üye ülkeleri yasaların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda mükellef kılmak,
- Ülkeler arası ırkçı hareketlerin ele alınıp bu hareketlerin artmasına neden olan materyallerin önüne geçilmesi.

Etkili bir şekilde ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede ilk somut adım olan 1997 Irkçılığa Karşı Avrupa Yılı'nın amaçları ise³⁹⁹:

³⁹⁸ Due, Johnita P. "European Union Anti-Racism Policy Reaches Turning Point." *Human Rights Brief* 3, S. 2, 1996, s.1-2

³⁹⁹(<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41996X0815> (05.04.2018))

- Irkçılığın, yabancı düşmanlığının ve antisemitizmin temel haklara ve Topluluğun ekonomik ve sosyal durumuna karşı oluşturduğu tehdide dikkat çekmek
- Avrupa’da ırkçılığın, yabancı düşmanlığının ve antisemitizmin engellenmesine yönelik çalışmaların ve teşvikin arttırılması,
- Irkçılık, yabancı düşmanlığı ve antisemitizm ile mücadelede etkin rol alanların uygulamalar ve stratejiler hakkında bilinçlendirilmesi,
- Ulusal boyutta istihdam, eğitim, öğretim ve barınma gibi konulara yönelik entegrasyon çabalarının faydalarının anlatılması,
- Irkçılık, yabancı düşmanlığı ve antisemitizme maruz kalanların toplumla yeniden bütünleştirilmesi adına çalışmalar yapılması.

III. 2. 1. 8. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi’nin Kuruluşu

2 Haziran 1997 tarihli, Viyana merkezli ve somut adımlardan ikincisi olan Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi’nin temel amacı, Birliğe ve üye ülkelere ırkçılık ve yabancı düşmanlığı konusunda nesnel, güvenilir ve karşılaştırılabilir gerekli bilgileri temin etmektir. Diğer amacı ise; ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve antisemitizm hakkında ortaya çıkış nedenleri, sonuçlarını ve kamuoyunda oluşturduğu tesiri inceler ve bu olguların engellenmesine yönelik çalışmaları takip eder. Merkez bu amaçları yerine getirebilmek için⁴⁰⁰:

- Birlik kurumlarının, üye devletlerin, uluslararası kuruluşların ve araştırma merkezlerinin bu olaylar sonucunda yaptığı çalışmalara dâhil olmak üzere gerekli bilgileri toplar, veri tabanına kaydeder ve analiz eder,
- Bilgilerin dolaşımı için işbirliğinin sağlanması ve Avrupa Parlamentosunun, Konseyinin veya Komisyonun isteği üzerine, çalışmaları sonucu elde ettikleri bilgilerin yayılmasını sağlamak için veri tabanlarının ortak kullanılıp buna göre politika geliştirilmesi,
- Gerekli hallerde Avrupa Parlamentosu’nun, Konseyi’nin ve Komisyonu’nun isteği üzerine anket, araştırma ve hazırlık çalışmaları yapmak,

⁴⁰⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31997R1035> (06.04.2018)

- Halka açık dokümantasyon kaynaklarının oluşturulması, bu doğrultuda bilgilendirmeyi ve bilimsel araştırmaları teşvik etmek,
- Çalışmalar sonucu elde edilen bilgilerin Birlik ve üye ülkelere hazırlanıp sunulması
- Bilginin tutarlılığını arttırmak amacıyla Topluluk düzeyinde verilerin güvenilirliğinin sağlanması için bazı yöntemler geliştirmek.

III. 2. 1. 9. Irkçılığa Karşı Eylem Planı

İrkçılığa karşı mücadelede, Komisyonun 25 Mart 1998 tarihli tebliğinde⁴⁰¹, 21. yüzyıla ilişkin Avrupa Birliği'nin geniş kapsamlı Eylem Planı'na değinilmektedir. Bu doğrultuda ilgili vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının, medyanın ve spor organizasyonlarının işbirliği içinde olduğu yeni bir program öngörülmüştür. İstihdam ve Sosyal İşler Komiseri Pdraig Flynn; *“Eylem Planı'nın, Irkçılığa Karşı Avrupa Yılı, ırkçılığa karşı mücadelede işbirliğinin arttırılmasına yönelik bir sürecin başlangıcını temsil etti... Bu olumlu deneyimin gelecekte de devam etmesini sağlamak istiyoruz”* şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bu doğrultuda Eylem Planı dört anayol belirlemektedir. Bunlar:

- Yasama için gerekli çalışmaların yapılması,
- Avrupa Birliği'nin çalışma alanlarında ırkçılık ve yabancı düşmanlığının yaygınlaştırılması,
- Komisyonun, üye ülkelerin bilgi alışverişini gerçekleştireceği yeni alanlar üzerinde çalışmalar yapması,
- İrkçilik ve yabancı düşmanlığının beraberinde getirdiği olumsuz konular hakkında farkındalığı arttırmak için gerekli bilgilerin ve iletişimin güçlendirilmesidir.

III. 2. 2. Amsterdam Anlaşması Sonrası AB Politikaları

1999 yılının Mayıs ayında yürürlüğe konan Amsterdam Antlaşması, Birlik için ayrımcılıkla mücadele konusunda önemli bir eşiktir. AT Antlaşması kapsamında

⁴⁰¹ Commission Communication of 25 March 1998 Concerning an Action Plan against Racism, COM(98) 183

kadın-erkek konusunda var olan çalışmaların güçlendirilmesi, ulusa dayalı ayrımcılığın yanında, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele alanında da madde 13'ü AT Antlaşmasına dâhil eden Amsterdam Antlaşması, I. ve II. sütun çerçevesinde Birliğe yasal yetki tanımıştır. 21. yüzyılın başında iki önemli düzenleme ve 2001-2006 yılları arasını kapsayan Eylem Planı ile de yasal zeminden yararlanılarak etkili adımlar atılmıştır⁴⁰².

III. 2. 2. 1. Başlangıç Çizgisi Grubu Önerisi(Starting Line)

Starting Line Grubu, 1990'lerden itibaren çalışmaya başlayan ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı konusunun yasal bir zemine oturtmak isteyen Grup, 15 üye ülkeden yaklaşık 400 örgütün oluşturduğu bir yapıdır. Grup, Avrupa Birliği'nin hedefleri arasında olan istikrar, güven ve gelişme gibi kavramların önündeki en büyük engel olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığının önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Grup, ayrımcılığın her türüsüne yönelik mücadelede, coğrafyada aynı kriterlere sahip yasal düzenlemelerin birbirlerine uyumlu hale getirilmesini amaçlarken en büyük aracı ise direktifler olarak görmektedir. Direktifler hem ortak kriter oluşturması hem de çalışmaların ülkelerin yasal düzenlemelerine aktarılmasına kolaylık sağlamaktadır. Starting Line Grubu, çalışmasının ilk versiyonunu 1992'de başlatmış ve olumlu geri dönüşler almıştır. Grup yerel ve ulusal düzeydeki çalışmaları sonucu Amsterdam Antlaşmasına eklenen ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele Birliğe yetki veren m.13'ün kabul edilmesinde önemli bir rolü vardır⁴⁰³.

Amsterdam Antlaşmasıyla, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede en önemli kazanımlardan biri Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmasına eklenen 13. maddedir. Ayrımcılıkla mücadele konusunda alınacak gerekli tedbirler I. Sütun(Topluluk Sütunu) bağlamında yasal zemine oturtulmuştur. Madde 13'e göre⁴⁰⁴:

⁴⁰² Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.148

⁴⁰³ Isabella Chopin, "Campaigning against Racism and Xenophobia: From a Legislative Perspective at European Level", *ENAR*, November 1999, s.1-4

⁴⁰⁴ Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.152

“1. Konsey, bu (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma) Antlaşmanın diğer hükümlerine zarar vermeksizin ve Topluluğa Antlaşma tarafından tanınan yetkilerin içinde kalarak, Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosuna danıştıktan sonra oybirliği ile hareket ederek, cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel konuma dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için girişimlerde bulunabilir.

“2. 1. Paragrafa istinaden, Konsey, 1. Paragrafta belirtilen amaçların gerçekleştirilmesine katkı sağlamak gayesiyle üye devletler tarafından alınan eylemleri desteklemek için teşvik edici Topluluk önlemleri aldığıında, üye devletlerin kanun ve düzenlemelerinin uyumlu hale getirilmesi konusu hariç olmak üzere, 251. Maddede benimsenen usul uyarınca karar tesis eder.”

III. 2. 2. 2. Irk Eşitliği Direktifi

Amsterdam Antlaşmasının kabul edilmesiyle birlikte, Avrupa Birliği içerisinde ayrımcılığa ilişkin yeni adımlar atılmıştır. Komisyon, AB kurumlarına m.13 ile verilen yasal yetkiyi kullanarak “istihdam ve çalışma eşitliği diğeri ise ırk ve etnik kökene bakılmaksızın kişilere eşit muameleyi öngören” iki farklı direktifi Konseye sunmuştur. Irk ve etnik kökene ilişkin Irk Eşitliği Direktifi Haziran 2000’de kabul edilirken istihdam ve çalışmaya ilişkin direktif ise Kasım 2000’de kabul edilmiştir. Irk Eşitliği Direktifi, hem ırkçılık alanındaki bağlayıcı ilk bağlayıcı değişiklik hem de önceki düzenlemelere göre daha kapsamlı olması bakımından önemlidir. Direktif, Avrupa Birliği Antlaşmasıyla toplumların yakınlaşmasını, hoşgörü ve demokrasi gibi amaçlanan hedefler karşısında engel teşkil eden ayrımcılığı önlemek için oluşturulan yasal düzenlemelerdir. Aynı şekilde diyalogun artırılması, gerekli yasal düzenlemelerin oluşturulması ve mağdurların korunması bağlamında sosyal ve yasal alanda geniş çaplı organizasyona gitmiştir. Direktif üye ülkeler açısından hem ortak eyleme yönelik alanlara sahip olması hem de kabul edilmesi için oy birliğine ihtiyaç duyulan bu alanda kısa zamanda sonuca ulaşılması bakımından önemli bir ilerlemedir⁴⁰⁵.

Irk Eşitliği Direktifiyle ilk defa ayrımcılık detaylı şekilde ele alınmış; tanımı, türleri ve kapsamı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda dört çeşit ayrımcılık türünden bahsedebiliriz:

⁴⁰⁵A.g.e., s.158-159

- Doğrudan Ayrımcılık, “bir kişiye, ırk veya etnik kökene dayalı olarak, karşılaştırılabilir bir durumda, diğer bir kişiye göre daha az tercih edilir şekilde muamele edilmesi, edilmiş olması veya edilebilir olması halinde doğrudan ayrımcılık söz konusudur”⁴⁰⁶

- Dolaylı Ayrımcılık, “görünüşte tarafsız olan bir düzenleme, ölçüt veya uygulama, belirli bir dine veya inanca mensup, belirli bir engelliliği olan, belirli bir yaştaki veya belirli bir cinsel yönelimi olan kişilere, başka kişilerle karşılaştırıldığında belirli bir dezavantaj yaratıyorsa, ... dolaylı ayrımcılık teşkil edecektir.”⁴⁰⁷

- Taciz, “Bir kişinin onurunu zedelemek ve gözdağı veren, düşmanca, aşağılayıcı, küçük düşürücü ya da saldırgan bir ortam yaratmak amacı veya etkisiyle, 1. madde de bahsi geçen temellerden (bunlar din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel yönelim. y.n.) biriyle bağlantılı olarak istenmeyen bir davranış meydana geldiğinde, taciz 1. fıkra bağlamında ayrımcılık sayılacak(- tır)...”⁴⁰⁸

- Ayrımcılık Talimatı,⁴⁰⁹ “Bir kişinin kendi nam veya hesabına eylem ve işlemlerde bulunmaya yetkili kıldığı kişilere veya bir kamu görevlisinin bir kamu görevinin icrasıyla ilgili olarak emri altındakilere verdiği ayrımcılık yapma talimatını ifade eder.”

AB direktifleri ayrımcılık yasağına ilişkin “kanun önünde eşitlik” ve “kanunların eşit koruma öngörmesi” şeklinde genel bir karara sahip değildir ve kapsamı da sınırlıdır. Kişi özelinde ayrımcılık yasağı kapsamına; ırk, köken, cinsiyet, din ve iman gibi kavramlar girmektedir. Ayrıca söz konusu kavramlardan dolayı farklı davranış ve yaklaşımlar yasaklanmıştır. Yasaklanan diğer bir konu ise vatandaşlık temelindeki ayrımcılıktır, ama bu yasak üye ülke vatandaşlarıyla sınırlıdır. İstihdam Eşitliği Direktifinde ise kapsam kamu ve özel sektör bağlamında işe alım, terfi, mesleki eğitim, işten çıkarma, çalışma şartları, işçi ve işveren

⁴⁰⁶Ensari Yücel, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku”, *Adam Akademi*, 2015,s72

⁴⁰⁷A.g.e., s.73

⁴⁰⁸ A.g.e., s.74

⁴⁰⁹ Levent Korkut, *Ayrımcılık Karşıtı Hukuk*, 1.bs, Ankara 2009, s.49

örgütlerine katılma ve avantajlarından yararlanmadır. Irk Eşitliği Direktifinin maddi kapsamında ise İstihdam Eşitliği Direktifinin yanında ırk ya da etnik kökene dayalı olarak sosyal güvensizlik, sağlık hizmetleri, eğitim, mal ve hizmetlere ulaşım gibi alanlardaki ayrımcılık söz konusudur⁴¹⁰.

III. 2. 2. 3. Ayrımcılığa Karşı Eylem Programı

27 Kasım 2000 tarihinde 2001 ile Aralık 2006 arasını kapsayan Konsey kararında, her türlü ırksal, etnik, dinî, engelliğe, yaşa ve cinsel eğilime karşı doğrudan veya dolaylı olarak yapılacak ayrımcılığın engellenmesine yönelik önlemleri teşvik etmek için gerekli çalışmalar yapılacaktır ve bu tür çalışmalar “Program” olarak anılacaktır. Öte yandan, Toplumun yetkileri çerçevesinde Program, üye devletlerce desteklenmelidir. Programın sahip olduğu amaçlar ise⁴¹¹:

- Ayrımcılığı daha anlaşılır kılmak için, politikaların ve çalışmaların yeterliliğinin ve etkinliğinin ölçülmesi yoluyla ilgili konunun daha iyi analiz edilmesi ve anlaşılması;
- Ayrımcılığın engellenmesi adına yapılan çalışmaların kapasitelerinin artırılması, ilgili konunun önüne geçilmesi amacıyla kullanılan araçların güçlendirilmesi ve bölgede iletişimin ağının desteklenmesiyle birlikte farklı özelliklerin ön plana çıkarılması;
- Ayrımcılık adına farkındalık yaratılması ve ayrımcılıkla mücadelenin altında yatan değerlerin yayılması.

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için aşağıdaki eylemler uluslararası çerçevede uygulanması gerektiği belirtilmiştir:

- Ayrımcılığın önlenmesi adına yapılan etkinliklerin ve ulusal mevzuatların değerlendirilmesi ve uygulamalar sonucunda ortaya çıkan göstergelerin ve ölçütlerin geliştirilmesi;

⁴¹⁰ Yücel, s.75-76

⁴¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:32000D0750> (10.04.2018)

- Ayrımcılığın önlenmesi adına çalışan ve işbirliği içinde olan kurum ve kuruluşlar arasında ulusüstü işbirliğinin sağlanması ve bölgedeki iletişime destek verilmesi;
- Özellikle ayrımcılıkla mücadelede Avrupa boyutunu belirlemek ve programın sonucunu yazılı ve görsel araçlarla duyurarak farkındalık yaratmak.

III. 2. 2. 4. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle İlgili Çerçeve Kararı

19 Nisan 2007 tarihinde Lüksemburga’da toplanan üye ülkelerin temsilcileri ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve soykırım inkârına karşı cezai işlem yapılmasına dair Çerçeve Kararını kabul etmişlerdir. Çerçeve Karar, her ne kadar 2001 yılında hazırlanmış olsa da 2005’ten beri bu konuda gerekli adımlar atılmamıştır. Kabul edilen Çerçeve Karar doğrultusunda⁴¹²:

- Irkçılık ve yabancı düşmanlığını kullanarak halkı şiddete ve nefrete yöneltenlerin 1 ila 3 yıl arasında cezalandırılması;
- Üye ülkelerde “... ırk, renk, din, köken, milli veya etnik köken nedeniyle bir gruba veya bir grubun üyesine yönelik olarak soykırımın insanlığa karşı işlenen suçlarla savaş suçlarının açıkça onaylanması, reddi ya da küçümsenmesi suç sayılıyor” ve bu suçlar 1 ila 3 yıl arasında cezalandırılıyor;
- Bu tür suçlar ağırlaştırıcı neden olarak görülebilir;
- Karar doğrultusunda işlenen suçlarda mağdur olanların veya zarar görenlerin şikâyetine gerek duyulmadan ulusal mahkemelerce soruşturma başlatılabilir.

Çerçeve Karar doğrultusunda üye ülkeler, Yahudi soykırımına ilişkin soykırım olup olmadığına, savaş suçu olup olmadığına ve ceza gerektirip gerektirmediğine yönelik kararı ulusal ya da uluslararası mahkemelere devrediliyor. Öte yandan Avrupa Komisyonu üyesi Franco Frattini, Çerçeve Kararı önemli bir adım olarak nitelerken, Avrupa’da ırkçı şiddetin önüne geçildiğini ve böylece fikirlerden ziyade eylemlerin cezalandırıldığını ifade etmiştir.

⁴¹²https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=4820&id=4826 (12.04.2018)

III. 2. 2. 5. Avrupa Eşit Fırsatlar Yılı

2007 Avrupa Eşit Fırsatlar Yılı⁴¹³, Avrupa Birliği'nde ayrımcılığın engellenmesi ve vatandaşlar arasında ayırım gözetmeksizin eşit muamele uygulanması amacıyla Ocak 2007'de Avrupa Eşitlik Zirvesi'nde kabul edilmiştir. 2007 yılı boyunca ırk, etnik, köken, din ve inanç gibi konulardan dolayı ayrımcılığa uğrayan kişilere düzenlenecek çalışmalarla yol gösterilecektir. Avrupa Eşit Fırsatlar Yılı'nın amaçları ise:

- Eşit fırsatlar sağlama adına yapılan verimli çalışma örneklerinin değişimi,
- Ayrımcılığın önüne geçilmesi ve eşit muamele uygulanması konusunda daha çok bilgilendirme,
- Bu doğrultudaki çalışmalar için teşvik etmek,
- Farklılığın ve çok kültürlülüğün AB için önemine vurgu yapma.

Çalışmalar ise dört ana temaya bağlı olarak düzenlenmiştir.

- Haklar: Ayrımcılığa ve eşitliğe ilişkin AB'nin yasal düzenlemeleri hakkında bilgilendirme faaliyetleri yapılması,
- Temsil: Toplumun tüm alanında en az temsil edilen grupların katılımını teşvik etmek ve bu doğrultuda çalışmalara başlanması,
- Tanıma: Farklılığın toplum için bir artı değer olduğunu belirtmek,
- Saygı ve Tolerans: Kapsayıcı bir toplum oluşturmak.

2007 yılı için planlanan eylem dört ana ilke etrafında uygulanmıştır.

- Ademimerkeziyetçilik; Gerekli etkinlikler ve ihtiyaçlar için yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde çalışmalar yapılacak, çalışmalar koordine edilecek ve finansman sağlanacaktır. Bu doğrultuda her üye ülkede stratejileri ve öncelikleri belirleme adına Ulusal Uygulayıcı Kurum oluşturulması.

- Ayrımcılık Uygulamalarının Dengelenmesi: Ayrımcılık çalışmaları sadece bireyleri veya sadece grupları kapsamayacak biçimde dengelenmeye çalışılması.

⁴¹³ Cafer Yılmaz: "2007 Avrupa Eşit Fırsatlar Yılı ve Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı", <http://dosya.toprakisveren.org.tr/makale/2007-73-caferyilmaz.pdf> (13.04.2018)

- Cinsiyet Politikası: Gerekli çalışmalarda cinsiyet eşitliğini ele alacak şekilde düzenlenmesi.

Çalışmalar, ulusal düzeyde Ulusal Uygulayıcı Kurumlar tarafından koordine edilirken, Avrupa düzeyinde ise konferanslar etkinlikler ve anketler yoluyla ele alınırken politikalar için 2007 yılında 15 Milyon Euro bütçe ayrılmıştır.

III. 2. 2. 6. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, 2 Haziran 1997’de kurulan ve tüzükte yapılan değişiklik sonucu yürürlükten kaldırılmasıyla 1 Mart 2007’de Avrupa Birliği Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi’nin yerini almıştır. 2003’te kuruluşuna onay verilmesine rağmen Avrupa Birliği’nin kendi içindeki tartışmalarından dolayı 1 Mart itibariyle faaliyetlerine başlamıştır. Ajansın asli görevi, insan hakları alanında üye ülkelere danışmanlık yapmaktadır. Ajansın çalışma alanları ise ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve antisemitizmdir. Ayrıca, kadın erkek eşitliği konusunda da yapılan çalışmaların izlenmesi, kişisel verilerin gizliliğinin sağlanması ve Avrupa Parlamentosu’nun çağrısı üzerine hazırlanan yasa tasarıları ile Brüksel’e görüş bildirebilecektir. Irkçılık ve yabancı düşmanlığı ile ilgili her yıl düzenli rapor hazırlaması istenilen Ajansa, yıllık 24 Milyon Euro bütçe ayrılmıştır⁴¹⁴.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı’nın 2018 yılında yayınladığı Temel Haklar Raporu⁴¹⁵ ile 2017 yılına ait sekiz alandaki gelişmeler takip edilmiş ve değerlendirilmiştir. Raporun 4. Bölümünde ise, “Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlük” adı altında incelemelerde bulunulmuş ve tavsiye kararları sunulmuştur.

⁴¹⁴ <http://www.dw.com/tr/ab-temel-haklar-ajans%C4%B1-faaliyette/a-2519681> (16.04.2018)

⁴¹⁵FRA Annual Report : Fundamental Rights Report 2018, June 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>(09.09.2018)

Raporda:

- Mültecilerin ve sığınmacıların 2017 yılında şiddetli saldırılara ve ayrımcı tutumlara maruz kaldığı ifade edilirken, az sayıda üye ülke bu saldırıları kayıt altına almış ve yayınlamıştır.

- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, 2017 yılına ilişkin ikincisi yayınlanan “Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Anketi” (AB-MIDIS II) göçmenlerin ve etnik azınlıkların maruz kaldığı ayrımcılık, taciz ve saldırılar karşısında olayları bildirmede tespit edilmiştir. AB- MIDIS II’nin ilk yapılan anketinden bu yana geçen 8 yıl içinde yaşanan olaylara ilişkin olarak çok az bir ilerleme sağlandığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlardan yasaların ve politikaların yetersizliği sonucuna ulaşılmıştır.

- Aşırı sağ partilerin en son yapılan parlamento seçimlerinde oyların %16’sını alması ve etkilerini giderek arttırması ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını tetiklemektedir.

İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Çerçeve Kararı doğrultusunda 2008’den itibaren ırkçılık ve yabancı düşmanlığına ilişkin bir takım söylem ve uygulamalar suç hâline getirilmiştir. İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Çerçeve Kararı’nın ulusal hukuka aktarılması konusunda 2017 yılında üye ülkelerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar:

- İtalya’da, savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırım suçlarını kasıtlı olarak reddetmek veya önemsiz hale getirmeye çalışmak cezayı arttıran unsur olarak kabul edilmiştir. Yasa, aynı zamanda ırkçılık ve yabancı düşmanlığına ilişkin şirketlere de idari sorumluluk yüklemiştir.

- Portekiz’de, her türlü ırkçılık ve ayrımcılığa karşı 6 ay ile 5 yıl arasında değişen hapis cezası öngörülmüştür.

- Kıbrıs’ta, Ceza Kanunu’nda değişikliğe giderek her türlü ayrımcılık ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilmiştir.

- Fransa’da, benzer suçlara ilişkin ağırlaştırıcı yaptırımları genelleştiren bir yasa kabul edilmiştir.

- Almanya’da, sosyal medyada ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının önüne geçmek için bir takım tedbirler alınmıştır. Bunlar arasında; paylaşılan içeriğin itiraz üzerine kaldırılması ve sosyal medya platformlarının da itirazı değerlendirecek bir yönetim mekanizmasına sahip olması gerekmektedir aksi takdirde bu bir suç olarak kabul edilip 50 milyon Euro’ya kadar para cezası verilmektedir.

Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2017 yılına ilişkin üye ülkelerin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince garanti altına alınan hakları ihlal ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Son yıllardaki önemli problemlerden biri de ırksal profillemedir. Polislerin görevleri sırasında ırk, renk, din ve dil gibi olgulardan yola çıkarak hukuk dışı uygulamalara başvurması ırksal profillemeyi ifade eder. AB-MIDIS II ve diğer araştırmalarda ortaya çıkan bulgular, 2017’de de bu uygulamaların bazı üye ülkelerde devam ettiği mahkeme kararlarında da belirtilmiştir. Özellikle Avrupa’da yaşanan terör saldırıları sonrası kontrol noktalarında yaşanan bu durum AB gündemini sürekli meşgul etmektedir.

AB için önemli yasal adımlardan biri olan Irk Eşitliği Direktifinin uygulanmasına ilişkin Avrupa Komisyonu üye ülkeleri takip etmektedir. Güçlü yasal önlemlere rağmen, AB MIDIS II’nin sonuçlarına göre göçmenlere ve azınlıklara karşı ayrımcı tutum AB genelinde devam etmektedir. Avrupa Komisyonu’nun özellikle önem verdiği eğitim ve konut alanlarına ilişkin İsveç, Macaristan ve Portekiz gibi ülkeler mevzuatını değiştirmiştir.

Avrupa Komisyonu’nun, Irk Eşitliği ve İstihdam Eşitliği Direktifleri ’ne ilişkin raporunda, yasal çalışmanın tek başına yeterli olmayacağını ve ulusal politikalarla desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda, 2001 yılında kabul edilen ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlükle mücadeleyle vurgulayan ve devletlerin bu olaylarla mücadele etmesi için gerekli eylem planlarını “gecikmeksizin kurmak ve uygulamak” kararı alan BM Durban Bildirgesi ve Eylem Programı’na, 16 yıl sonra sadece aşağıdaki ülkeler gerekli eylem planlarını hazırlamışlardır.

Şekil 7: Üye Devletlerin Eylem Planları ve Stratejileri

Üye Devlet	Eylem Planı veya Stratejinin Adı	
Belçika	Fransızca konuşan topluluk - Yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığa karşı çapraz eylem plan	2014-2019
Çekya	2017 için Aşırılıklara Karşı Mücadele Kavramı	2017
Almanya	İrkçilikle Mücadele Ulusal Eylem Planı Federal Hükümet Stratejisi Aşırılığı Önleme ve Demokrasiyi Teşvik Etme	2017 sonrası 2016 sonrası
İspanya	İrkçilik, İrk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanı ve İlgili Hoşgörüsüzlükle Mücadele için Kapsamlı Strateji	2011 sonrası
Finlandiya	Nefret Söylemine ve Nefret Suçlarına Karşı Eylem Planı Temel ve İnsan Hakları Ulusal Eylem Planı	2017 sonrası 2017-2019
Fransa	İrkçılığa ve Anti-Semitizm Eylem Planına Karşı Fransa'yı Harekete Geçirmek	2015-2017
Hırvatistan	Ayrımcılıkla Mücadele Ulusal Eylem Planına Eşlik Eden Eylem Planı	2017-2022 2017-2019

Şekil 7 (Devamı): Üye Devletlerin Eylem Planları ve Stratejileri

İtalya	İrkçılık, Yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğe karşı ulusal eylem planı	2015-2018
Litvanya	Ayrımcılığın Önlenmesine Yönelik Eylem Planı	2017-2019
Letonya	Ulusal Kimlik, Sivil Toplum ve Entegrasyon Politikası Rehberi (2012–2018)	2012-2018
Hollanda	Ulusal Ayrımcılık Eylem Programı	2016 sonrası
İsveç	İrkçılıkla Mücadele Ulusal Planı, Düşmanın Benzer Biçimleri ve Nefret Suçu	Kasım 2016 sonrası
Slovakya	2016–2018 Yıllarında İrkçılık, Yabancı Düşmanı, Antisemitizm ve Diğer Hoşgörüsüzlük Formlarının Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Eylem Planı	2016-2018
İskoçya	İskoçya için Yarış Eşitliği Çerçevesi 2016–2030 Yarış Eşitliği Eylem Planı	2016-2030 2017-2021
Kuzey İrlanda	İrk Eşitliği Stratejisi 2015–2025	2015-2025
Galler	Eşitlik Hedefleri 2016–2020: Fairer Galler'e Doğru Çalışma	2016-2020

Hala ciddi seviyelerde olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı karşısında raporda sunulan çözüm önerileri şunlardır:

- Nefret suçlarına ilişkin yargılamaların uluslararası hukuka göre yapılması. Ayrıca suçların sistematik olarak kayıt altına alınıp yayınlanması ve buna göre karşılaştırılmaların yapılması.
- Üye ülkelerin, Irk Eşitliği Direktifini tam ve gerektirdiği şekilde uygulaması.
- Üye ülkeleri ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlükle ilgili eylem planları hazırlaması ev Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ile birlikte hareket ederek gerekli hedefleri ve eylemleri belirleyecek ve gerekli değerlendirilmelerin yapılmasında kolaylık sağlanacaktır.
- Üye ülkelerin ayrımcılığın önlenmesine ilişkin eğitimin yanı sıra ön yargıyı da ortadan kaldıracak adımlar atması gerekmektedir.

III. 2. 2. 7. Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı

Avrupa Parlamentosu ve Konseyin kararı ile 2008 yılı, Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı kabul edilmiştir. Avrupa'da çeşitliliğin giderek artması, Avrupa Birliği'nin genişleme adımları ve küreselleşmeyle beraber bölgede dil, din, ırk ve kültürel çeşitliliği arttırmıştır. Bu artışla birlikte Avrupa kimliğinin ve yurttaşlığının korunması ve güçlendirilmesi adına kültürlerarası diyalogun önemine dikkat çekilmiştir. Diyalog sayesinde farklılıklardan faydalanmaya çalışılacak ve bunun yayılması sağlanacaktır⁴¹⁶.

2008 yılının genel hedeflerinin amacı aşağıdaki maddelerin gerçekleşmesine yardımcı olmaktır:

- Kültürlerarası diyalogun teşvik etmek

⁴¹⁶<https://www.avrupa.info.tr/tr/news/avrupa-kulturlerarasi-diyalog-yili-2008-5655>
(20.04.2018)

- Kùltùrlerarası diyalog sadece Avrupa kıtasında değil dũnyanın her yerinde toplumlara katkıda bulunacak ve bunlardan faydalanma fırsatı doğuracak
- Birlik vatandaşlarına özellikle de gençlere, aktif bölge vatandaşlığının öneminden ve kùltürel farklılıklara duyulan saygıdan bahsetmek
- Kùltürel çeşitliliğin üye devletlere olan faydasını vurgulamak

2008 yılının özel hedefleri ise:

- Gençlerin kùltürel diyalogda aktif yer almaları.
- Kùltürlerarası diyaloğun geliştirilmesi adına yapılan çalışmaların gençler tarafından benimsenmesini sağlamak.
- Çeşitliliğin önemini belirtmek, bu doğrultuda eğitimi en önemli araç olarak teşvik etmek ve medyanın rolünü vurgulamak.
- Diyaloğun gerçekleştirilmesi için hazırlanan çalışmaların tutarlılığını ve sürekliliğini sağlamak.
- Çeşitli sektörlerden kùltürlerarası diyaloğun artmasına neden olacak yeni yaklaşımları değerlendirmek.

III. 2. 2. 8. Ceza Hukuku İle İrkçılığın ve Yabancı Düşmanlığının Belirli Biçimleri ve İfadeleriyle Mücadeleye Dair Çerçeve Kararı

28 Kasım 2008 tarihli Konsey Çerçeve Kararı⁴¹⁷ gereğince, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının tümüyle ÷lkelerde cezalandırılması amaçlanmaktadır.

Cezayı gerektiren suçlar:

- İrk, renk, din veya inanca dayalı olarak tanımlanmış kişiye veya gruba karşı şiddet veya nefret söylemi,
- Kamuya yayılması veya görsellerin ve her türlü materyallerin dağıtımı ile gerçekleştirildiği zaman yukarıda ifade edilen suç,
- Belirtilen gruplara veya üyesine karşı şiddet veya nefret uyandıracak yapıldığında.

⁴¹⁷<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33178> (15.04.2019)

Bu suçlarla ilgili olarak, üye ülkelerin aşağıda belirtildiği gibi cezalandırılması sağlanmalıdır:

- Etkili, orantılı ve caydırıcı cezalar,
- En az bir yıl hapis cezası.

III. 2. 2. 9. Irkçılık Yabancı Düşmanlığı ve Diğer Hoşgörüsüzlüklerle Mücadele Konusunda Avrupa Birliği Yüksek Düzey Grubu

14 Haziran 2016 tarihinde kurulan Üst Düzey Grup, AB'nin yabancı düşmanlığı ve diğer hoşgörüsüzlük biçimleriyle mücadele, üye ülkeleri bu doğrultuda teşvik etmek ve nefret söyleminin önlenmesi amacını taşımaktadır⁴¹⁸.

Üst Düzey Grup, nefret suçu hakkında bilgi vermek, nefret suçu mağdurlarını korumak ve bu doğrultuda gelişen olayların kayıt altına alınması gibi temel alanlarda bir rehberlik görevi de görmektedir. Ayrıca üye ülkelerin bu konudaki uygulamalarını izlemek ve yardımcı olmak amacını da taşıyan Grup için 2 temel hedeften bahsedebiliriz⁴¹⁹:

- Sosyal medyada, yasadışı nefret söylemine ilişkin belirlenen Davranış Kuralları yoluyla çevrimiçi konuşma ile mücadele edilmesi,
- AB Temel Haklar gözetiminde nefret suçuna ilişkin verilerin kaydedilmesi ve toplanılması için gerekli yöntemlerin geliştirilmesi.

III. 2. 2. 10. Haklar, Eşitlik ve Vatandaşlık Programı

Avrupa Komisyonu tarafından 2014-2020 yılları arasında uygulamaya konan Haklar, Eşitlik ve Vatandaşlık Programı⁴²⁰, insan hakları sözleşmesinde yer alan eşitlik ve kişi haklarının korunmasına ve gelişmesine yönelik bir amacı taşır. Program 9 özel hedefe sahiptir ve bu özel hedefler arasında ırkçılık ve ayrımcılığa ilişkin maddelerde bulunmaktadır.

⁴¹⁸https://ec.europa.eu/knowledge4policy/organisation/eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-other-forms-intolerance_en (15.04.2019)

⁴¹⁹https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?&item_id=51025 (15.04.2019)

⁴²⁰http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm (15.04.2019)

Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen işlem türleri ise:

- Eğitim,
- Ana aktörlere destek,
- Karşılıklı öğrenme ve işbirliği çalışmaları,
- Farkındalığı arttırmaya yönelik çalışmalar,
- Analitik çalışmalar.

III. 2. 2. 11. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Hoşgörüsüzlük İle Mücadelede AB Araçları

AB, üzerine kurulan değerler ve ilkeler gereğince her türlü ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele etmektedir. Bu doğrultuda yabancı yabancı düşmanlığı ve diğer hoşgörüsüzlükle mücadelede AB mevzuatının ilgili araçları şunlardır⁴²¹:

- Suça maruz kalanlarına ilişkin Mağdur Hakları Direktifi,
- Görsel ve yazılı medyada nefret suçunun önlenmesine yönelik Görsel İştisel Medya Hizmetleri Direktifi,
- Irksal ve etnik kökene dayalı ayrımcılığa ilişkin Irk Eşitliği Direktifi ve istihdam alanında ayrımcılığa ilişkin İstihdamda Eşitlik Direktifi,
- Sınır kontrollerinde ayrımcılığın önüne geçilmesine ilişkin mevzuat.

III. 2. 3. Değerlendirme

Bu bölümde Avrupa'nın sahip olduğu değerler ve düşünceler doğrultusunda hedeflenen çok boyutlu entegrasyonun önünde engel teşkil eden ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede AB politikaları ele alınmıştır. 21. yüzyıla girilirken bölgede artan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede AB politikaları uzun bir süre bağlayıcı olmaktan uzak kalmıştır. Ekonomik entegrasyondan siyasi entegrasyona kayış, bölgenin homojen yapısının değişmesi ve konjonktürel gelişmelere bağlı olarak yaşanan olaylar AB'yi daha sağlam temelli düzenlemelere itmiştir. Bu bağlamda ATA madde 13 doğrultusunda yapılan değişiklikler, AB

⁴²¹https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-racism-and-xenophobia_en (15.04.2019)

kurumlarını bağlayıcı önlem alma konusunda daha önemli bir yere getirmiştir. Daha çok Avrupa Parlamentosu'nun gayretleri ve sivil toplumun yardımıyla gerçekleşen bu düzenlemeler; ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede farkındalık yaratma, hoşgörüyü arttırma ve karşılıklı anlayış hedefleri doğrultusunda şekillenmektedir. AB bu hedefleri gerçekleştirebilmek için bazı yasal araçları kullanmıştır. Eylem planları, sivil toplum politikaları ve deklarasyon gibi farklı yöntemler uygulan AB'de en önemli adım Irk Eşitliği Direktifidir. Her ne kadar çokça tartışılrsa da direktif, Birliğe hukuksal dayanak sağlaması bakımından önemlidir⁴²².

Irkçılık ve yabancı düşmanlığına dair AB politikalarının en çok tartışılan ve eleştirilen yönü birbirinden kopuk ve bir bütünün temsil etmeyen çalışmalar olmasıdır. Bağlayıcı önlemlerin sınırlı yetkisinden dolayı birbirinden farklı kurum, kuruluş ve raporlar tarafından sunulan öneriler de bu yönde oluşmaktadır. Yasal önlemlerin bir anlam kazanabilmesi için siyasi liderler tarafından destek görmesi, eğitim, analiz ve araştırma gibi çok boyutlu bir düzenleme gerekmektedir. Ayrıca AB politikalarının başarısı için gereken en önemli adımlardan biri de tek sesli açılımları kabul ettirebilmesidir. Çünkü AB'nin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelesinde veya kararlarında üye ülke tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Zamanın şartlarına göre değişebilmesinden dolayı atılması gereken adımlar mevcut siyasi otoritenin tekelinde olunca mücadelenin ruhuna ve özüne zarar verebilecek eksiklikler doğmaktadır. Haliyle, doğan bu eksiklikler AB düzeyinde söz konusu mücadeleyi baltalamaktadır⁴²³.

Yasal düzenlemeler, sosyal entegrasyon atılımlarıyla destek görmediği sürece ve bu düzenlemelerin uygulanması adına gerekli çalışmaları yapacak siyasi otorite bulunmadığı ölçüde tek başına yeterli etkiye sahip değildirler. AB son dönemde hem kültürel çeşitliliğe hem de kültürlerarası diyaloga vurgu yaparak ve bu alanda politika geliştirerek ırkçılık ve yabancı düşmanlığını engelleme peşindedir. Öte yandan, söz konusu mücadelede AB'nin istediği sonuca ulaşamamış olmasında veya etkisizliğindeki en önemli neden, bu konudaki kararlılık ya da düzenlemeler

⁴²² Yılmaz, Avrupa'da Irkçılık, s.179-180

⁴²³ A.g.e., s.182-183

değil, tamamlayıcı ve destekleyici öğelerden uzak kalmasıdır. Bir başka durum ise, söz konusu mücadelede göç, entegrasyon, güvenlik ve işsizlik gibi konuları ele alan politikaların, toplumun algısında pek bir değişime neden olmayışıdır. Örneğin kültürel çeşitlilik temasıyla topluma sunulan göçmenlere karşı alınan güvenlik önlemleri ve söylemler göçmenleri, toplum nazarında çok kültürlülüğün bir parçasında ziyade 9/11 saldırıları sonrası terörist muamelesi gören grubun bir parçası yapmıştır. Özellikle, AB içerisinde sosyo-ekonomik sorunların, dışsallaştırılıp yabancıların varlığından kaynaklandığı düşüncesinin yayılmasındaki baş aktörlerden olan aşırı sağ partiler, Birliğin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelesinde öngörülen politikaların yeterince etkili olamamasının nedenlerinden biridir⁴²⁴.

⁴²⁴ A.g.e., s.217-218

SONUÇ

Günümüz aşırı sağ partileri için önemli bir eşik noktası olan 1980'ler ve sonrası Avrupa'da sosyal, ekonomik ve siyasal alanda birçok değişime neden olan bir dönemi ifade ederken, yaşanan değişimlere bir tepki olarak siyasi zeminde kalıcı olmaya başarmışlardır. Özellikle toplumda oluşan tepkilere kayıtsız kalmayan aşırı sağ partiler, Avrupa toplum modelinin giderek artmaya başlayan uluslararası göçle bozulacağını ve bunun sosyal ve ekonomik sorunlar oluşturacağına ilişkin propagandası yabancı karşıtlığının ilk adımı olmuştur.

Aşırı sağın II. Dünya Savaşı sonrası birçok fraksiyonla ortaya çıkması ve birbirinden kopuk şekilde hareket etmesi etkinliğini ve gücünü engellemiştir. Aynı şekilde parti anlaşmazlıklarının, yani bir grubun merkez sağa yakın olmak, partiyi normleştirme politikası ile diğer grubun milliyetçi çizgiden ve tabandan kopmak istememesi, partilerin genel olarak yaşadıkları problemi ifade eder. Yaşanan sorunlar ve çıkmazlar sonucunda tek çatı altında toplanmayı başarabilen aşırı sağ partiler ülkelerinde önemli birer siyasi aktör olmuşlardır.

1980'lerden itibaren başlayan ve günümüze kadar devam eden bir takım yapısal değişimler eskiye göre geniş ve zengin Avrupalı orta sınıfı zorluklarla karşılaştırmıştır. Hem ekonomik olarak hem de sosyal olarak yaşanan değişimlere merkez partilerin bir çözüm üretemeyişi toplumu farklı seçeneklere yönlendirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası yaklaşık otuz yıllık dönem Avrupa'nın altın çağı olarak gösterilmektedir. Bu dönemde başarılı sosyal devlet anlayışının beraberinde getirdiği refah seviyesindeki artış, Avrupa toplumu için hem ekonomik hem de sosyal olarak rahat, huzurlu ve geleceği görebilen bir yapı inşa etmiştir. Bu yapının giderek bozulmaya başlamasıyla birlikte, ulus devletlerin egemenlik yetkilerini üst yapılarla paylaşması, küreselleşme ile artan uluslararası rekabet ortamında sosyal devlet anlayışının azalması, göçün gözle görülür bir şekilde Avrupa'da yaygınlaşması, Avrupa toplumunda farklı kültürlerin belirmesi, AB politikalarının üye ülke yöneticileri ve toplum tarafından benimsenememesi, ekonomik krizler ve artan İslam karşıtlığı, altın çağı yaşayan nesil ve sonrası için çözülmeyi bekleyen sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

21. yüzyıla girilirken Sovyetler Birliği'nin dağılmış, solun kan kaybetmiş ve Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri Avrupa Birliği'ne üyelik için ilk adımlarını atmışlardır. 21. yüzyıla kadar daha dar tabanlı bir kesime hitap eden aşırı sağ partiler, 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan sorunların 21. yüzyılda giderek artmasından faydalanmış, halkın yanında halktan olduğunu belirterek, popülist söylemleri bir araç olarak kullanmış ve tabanını genişletmişlerdir. Özellikle 11 Eylül, Madrid ve Londra saldırılarından sonra İslam karşıtlığı aşırı sağ partilerin söylemlerinde çokça yer almıştır. Saldırıların sonucunda göç sorunu bir anda İslam sorunu hâline gelmiş ve kültür çatışmasının temelleri atılmıştır. Öte yandan 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin faturası Avrupa'da, AB'ye kesilirken, uygulanan para ve maliye politikalarının yetersizliği sonucu aşırı sağ partiler Brüksel'i hedef tahtasına koymuşlardır. Avrupa için bir başka problem ise; 2010'da Ortadoğu'da başlayan ve günümüzde de devam eden bölgesel çatışmalar Avrupa'yı büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya bırakmıştır. Ortadoğu'daki çatışmalardan dolayı artan göçler sonucu Avrupalı devletler büyük bir sıkıntı yaşarken, bu göçlerin paylaşılması konusunda da aralarında anlaşmazlıklar çıkmaktadır.

Solun kan kaybetmesiyle birlikte aşırı sağın önündeki muhalefet günümüz itibariyle merkez partilerince yürütülmeye çalışılmaktadır. Geçmişe nazaran sağ ve sol kavramları arasındaki farklılığın azaldığı bu dönemde merkez sağ ve sol partiler konumları itibariyle daha demokratik ve daha hukuka dayalı bir yönetim benimsemektedirler. Ancak, aşırı sağ partilerin önündeki en büyük engel olması beklenen merkez partilerin, popülizm rüzgârına kapılarak aşırı sağın söylemlerini benimsemesi ve meşrulaştırması, aşırı sağ partilerin önünü açmaktadır.

Aşırı sağ partilerin propagandasındaki en önemli araç ötekidir. Özellikle ulusların karşılaştığı sorunlar etrafında hedef olarak gösterilen ötekiler, sosyal ve ekonomik yapıyı bozdukları gerekçesiyle dışlanmaktadır. Avrupa toplumunun, göçün ve küreselleşmenin bir uzantısı olarak çok kültürlü yapıya sıcak bakmaması, farklı değerlerin ve kültürlerin oluştuğu bölgede gelişmesini istemelerine neden olmuştur. Her kültürün kendi bölgesi olmasını savunan ve bu konuda kültür

ayrımcılığı yapan aşırı sağ partiler, kültür adı altında bazen dolaylı bazen de doğrudan Müslümanları hedef almaktadırlar.

Müslümanların karıştıkları terör eylemlerinden dolayı İslam, şiddet ve terörle anılmakta olup, Hristiyanlıkla bir arada yaşayamayacak bir kültürü ifade eder. Özellikle son yıllarda İslam'ın kamusal alanda artan görünürlüğü ve toplumun Müslümanlara karşı olan çekinceleri, korku ve güvensizlikleri aşırı sağ partilerin bu konuya yönelmelerine neden olmuştur. Avrupa'da yaşayan ötekilerin hem toplumla bütünleşmemesi hem de kendi bölgelerini oluşturması ev sahibi konumunda olan Avrupalılar ile bağın kopmasına neden olmaktadır. Ekonomik anlamda da Avrupa'da gerçekleşen refah kaybının sorumlusu olarak göçmenler gösterilmektedirler. Ayrıca, ülkelerin sosyal politikalarından yararlanan göçmenlere dikkat çeken aşırı sağ partiler, bu politikalardan önce kendi vatandaşlarının yararlanmasını da savunmaktadırlar. Son yıllarda ülkelerin ulusal sınır kontrollerini arttırması halkın, güvenlik-göçmen kavramları arasında ilişki kurmasına ve göçmenleri tehdit olarak algılamasına neden olmaktadır. Dönem itibariyle bozulan Avrupa toplum modelinin, azalan refah seviyesinin ve terör saldırılarının nedeni olarak görülen göçmenlerin ve Müslümanların, Avrupa'da dışlanmaya ve ayrımcılığa sürekli olarak maruz kaldıkları söylenebilir.

II. Dünya Savaşı sonrası bölgede barışı tesis etmek amacıyla kurulan Avrupa Birliği, 1980'lere kadar ekonomik bütünleşmeye öncelik verirken, ancak bu tarihten sonra siyasi bütünleşmeye yönelmiştir. Bu doğrultuda insan haklarına ilişkin temel hak ve özgürlükler konusunda önemli adımlar atılmış ve hem üye ülkeler hem de aday ülkeler için önemli kıstaslardan biri olmuştur. Özellikle, farklılıkların gücünden yararlanmak ve bütünleşmiş bir Avrupa yaratma çabasında olan AB, çok kültürlülük projesi adı altında bu programı uygulamaya çalışmaktadır. Bu program, dış etkenlere bağlı olarak dönemin yapısal krizleriyle boğuşan Avrupalı için şu anlık kabul görmemektedir. Ayrıca, hem Avrupa'nın kendi içinde kuzeylilerin güneylilere bakış açısı hem de Avrupa dışından gelenlere toplumun bakış açısı gelecek adına olumlu sinyaller vermemektedir.

Bütünleşmiş Avrupa'nın önündeki en büyük engel olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığına dair gereken adımları siyasi bütünleşme doğrultusunda AB, Maastricht Anlaşmasına kadar insan haklarının gelişimi doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüş, Maastricht Anlaşmasıyla kurucu anlaşmalara eklenen m.13 ile de ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yasal yetkiye kavuşturulmuştur. AB, m.13 ile birlikte bir takım yasal düzenlemelere imza atmıştır. Ancak yürütülen çalışmaların birbirinden bağımsız ve kopuk oluşu hem de yasal düzenlemelerin gerekli destek göremeyişi AB'nin söz konusu mücadelesini zayıflatmaktadır.

Son olarak, aşırı sağın şu anki bulunduğu konumdan dolayı çoğulcu liberal demokratik değerler aşındırılmaktadır. Haliyle Avrupa, temel değerleri için önemli bir sınav vermektedir. Bu süreçte iki temel aktörün üstleneceği rol temel değerlerin ihya edilmesi bakımından çok önemlidir.

Bu aktörlerden ilki merkez partilerdir. Özellikle son dönemde gündelik tartışmaların içinde kaybolan ve kendi benliği yitiren merkez partiler, bulunduğu konum itibarıyla toplumun farklı kesimlerinin ortak noktalarının bir yansıması olduğunu iddia eden, bu doğrultuda ulusal bir ilerleme ve gelişme sağlaması beklenirken, seçim kaygısından dolayı popülizm dalgasına kapılmış ve aşırı sağ partilerle aralarındaki ideolojik farklılıklar azalmıştır. Bundan dolayı siyasetin merkezi boşalmış ve aşırı sağ; medyada, toplumda ve siyasal alanda daha görünür olmuştur. Ayrıca krizlerden ve sorunlardan beslenen aşırı sağ partiler siyasallaşan sorunlar karşısında ön plana çıkmakta ve toplumu etkileyebilmektedirler. Bu doğrultuda siyasallaşan sorunun çözüme kavuşturulması amacıyla başvuru hukuki yolun gecikmesi veya olanaksızlaştırılması Avrupa'nın karşı karşıya olduğu sorunun devam etmesine neden olacaktır.

Bu aktörlerden ikincisi AB'dir. Bütünleşmiş bir Avrupa hedefiyle yola çıkan AB, bu doğrultuda üye ülkelerle ekonomik ve siyasal sorunlar yaşamıştır ve yaşamaya devam etmektedir. Çeşitliliği zenginlik olarak gören AB, çeşitliliği farklılaştıran ve ötekileştiren yerelci anlayışa karşı gerekli yasal önlemi ancak 1999'da Maastricht Anlaşması ile almıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni bir öteki arayışına girilmiş bu arayışta göçmenler ve Müslümanlar içi boşalan öteki

kavramını doldurmuşlardır. Bu süreçte merkez hükümetlerin pasif oluşu ve AB'nin gerekli adımları çok geç atması sorunların büyümesine neden olmuştur. 21. yüzyıldan itibaren gerekli adımlar atılsa bile AB'nin bu konudaki kararlılığı üye ülkelere yansımayınca hedeflenenler ile gerçekleşenler arasındaki fark derinleşmiştir.

Ayrıca, 1980'lerden itibaren yaşanan yapısal değişimler ve özellikle de neoliberal politikaların etkisiyle kendisini yarınlar için güvende hissedemeyen ve fakirleşen Avrupalı için en azından giderek derinleşen zengin-fakir aralığının azaltılması yönünde sosyal politikaların gerçekleştirilmesi veya mevcut duruma ikinci bir alternatif yolun bulunması gerekmektedir. Böylece ekonomik anlamda rahatlayacak olan Avrupalılar, günün koşulları karşısında daha gerçekçi ve güvenilir politikalara adım atabilirler.

Şunu ifade etmekte fayda vardır ki, hem bölgesel hem de ulusal huzur, istikrar ve güven için tek yol demokratik ilkeler ve değerlerdir. Bunun için atılması gereken en önemli adım gündelik tartışmalardan, popülizmden ve nativizmden uzak, Avrupa'nın şu anki durumunu ve geleceğini öngörebilen politikacıların oluşturduğu AB ve üye ülke temsilcilerinin, yabancı düşmanlığı ve ötekileştirme konusunda sağlayacakları bir konsensüstür. Çünkü en azından bu konuda varılacak bir mutabakat sorunun siyasallaşmasını sona erdirecek ve hukuki bir boyut kazandıracaktır. Böylece aşırı sağın en önemli argümanlarından biri gündem dışı kalacağı için hem aşırı sağ söylem zayıflatılacak hem de yapısal değişimlerin ortaya çıkardığı sorunları halka anlatamayan ve bundan dolayı bu sorunların kaynağı olarak somut bir düşman ilan edilen ötekiler ve yabancılar toplumla bütünleşme adına var olan algıları yıkabileceklerdir. Son olarak şunu söyleyebiliriz ki özellikle yabancı düşmanlığını ve ötekileştirmeyi önleme konusunda atılacak adımlar Avrupa bütünleşmesinin de geleceğini olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Eray, “Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.1, 2017.
- AKDEMİR, Erhan, “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam’ın Avrupa’da Algılanışı”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2009.
- AKKERMAN Agnes, MUDDE Cas ve ZASLOVE Andrej, “How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters”, Comparative Political Studies, S.9, 17 December 2013.
- AKŞEMSETTİNOĞLU, Gökhan, “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, S.1, 201.
- AKYAYUZ, Mehmet, “Faşizm”, (der. Gökhan Atılğan, E. Atilla Aytekin), Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, (içinde), 4.bs., Yordam Kitap, İstanbul 2014.
- AKTAŞ, Murat, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, S.1, 2014.
- ALKAN, Mustafa Nail, “Avrupa’da Yükselen İrkçilik: Pegida Örneği”, Akademik Bakış Dergisi, S.16, 2015.
- ANDERSON, Benedict, Hayali Cemaatler, (çev. İskender Savaşır), 3.bs.,Metis Yayınları, İstanbul 2004.
- ARAS, İlhan, “2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2017.
- ARAS, İlhan, GÜNAR, Altuğ, “Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, S.6, Eylül 2018.

- ARISOY, Alper, “İtalya’da Kuzey Bölgeselciliği ve Kuzey Ligi Hareketi”, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.1, 7/2010.
- ASLAN, Halil Kürşad, “Aşırı Sağın Yükseliş: Resme Küresel Perspektiften Bakmak”, Muhafazakar Düşünce Dergisi, Yıl 14, S.53, Ocak-Nisan 2018.
- ATIKKAN, Zeynep, Avrupa Benim: Batı Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi,1.bs., Metis Yayınları, İstanbul 2014.
- ATAMAN, Muhittin. “Milliyetçiliğin Dönüşümü: Eski ve Yeni Milliyetçilik”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,2001.
- AYDIN, Sabir, Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği, 1.bs., Asil Yayınları, Ankara 2008.
- BALTACI, Cemal “Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.2, 2004.
- BEKAR, Nilgün, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Yabancı Düşmanlığı ve Avrupa Güvenliğine Etkisi”, Bilgi Strateji, S.18, Bahar 2018.
- BERKTAY, Fatmagül, “Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, (der. H.Birsen Örs), 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, (içinde), 9.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- BEZCİ, Bünyamin, TAUSCHER, Soner ve TOPAL, Fikret (edt.ler), Avrupa’da Göç ve İslamofobi, Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık, Ankara 2017.
- BİRLER, Ömür, “Muhafazakârlık”, (der. Gökhan Atılğan, E. Atilla Aytekin), Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, (içinde), 4.bs., Yordam Kitap, İstanbul 2014.
- BORA, Tanıl, Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar, 2.bs., FBirikim Yayınları İstanbul 2006.
- BORA, Tanıl, Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık, 3.bs., Birikim Yayınları, İstanbul 2003.

- BOZTEPE, Kemal, “Avusturya’da Aşırı Sağın Önlenemeyen Yükselişi”, Toplubilim Dergisi, S.7, Ekim 1997.
- CALDWELL, Christopher, Avrupa’da Devrimin Yansımaları,(çev. Hasan Kaya), 1.bs., Profil Yayıncılık, İstanbul 2011.
- CANATAN, Kadir, “Hollanda Toplumunda Yabancı Tutumların Analizi”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7 Fall 2008.
- CANATAN, Kadir ve HIDIR, Özcan (edtlr), Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, 1.bs., Eskiyei Yayınları, Ankara 2007.
- CHOPIN, Isabella, “Campaining against Racism and Xenophobia: From a Legistative Perspective at European Level”, ENAR, November 1999
- CINGI, Aydın, Ortadoğu’nu Öfkesi ve Batı’da Irkçılık, 7.bs, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2011.
- ÇAHA, Ömer, Dört Akım Dört Siyaset, 5.bs., Orion Kitapevi, Ankara 2012.
- ÇELİKOĞLU, İlkim Özdikmenli,“Habermas’ın Modernite Savunusu: Eleştirel Bir Okuma”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.3, 2011.
- ÇUBUKÇU, Sevgi Uçan, “Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek”, (der. H. Birsen Örs), 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, (içinde), 9.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- ÇOLAK, Murat, BOZKAYA, Özge, “Birleşik Krallık’taki Göç Karşıtı Söylemlerin Brexit Sürecine Etkisi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S.75, Aralık 2018.
- DUBİEL, Helmut, Yeni Muhafazakârlık Nedir ?, (çev. Erol Özbek), 3.bs, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- DUMAN, Fatih, “ Edmund Burke: Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, S.1, 2004.

- EFE, Haydar, “Avrupa Birliği’nde İnsan Haklarının Gelişimi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.5, Bahar 2010
- ELMAS, Fatma Yılmaz ve KUTLAY, Mustafa, “Avrupa’yı Bekleyen Tehlike: Aşırı Sağ’ın Yükselişi”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, S.11, Temmuz 2011.
- ERCAN, Murat. “Avrupa Birliği’nde Yükselen Sağ ve İrkçı Politikalar: 21. Yüzyıl Barış Projesinin Sonunu mu Getiriyor?”, Akademik Bakış Dergisi, S.61, Mayıs-Haziran 2017.
- ERDENİR, F. H. Burak. Avrupa Kimliği, 2.bs., Alfa Yayınları, İstanbul 2010.
- ERDOĞAN, Mustafa, “ Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, Liberal Düşünce, S.15, 1999.
- ERDOĞAN, Mustafa, “Muhafazakarlık: Ana Temalar”, Liberal Düşünce, S.34, 2004.
- EREN, Selvi, “Güç Kazanan Sağcı Popülist Söylemlerin Nedenleri ve Etkileri: Fransa ve Hollanda Örneği”, İKV, S.198, Nisan 2017.
- ERGİL, Doğu, ” Muhafazakar Düşüncenin Temelleri: Muhafazakarlık ve Yeni Muhafazakarlık”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.1, 1986.
- ERLER, Özgün, “Yeni Muhafazakârlık, AKP ve Muhafazakar Demokrat Kimliği”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.10, 2007.
- GÖKNEL, Ergun, Öteki’den Düşmana., Kanes Yayınları İstanbul 2015.
- GÖZE, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, 5.bs., Beta Yayınları, İstanbul 2009.
- GÖZE, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 12.bs., Beta Yayınları, İstanbul 2011.
- GÜL, Songül Sallan, Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlığın Kıskacında Refah Devleti, 2.bs., Eabil Yayınları, Ankara 2006.

- HANÇER, Özlem, Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Fransa ve Almanya Örnekleri,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- HEKİMLER, Oktay, “Batı-Doğu Çekişmesi: Göçmen Meselesi Avrupa’da Yeni Bir Bloklamaya Sebep Verebilir Mi?”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 73, No 1, 2018.
- HEYWOOD, Andrew, Siyasi İdeolojiler, (çev. Hüsamettin inanç), 5.bs., Adres Yayınları, Ankara 2013.
- HEYWOOD, Andrew, Siyasi İdeolojiler, (çev. Ahmet K. Bayram), 5.bs., Adres Yayınları, Ankara 2013.
- HOBBSAWN, Eric J, Milletler ve Milliyetçilik, (çev. Osman Akınhay), 5.bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.
- JOHNİTA, Due, "European Union Anti-Racism Policy Reaches Turning Point." Human Rights Brief 3, S.2, 1996.
- KABAKÇI, Burçin, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi”, Konya Ticaret Odası, Mayıs 2017.
- KALLIS, Aristotle, “Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi”, SETA, S.119, Mart 2015.
- KARATEPE, Şükrü, Siyasi İdeolojiler, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- KARGI, Veli, “Neo-Liberalizm’in Krizi”, Lefke Avrupa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Neo-Liberal Dönüşüm: Boyutları ve Sonuçları, S.1, 2012.
- KARLUK, Rıdvan, Avrupa Birliği / Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi Kurumları, 11.bs., Beta Yayıncılık, İstanbul 2014.
- KAYA, Ayhan, İslam, Göç ve Entegrasyon, (çev. Nur Yasemin Ural), 1.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- KESKİN, Kazım, “Avusturya Seçimleri ve Aşırı Sağın Merkeze Yerleşmesi”, SETA, S.180, Ekim 2017.

- KERESTECİOĞLU, İnci Özkan, “Milliyetçilik; Uyuyan Güzeli Uyandıran Prensten Frenkaştayn Canavarına”, (der. H.Birsen Örs), 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, (içinde), 9.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- KORAY, Meryem, Avrupa Toplum Modeli, 2.bs., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.
- KORKUT, Levent, Ayrımcılık Karşıtı Hukuk, 1.bs, Ankara 2009.
- LUBBERS, Marcel, GIJSBERTS Merove and SCHEEPERS Peer, “Extreme right-wing voting in Western Europe”, European Journal of Political Research 41: 345–378, 2002.
- MUDDE, Cas, “Europe’s Populist Surge: A Long Time in the Making”, Foreign Affairs (Council on Foreign Relations), November 2016..
- MUDDE, Cas, (2000) Extreme-right Parties İn Eastern Eürepe, Pattern of Prejudice, 34:1, 5-27, DOI: [10.1080/00313220008559132](https://doi.org/10.1080/00313220008559132).
- MUDDE, Cas, “Radical Right Parties İn Europe: What, Who, Why?” Participation Vol. 34 Iss, 3 (2011) Available at: http://works.bepress.com/cas_mudde/46/.
- NOİ, Aylin Ünver, Avrupa’da Yükselen Milliyetçilik, 1.bs., , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- OKUTAN, Cevat (edt.), Küreselleşme ve Türkiye, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.
- ÖNER, Selcen, “Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye’nin AB Üyeliği” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2014.
- ÖNİŞ, Ziya ve KUTLAY, Mustafa, “Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği’nin Geleceği”, Uluslararası İlişkiler, S.33, 2012.
- ÖRS, H. Birsen, “FAŞİZM: Modernitenin Karanlık Yüzü”, (der. H.Birsen Örs), 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, (içinde), 9.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

- ÖZDEMİR, Süleyman, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2007.
- ÖZİPEK, Bekir Berat, Muhafazakârlık: Akıl Toplum Siyaset, Liberte Yayınları ,Ankara 2004.
- ROODUIJN, Matthijs, “The rise of the populist radical right in Western Europe”, European View, S.1, 2015.
- SANDER, Oral, Siyasi Tarih 1918-1994, 27.bs., İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2017.
- SANDER, Oral, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e, C 1, 12.bs., İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2003.
- SANİOĞLU, Hilal, “Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, YIL 20, S.74, Ocak-Şubat 2008
- SARICA, Murat ve AYBAY, Rona, Faşizm, 2.bs., İzlem Yayınevi, İstanbul 1965.
- SELÇUK, Senem Sönmez, “Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünya’da Yükselen Sesler”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.3, 2012.
- SELÇUK, Senem Sönmez, “Milliyetçilik Üzerine: Bir Literatür Taraması”, Journal of Yaşar University, C 6, S.23, 2011.
- SUDA, E.Zeynep, “Muhafazakarlık; Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa”, (der. H. Birsen Örs), 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, (içinde), 9.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- TALAS, Mustafa ve KAYA, Yaşar, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”, TÜBAR, S.22, 2007.
- TAŞ, Mehmet, Avrupa’da Irkçılık, 1.bs., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
- TATAROĞLU, Muhittin, “Siyasi Entegrasyon ve Etnik Milliyetçilik”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.8, 2014.
- TOK, Gül Ceylan, “The Politicization of Migration and the Rise of Competitive Authoritarianism in Hungary”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S.37, 2018.

- UZUNÇAYIR, Cihan, “Batı Avrupa’da Aşırı Sağ Partiler Neden Yükseliyor ?”, Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 4, S.15, Aralık 2017.
- VARDAR, Deniz, “Aşırı Sağdan Popülist Radikal Sağ’a: Fransa Örneği”, 1.bs., Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2004.
- VURAL, Hasan Saim, Avrupa’da Radikal Sağ’ın Yükselişi, 1.bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- VURAL, Mehmet, Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık, 1.bs., Elis Yayınları, Ankara 2003.
- YALÇINKAYA, M. Hakan, ÇILBANT Coşkun ve YALÇINKAYA Neslihan, “Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl 4, S.8, Kış 2012.
- YANARDAĞ, Merdan. Yeni Muhafazakarlık Neo-Conlar Dünya’da ve Türkiye’de Post-Modern Gericilik, 3.bs., Destek Yayınları, İstanbul 2013.
- YANIK, Celalettin ve KARA, Mustafa, “ Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, S.6, 2014/2.
- YARDIM, Müşerref, “Aşırı Sağ ve Çokkültürlülük: Avrupa’da Ötekileştirilen Göçmenler”, Akademik İncelemeler Dergisi, S.2, 2017.
- YATAĞAN, Arda Görkem, AKMAN, Elvettin, KİRİŞ ve Hakan Mehmet, “Karşılaştırmalı Çerçeve de Avrupa Parlamentosunda Siyasal Gruplar”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2017.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, ÖZDEMİR M. Çağatay ve UZUN, Fahri, "Milli Kültürler ve Küreselleşme" ,Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarih Araştırmaları VI. İlimi Kongresi, Türk Yurdu Yayınları, 16-17 EKİM 1997 Yayın No: 41.
- YILDIRIM, Yavuz, “Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ Popülizm ve Yükselen Aşırı Sağ”, Amme İdare Dergisi, S.2, Haziran 2017.
- YILMAZ, Fatma, Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı, 1.bs., USAK Yayınları, Ankara 2008.

YÜCEL, Ensari, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku”, Adam Akademi, 2015.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.dusuncemektebi.com/d/129332/milliyetciligin-degisen-yuzu-mikro-milliyetcilik-arif-arcana/> (13.01.2018)

<https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/09/29/gocmen-karsiti-sprey-dagittilar>
(04.10.2018)

<http://www.haberiyakala.com/alman-politikaci-frauke-petry-siniri-asan-multecileri-yuralim-63924-haber> (10.04.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gallerde-siginmacilara-renkli-bileklik-uygulamasi-40044759> (10.04.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/ingilterede-siginmacilara-kirmizi-kapi-isareti-40042941> (10.04.2018)

<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/> (23.03.2018)

http://oldweb.ikv.org.tr/sozluk.asp?bas_harf=D (12.04.2018)

<http://www.dw.com/tr/ab-temel-haklar-ajans%C4%B1-faaliyette/a-2519681>
(16.04.2018)

<https://www.avrupa.info.tr/tr/news/avrupa-kulturlerarasi-diyalog-yili-2008-5655>
(20.04.2018)

http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text5_en.htm (03.04.2018)

https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=4820&id=4826 (12.04.2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39687576> (13.05.2018)

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201712161031428814-avusturya-asiri-sag-hukumete-geri-dondu/> (18.05.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avusturyadan-skandal-karar-camileri-kapatiyorlar-40861451> (08.06.2018)

<http://www.wiki-zero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQWxtYW5fSGFsa19CaXJsacSfaQ> (28.05.2018)

<https://www.haberler.com/avrupa-parlamentosu-secimleri-6073512-haberi/> (01.06.2018)

<http://www.dw.com/tr/afd-hakk%C4%B1nda-bilmeniz-gereken-10-%C5%9Fey/a-39756323> (29.05.2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41368798> (29.05.2018)

<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/almanya-secimlerinde-merkelin-husranla-karisik-zaferi-jamaika-koalisyonu-geliyo,NI8tPMd2DEakT-G-ichNaw/kDz2iybcmEOco3qu64Nbyg> (30.05.2018)

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201710221030705508-berlin-protesto-afd/> (30.05.2018)

https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWffrQdVrFtvGfKFmG7AHE8P34isapyhCxX/wiki/%C4%B0talyan_Sosyal_Hareketi.html (19.05.2018)

https://ipfs.io/ipfs/QmR1gzPYUwxEUWHbeRggZzfYy5Fxsd8Qc7hXUUnJQwxrZq/wiki/Kuzey_Ligi.html (21.05.2018)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italyan-siyasetini-sarsan-tepkisel-5-yildiz-hareketi/1083991> (22.05.2018)

https://www.wikizero.com/tr/2013_%C4%B0talya_genel_se%C3%A7imleri (22.05.2018)

https://www.wikizero.com/tr/Be%C5%9F_Y%C4%B1ld%C4%B1z_Hareketi (24.05.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/italya-da-ilk-sonuclar-belli-oldu--dunya-2621258/> (24.05.2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44287370> (25.05.2018)

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/italyanin-5-yildiz-hareketi-avrupanin-gelecegi-son-nokta-mi-2045880> (05.06.2018)

<http://tr.euronews.com/2018/05/31/italya-da-siyasi-hukumet-icin-son-sans>
(31.05.2018)

<http://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-hollanda-se%C3%A7imleri/a-37938463>
(02.06.2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39294439> (02.06.2018)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hollandada-225-gun-sonra-hukumet-kuruldu-948266> (02.06.2018)

<http://www.dw.com/tr/avrupa-sa%C4%9F-pop%C3%BClizminin-haritas%C4%B1/a-43319950> (20.05.2018)

<https://www.politico.eu/article/european-election-2019-brussels-risks/> (30.06.2018)

<https://www.dw.com/tr/abde-g%C3%BCndem-g%C3%B6%C3%A7men-krizi/a-44438608> (11.07.2018)

<https://www.dw.com/tr/italya-limanlar%C4%B1n%C4%B1-m%C3%BCtceilere-kapatmak-istiyor/a-44580609> (11.07.2018)

<https://www.dw.com/tr/almanyada-h%C3%BCk%C3%BCmet-krizi-a%C5%9F%C4%B1ld%C4%B1/a-44497324> (16.07.2018)

<https://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-m%C3%BCtcei-uzla%C5%9Fmas%C4%B1/a-44503627> (16.07.2018)

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/985159/Dindas_irtas_demokrasisi.html
(08.06.2018)

<https://dailynewshungary.com/fidesz-hungarian-civic-union/> (3.10.2018)

<http://soyledik.com/tr/makale/6855/avrupa-birliginde-isyanin-adi-orbanization--doc-dr-dilek-yigit.html> (03.10.2018)

<http://hungarianspectrum.org/2017/04/04/attack-on-central-european-university-is-part-of-an-ideological-struggle/> (03.10.2018)

<https://budapestbeacon.com/viktor-orban-era-liberal-democracies/> (03.10.2018)

<https://www.dw.com/tr/polonya-sa%C4%9Fa-kayd%C4%B1/a-18805380>
(05.10.2018)

<https://m.bianet.org/bianet/siyaset/168645-polonya-secimleri-ultranasyonalist-euroseptik-ve-populistlerin-zaferi> (05.10.2018)

<https://www.evrensel.net/haber/327259/polonyada-tek-parti-rejimi-kapida>
(05.10.2018)

<http://soyledik.com/tr/analiz/6246/varsova-yargida-reform-yapayim-derken-brukseli-karsisina-aldi--doc-dr-dilek-yigit.html> (05.10.2018)

<https://www.eurotopics.net/tr/191442/polonya-yi-ab-yaptirimlari-mi-bekliyor#>
(05.10.2018)

<https://www.dw.com/tr/abden-polonyaya-kar%C5%9F%C4%B1-tarihi-ad%C4%B1m-7nci-madde-i%C5%9Fletiliyor/a-41880306> (05.10.2018)

<https://tr.euronews.com/2018/07/02/ab-komisyonu-ndan-yarg-bagimsizligin-korumadig-gerekcesiyle-polonya-hukumetine-dava> (06.10.2018)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150506_ingiltere_ukip (10.04.2019)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160205_ukip_turkiye (10.04.2019)

<https://www.ntv.com.tr/dunya/ab-karsiti-ukip-lideri-farage-amacima-ulastim-birakiyorum,p8SE238iJkmFzHYu6y4Nzw> (10.04.2019)

<https://www.ntv.com.tr/dunya/son-dakika-ingiltere-parlamentosu-brexit-anlasmasini-ikinci-kez-reddetti,H8zwh-S3WUW67S90r1Hgog> (10.04.2019)

<http://www.europarl.europa.eu/meps/en/crosstable.html> (09.10.2018)

<http://www.efddgroup.eu/> (30.06.2018)

- Cafer Yılmaz: “2007 Avrupa Eşit Fırsatlar Yılı ve Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı”, <http://dosya.toprakisveren.org.tr/makale/2007-73-caferyilmaz.pdf>
(13.04.2018)
- FRA Annual Report : Fundamental Rights Report 2018, June 2018:
<https://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>
(09.09.2018)
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31997R1035>
(06.04.2018)
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:32000D0750> (10.04.2018)
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41995X1110>
(04.04.2018)
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41996X0815>
(05.04.2018)
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A41995X1123>
(04.04.2018)
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:133178>
(15.04.2019)
- https://ec.europa.eu/knowledge4policy/organisation/eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-other-forms-intolerance_en (15.04.2019)
- https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?&item_id=51025 (15.04.2019)
- http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm
(15.04.2019)
- https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-racism-and-xenophobia_en
(15.04.2019)

RESMİ BELGELER

Commission Communication of 13 December 1995 on Racism, Xenophobia and Anti-Semitism, COM (95) 653

Commission Communication of 25 March 1998 Concerning an Action Plan against Racism, COM(98) 183

Joint Action/96/443/JHA of 15 July 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning action to combat racism and xenophobia (OJ L 185, 24.07.1996)